תלמוד ירושלמי · מפרשים · פני משה על תלמוד ירושלמי · סדר זרעים

פני משה על תלמוד ירושלמי כלאים

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי כלאים

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-כלאים/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 8
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 11
הלכה ו 11
הלכה ז 13
הלכה ח 16
הלכה ט 17
פרק ב 23
הלכה א 23
הלכה ב 31
הלכה ג 33
הלכה ד 38
הלכה ה 40
הלכה ו 44
הלכה ז 49
הלכה ח 50
פרק ג 55
הלכה א 55
הלכה ב 64
הלכה ג 66
הלכה ד 69
הלכה ה 73
הלכה ו 75
פרק ד 79
הלכה א 79
הלכה ב 86
הלכה ג 90
הלכה ד 93
הלכה ה 94
הלכה ו 94
פרק ה 98
הלכה א 98
הלכה ב 108
הלכה ג 112
הלכה ד 114
הלכה ה 117
הלכה ו 118
הלכה ז 120
פרק ו 121
הלכה א 121
הלכה ב 127
הלכה ג 131
הלכה ד 134
פרק ז 138
הלכה א 138
הלכה ב 141
הלכה ג 145
הלכה ד 148
הלכה ה 149
הלכה ו 150
פרק ח 153
הלכה א 153
הלכה ב 160
הלכה ג 162
הלכה ד 164
פרק ט 167
הלכה א 167
הלכה ב 172
הלכה ג 173

הלכה ד 180
הלכה ה 182
הלכה ו 184

פרק א

הלכה א

מתני' **החטים והזונין אינן כלאים זה בזה**. זונין הוא מין ממיני חטים וגרוע הוא ונשחת ומעין לשון הכתוב ולא תזנה הארץ לבם הזונה ובמדרש כשהשחיתו דור המביל את דרכם היתה הארץ גם היא מזנה את פירותיה היו זורעים חטים ומוציא זונין ולפיכך לא הוו כלאים עם החטים אבל עם שאר מיני תבואה הוו כלאים ואע"ג דלא חזו למאכל אדם מ"מ כיון שמוליכין אותו ממקום למקום למאכל יונים הוו כלאים עם שאר מינין:

השעורים ושבולת שועל. מפרש בגמ' דכל הני השנויים זוגי זוגי הם אינם כלאים זה בזה אבל אחד מזוג זה ואחד מזוג זה הוו כלאים זה בזה ודאמרינן במנחות הכוסמין מין חטין ושיפון מין שעורים הנ"מ לענין חלה שמצטרפין זה עם זה לשיעור חלה אבל לענין כלאים הוו כלאים זה בזה:

ושבולת שועל. שעורים מדברים אווי"נא בלע"ז כוסמין אהפליט"ה בלע"ז:

שיפון. סיג"לא בלעז ומשום דכוסמין ושיפון דמו להדדי אינם כלאים זה בזה:

והספיר. ציצירק"א בלע"ז:

הפורקדן. זרע דק שקורין לו בערבי גיליוא"ן:

וטופח. הוא מין קטנית שגרגריו עגולים ולבנים והוא קורטמ"אן:

והשעועית. בערבי לוביא"ה:

אינם כלאים זה בזה. כל אחד עם בן זוגו:

גמ' **כתיב שדך לא תזרע כלאים**. ומשמע כל שהוא ערבוב וא"כ הייתי אומר אפי' שני מיני חטים כגון שחמתית ולבנה הוו כלאים וכן שני מיני שעורים:

פירש בבגדים לא תלבש וגו'. והאי צמר ופשתים מיותר הוא דהא כבר ילפינן מדפרט הכתוב בנגעים בגד הצמר או הפשתים ש"מ דכל היכא דכתיב בגד בתורה של צמר או של פשתים הוא אלא דבא ללמדך מה כלאי בגדים שאסרתי לך שני מינין אלו דוקא שלא יקח זה ממין צמר וזה ממין פשתים ויעש הבגד ללבוש ולא שני מיני צמר או שני מיני פשתים אף כל כלאים שאסרתי לך בכל מקום משני מינין ממש דוקא:

הא עם השעורים כלאים. הזונין דמין חטים הן:

החטים וכו'. כלומר דפריך ומאי אצטריך לאשמעינן דאינם כלאים עם החטים וכי דבר שאינו אוכל אדם הוינן אתינן למיטעי למיתני ביה כלאים וכן קשיא להאי דיוקא דמדייק הא עם השעורים כלאים הן אמאי הלא דבר שאינו אוכל הוא:

שכן מקומות וכו'. וקס"ד דה"ק שכן יש מקומות שמקיימין אותן למאכל יונים לפיכך הוו כלאים עם השעורים בכל מקום והיינו דפריך אמרי בתמיה וכי ר' בא בר זבדא כר' אליעזר מוקי למתני' ודלא כחכמים דהא תנינן תמן לקמן פ"ה המקיים קוצים בכרם וכו': **אמר ר' אבהו**. כלומר וא"ר אבהו התם דטעמא דר"א שכן יש מקומות שמקיימין את הקוצים לגמלים ובערביא הן המקומות:

ויבדקו. כלומר וקשיא לן ויבדקו ואותן המקומות נאסור ותו לא וקאמר דבהא פליגי דרבנן אמרי שיבדקו ובמקומות שמקיימין אותן אסורין ובמקום שאין מקיימין אותן לא חשיבי מותרין ומ"ט דר"א משום דאיהו ס"ל מכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסר מינן בכל מקום שהוא והשתא מסיק להקושיא ולא ר' בא בר זבדא כר"א דמשום מקום אחד שמקיימין אותן ליונים נאסור בכ"מ והאי מילתא כר"א ולא כרבנן בתמיה:

תמן. לא דמי דתמן אין דרך בני אדם להביא קוצים ממקום למקום כצ"ל והלכך לא אסרי רבנן במקומות שאין מקיימות אותן דלא חיישינן שיביאו אותן מן המקומו' המקיימין אותן אבל הכא דרך בנ"א להביא זונין ממקום למקום ומשום הכי אף לרבנן אסור בכל המקומות:

מעתה. כיון שמקיימין אותן יהו כלאים עם החטים:

מין חטין הן אלא שהפירות מזנין. כלומר כשאינן יוצאין כמו שזורעין אותן אלא נפסדין ומקולקלין כמו שמזנין הן וכהדא דתני בת"כ פ' קדושים ולא תזנה הארץ מכאן שהפירות מזנין בעון מעשה המרובים ועל שם כך נקראו זונין:

מתני' דר' ישמעאל בר' יוסי. אם מתני' לא אתיא אלא כר' ישמעאל בר' יוסי ולא כרבי:

דתני. בתוספתא דתרומות פ"ד:

תורמין מן היין על החומץ. דהוי מינו אלא שנתקלקל היין ונעשה חומץ וה"נ דזונין מין חטים הן אלא שנפסדו והלכך לא הוו כלאים זה עם זה:

אבל לא מן החומץ על היין. משום דאין תורמין מן הרע על היפה:

והוה מסתכל ביה. ר' יעקב בר' ירמיה מפני שלא השיב לו כלום והוא לא היה חש להשיבו:

א"ל ר' ירמיה מה את מסתכל בי הבא לך רצועה בכאן. כלומר ראוי אתה ללקות ברצועה לפי שאתה מטריח בקושיות שאין בהן ממש דתמן למעשרות ולתרימה ופליג רבי וס"ל דיין וחומץ שני מינין הן לענין הפרשה ולפי שאין מפרישין מן הרע על היפה הלכך ס"ל דאף מן היין על החומץ אין תורמין כי היכי דלא אתי לתרום מן החומץ על היין אבל הכא לענין כלאים כ"ע מודו דזונין מין חטין הן אלא שנפסדו ומהיכי תיתי יהו כלאים זע"ז:

הא כן הוה צריך מסתכל ביה. כלומר דר' יונה קאמר דבחנם כעס ר' ירמיה על ר' יעקב דיפה עשה שהסתכל בו לידע מה יהא משיב לו ולא רצה מעצמו לתרץ כן וכך מצינו דכד הוון רבנן קדמאי מקיימין הדא מילתא בתר דהוה קשיא להו ג"כ כהך דרבי יעקב והדר הוו מקיימין ליה למישני כך שנוייא דר' ירמיה תמן למעשרות כאן לכלאים ומיהת מעיקרא הוה מספקא להו אם לחלק כן או לא א"נ יש לפרש בלשון תמיה דר' יונה היה מתמה הא כן הוה צריך מסתכל ביה וכי לא שמיע ליה להא דרבנן קדמאי דמקיימין להדא מילתא ומתרצין כן:

כולן זוגות זוגות. כל הני דקחשיב דאינן כלאים זה בזה זוגות זוגות דוקא אבל אחד מזוג זה עם אחד מזוג זה הוו כלאים זה בזה:

מה. ושואל הש"ס על מה קאי האי מילתא דר' יוחנן אם על כל פירקא אתאמרת מילתיה ואף על הני זוגות דקחשיב במתני' דלקמן או על הדא הלכתא דהאי מתני' לחודה ופשיט לה מן מה דאמר רב:

חמשה ירקות. שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. כדחשיב להו בפ' כל שעה כולן מותרין ליזרע בערוגה וקס"ד דכולן כמין אחד חשובין ואינן כלאים זה בזה:

ואמר. כלומר ואמרינן עלה הדא דרב פליגא על ר' יוחנן דהא קחשיב התם חזרת ועולשין ואלו לר' יוחנן דקאמר זוגות זוגות דוקא הוא דאינן כלאים זה בזה וא"כ חזרת ועולשין כלאים הן דלקמן קחשיב במתני' לזוגות חזרת וחזרת גלין עולשין ועולשי שדה והרי חזרת ועולשין משתי זוגות הן:

הדא אמר' על כל פירק' איתאמר'. מילתיה דר' יוחנן והלכך קאמר הדא דרב פליגא על ר' יוחנן:

רבא בשם רב. קאמר דאיהו ג"כ ס"ל דכולהון זוגות זוגות בדוקא קתני ופריך וא"כ מיחלפא שיטתיה דרב דתמן הוא אומר כולן מין אחד והכא הוא אומר הכין דזוגות זוגות דוקא וחזרת ועולשין כלאים הוה וקשיא דידיה אדידיה:

לא דרב אמר כולן מין אחד. לא כדקס"ד דהא דקאמר רב כולן מותרין ליזרע בערוגה בערבוביא קאמר וטעמיה משום דכולן מין אחד הן לא היא אלא ה"ק דכולן מיני ירקות הן וכולן מותרין ליזרע בערוגה כאותה ששנינו לקמן פ"ג ערוגה שהיא ששה על ששה זורעין בתוכה חמשה זרעונים וכו' ותנינן שם כל מיני זרעים אין זורעים בערוגה וכל מיני ירקות זורעים בערוגה דלא התירו חכמים בהרחק זה ששנינו בערוגה כ"א למיני ירקות שדרכן לזרעם בערוגות אבל זרעים שדרך לזרוע מהן שדה גדולה לא התירו משום

דמחזי ככלאים ואשמעינן רב דאלו חמשה שמנו חכמים כולן מיני ירקות הן ומותר לזרען בערוגה כדין ההרחק ששנינו בערוגה ולא שכולן מין אחד הן:

אשכחן כתוב על פינקסיה דר' הלל בר' אלס. להאי פירושא דלקמן להני דמני במתני' ור' יונה בשמיה דר"ח קאמר דאשכחן כתוב על כותליה:

פילה. כך היו קורין לפול דקתני' במתני' והספיר הוא פישונה ולהפורקדן גילבונה ולטופח מילותה ולפול הלבן ספרוונה ולשעועית פסולתה:

כיני מתניתא הלבן והשעועית. כלומר לא שהוא פול הלבן אלא מין בפני עצמו הוא ונקרא ספרוונה ומפני שהוא דומה לפול כינו אותו בשם פול הלבן:

שהיא משעשעת את הלב. משמחת אותו:

ומהלכת את כל בני מעים. ומנקה אותן:

הלכה ב

מתני' **הקישות**. קשואין קוקומברו"ש בלע"ז ובערבי פאקו"ס:

והמלפפון. צידרלי בלע"ז ובערבי פייא"ר:

ר' יהודה אומר כלאים. ואין הלכה כר' יהודה:

חזרת וחזרת גלין. חסא הגדילה בגנות וחסא הגדילה בהרים:

עולשין של גנות ועולשי שדה ובערבי נקראים הנדיבי:

כרישין. פורו"ש בלע"ז ובערבי פירא"ת של גינה וכריש שדה:

כוסבר. גייאלאנדרי בלע"ז כזרע גד תרגום ירושלמי כבר זרע כוסבר:

והרמוצה. מפרש בגמרא כמין דלעת מרה היא וממתקין אותה ברמץ:

ופול המצרי. פאסולי בלע"ז:

והחרוב. בגמ' מפרש מין פול המצרי פרסי הוא וקצוותיו הן התרמילין שהזרע בתוכו דקין ועקומין כחרוב:

גמ' **דברי חכמים**. כלו' טעמא לדבריהם שהן אומרים הקישות והמלפפו אינם כלאים זה בזה מפני שאנו רואין שאדם נוטל מעה האחת מעה כמו מעי והוא גרעין מגרעיני הזרע אשר בתוך הפיטמא זהו אמצע הפרי כעין התפוח ואם נוטעה נעשית אבטיח ואם נוטל גרעין מן האבטיח ונוטעה נעשית מלפפון וכלומר שלפעמים הוא כך וכיון שכן הקישות והמלפפון הם קרובים להיות כמין אחד:

ר"י אומר עקרו כלאים. וטעמיה דר' יהודה שאעפ"כ העיקר מהקישות ומהמלפפון שני מינים הן ואע"פ שלפעמים נעשית מגרעין הקישות אבטיח ומאותו האבטיח נעשית מלפפון מ"מ עיקר של שתיהן כלאים הן:

אדם נוטל וכו'. מסקנת מילתיה דר' יהודה היא כלומר תדע שאדם נוטל גרעין אחד מתוך האבטיח וגרעין אחד מתוך התפוח וכשהוא נותנן בתוך גומא אחת הן נתאחין זה עם זה וחוזרין להיות כאחת ואעפ"כ הן נעשין כלאים וה"נ כן:

לפום כן צוחין ליה בלישנא יונייא מלפפון. בשביל כך קורין אותה בלשון יונית מלפפון על שם הליפוף והדיבוק שמתדבקת ונעשית מגרעין האבטיח כדלעיל ואפ"ה עיקרה עם הקישות כלאים:

הקישות והאבטיח מה אמר בה ר' יודה. אם מודה הוא שאינן כלאים הואיל ומגרעין הקישות לפעמים נעשית האבטיח בראשונה:

נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ"א הקשואין וכו' ר' יודה אומר כלאים אלמא ר' יודה פליג גם בקישות ואבטיח ודחי לה הש"ס דנאמר דלא עריב להו התנא לכולהו בהדדי אלא הא דקתני המלפפון לבסוף אקישות ואאבטיח קאי והכי קאמר הקישות והמלפפון אינם כלאים וכן האבטיח והמלפפון ועל זה הוא דפליג ר' יודה אבל הקישות עם האבטיח אכתי צריכה ומספקא לן אליבא דר' יודה:

הסדיגורון. כך הוא נקרא ומלשון חסא הוא ושמעון אמר אנטוכין נקרא:

יסיח לי. כך היה אחד מסיח לי לפרש עולשין טרוקוסימון וכו':

דלעת מצרית. קתני במתני' דאינה כלאים עם הרמוצה. מתני' דרבי ולא כר' נחמיה דתני משמיה בתוספתא שם שהיא כלאים עם הרמוצה:

והרמוצה וכו'. כדפרישית במתניתין:

הלכה ג

מתני' **הלפת והנפוס**. בגמרא לקמן בהלכה ה' מפרש שהילכו בו אחר העלין לפי שהנפוס עליו דומין לעלין של לפת לא הוו כלאים:

והתרובתור. בגמרא מפרש כרוב דקיק שקלחים שלו דקים:

תרדין. בליטי בלע"ז ובערבי סילקא:

והלעונים. ארמולאש בלע"ז ובערבי כט"ף:

והשומני'. בגמ' תומניתה והוא שום מדברי והוא קטן מהשום הגדל בגנים:

והבצלצול. פללגרל"ה בלע"ז והוא בצל מדברי וקטן משאר בצלים לפיכך נקרא בצלצול:

והפלוסלוס. פרמועה והוא מין תורמוס:

גמ' **והכרוב והתרובתר**. כרוב דקיק וכו' כמו שהבאתי במתני':

הלכה ד

מתני' **ובאילן**. מה שאינן כלאים זה בזה:

האגסין. פירא"ש בלע"ז ובערבי אגא"ס:
והקרוסטומלין. מין אגסים קטנים ודומין לעפצים שקורין מילין:
והפרישים. בגמ' מפרש אספרלגין וכך הוא בערבי אספרגל ובלע"ז קודונייי"ש קוויעי"ן בל' אשכנז:
והעוזרדים. סורבא"ש בלע"ז:
והחזרד. תפוח יערי תרגום של כפתור חיזור:
הפרסקין. פירשגי"ש בלע"ז וכשהן קטנים דומין לשקדים:
והשזיפין. בגמ' קאמר כשמרכיבין זיתים עם רימין נפק מביניהון שיזפין:
רימין. פולצדוק"ה בלע"ז:
גמ' **פריש לקדרה**. שמפרישין אותו לבשלו בקדרה ואין דרך לאוכלו חי:
רב אמר כולהון זוגות זוגות. גרסינן וכך אמר בהלכה א' וריב"ל אמר כולהון מין אחד ונתחלף בדפוס בטעות וארישא דמתני' קאי דריב"ל קאמר דכל ארבעה מין אחד הן קאמר התנא ואינן כלאים זה בזה והכי ס"ל נמי דאינן כלאים עם הני דקחשיב בסיפא כדמוכח מדלקמן ורב קאמר דוקא זוגות זוגות והאגסים והפרישין כלאים זה בזה והיינו דקמותיב מתניתא ברייתא דתני אף הבכיים אינם כלאים עם הני דקחשיב במתני' וא"כ על כרחך לאו זוגות זוגות קתני דבחמשה ליכא זוגות וכן התיב ר' יוסי בר' בון על רב מברייתא דתני אף הרוגיינים:
בשוקי של צפורי היו מרכיבין וכו'. תוספתא היא בפ"א ומייתי לה הכא דבעי לשנויי להא דמותיב על רב וכן להותיב על ר' יהושע בן לוי:
מי שפגע בכם מתלמידי ב"ש. דפליגי אמתני' ולית הלכתא כותייהו:
הוי לא אמר אלא קרוסטמל על גבי אגס. הוא דמותר ולא כאותו תלמיד הא אגס על גבי חיזרד לא והיינו כרב דזוגות זוגות קתני דאילו לריב"ל הא קאמר כולהון מין אחד ומשמע דלדידיה דהני דמני ברישא מין אחד הן אף עם הני דמני בסיפא וא"כ אגס עם חיזרד ג"כ מותר:
בתחום של מקום אריח וכו'. כלו' דמהדר הש"ס והא עוד תניא התם ברייתא אחריתא ומסייעא לריב"ל דאמרו יפה אמר התלמיד דתפוח ע"ג חיזרד אסור כדתנן בסיפא דמתני' ולא אמרו אלא תפוח ע"ג חיזרד הוא דאסור הא חיזרד ע"ג אגס לא אסר והיינו כריב"ל דהני דמני ברישא דמתני' מין אחד הן אף עם הני דמני בסיפא:
מה דהוה עובדא הוה עובדא. כלומר דהדר דחי לה דאין כאן לא תיובתא ולא סייעתא לא למר ולא למר דמעשה דהוה הכי הוה וליכא למידק מהני ברייתות ולא מידי:
תני. בתוספתא פ"ב:

מה נפיק מביניהון. מהרכבת אגוז ע"ג אפרסק:
קדריה פרסקיה. כך שמו ויש לפרש ל' קדרות ושחרות שיוצאין מהרכבה זו אפרסקין שחורים:
דרבון. ובתוספתא ירבון:
מה נפק מביניהון כורכי לבנון. כך שמו:
זרגון ולפת מה נפיק מינהון פטר פיטרה. סוליגון ולוזין ובוטמין מה נפיק מנהון פיסטקין. זיתים ורימון מה נפיק מביניהון שיזפין:

הלכה ה

מתני' **הצנון והנפוס**. נפוס הוא הנזכר לעיל בהל"ג שהעלין שלו דומין ללפת ולפיכך אינו כלאים עם הלפת אבל עם הצנון אע"פ שהוא דומה לו בעלין ובפרי אפ"ה הוו כלאים זה בזה מפני שהטעם של צנון אינו כלל כטעם הנפוס כדאמר בגמרא:
והלפסן. מרוי"ו בלע"ז:
והרמוצה. כלומר וכן דלעת יוונית עם דלעת הרמוצה הוו כלאים ואע"פ שדומין זה לזה:
גמ **יש מהן**. מהשנוים בפרקין שהילכו אחר הפרי אם פריהן שוין אינם כלאים זב"ז ויש מהן שהילכו בהן כמו כן אחר העלין כדמפרש ואזיל:
הלפת והצנון. אע"פ שאין העלין דומין זה לזה הילכו בהן אחר הפרי והואיל ופריהן שוין אינם כלאים זה בזה:
הלפת והנפוס. אין פריהן שוים הילכו בהן אחר העלין. והואיל והעלין שוין אינם כלאים זה בזה כדתנן לעיל במשנה ג':
התיבון. על ר' יונתן הרי צנון ונפוס שהפרי שלהן וכן העלין דומין זה לזה ואפ"ה את אומר שהן כלאים זה בזה:
א"ר יונה בזה הילכו בהן אחר טעם הפרי. כלומר לא דמי הא לכללא דכייל ר' יונתן דלא אמר שהולכין לפעמים אחר הדמיון אלא באלו שאין טעם שלזה רחוק ונבדל הרבה מטעם של זה דבכה"ג אע"פ שהן אין דומין לגמרי אלא במקצת כמו בעלין או בפרי בלבד אפ"ה אינן כלאים דחששא דכלאים משום מראית העין הוא והואיל והן דומין באיזה צד לא הוו כלאים אבל צנון ונפוס שטעם של זה משונה הרבה ורחוק הוא מטעם של זה בזה אין הולכין אחר המראה אלא מכיון שטעם שלהן אינו דומה כלל וכלל זה עם זה הוו כלאים זה בזה:

הלכה ו

מתני' **כלב כופרי**. שמגדלים בני כפרים והוא קטן ודומה לשועל:

היעלים. הוא מין חיה ואקו תרגומו ויעלא:
והערוד. חמור הבר:
גמ' **הא כלב עם כלב כופרין אינו כלאים**. דלא קתני אלא זוגות זוגות:
ודלא כר"מ. הא דדייקינן דכלב עם כלב כופרי לא הוו כלאים דלא כר"מ הוא דאילו ר"מ אומר כלאים עליהן דהא לקמן סוף פ"ח תנינן הכלב מין חיה רמ"א מין בהמה ואע"ג דבכלב פליג וס"ל דמין בהמה הוא מ"מ מודה הוא בכלב כופרי שהוא מין חיה:
הא. כלומר הא שמעינן דכלב עם כלב הכופרי על דעתיה דר"מ כלאים הן דהוו להו בהמה וחיה ואילו לרבנן שניהן חיה ממין אחד הן:
עוף לא תניתה. במתני' דתנינן ממיני בהמה וחיה שיש בהן שאף על פי שדומין זה לזה כלאים הן וממיני עוף לא אשמעינן כלום אם מצינו ג"כ בהן שהן דומין והן כלאים:
א"ר יוחנן אייתיתה מן דבר דליה. ובסוף פ' שור שנגח את הפרה גריס א"ר יוחנן אנא דאייתיתיה מן דבית לוי תרנגול עם פיסיוני וכו' בברייתא דבי לוי תניתה דגם במיני עופות הוא כן שיש מינין בשאינו מינן שאע"פ שדומין זה לזה הן כלאים זה בזה:
ר"ל אמר משנה שלימה שנה לנו רבי. כלומר דר"ל קאמר דאין אנו צריכין להיא דתנא דבי לוי שהרי משנה שלימה שנה לנו רבי שם אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור וכו' ולכלאים ולשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהן א"כ כבר שמענו שעוף כמו בהמה וחיה לכל דיני דכלאים וה"ה למאי ששנינו כאן במס' כלאים:
א"ר יוחנן צרכה להדא. דבית לוי גרסי' ולגי' הדפוס אמר על עצמו להדא דר' יוחנן ואפשר נמי לומר דהיינו הך דצריכא היא למאי דאמרית משמיה דתנא דבי לוי כדמסיק ואזיל:
תנינן הכא חיה. ופרשנתה תמן. וכלומר הכא בב"ק תנינן סתם דחיה שייך בה ג"כ דין דכלאים אבל לא פירש לנו רבי שם שיש בחיה מינין הדומין זה לזה ואעפ"כ כלאים הן אלא שפירש אותה תמן במסכת כלאים כדתנינן במתני' הזאב והכלב וכו' וכן תנינן בהמה הכא בב"ק סתמא לכלאים ופרשנתה תמן במשנה כאן לענין הדומין זה לזה הסוס והפרד וכו' והשתא גבי עוף נמי תניתה תמן בב"ק סתמא אתא ופרשנתה הכא וכלומר דאף דרבי הו"ל לפרש במשנה הכא לענין הדומין זה לזה בעוף כמו דפירש בבהמה וחיה ולא סמיך אסתמא דהתם דלא שמעינן משם דין כלאים בהדומין זה לזה והלכך אתא תנא דבי לוי ופרשנתה הכא גם בעוף כמו כן. א"ר יוסי ויאות. כלומר דר' יוסי בא לומר דיאות תני לנו רבי שבא להודיעך התם בב"ק שהעוף אסור בכלאים כמו בהמה דבהמתך דקרא לאו דוקא אלא בכלל וכיון שכן שפיר שמעינן דעוף הוא שוה לכל דיני דכלאים

כמו בהמה וחיה ואפי' בהדומין זה לזה הואיל ושני מינין הן הוו כלאים ולא היה צריך לחזור ולשנות גם בעוף בהדומין זה לזה דממילא שמעינן לה:

המרביע בחיות הים מהו. אם נוהג בהן כלאים כמו במיני יבשה ולקמן מקשי עלה היכי דמי הרבעה במיני הים:

עוד הן כתיב בהן למינהו. כלומר הרי למדנו הרבעה דאסור בכל מקום שכתוב בו למינהו והרי גם הן כתיב בהן למניהו כמו דכתיבא גבי מיני יבשה:

ר' אחא לא אמר כן. בהאי לישנא דקאמר ר' ירמיה דכהנא שאל ליה לר"ל והשיב לו כך אלא הכי הוה אמר ר' אחא בשם ר"ש בן לקיש דהוה תני להאי כללא למילתא באפי נפשיה כל שכתוב בו למינהו כלאים נוהג בו והיינו כלאים דהרבעה דבה שייכא דרשא דלמינהו ועל זה התיב כהנא ליה אלא מעתה הרי חית הים הרי כתוב בה למינהו ומעתה כלאים דהרבעה נוהג בהן והיכי משכחת לה שאדם יכול להרביע במיני הים:

הכא פרס כהנא מצודתיה על ר"ל וצדייה. שאינו יכול להשיב לו כלום ע"ז:

א"ר יונה יכול אנא פתר לה משום מנהיג. כלומר יכולני לפרש זה ע"י מנהיג אותם ושפיר משכחת לה נמי כלאים דהרבעה דמייתי חוט וקטר באודניה דלכיסא ובאודניה דיריקא והן שמות מיני דגים שבים ודוגמא לזה מצינו בפרק אלו מציאות בסוף הלכה א' מחרוזות של דגים ובתוך ירק אחד או לכיס א' חייב להכריז דהוי סימן וכשקושר החוט באזניהם ומנהיגן ואינון שייפין זה עם זה ומזרעין והרי כלאים דהרבעה ע"י כלאים דהנהגה וחייב הוא על שניהן:

הלכה ז

מתני' **אין מביאין אילן באילן**. אין מרכיבין אילן באילן מין בשאינו מינו לא אילן מאכל ע"ג אילן מאכל ולא אילן סרק באילן מאכל אבל אילן סרק באילן סרק כיון שאינם עושין פרי לא מיקרו כלאים ושרי:

ירק בירק. מין בשאינו מינו:

ר' יהודה מתיר ירק באילן. טעמיה דר' יהודה מפרש בגמרא משום דס"ל כשהן כבר נטועין הירק והאילן אינן מתאחין זה בזה ולא נעשין כלאים ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' **מיחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן הוא אומר**. לעיל בהלכה ב' שמביא ראיה לדבריו בדין קישות ומלפפון וקאמר תדע שהן כלאים ואף על פי שמגרעין זרע של קישות כשהוא נוטעה ונעשית אבטיח ומזרע אותו האבטיח נוטעה ונעשית מלפפון אפילו הכי עיקרן שני מינין הן שהרי אדם נוטל ממעי אבטיח גרעין א' וגרעין א' משל תפוח וכשנותנן לתוך גומא אחת הן מתאחין זה עם זה וגדל האילן ונעשין כלאים שהרי ירק

באילן הוא וה"נ בקישות ומלפפון אלמא דשמעינן לר' יהודה דמיהת מודה בירק באילן שהן כלאים והכא הוא אומר הכין דירק באילן מותר:

תמן וכו'. כלומר דמשני דעד כאן לא קא"ר יהודה לעיל אלא כשהוא נוטל גרעין זרע מירק וגרעין זרע ממין אילן ונותן זה בצד זה בתוך גומא אחת שע"י כך הן מתאחין ונעשית כלאים:

ברם הכא ירק באילן הוא. כלומר אבל הכא דמיירי בהרכבה שכבר הירק הוא נטוע בפ"ע וכן האילן בפ"ע אינן מתאחין הירק עם האילן והלכך הוא דמתיר הרכבת ירק באילן:

תני. בברייתא דת"כ פ' קדושים מנין וכו' ת"ל את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים וכדמסיק ר' יונה היכי יליף הרכבה מהאי קרא:

דר"א. אתיא הך ברייתא דס"ל בפ"ז דסנהדרין דאף על הכלאים הוזהרו בני נח דאמר קרא את חקותי תשמרו חקים שחקקתי בעולמי מכבר שצויתי לבני נח ומה בהמתך בהרכבה כדיליף לקמן מדכתיב בהן למיניהם אף שדך היינו הרכבת האילן שבהרכבה הוא דנאסרו בני נח:

מעתה אסור לאדם הראשון. כלומר דפריך אי דמוקמית להאי ברייתא כר"א ומפרשת לקרא כך את חקתי שחקקתי בעולמי מכבר א"כ מעתה מוכרח הוא שנאסר כלאים לאדם הראשון וקשיא אמאי פליגי רבנן התם בברייתא על ר"א דאמר לא נצטוה אדם הראשון אלא על הז' מצות בלבד דקחשיב שם ולא על הכלאים:

ר' יוסי בשם ר' הילא דברי הכל היא. לא כר"ל בשם כהנא אלא דהך ברייתא כד"ה אתיא ואף כרבנן משום חקים שחקקתי בעולמי כלומר לא תפרש חוקים שחקקתי מכבר אלא עכשיו משום חקים שחקקתי בעולמי עליכם שהכלאים מהחוקות הן וע"ז אמר הכתוב את חקתי תשמרו בין שאר החקים שחקקתי בעולמי:

מעתה. דדרשת מיהת לאסור הרכבה מהקישא דבהמתך א"כ יהא אסור להרכיב תאנה שחורה ע"ג לבנה:

א"ר אבין ולא מכלאי הבגדים למדת. וכי לא כבר אמרו בר"פ דהכל נלמד מכלאי בגדים שפירש בהן הכתוב צמר ופשתים דוקא ולא שני מיני צמר ושני מיני פשתן אף כל כלאים שבתורה לא נאסרו אלא משני מינין דוקא:

והרי דשאים כתיב בהן למיניהן. וא"כ לדידך נימא דהא דתנן במתני' אין מביאין ירק בירק לחיובא על הכל קתני כמו אילן באילן ואבני נח נמי קאי דהא אמרת דנצטוו על הרכבת אילן משום שכתוב בהן למיניהם ואמאי לא נימא דנצטוו גם על הרכבת ירק בירק:

אין כתיב בצווי. גבי דשאים אלא בהוצאה דבצווי לא כתיב אלא תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ובהוצאה הוא דכתיב ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ור"א לא חשיב אלא למינהו דכתיבא בצווי:

א"כ למה נתקללה הארץ. שהרי היא הוסיפה יותר מצוויה:

ע"י שעברה על גזרותיו של הקב"ה. דצוה עליה להוציא עץ פרי כדכתיב תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו ולא נצטוותה על אילני סרק ואלו בהוצאה כתיב ותוצא הארץ דשא וגו' ועץ עושה פרי וגו' ודרשינן מוי"ו דועץ דהוציאה אילני סרק ועץ עושה פרי:

ר' פינחס אמר. לא עברה אלא שמחה בצוויה והוסיפה והוציאה גם אילני סרק שהן צריכין לתשמישו של אדם לעצים ולבנין:

כאינש דאמר ליט ביזא דכן אייניק ארורים השדיים שכך ינקו וגדלו גידול שאינו טוב וכך לא נתקללה הארץ אלא בעבור האדם:

ואתייא כהאי דר' נתן. דאמר לא נכנסה הארץ לדין שלא עברה כלום אלא שלשה כו' כדכתיב בעבורך:

עד כדון לא שמענו. מהכתוב אלא בהמתך עוף מנין שאסור בהרבעה וחייב עליו:

אית תניי תני מאת חקתי תשמרו וגו'. את לרבות העופות:

ואית תני מבהמתך. וילפינן בהמתך בהמתך משבת מה בשבת אפי' חיה ועוף במשמע אף בכלאים כן:

הרכיב אילן והרביע עוף. כאחת:

למ"ד מאת חקתי תשמרו. ילפינן לעוף הו"ל כדרשא דתרי קראי וחייב שתים ולמ"ד מבהמתך לא תרביע דרשינן הכל אינו חייב אלא אחת:

בשהרביע בהמה והרביע עוף מ"ד מחקתי תשמרו חייב שתים מ"ד מבהמתך לא תרביע אינו חייב אלא אחת. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלף בטעות:

תני. בתוספתא פ"א:

אין מרכיבין זתים ברכב של תמרה. אפי' לא הרכיב היחור של זית עם היחור של תמרה בארץ אלא שנתן אותו ע"ג הרכב של תמרה הוי הרכבת אילן באילן:

ולית הדא פליגא על ר' לוי. דדריש אשתך וגו' בניך כשתילי זיתים מה זיתים אין בהן הרכבה דכשמרכיבין אותן על אילן אחר אינו עושה פירות אחרות וגרועין שאינו מקבל כלום ממין אחר אף בניך לא יהא בהן פסולת:

הא מכלל שיש בהן פסולת. כלומר הא מהאי ברייתא דאסרה הרכבת זיתים בתמרה מכלל דהויא הרכבה היא עושה פירות אחרים וגרועין דאי לא אמאי קרי לה הרכבה:

שנייא היא הכא שעתיד למתקה. כלומר לעולם בזיתים לית בהו הרכבה שיעשו עי"כ פסולת ופירות אחרים וגרועין והכא דאסר משום שדעתו בזה שהוא תוחב היחור של זיתים ברכב של תמרה מפני שעתיד התמרה למתק את הזיתים ובשביל כך הוא עושה כן כדי למתקן והלכך קרי לה הרכבה ואסור:

כהדא. שהיה עושה ר"ש ברבי שהיה משקה יין מבושל לאילן אפרסק שלו בשביל למתקה ה"נ דעתו בשביל למתק הזיתים וכיון דמין בשאינו מינו הוא אסור משום הרכבה:

הלכה ח

מתני' **אין נוטעין ירקות בתוך סדין של שקמה**. שקמה הוא אילן תאנה הגדל ביערים ולאחר שנחתך ונשאר שרשיו בארץ נקרא סדן ואין נוטעין ירק לתוכו דהוי ירק באילן:

פיגם. עשב הנקרא רוד"א בלע"ז:

קידה. מין אילן של בשמים תרגום קידה קציעא וכתיב מור ואהלות קציעות כל בגדותיך:

החצוב. מין עשב ששרשיו יורדים בעומק הארץ ביושר ואינם נוטים לכאן ולכאן ובו תיחם יהושע את הארץ:

שיהא מקירו. לשון קור שתהא התאנה מקררת את החצוב שהוא חם ביותר:

שתהא זורקת מימיה לתוכו. שהאבטיח לח ומלא מים:

חלמית. מלוו"א בלע"ז ובערבי כויז"א:

גמ' **בלא כך אינו אסור משום זרעים תחת הגפן**. אאין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח פריך דמאי איריא לתוך האבטיח הא בחוץ וסמוך לו נמי אסיר עד ששה טפחים כדתנן לקמן בפ"ג דלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים שצריך להרחיק ממנה לכל רוח כדתנן ריש פ"ו:

תיפתר במעמיק. שורש האבטיח למטה משלשה טפחים חוץ לששה כלומר עד חוץ לששה טפחים רחוק מן הגפן מעמיק הוא שורש האבטיח למטה מג' בקרקע דאז סמוך לגפן אין כאן איסור ולפיכך נקט במתני' אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח:

כהדא דתני. בתוספתא פ"ג דלמטה מג' בקרקע אין חשש סמוך לכרם בכדי שיעור עבודתו:

שרשי פאה הנכנסין לתוך ד' אמות שבכרם. פאה הוא צורת הפתח הנקרא בתוספתא דכלאים וכן בהאי תלמודא כן לקמן בפ"ד דקתני בתוספתא שם לעיל בענין מחיצה המפסקת בכרם שאם עשאה בקנים צריך שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט כדי שיכנס הגדי ר' יוסי אומר אם היו קנים מדוקרנין ועשה להם פאה מלמעלן מותר. כלומר קנים

דקורין מכאן ומכאן וקנה על גביהן וזהו פאה הואי כמחיצה ומותר לסמוך זרע לשם משום דמפסיק הוא ועל הקתני שם לקמן גבי פלוגתא דר"ע ובן עזאי בירקות שנוטין לתחת הגפן הכל מודין שרשי פאה הנכנסין לתוך ד"א שבכרם למטה מג"ט הרי אלו מותרין כלומר בשרשי ירקות הנטועין בתוך הפאה שאע"פ שהן יוצאין מן הפאה ונכנסין לתוך ד' אמות שבכרם אם הן עמוקין למטה מג"ט בקרקע אין חוששין להם ומותרין וא"כ ה"ה לגפן יחידית שעבודתה ששה טפחים אם שרשי הירקות הן עמוקין למטה מג' מותרין אפי' הן בתוך ו"ט ולתוך האבטיח הוא דאסור:

הלכה ט

מתני' **הטומן לפת וצנונות תחת הגפן**. כדי שיהו נשמרים תחת הקרקע ובגמרא מסיק שדוקא שטמן אגודה של לפת או אגודה של צנון שכן דרכן להטמינם כך ואין זה דרך שתילה ומיהו בעינן נמי שיהו מקצת העלין מגולין דבהכי גלי דעתי' שאינו רוצה בהשרשתן ולפיכך אינו חושש משום כלאים הרכבת ירק באילן וה"ה בשאר האילנות כן והא דקתני תחת הגפן לרבותא קתני דאפי' בגפן שהוא רך אינו חושש משום כלאים וכדאמרן:

ולא משום שביעית. דלאו דרך זריעה הוא ואין כאן משום זורע בשביעית וכן אם היו מששית ונכנסו לשביעית והוסיפו ספיחים מחמת לחלוחית הקרקע אין בהן משום ספיחי שביעית:

ולא משום מעשרות. לאותו התוספת שהוסיפו אינו מתחייב במעשרות דכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ וזה אינו צומח בארץ:

וניטלין בשבת. דכיון שמקצת העלין מגולין אוחז בהן ומשמטן ואע"ג דע"י כך מזיז העפר ממקומו כל כה"ג טלטול מן הצד הוא שהוא לצורך דבר היתר ואינו נוגע בדבר האסור ומותר:

ר' יודה אומר אינו כלאים עד שיהו שתי חטים ושעורה וכו'. טעמיה דר' יהודה דמקיש כלאי זרעים לכלאי הכרם מה כלאי הכרם צריך שיהו שני מינין מלבד הכרם דכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שני מיני זרעים בהדי כרמך אף כלאי זרעים דכתיב שדך לא תזרע כלאים משמע שלא יהו שני מינין בהדי שדך ואין הלכה כר' יהודה בכלאי זרעים משום דקרקע בלא זרע שדך מקרי אבל אינו כרם בלא חרצן והלכך הזורע חטה ושעורה כאחת חייב משום כלאי זרעים אבל משום כלאי הכרם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דקי"ל כר' יאשיה בכלאי הכרם:

גמ' **לא שנו אלא לפת וצנונות**. קסבר חזקיה דלפת וצנונות הם כלאים זה בזה והלכך מפרש דלפת וצנונות בדוקא שנו דצריך שיהו מקצת העלין מגולין ואז אינו חושש משום כלאים זה בזה דלאו דרך שתילה בכך:

הא שאר הדברים לא. כלומר דאין כאן משום הרכבת ירק באילן דנאסור אף שאר ירקות אם אין העלין מגולין אלא דוקא שני מינין שהן כלאים נקט וה"ה כיוצא בהן משאר מינין שהן אסורין זה בזה ולפת וצנונות דנקט לאשמעינן שהן כלאים זה בזה:

ר' יוחנן אמר. לא היא דלא שנייא היא הכא בין לפת ובין צנונות ובין שאר הדברים וטעמיה דר' יוחנן משום דס"ל דלפת וצנונות אינן כלאים זה בזה ולאו משום כלאים של עצמן נקט הכא אלא משום הרכבת ירק באילן ואו לפת ואו צנונות קתני והא דנקט להו משום שכן דרכן להטמין אותן אגודות אגודות ומתני' מפרשינן נמי שטמנן אגודות כדמסיק לה ממה דתני ר' חייא:

מה אנן קיימין. השתא מפרש לה לעיקר טעמא דהמתני' ואליבא דר' יוחנן דקאמר משום זרעים באילן והיינו הרכבה כדפרישית ומסיק ואזיל נמי לטעמא דנקט לפת וצנונות:

אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפי' שאר כל האילן. כצ"ל וכך הוא בנוסחות הישנות ומה שכתוב כאן בספרי הדפוס טעות הוא ואגב שוטפא דלקמן הכניסו תיבות וצנונות אפי' שאר כל הדברים ג"כ כאן. וכלומר דהא קשיא לן דאי טעמא דהמתני' דבעינן מקצת העלין מגולין דאל"ה אסור משום הרכבת זרעים באילן א"כ למה לי גפן דנקט הא אפי' שאר כל האילן אית ביה משום הרכבת ירק באילן וכ"ת דגפן דנקט לרבותא דאע"פ שהוא רך מהני מקצת עלין מגולין דאינו חושש משום הרכבה אכתי קשיא דמאי חזית למינקט הרבותא בחד צד והיינו במקצת עלין המגולין ליתני שאר כל האילן או אילן סתם וגפן נמי בכלל אילן הוא ולישמעינן רבותא גם לאידך גיסא דאם אין מקצת עלין מגולין אית ביה משום הרכבת ירק באילן ואפי' בכל האילן ואע"פ שהוא טומן אותן בקרקע תחת האילן וא"כ ליתני אילן סתם ותרתי הוי שמעינן רבותא דהתירא במקצת עלין מגולין אפי' בגפן ורבותא דאיסורא באין מגולין ואפי' בשאר כל האילן:

אי משום שאינו רוצה בהשרשתן. האי כעין קושיא אחריתא היא וכלומר דאפי' תימא דהאי דיוקא דנקט גפן לא קשיא לן מידי משום דאיכא למימר דניחא ליה להתנא טפי למינקט רבותא דהתירא בהדיא דאפי' בגפן אינו חושש משום הרכבה כשמקצת עלין מגולין ומכ"ש בשאר כל האילן וממילא שמעינן לאידך גיסא דכשאינן מגולין הוי כדרך שתילה ואסור בכל האילן דאין טעם לחלק במה שנקרא דרך הרכבה בין גפן לבין שאר כל האילן ונהי דהא לא קשיא מ"מ קשיא לן בעיקר טעמא דהתירא דמקצת עלין

מגולין דאמאי אינו חושש משום הרכבה דאי משום שאינו רוצה בהשרשתן וכלומר דאי בהאי טעמא לחוד סגי דכשהניח מקצת העלין להיות מגולין גלי אדעתיה שאינו רוצה בהשרשתן דאימתי שירצה יאחוז בעלין וישמיטם א"כ למה לי לפת וצנונות דנקט בדוקא הא אפי' בשאר כל הדברים הוא כן וליתני ירקות סתם דכשטומנן ומקצת עלין מגולין אינו חושש משום הרכבת כלאים ואפי' בגפן:

מן מה דתני ר' חייא וכו'. כלומר אלא ודאי אין לנו לתרץ המתני' אלא מן מה דתני ר"ח דמפרש לה דלפת וצנונות דנקט כגון אגודה של לפת ואגודה של צנונות והשתא הכל ניחא דהתנא בא להשמיענו בזה דתרתי בעינן שיהו אגודות ושיהו מקצת עלין מגולין והלכך נקט לפת וצנונות לפי שדרכן בכך להטמין אותן אגודות אגודות בארץ כדי שיהו נשמרין ובעינן נמי שיהו מקצת עלין מגולין דבהכי גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן דכשירצה יוציא אותן בעלין המגולין:

הוי לית טעמא דלא משום שאינו רוצה בהשרשתן. האי דלא בהש"ס הזה אלא הוא בכל מקום דקאמר לית טעמא וכו' וכה"ג במקום דשייכא וכלומר הוי דע"כ ודאי היא דאין לנו טעם אחר אלא טעמא דאינו רוצה בהשרשתן ולהכי נקט לפת וצנונות דדרכן להטמינן אגודות דאז אמרינן מדהטמין אנודות אגודות והניח ג"כ מקצת העלין מגולין בכה"ג הוא דגלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן והא בלא הא לא סגי:

תני. בתוספתא דשבת פ' י"ז פגה שטמנה בתבן כצ"ל וכן הוא שם וכן גרסי' להא לקמן פ' כירה והא דלקמן:

פגה. תאנה שלא בשלה כל צרכה וטומנה בתבן להתבשל ותבן מוקצה הוא לטיט:

אם היו מגולין מקצתן. שיכול לאחוז בהן וליטלן ואפילו טלטול מן הצד לא הוי:

בין כך ובין כך תוחבן וכו'. דטלטול מן הצד הוא ולא שמיה טלטול:

אתיא דר"א בן תדאי כר"ש. דאיהו נמי מתיר בדבר שאין מתכוון וה"נ אינו מתכוון לטלטל לדבר האסור אלא לשפוד ולסכין שהן דברים הניטלין בשבת ואע"פ שניטל עמו התבן טלטול מן הצד הוא:

דתני. בתוספתא דביצה סוף פ"ב לא יגרור וכו' ור"ש מתיר משום דדבר שאין מתכוין הוא:

מודים חכמים לר"ש וכו'. דבמשוקע בטיט אין כאן חריץ ואע"פ שהטיט ניטל עמו טלטול מן הצד הוא:

וכמה דתימר וכו'. מילתא באנפי נפשה היא וקמ"ל דמותר אף להחזירו לאחר שעשה בו צרכו:

אוף אנן תנינן. דמודין חכמים לר"ש דהא קתני במתני' וניטלין בשבת ואפילו לחכמיה ומשום דבטלטול מן הצד לחוד לא פליגי אדר"ש וא"כ לא צריך לאוקמי נמי להא דר"א בן תדאי כר"ש אלא דבכה"ג אף חכמים דר"ש מודו:

א"ר יוסי בר' בון. ממתני' לאו ראיה היא דאיכא למימר דר"ש היא:

והתנינן שביעית במתני'. וכי אית לך למימר שביעית כר"ש אתיא:

דר"ש פתר לה שביעית. בתמיה כלומר היאך תפרש אין חושש משום שביעית דמתני' אליבא דר"ש דהא ר"ש מתיר בספיחי שביעית לקמן רפ"ט דשביעית דס"ל כל הספיחין מותרין והכא אמר הכן דאם מקצת עלין מגולין אז הוא דאינו חושש משום שביעית הא לאו הכי חושש והא מתיר הוא בספיחי שביעית:

אע"ג דר"ש מתיר וכו'. כלומר אי משום הא לא קשיא דאע"ג דר"ש מתיר ספיחי שביעי' דס"ל דאין הספיחין נשמרין מ"מ אית ליה משום קדושת שביעית שצריך לאוכלן בדין קדושת שביעית כדתנן במס' שביעית וא"כ מפרשי' הכא נמי דאינו חושש משום שביעית דקתני היינו דאינו חושש לאוכלן בקדושת שביעית דמכיון דטמונין הן ואינו רוצה בהשרשתן לא חייש להספיחין משום קדושת שביעית:

זרע שני מינין בבקעה וכו'. כלומר אם אחר שזרע המינין חילקן בגדר על גביהן וביניהן פליגי בה:

פטור. משום דהגדר מפסיק ביניהן ולא מיחזו כלאים:

ר"ל אמר חייב. הואיל ומתחילה לא היה כאן גדר:

מודה רשב"ל בזורע ע"ג הים. היא אבן גדולה קבועה בארץ שטוחנין עליה זיתים בפ' המוכר את הבית המוכר את בית הבד מכר את הים וכן ע"ג פטרה והוא כמו אבן ע"ג סלעים קרקע קשה או ע"ג טרשים שבקרקע כל אלו לאו מקום זריעה הן ומודה שהוא פטור משום זורע כלאים דשדך כתיב הראוי לזריעה:

בזורע על מנת להתקין גדר שבשעת זריעה היה דעתו ע"מ להתקין גדר אח"כ ולחלקן בין שני המינין שהוא פטור:

מודה רשב"ל לענין שבת עד שתנוח. כלומר אע"ג דפליג ר"ל בכלאים וס"ל דמכיון שהוציא מתוך ידו לזרוע חייב כדמפרש טעמיה לקמן מודה הוא לענין שבת דלא אזלינן בתר שעת הוצאה ואפי' הוציא מרה"י על מנת להניחו ברה"ר אינו חייב עד שיניח ופלוגתא היא בריש מס' שבת דאיכא למ"ד דס"ל אם נטל להוציא על מנת להניח חייב ור' יוחנן ס"ל התם המוציא אינו חייב עד שיניח ולפיכך קאמר הכא דמודה ר"ל לר' יוחנן לענין שבת אינו חייב עד שתנוח:

מתניתא פליגא על ר' יוחנן. דהא קתני הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים אלמא דמשעת זריעה כבר עבר משום כלאים ולא מהני מה שחלק אח"כ ביניהן בגדר וקשיא לר' יוחנן:

פתר לה בנתונים בתוך ו' על ו'. לקמן בפ"ב תנינן תבואה בתבואה בית רובע שצריך להרחיק מין תבואה אחד ממין תבואה אחר בית רובע הקב ירק בירק ששה טפחים והיינו לענין איסור אבל לענין חיוב מלקות א"ר יוחנן אינו חייב עד שיהו ששה על ששה מוקרחין בתוך שדה תבואה כלומר אם בשדה תבואה של מין אחד יש בה מקום קרחת של ששה על ששה וזרע בתוכה מין אחר אז הוא חייב על כלאים מפני שלחיוב מלקות צריך שיהא בתוך ששה טפחים וכשזרע מקום הקרחת של ו' על ו' בתוך שדה תבואה אחרת ה"ז חיוב או אם מוקפין גדר והיינו שהגדר מוקף סביב הששה על ששה נמצא כשזרע בתוכה שני מינין הרי כאן חיובא לכלאים והשתא קאמר הכא דהא דקתני הזורע חטה ושעור' כאחת ה"ז כלאים ומשמע דלענין חיובא משום כלאים קתני פתר לה ר' יוחנן דמיירי נמי בכה"ג שהיה מין חטים בתוך ו' על ו' של שעורים או איפכא דמכיון שהמין אחר מקיפו סביב חייב משום כלאים וכי קאמר ר' יוחנן לעיל דמהני חילוק גדר אחר הזריעה בין שני המינין בשאין מין אחר מקיפו סביב:

בהדה ר' יהודה אומר אינו כלאים. בתמיה דאי בנתון מין אחד בתוך ו' על ו' של מין האחר מיירי וכי בכה"ג פליג נמי ר' יהודה ולומר אינו כלאים:

א"ר זעירה ר' יודה כדעתיה. לטעמיה הוא דאזיל דאמר בשדה ירק טפח לקמן בפ"ג דתנן היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר ר' ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו ר"ע אומר אורך ו"ט ורוחב מלואו ר' יודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה והיינו טפח אלמא דסמטינן לר' יהודה דמיקל וס"ל דאם יש רוחב טפח בין ירק לירק סגי וה"נ כן בתבואה בתבואה לסברא דידיה וא"כ אף אם הוא נתון בתוך ששה על ששה של מין אחר סגי אם יש הרחק טפח בין זה לזה ובכה"ג הוא דאמר ר' יהודה אינו כלאים:

א"ר יוסי מאן דבעי מקשיא על הדא דר' זעירא. על הא דמשני למילתיה דר' יוחנן ואליבא דר' יהודה מקשי הכי דנימא יליף הדא דר' יהודה מן דרבנן כלומר מדרבנן נשמע לר' יודה דהא כמה דרבנן באיסור בית רובע ללקות ו' על ו' דלענין איסור אסור תבואה בתבואה עד בית רובע. ולענין חיוב מלקות עד שיהא בתוך ששה על ששה כדקאמרת וא"כ ה"נ לר' יודה בשיעורא דידיה דהוא מיקל כדאשכחן גבי ירק בירק ונימא דבאיסור מודה הוא שבששה על ששה יש איסור כ"א ללקות הוא בטפח והשתא והתני ר' יודה מתיר וכלומר

דהניחא למאי דתנינן במתני' ר' יודה אומר אינו כלאים הוה מצינן לשנויי כדמשני ר' זעירא דמיירי שיש רוחב טפח בין מין זה למין זה וא"כ לית כאן חיובא למלקות אלא למאי דתני בברייתא ר' יהודה מתיר קשיא דהא מיהת איסורא איכא לדידיה בתוך ששה על ששה כדאמרן ואמאי תני בברייתי' ר' יודה מתיר:

וקשיא. כלומר והא קשיא לשינוייא דר' זעירא ולא מיתוקמא מילתיה דר' יוחנן דא"ה קשיא מ"ט דר' יודה כדלעיל:

מה טעמא דרשב"ל. השתא מהדר לפרש טעמיה דר"ל דס"ל דלא מהני חילוק גדר אחר שזרען וקאמר דהיינו טעמא דמכיון שהוציא הכלאים מתחת ידו לזרוע אותן חייב דכתיב שדך לא תזרע כלאים משמע דאשעת זרע קפיד רחמנא שלא יוציא מתחת ידו כלאים לזרוע ותו לא מהני מה שמחלקן בגדר אח"כ:

והתני ר' יודה אומר אינו כלאים. כלומר דפריך דא"ה מ"ט דר' יודה דפליג הא דרשינן מלא תזרע דלא יוציא מתחת ידו כלאים לזרע וא"כ כשלוקח חטה ושעורה לזרוע כבר הן כלאים בידו ואמאי בעי ר' יודה עוד חטה אחת מלבד הכלאים:

פתר לה עד שעה שתנוח. כלומר ר' יהודה ס"ל דאינו חייב משעת הוצאת הכלאים מתחת ידו עד שעה שתנוח בשדה דדריש שדך משמע עד שיהו בשדה ואהאי שינויא איכא למיפרך דא"כ מאי שנא שני חטים ושעורה מחטה ושעורה אם לא קפיד ר' יודה אלא עד שעה שתנוח בלבד אלא משום דבלא"ה פריך עלה שפיר כדלקמיה:

והתני. בברייתא ר' יודה מתיר בחטה ושעורה וכי לא אפי' נחה ר' יודה מתיר דהא לישנא דהתירא משמע דאין כאן כלאים כלל ואפי' אם כבר הן בשדה מותר:

ר"ש בן לקיש כדעתיה. דאמר לקמן בפ"ב אהא דתנן היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים קרן זוית כמין משולש של חטים נכנס בצד שדה של שעורים מותר מפני שנראה כסוף שדהו ואיכא הכירא שלא נזרעו בערבוביא ופליגי התם ר' יוחנן ור"ל דר"י ס"ל דוקא היה ראש תור שנו אבל ראש תור הבא מחורבה אסור כלומר אם מתחלה זרע בשדה זו חטים ובשדה זו שעורים והיה ראש תור של אחת נכנס בתוך מין השני בזה מותר מפני שנראה שזה הראש תור הוא סוף השדה של מין השני אבל אם בא מן החורבה והיינו שלא היה נזרע בתחלה אלא שדה של שעורים בלבד ובצדה היה חורבה בלא זרע כלל ועכשיו בא לזרוע כמין ראש תור של חטים בצדה וזהו ראש תור הבא מחורבה ואסור לפי שזה נראה שהוא הקצה מהשדה של שעורים ונזרעו שעירים וחטים בערבוביא בתוך שדה אחת ור"ל בשם חזקיה קאמר התם דאפי' ראש תור הבא מחורבה מותר דעכ"פ הראש תור הוא סימן שלא נזרעו בערבוביא והשתא קאמר ר' הילא דר"ל

כדעתיה ומוקי להאי ברייתא דקתני ר' יהודה מתיר בחטה ושעורה היינו שזרע למין אחד כעין ראש תור בצד מין השני דאע"ג דזהו ראש תור הבא מחורבה הוא שהרי אין כאן שדה שלימה של מין זה ושל מין זה דנימא דנראה כסוף שדהו אפ"ה מותר:

מעתה אפילו שני חטים ושעורה וכן הוא. א"כ מ"ש בשני חטים ושעורה דהתנינן דקאמר שהן כלאים ואמאי אם הם עשוים כמין ראש תור מותר הוא:

פתר לה. להא דקתני דהן כלאים היינו במוקפות סביב סביב כגון שזרע חטה מכאן וחטה מכאן וב' הצדדים השניים יש גדר מכאן וגדר מכאן והשעורה היא חבושה וטמונה באמצע דזה נראה כערבוביא:

הדא דתימר שאין שם חורבה. כלומר בדוקא נקט גדר מכאן ומכאן שאין שם צד פתוח אבל אם יש שם חורבה שצד אחד הוא פתוח ופרוץ ואין שם זרע כלל אין כאן ערבוביא ומותר:

הדרן עלך החטים והזונין

פרק ב

הלכה א

מתני' **כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט**. שנתערב רובע הקב זרע בתוך סאה של מין אחר שהוא אחד מכ"ד שהסאה ו' קבין אסור לזרוע המעורב הזה עד שימעט מזה השיעור והיינו או שימעט מן הרובע או שיוסיף על הסאה בכדי שלא יהא בה אחד מכ"ד ממין אחר:

ר' יוסי אומר יבור. את כל הרובע דמכיון שהתחיל למעט ולבור אם לא יסיר כלו מחזי כמקיים כלאים וכשהוא בתחלה פחות מרובע בסאה מודה ר' יוסי דשרי ואין הלכה כר' יוסי:

בין ממין אחד. בין שאותו הרובע הוא ממין אחד בין שהוא מכמה מינין צריך למעט:

לא אמרו אלא ממין אחד. דס"ל אין שני מינין מצטרפין לשיעור רובע:

כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע. איכא בין חכמים לת"ק כגון סאה של שעורים שנתערב בה רובע של שבולת שועל עם כוסמין דלת"ק צריך למעט ולחכמים אין צריך למעט לפי שהשבולת שועל אינו כלאים עם השעורים ואינו מצטרף עם הכוסמין לשיעור רובע לבית סאה והלכה כחכמים:

מתני' **בד"א**. הא דאמרן דרובע מין אחר לסאה ימעט דוקא תבואה במין תבואה או בקטנית וכן קטנית במין אחר קטנית או במין תבואה:

באמת אמרו זרעוני גינה שאינן נאכלין. שנתערבו בתבואה או בקטנית:
מצטרפין אחד מכ"ד בנופל לבית סאה. כלומר שמשערין כמה הוא מאותן זרעונין שנופל מהן למקום שזורעין סאה של חטים וכדפרישית לעיל דמפרש בגמרא כגון קב וחצי קב כלומר שיש מזרעוני גינה שבבית סאה זורעין מהן קב לפי שהן דקין וא"כ חלק א' מכ"ד לקב והוא כביצה אוסר וצריך למעט. ויש מהזרעונים שהן דקין ביותר ובחצי קב מהן זורעין להבית סאה וחלק אחד מכ"ד לחצי קב והוא כחצי ביצה אוסר וצריך למעט:
כשם שאמרו להחמיר. דזרעונים דקין אוסרין בשיעור מועט כך אף להקל דזרעונים גסים שצריך לזרוע הרבה מהן בבית סאה אינן אוסרין בסאה חטים אלא באחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה כגון זרע פשתן שצריך שלש סאין מהן בבית סאה של חטין ולפיכך הפשתן בתבואה מצטרף אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה שאם נתערב מהן שלשה רבעי קבין בסאה תבואה והוא אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה אז הוא דאוסר וצריך למעט והכי אמרינן בגמ':
גמ' **אנן תנינן**. במתני' שיש בה ואית תניי תני סאה שנפלה לתוכה רובע זרע ממין חחר:
א"ר מנא. דהני תרתי נוסחי פליגי לדינא דמ"ד שיש בה משמע באותה סאה יש בה רובע ממין אחד ובין הכל הואי סאה וא"כ השיעור הוא אחד מעשרים וארבעה כ"ג רבעים ממין זה ורובע אחד ממין אחר ומ"ד שנפל לתוכה משמע שיש כאן סאה שלימה ונפל לתוכה רובע אחד ממין אחר והרי בין הכל כ"ה רבעים וא"כ משערינן באחד מכ"ה ממין אחר שצריך למעט:
א"ר יוסי בר' בון. דלא היא דל"פ כלל ובין למר ובין למר באחד מכ"ד משערינן אלא דמאן דמתני שיש בה. מיירי שנתערב בה בתלוש דשייכא לישנא שיש בה בזרע בית סאה יש בה רובע זרע ממין אחר ולמ"ד שנפל לתוכה מיירי במחובר כלומר שנפל לתוכה קודם שזרע ולא ידע והרי גדלו במחובר בבית סאה רובע ממין אחר וצריך למעט:
מה אנן קיימין. האי תערובות רובע דקתני היכי דמי אם במתכוין לזרוע אותה הסאה שיש בה ממין אחר אפי' חטה אחת אסור לזרוע עם מין אחר דאם יודע שיש כאן כלאים ונראה המין אחר היאך קתני ימעט דמשמע אם ממעט מותר לזורעה כמות שהיא כלאים:
אם לערב. וכן אם רוצה לערב לכתחילה מין אחר בזרע פשיטא דאסור לערב אפי' כל שהוא ומאי ימעט דקתני:
ר' יעקב וכו'. הא דרבי יעקב איתמר בריש פרק המוכר פירות לחבירו ומייתי ליה הכא לראיה דאסור לערב לכתחילה ממין אחר אפי' במקח וממכר ומכ"ש לענין איסור:

הבורר צרורות. דהתם תנינן המוכר פירות לחבירו ה"ז מקבל עליו רובע טינופת לבית סאה לפי שדרך הפירות בכך וצריך הלוקח לקבל עליו רובע פסולת לבית סאה וזה שבירר הצרורות והעפרורית מתוך כריו של חבירו חייב להעמיד לו חטים יפות תחתיהן כפי הערך שבירר הצרורות מפני שהפסיד והפחיתו במדה שהיה יכול למוכרה כך והלוקח היה צריך לקבל רובע לסאה ועכשיו אינו יכול להחזירן לתוך הכרי דהוי כמערב לכתחילה פסולת בחטים וכדמסיק ר' יוסי זאת אומרת שאסור לערב לכתחילה פסולת בחטים דאם אומר את שמותר לערב א"כ אמאי משלם לו חטים יפות תחתיהן יחזיר את הפסולת כמו שהיו בתחלה אלמא דאסור לערב במו"מ ומכ"ש כאן באיסור כלאים ואכתי לא משני הש"ס הקושיא עד לקמן ואיידי דאירי בדינא דמקח וממכר מסיק להא דלקמיה ולבתר משני לקושיין:

מכר לו חטין יפות. סתם ולא אמר לו ברורות דהדין הוא דלעולם צריך הלוקח לקבל עליו רובע טינופות בית סאה שכך הוא דרך המוכר אפילו אמר לו יפות ואם נמצאו אח"כ ברורות מן הטנופות מהו שינכה לו המוכר להלוקח דמי אותו הרובע כלומר שצריך שישלם לו דמי אותו הרובע יותר מכדי המקח שהרי היה צריך לקבל עליו רובע טנופת לסאה ועכשיו ברורות הן:

מיליהון דרבנן אמרין. ממיליהון דרבנן דלעיל דאמרין הבורר צרורות וכו' ש"מ דאינו מנכה לו דמי אותו הרובע שהרי אחר שבירר המוכר מן הטנופת היה אסור לו להחזיר אותו לתוך הכרי כדלעיל וא"כ מה שבירר בירר ואינו מחשב ללוקח דמי אותו הרובע:

בירר רובע אחד ומחצה. כגון שהיה הטנופת יותר מרובע לסאה ומה שהוא יותר משיעור הזה אין הלוקח צריך לקבל והתחיל הלוקח לברור היותר ובירר גם להרובע:

מהו שינכה לו דמי אותו הרובע. מי אמרינן דהואיל והתחיל לברר מברר הוא את הכל וא"צ לקבל כלום ומנכה לו דמי אותו הרובע כלומר שאין המוכר מחשב לו דמי הרובע לפי שצריך ליתן לו עכשיו הכל ברורות או דילמא מכיון שרובע צריך הוא לקבל לא היה לו לברור כ"א מה שהוא יותר מרובע וא"כ אינו מנכה לו דמי הרובע אלא המוכר מחשב לו וצריך הלוקח לשלם דמי אותו הרובע ופליגי בה ר' חיננא ור' מנא:

ר' מנא אומר אינו מנכה לו. וצריך הלוקח לשלם להמוכר דמי הרובע דהוא אמר לו להלוקח אילו יהבתון לי כלומר אילו הנחתו להרובע והיית מחזיר לי החטים עם אותו הרובע לא הייתי מפסיד כלום:

הוינא צריר לון בסירקי או בסידקי. והוא חנות שמוכרין בו תבואה כלומר אני הייתי מחזיק אותן בחנות שלי למוכרן כך ומה דהוי זבונה חמי הוא זבן מה שהלוקח רואה הוא לוקח דרובע מיהת צריך הוא לקבל:

אלא בשנתערבו דרך מכנס. אקושיא דלעיל מהדר והואיל דאיירי בדיני מוכר הוה מפסיק לה בהני בעיי והשתא משני להקושיא דמה אנן קיימין דהא אסור לערב לכתחילה לזרוע כלאים אלא דהכא מיירי בשנתערבו לו דרך מכנס כשכינס את תבואתו מן השדה נתערבו מעצמן זה עם זה והלכך לא החמירו בו חכמים אלא עד אחד מכ"ד לסאה:

והא תנינן. ופריך הש"ס על האי שיעורא והא תנינן במתני' דלקמן באמת אמרו וכו' ותני עלה בברייתא כמה הוא השיעור שנופל מהן לבית סאה כגון קב וחצי קב כלומר יש מזרעוני הגנה שבמקום שזורעים בו סאה של חטים והוא חמשים אמה על חמשים וזהו הנקרא בית סאה כשזורעים בו זרעוני גנה אינו אלא קב לפי שהן דקין ובקב מהן יש בו כדי לזרוע מקום שזורעים בו סאה של חטים ויש מזרעוני גנה שהן יותר דקין ובחצי קב מהן יש בו כדי לזרוע בית סאה:

ואחד מכ"ד לחצי קב טב הוא כלום. בתמיה וכי מה חשוב הוא חלק אחד מכ"ד לחצי קב שאינו אלא כחצי ביצה ולמה חששו בשיעור מועט כזה:

עד כאן חשו למראית העין. כלומר דמשני אין דודאי חששו בשיעור כזה מפני מראית העין דעדיין ניכר הוא בשיש בו אחד מכ"ד ממין אחר ומיחזו כלאים מכאן ואילך כשהוא פחות מאחד מכ"ד לא חששו למראית עין דשוב אינו ניכר כל כך:

ימעט. דקתני במתני' ומפרש כיצד הוא ממעטו:

או פוחת. מן אותו מין הרובע או מוסיף על מין הסאה בכדי שיתמעט הרובע מחלק אחד מכ"ד:

לא כן א"ר יוחנן. ר' אבהו בשם ר' יוחנן. כלומר ואמרי לה דר' אבהו אמר הכי בשם ר' יוחנן והכי גריס לה לקמן בסוף פ"ה דתרומות דכל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור והיאך אמרינן הכא דלכתחילה ימעט האיסור ומשני תמן את מרבה לבטל איסור תורה ובהא הוא דקאמר ר' יוחנן דאסור לבטל האיסור לכתחילה:

ברם הכא את מרבה לבטל דבר שאינו אסור אלא מפני מראית העין. וזה מותר אפי' לכתחילה דהם אמרו והם אמרו:

מ"ט דר' יוסי. משום דס"ל מכיון שהתחיל לבור ברובע צריך להשלים ולבור את כל הרובע:

היך עביד. לר' יוסי הוא דבעי דקאמרת מודה ר' יוסי שאם היה פחות מרובע משעה ראשונה שאינו נזקק לו לבור אותו והשתא היאך עבידא בכה"ג אם הי' שם רובע א' מב' מינין אי אמרינן דהולכין אחר כל מין ומין בפני עצמו וא"כ בורר מין א' מהן כדי שלא יצטרף לרובע עם מין הב' ודיו בכך מפני שמין השני הנשאר אין בו רובע והוי כמי שהיה פחות מרובע בתחילה או דילמא דמצטרפין הן השני מינין לרובע ומכיון שהתחיל לבור באחד מהן צריך לבור את כולו ולא איפשטא:

אלא מין אחד. הא שני מינין לא. ועד היכן ס"ל לר"ש דאין ב' מינין מצטרפין:

עד רובה של סאה. אם היו כל כך שכשיצטרפו יהיו הרוב של סאה מודה ר"ש דמצטרפין הן וצריך למעט:

חזר והוסיף. על מין הסאה עד שאין בשני מינין האלו רובה של סאה חזרה התבואה להתירה ואין מצטרפין הב' מינין לאוסרה:

כמה דר"ש אמר אין שני מינין מצטרפין לאסור כן הוא אמר הכא. כלומר היכא דלהיתר הוא כדמפרש ואזיל דג"כ אין מצטרפין:

היך עבידה להיתר. היו שם כ"ב רבעים ומחצה של חטים וחצי רובע של שעורים דהוו עם של שעורים כ"ג רבעים והאי חצי רובע של שעורים ודאי אינו אוסר דאין כאן חלק א' מכ"ד של חטים אלא דכי חזר ונפל לתוכו פחות מרובע עדשים והן ג"כ כלאים עם החטים וא"כ אי אמרינן דשני מינין מצטרפין הן להיתר היה כאן ג"כ מותר מפני שחצי הרובע של שעורים שאינו אוסר החטים אם הוח מצטרף עם החטים הרי כאן כ"ג רבעים ואין העדשים אוסרין אותן לפי שהן פחות מרובע ואין כאן אחד מכ"ד לחלק האיסור אבל אם אין שני מינין מצטרפין להיתר א"כ הוי כמו שנפל פחות מרובע עדשים לכ"ב רבעים ומחצה של חטים והרי יש כאן לחלק האיסור יותר מא' מכ"ד של החטין ואוסר והכי מסיק הש"ס דאפי' כן כלומר אפי' בכה"ג שאין החצי רובע של שעורים אוסר להחטים אפ"ה אין מצטרף עם החטין להיתר לשנאמר דאין בעדשים לאסור אותן אלא הפחות מרובע עדשים אוסר:

גמ' **ותני עלה**. בברייתא. לפרושי מתני' דהא דקתני דתבואה וכן קטנית שיעורן ברובע לסאה כגון שלשת קבין וארבעה קבין וקס"ד דה"ק בין שאותו מין תבואה דרכו שזורעין אותו ג' קבין בבית סאה או שדרכו לזרוע אותו ד' קבין בבית סאה כל אלו שיעורן ברובע שאם נתערב מהן רובע הקב ממין אחר בסאה של מיני תבואה וקטנית ימעט ולא שיערו בהן בא' מכ"ד בנופל מהן למקום בית סאה אלא הואיל ומיני תבואה וקטנית הן שיעור כולן ברובע:

הא קביים. כלו' ודייקינן מהאי ברייתא דלא קתני אלא עד שלשת קבין ש"מ הא אם יש מין ממיני תבואה וקטנית שדרכן לזרוע קביים במקום בית סאה לפי שהן דקין יצאו מדיני תבואה והרי הן כזרעוני גינה ששיערו חכמים בא' מכ"ד בנופל מהן לבית סאה וא"כ אלו שנופל מהם קביים לבית סאה אם נתערב מהן במין אחר של סאה תבואה או של קטנית הוא כמו שני ביצים צריך למעט שהוא חלק אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה שהקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים:

באמת אמרו. אר"א וכו' והכי אמר נמי לקמן בריש פ"ב דתרומות:

ותני עלה. על זרעוני גינה דמתני' קאי דקתני ששיעורן בא' מכ"ד בנופל מהן לבית סאה ותני עלה לפרושי כגון קב וחצי קב כדפרישית בהלכה דלעיל שיש זרעוני גינה שדרכן לזרען קב במקום בית סאה של חטים ושיעור אחד מכ"ד הוא כביצה ויש שזורעין מהן חצי קב במקום בית סאה וא' מכ"ד מהן הוא כחצי ביצה:

הא קביים ברובע. ודייקינן מהאי ברייתא דלא קחשיב מזרעוני גינה אלא עד קב הא אם יש מין מהם שדרכו לזרוע קביים במקום בית סאה יצא מתורת זרעוני גינה ושיעורו ברובע כדין תבואה בתבואה וא"כ קשיין דוקיין דהני ברייתות אהדדי והיינו דפריך הכא את אמר קביים ברובע והכא את אמר קביים בכ"ד דהא לעיל מברייתא קמייתא דייקינן מדלא קתני אלא עד שלשת קבין ש"מ דקביים יצאו מתורת תבואה וקטנית ודינן מאחד בכ"ד מהן בנופל לבית סאה:

ר' זעירא ר' אבונא בשם רב הונא. לתרוצי להאי קושיא קאמרי וה"פ דהאי מילתא. חד אמר תשעת קבין וחרנא אמר עד שמונה. כלומר דלא כדס"ד דהא דתני בברייתא קמייתא שלשת קבין וארבעת קבין היינו שאם נתערב מאותן המינין עם התבואה שדרכה לזורעה סאה במקום הנקרא בית סאה כגון עם חטים וכדומה שעליהן אמרו ששיעור התערובות לאסור ברובע הקב עד שימעט דתידוק מינה הא מין של קביים עם התבואה שיעורו לאסור בא' מכ"ד בנופל מהן לבית סאה כדדייקת מעיקרא הא ליתא אלא אף מין שדרכו להזרע קביים במקום בית סאה שנתערב עם התבואה שיעורו ברובע הקב כדין תבואה בתבואה או בקטנית דלא יצאו מכלל תבואה אלא דוקא אותן הזרעים שדרכן להזרע קב במקום בית סאה דאותו המין בכלל זרעוני גנה הוא כדקתני בברייתא בתרייתא ושיעורו לאסור בנתערב בסאה תבואה בא' מכ"ד מקב שהוא כביצה והא דקתני שלשת קבין וד' קבין היינו לומר שאם נתערבו זה בזה מין שדרכו לזרוע שלשה קבין במקום בית סאה עם סאה של מין שדרכו לזרוע ד' קבין במקום בית סאה שיעורו ברובע הקב כדין תבואה בתבואה או בקטניות וכן אם נתערב מאותו המין של ג' או של ד' קבין שאמרנו עם מין

שדרכו לזרוע ממנו חמשה קבין ומחמשה ומעלה עד מין שדרכו לזרוע ממנו תשעה קבין במקום בית סאה היה נראה לומר דג"כ דין אחד להם ששיעור התערובות לאסור הוא רובע הקב אם נתערב מין אחד מהן עם סאה של מין שדרכו להזרע תשעה קבין בבית סאה וטעמא דמילתא דדוקא משלש ועד תשעה ותו לא משום דג' קבין הוא חצי סאה ודרכן לקרות המדה בשם חצי סאה וכן תשעה קבין דרכן לקרות המדה סאה ומחצה והלכך מג' עד ט' קבין מצטרף איסור התערובות לאסור בתוך סאה של מין אחר כדין תבואה בתבואה או בקטנית ואע"ג דהן עצמן נזרעין במקום בית סאה פחות מסאה או יותר מ"מ שם סאה עליהן כדאמרן והשתא מדאמרינן דמין של ג' קבין אוסר בתערובות של מין מט' קבין בשיעור רובע הקב א"כ ה"ה מג' קבין ומעלה עד ט' קבין הדין כן דהא בכל הני דביני וביני יש בהן מדה ששם סאה עליהן וחד טעמא אית להו אלא דמלקמן משמע דדוקא ג' קבין עם ט' קבין מפני שיש שם סאה על שניהן לפיכך אם נתערב מין שדרכו להזרע ג' קבין במקום בית סאה עם מין שדרכו להזרע עשרה קבין במקום בית סאה אין שיעורו ברובע לפי שעשרה קבין אין שם סאה עליהן שדרכן לקרותן בשם עשרת קבין ולא בשם אחר וכן אם נתערב מין שדרכו להזרע קביים במקום בית סאה עם מין של ט' קבין נמי הדין שאין שיעורו ברובע הקב דאין על קביים שם סאה ואנן בעינן שם סאה על אותן המינין שנתערבו. והן נזרעין בפחות או ביותר במקום בית סאה שיהא שיעור התערובות לאסור ברובע הקב כדין תבואה בתבואה אלא דאם נתערב אחד מן המינין הללו אפילו מין של קביים או של עשרה קבין עם מין תבואה שדרכה להזרע סאה במקום בית סאה כמו חטים וכדומה בזה ודאי שיעורן לאסור בתערובת ברובע הקב שזה הוא ששנינו כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט דלא קפדינן על שם סאה בתרוויהו אלא דוקא באותן המינין שאין דרכן להזרע במקום בית סאה כ"א בפחות מסאה או יותר וטעמא דהך מילתא משום דזהו עיקר תקנת חכמים שתקנו בתערובת איזה מין אחר שיהיה בתוך סאה של תבואה שדרכה להזרע סאה במקום בית סאה שיהא שיעורו ברובע הקב מפני שהוא אחד מכ"ד מסאה ובלבד שלא יהא מזרעוני גינה והיינו אם הוא ממין שדרכו להזרע בפחות מקביים במקום בית סאה שבהן החמירו ושיעורן באחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה והשתא הכל ניחא דבדוקא קתני בהני תרתי ברייתות ולא קשיין אהדדי מידי דאף מין של קביים שנתערב עם סאה תבואה שיעורו ברובע הקב והוא שתהא התבואה ממין שדרכה להזרע סאה במקום בית סאה בדוקא כדאמרן:

וחרנא אמר עד שמונה. ממין של ג' קבין עד מין של שמונה קבין שנזרע במקום בית סאה הוא דאמרינן דאוסר התערובת בשיעור רובע הקב ולא יותר וטעמא דהאי אידך

מ"ד מתפרש לקמן בדברי ר' אבין ור' חנינא דמפרשי מה ביניהון דהני מ"ד אלא דהש"ס בעי הא דלקמיה למאן דאמר עד תשעת קבין לפיכך לא אסיק למילתייהו עד לבתר הכי: **תשעה ועשרה מהו שיצטרפו**. האי שיצטרפו צריך לפרש דה"ק אם מין אחד אוסר בתערובת מין האחר בשיעור רובע שאמרנו וכלישנא דמתני' הפשתן בתבואה מצטרף וכו' ולא ששני המינין יצטרפו לרובע או לאיזה שיעור לאסור בתערובתן בתוך מין אחר דמאי הוה מיבעיא להו הא בהדיא תנינן כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע אלא כדפרישית ופירושא דהבעיא כך הוא דהא למאי דאמרן דשאר המינין שאינן נזרעין סאה במקום בית סאה כי אם פחות או יותר בעינן דוקא שיהא שם סאה עליהן במה שנזרעין במקום בית סאה כמו שלשת קבין או תשעה קבין וזה מוכרח הוא מדמפרש האי מ"ד דלהכי קתני בברייתא ג' קבין וד' קבין דהא קמ"ל דהן מצטרפין והיינו שתערובות של מין זה אוסר בשיעור רובע למין האחר ולפיכך בדוקא מג' ועד תשע קאמר כדלעיל וג' עם ד' ודאי אוסר בשיעור רובע דאע"ג דאין שם סאה על ד' קבין דאין אומרים חצי סאה וקב אלא ד' קבין מ"מ הואיל וסמוכין הן זה לזה מצטרפין שיהא מין אחד אוסר בתערובת מין השני בשיעור רובע אבל לא ג' קבין עם עשרה קבין כדפרישית אלא דוקא עם מין של ט' קבין והיינו דבעי הכא מין של תשעה קבין עם מין של עשרה קבין מהו שיאסרו תערובת של זה בזה ברובע לתוך סאה מי אמרינן דדמו לג' וד' דאוסרין ברובע לתוך סאה זה בזה או דילמא אפי' כן הואיל דאין שם סאה על עשרה קבין אינן מצטרפין כלומר אינן אוסרין בתערובת רובע זה בתוך זה אלא בשיעור אחר וכדין זרעוני גינה ומתמה הש"ס עלה איתא חמי בא וראה מאי קמיבעיא ליה תשעה ושלשה מצטרפין לאסור בשיעור רובע ואע"ג דעל שתיהן שם סאה עליהן מ"מ הרי רחוקין זה מזה ואפי' הכי מצטרפין תשעה ועשרה שהן סמוכין זה לזה לכ"ש ולא יהא אלא כג' וד' דאמרת דמצטרפין לאסור תערובת זה בזה ברובע לתוך סאה והוה מצי למיפשט מג' וד' למאי דאמרן אלא דניחא ליה למיפשט מק"ו ונכלל גם הא דג' וד' כדפרישית:

ר' אבין ור"ח תרויהון אמרין סאה חולקת ביניהן. ר' אבין ור"ח אתו לפרושי פלוגתייהו דר' זעירא ור' אבינא דאכתי לא אתפרש לן טעמיה דהאי מ"ד דס"ל דוקא עד שמונה ובמאי פליגי לפיכך מפרשי דסאה חולקת איכא בינייהו וכלומר דמאן דס"ל עד שמנה לא תטעה לפרש דעל שלשת קבין קאי אלא על ארבעת קבין דתני בברייתא קאי וס"ל דאין מין של ד' קבין מצטרף לאסור בתערובת רובע בתוך סאה של מין אחר שאינו נזרע ג"כ סאה במקום בית סאה אלא דוקא במין של שמנה קבין הנזרע בבית סאה וטעמיה כדמסיק ואזיל:

ורובע סאה אסור בג' קבין ורובע ג' קבין אסור בסאה. הך רובע סאה אינו מתפרש רובע סאה כפשטיה דלא שמענו שיהא צריך רובע סאה לאסור בתערובת כ"א בנתערב בהרבה שיהא לפי חשבון רובע סאה של התערובות א' מכ"ד ממין אחר שנתערב בו וזהו פשוט ומיהו לא איירינן הכא אלא ברובע הקב בתוך סאה של מין אחר ועוד מאי אוסר בשלשת קבין דקאמר ואם זה על המין מתפרש זה ג"כ בדרך זה מתפרש ורובע סאה דקאמר היינו רובע של מין סאה כלומר שהוא נזרע בתוך מקום בית סאה כדאיירי במתני' דר"פ וה"פ דכמו דרובע של מין סאה אוסר בתוך מין של ג' קבין וכן איפכא רובע של מין ג' קבין אוסר בתוך מין של סאה וזה הכל ברובע לתוך סאה ובהא כ"ע מודו כך ס"ל להאי מ"ד דילפינן נמי דמין של ד' קבין אוסר במין של שמנה קבין ברובע לתוך סאה וטעמא דכמו דסאה אוסר בג' קבין וכן איפכא משום דזה סאה וזה חצי סאה והיינו סאה חולקת דקאמר כלומר דהסאה מתחלקת לשתים לג' ג' קבין וזה מחצה מזה וזה כפול מזה כך הם מין של ד' קבין עם מין של שמנה קבין בדוקא וזהו טעמיה דהאי מ"ד עד שמנה כלומר אינו אוסר ברובע הקב לתוך סאה אלא עד מין של שמנה הוא שהשיעור ברובע הקב לתוך סאה ולא במין הפחות ולא במין היותר ועל מין של ד' קבין דברייתא קאי כדאמרן:

רובע סאה אסור בתשעת קבין ורובע תשעת קבין אסור ברובע סאה. כלומר וכי אמרינן דמין של ט' קבין אוסר וכן נאסר ג"כ ברובע לתוך סאה היינו דוקא בתערובת של מין סאה וטעמא דזהו עיקר מהתקנת חכמים דכל מין שכן דרכו להזרע סאה במקום בית סאה לעולם תערובות מין אחר אוסר בו בשיעור רובע וכן הוא אוסר במין האחר בשיעור רובע לתוך סאה יהיה מאיזה מין אחר שיהיה אם מין תבואה או קטנית הוא והא דקאמר תשעת קבין איידי דאידך מ"ד קאמר דאשכחן נמי במין של ג' קבין דאוסר במין של ט' קבין וכטעמיה דפרישית לעיל דס"ל שם סאה הוא דבעינן ולא סאה חולקת הלכך קאמר הך מ"ד דסאה חולקת בעינן בשאר מינין ושאני במין של סאה במקום בית סאה דזהו דוקא הוא דאוסר ונאסר אף במין של ט' קבין אבל לא אינך הדין פירושא דהך סוגיא:

שלשה רבעין של פשתן וכו'. זה קאי לפרושי הפשתן בתבואה דמתני' דג' רבעים אוסרין בתוך סאה של תבואה וקאמר היך עבידא כלומר והיכי דמי ומה טעמא ומפרש משום דמקום דזורע רובע קב חטים שם זורעין ג' רבעי' של פשתן וא"כ בתוך מקום סאה של חטים זורעין ג' סאים של פשתן וג' רבעים הן חלק מכ"ד כדפרישיא במתני':

הלכה ב

מתני' **היתה שדהו זרועה חטים**. ועדיין לא צמחו:

ימתין לה עד שיתליעו. שיתליעו החטים ויפסדו בארץ ומפרש בגמ' דבארץ לחה כמו מקום הטינא שיעור הפסד הזרעים שלשה ימים ובמקום הגריד ויבש צריך יותר:
ויופך. ואח"כ יהפך הקרקע במחרישה ואח"כ יזרע השעורים:
אם צמחה. את החטים ויכול הוא להפוך את הכל אפי' כן לא יסמוך על זה ויאמר אזרע שעורים ואח"כ אופך החטים אלא הופך ואח"כ זורע:
כמה יהא חריש כתלמי הרביעה. כלומר לא שהוא צריך לחרוש תלמים רצופין זה לזה אלא כתלמי רביעה כדרך בני אדם לחרוש בזמן הרביעה קודם שירד המטר כדי שתרוה הארץ שחורשין תלמים גדולים:
כדי שלא ישייר רובע לבית סאה. כלומר שלא ישאר במקום אחד שיעור רובע הקב בבית סאה ואין הלכה כאבא שאול:
גמ' **עד כמה היא מזרעת**. כלומר כמה ישהו הזרעים בארץ עד שיופסדו ותהא הארץ מזרעת ומפני שאינה מזרעת כ"א אחר שיופסדו הזרעים:
במקום הטינא. בקרקע לחה וכו' כדפרישית במתני' מפני שבמקום גריד בעיא הארץ יותר:
ותני כן. בתוספתא פ"ק:
מקצת היום ככולו. לא שצריך שלשה ימים שלימים דוקא אלא מקצת יום השלישי ככולו:
מ"ט דרבנן. דס"ל כתלמי רביעה משום שמכיון שנתן דעתו לחרוש כלומר שהתחיל לחרוש אפילו לא רצף התלמים סמוכין ורצופין זה לזה סגי:
תני אין מחייבין אותו להיות חורש דק וכו' כצ"ל. ואבא שאול אומר הכתוב בספרי הדפוס טעות הוא דהא אבא שאול פליג במתני' וכן לא איתא בתוספתא הכי אלא סתמא גריס שם אין מחייבין אותו וכו' ודברי חכמים הן:
להיות חורש דק. כלומר סמוך זה לזה:
זנב הסוס היתה נקראת. כמו זנב הסוס שסוף שער הקצר נוגע בארוך וזה בזה עד הארוך ביותר כך חורש התלמים כדי שיהא סוף עפרה של זו נוגע באמצעה של זו וכן כולן:
מ"ט דאבא שאול. דס"ל במתני' כדי שלא ישייר רובע:
מכיון שהתחיל ברובע דיו. כלומר שצריך הוא שיראה שלא יהא רובע לבית סאה במקום אחד מזרע החטים שזרע בארץ דאז כיון שהתחיל לחרוש באותו הרובע דיו וזורע השעורים כדמסיק לקמיה אליבא דאבא שאיל:

מה אבא שאול כר' יוסי. דקס"ד דה"ק שלא ישייר מהרובע לבית סאה כלום ולפיכך מתמה ושואל מה זה ואם אבא שאול פליג אדרבנן דריש פרקין דקאמרי ימעט מרובע וכר' יוסי ס"ל דצריך שיבור את כל הרובע:

כרבנן הוא. ומהדר הש"ס דלא היא אלא אבא שאול כרבנן דריש פרקין הוא ס"ל ובהא הוא דפליג עם רבנן דמתני' דרבנן אמרי מכיון שנתן דעתו לחרוש אפילו לא רצף התלמים זו לזו אלא בשהתחיל לחרוש כדרך החורשין דיו ואבא שאול אומר דצריך שיראה שלא יהא רובע במקום אחד לבית סאה ומכיון שהתחיל ודעתו לחרוש באותו הרובע דיו ואינו צריך שישלים לחרוש את כל הרובע:

ר' יוסי וכו' כלומר דאילו לר"י היה צריך להשלים את כל הרובע:

הלכה ג

מתני' **זרועה**. היתה שדהו תבואה או ירק ונמלך לנטעה גפנים ותבואה וירקות בצד הגפנים אסור וצריך להפוך את הזרעים במחרישה לא יאמר וכו' וכן אם היתה נטוע' גפנים ונמלך לזרעה תבואה או ירקות צריך לשרש הגפנים ואח"כ יזרע:

אם רצה. כלומר אם רצה לזרוע קודם שישרש גומם קוצץ את הגפנים עד פחות מטפח סמוך לארץ וזורע ואח"כ משרש עוקר את הנשאר בארץ מן הגפנים:

מתני' **היתה שדהו זרועה קנבוס ולוף**. וקצרן ונשארו השרשים בארץ ודרכן של מינין אלו שחוזרין וצומחין לאחר ג' שנים לפיכך לא יהא זורע ובא על גביהן זרע אחר עד שיעקר העקרין:

איסטים. הוא מין צבע אינדיקו בלע"ז וכשכורתים אותו חוזר וצומח מאליו ונקרא ספיח. א"נ ספיח הוא מה שצומח מן הזרע הנופל בשעת קצירה:

וכן מקום הגרנות. שדשין בו כמה מיני תבואה ועלו שם מינין הרבה:

וכן תלתן. פינגריקו בלע"ז שזרען למאכל אדם ועלו בה מיני צמחים וכל אלו נראה שאין דעתו נוחה מהן לפי שהאסטים קשה הוא לתבואה וכן צמחי העשבים קשין לתלתן הנזרע למאכל אדם ומקום הגרנות נמי קשה להם הזרעים שמחלידין את הקרקע והלכך אין מקום לחשוד שבעל השדה זרע אותן אלא מאליהן הן עלו ואין מחייבין אותו לנכש ולעקור אותן:

אם נכש או כיסח. מקצת מהן אומרין לו עקור את הכל דאי לאו הכי מיחזי כמקיים כלאים שהרי מקצתן עקר והניח השאר ובהכי גלי דעתיה דניחא לי' בהנשאר לפיכך צריך לעקור את הכל. נכש מקרי כשעוקר הצמחים עם השרשים וכיסח הוא כשקוצץ העלים והשרשים נשארו בארץ:

גמ' **סומכין עומרין של תבואה**. בצד גפנים ואין חוששין שמא מן הגרעיני' הנופלין מהעומרים לארץ יעלו צמח ויהיו כלאים בכרם:

הדא אמרה. מדלא התירו אלא עומרין שכבר נקצרו ש"מ הא אצל הקמה אע"פ שיבשה אסור ליטע בצדה אפי' גפן יבש דאל"כ לישמעינן רבותא דאפי' בצד הקמה כשהיא יבשה מותר לסמוך אצלה גפן יבש:

מהו לזרוע. בתחלה זרע ירקות בצד גפנים יבשות:

נישמעינה מן הדא. דתנן לקמן בפ"ז גפן שיבשה אסורה מלזרוע בצדה מפני מראית עין ואם זרע אינה מקדשת לאסור הזרעים בהנאה וא"ר אלעזר עלה דר"מ היא דקאמר שם דאפי' צמר גפן אוסר ואינו מקדש וה"ה לגפן שיבשה אבל לרבנן אינו אוסר א"כ ש"מ מותר לזרוע בצד גפנים יבשות אליבא דרבנן:

ואם צמחו. אמתני' קאי ואהא דקתני אם רצה גומם עד פחות מטפח וזורע ואח"כ משרש ועלה קאמר ואם חזרו וצמחו הגפנים יותר מטפח על הארץ מותרות לשעבר כלומר מה שכבר גדלו הזרעים קודם שצמחו מותרות הואיל והתירו לו חכמים לזרוע על סמך שישריש אח"כ ואע"פ שעדיין לא השריש אבל להבא אחר שראה שצמחו ומה שגדלו אח"כ אסורות עד שישריש הגפן:

כהדא דר"ש בן יהודה גם כרמייא. שהיה רוצה לזרוע במקומן והיה גומם וקוצץ את הגפנים והיה אומר לאריסי' צא וזרע שם בצידן ולאחר שזרע חזרו וצמחו הגפנים וא"ל צא וקצוץ א"נ צא וקצור הזרעים שלעבר דאותן מותרין הן ושלא יגדלו ביותר אחר שצמחו עוד הגפנים ולאחר שקצץ הרטובות והצומח הלח של הגפנים חזר ואמר לו צא וסמוך הזרעים בצדם:

ר"ז בעי עד כדון כר"ש בן יהודה. כלומר עד כאן שרי כה"ג אלא לר"ש בן יהודה גופיה שהוא היה נזהר ואמר לדעת גמורה שיעשה האריס כן אלא שאר בני אדם שאינן אומרין לדעת גמורה וכלומר מי חיישינן שאם אתה מתיר לו את הזרעים שגדלו לשעבר אף הוא יתיאש מלקוצרם אחר שחזרו וצמחו הגפנים:

חזר. ר"ז ופשיט לי' לנפשיה ואמר אפי' ר"ש בן יהודה לא היה נזהר לאסור את שלהבא אלא מפני מראית העין שהרואה אומר שזרע הזרעים בעוד שלא נגממו הגפנים עד פחות מטפח או שנזרעו אחר שחזרו וצמחו וכיון שאינו אסור אלא מפני מראית עין לא חיישינן למידי דהא מיהת כשזרע. הזרעים בהיתר הוא שזרע:

גמ' **תניי יהושע**. תוספתא היא בפ"ח דב"ק דקחשיב התם תנאים שהתנה יהושע בכניסתו לארץ וזה אחד מהן שיהו מלקטין עשבים בכל מקום ואין חוששין משום גזל

חוץ מן העולין בשדה תלתן לפי שהן מעלין לה והתולשן מפסיד את התלתן ולקמיה פריך עלה וגרסי' להאי סוגיא לקמן במס' ב"ב פ' הספינה בהל"ח:

כשזרעה לעמיר היא מתניתא. הך ברייתא דתנאי יהושע מיירי בשזרע התלתן לעמיר לעשות מהן קש לקשר העמרים של תבואה הלכך המלקט עשבים משדה תלתן מפסיד אותן:

והא תנינן הכא וכן תלתן וכו'. ומשום דבלא"ה עומדין לעקור הן לפי שהעשבים קשים לתלתן הן והיך אמרת דמעלין להן. בשם גרמי'. משמיה דנפשי' מתרץ לה בשהעלת לזרע. כלומר דהכא במתני' מיירי שזרע בשדה להתלתן לזרע או שיהא למאכל אדם מה שהעלת השדה אותן ולפיכך העשבים קשין להן שמכחישין אותן ונפסד טעמן:

וכי לא בא יהושע לפרש. תקנה שלו ותנאו אלא לעוברי עבירה למקיימי כלאים עבר עבירה אסור משום גזל לא עבר עבירה מותר משום גזל. בתמיה דהא אמרת דכי זרען לעמיר מעלין העשבים להן וא"כ אף הוא יניח אותם וכי לא בא יהושע לאסור לעקור העשבים משדה תלתן משום גזל אלא לעשות תקנה לעוברי עבירה:

הוי לא שנייא. סיומא דקושיא היא כלומר א"כ על כרחך דאין חילוק דהיא שזרעה לזרע היא שזרעה לעמיר והשתא היאך שתאמר בהן קשיא דאי בשניהן ניחא לי' לבעל השדה שיעקרו העשבים לפי שקשים להם לתלתן א"כ אמאי תיקן יהושע בהן שיאסרו משום גזל ואי אמרת בשניהן לא ניחא ליה לבעל השדה שיעקרו העשבים משדה תלתן לפי שמעלין העשבים להם א"כ קשיא וכי תיקן יהושע בשביל עוברי עבירה:

והתנינן וכן תלתן וכו'. כלומר ועוד הא בלא"ה לא מצית אמרת דניחא לי' לבעל השדה בעשבים של שדה תלתן דאם את שדעתו עליהן קא מחשבת להו וניחא ליה לבעל השדה א"כ יחייבו אותו לנכש וקשיא לן להאי גיסא ולהאי גיסא:

רוצה הן בהן וכו'. כלומר דר' אחא משני לעולם כדאמרינן מעיקרא דשאני בין זרען לעמיר דהעשבים מעלין להן ובהכי מיירי תקנת יהושע ומתני' מיירי בשזרען לזרע למאכל אדם והעשבים קשין להן ולא חייבו אותו לנכש דהואיל וקשין להן לא יחשדו לבעל השדה שהוא זרע אותן מיני העשבים וכיון שמאליהן עלו אין מחייבין אותו לנכש ודקשיא לך וכי תקין יהושע בשביל עוברי עבירה היינו טעמא דתנאי יהושע רוצה הן הבעלים כאלו עקורין ומונחין לפניו כלומר להכי תקין יהושע שלא ילקטו העשבין לצורך עצמן מפני שזה רוצה בהן שהוא יעקור אותן ולא יקיים כלאים:

ופריך עלה מעתה המוצא כלאים בכרם יהו אסורין משום גזל לעקור מפני שבעל הכרם רוצה שהוא יעקור אותן בתמיה:

ר' יוסי לא אמר כן. לשנויי כהך דרב אחא אלא שבסוף הוא רוצה בהן וכו' כלומר דהיינו טעמי' דתקין יהושע דעשבים של שדה תלתן יהו אסורו' משום גזל מפני שבעל השדה רוצה בהן שיהו ג"כ לעמיר כשיצטרף לבסוף לקשר העמרים כמו שזרע להתלתן בעצמו לעמיר כדמוקמינן לה להך ברייתא דתנאי יהושע ונמצא שרוצה בהן לצורך עצמו וגם הוא יעקור אותן ולא יקיים כלאים ולפיכך אסר יהושע את העשבים משום גזל ודייק ר' יוסי וקאמר בסוף הוא רוצה לאשמעינן דאפי' בשזרען לזרע ולא ניחא ליה להעשבים בתחלה מ"מ לבסוף כשיצטרך רוצה הוא בהן וא"כ אפי' בגוונא דמתני' אסורות משום גזל:

מעתה מצא כלאים בכרם וכו'. כלומר סוף סוף קשיא דנימא גם במצא כלאים בכרם כן:

כאן יש לו עם מי להכניס. כלומר שאני בכלאים בכרם שכבר יש לו איזה דבר עם מי לקשרן ולהכניס לאסוף ולהביאן לביתו וכאן אין לו עם מי להכניס אותן ולהביאן לביתו ובתחלה זרע התלתן לשם כך וא"כ רוצה גם הוא בעשבים שיהו לצורכו ויהו עקורין ומונחין לפניו ולא יטלו אותן אחרים:

הגע עצמך. שהיה לו שם עוד שדה אחרת של תלתן סמוכה לו והרי יש לו עם מה לקשר ולהכניס הכל לביתו וא"כ נימא בזה דהשאר יהו מותרים משום גזל אלא לא קיימא הך טעמא להך שינויא:

מיליהון דרבנן. דלקמן פליגין על הא דר' יוסי דהא לדידי' אפי' בשזרען לזרע אסורין העשבין משום גזל כדדייק וקאמר שבסוף הוא רוצה בהן וכלומר אף דבתחלה לא ניחא לי' העשבים שמפסידין את התלתן שהן לזרע מ"מ לבסוף הוא רוצה בהן כדפרישית ואילו לרבנן דלקמן מותרות הספיחין משום גזל בשזרע התלתן לזרע:

דא"ר זריקן בשם דבית ר' ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולין בשדה בור וכו'. כצ"ל וכן הוא בפ' הספינה ומותרין דכתוב כאן בדפוס טעות הוא וכדמפרש התם בהדיא שדה בור דלא משגח עליה שאין בעל השדה משגיח עליהם ואינו חושש בספיחין העולין בשדה בור בשדה ניר דו בעי מתקנא חקליה דכיון שהשדה עומדת לחרישה רוצה הוא בכך שיטלו אותן שיתוקן שדהו ובלא"ה יחרוש את העשבים ממנה בשדה כרם שלא לאסור את כרמו ורוצה הוא שיעקרו את המינין האחרים שאוסרין ומקדשין בכרם ואמר חוץ משדה תלתן שזרען לזרע כלומר ואמרי לה דשדה תלתן שהיא לזרע נמי חשבינן לה בהדי הנך דהספיחין ממינין אחרים מותרין משום גזל וכן הוא בהדיא שם בשדה זרע שאינו רוצה בהן ופליגי על דר' יוסי כדאמרן:

מילתא דר' יוחנן. ממה דשמעינן ממילתיה דלקמן מסייעא לי דספיחין מהמינין של שדה תלתן אסורות הן משום גזל דמעשה באחד שלקח ירקה של גינה מן העכו"ם כלומר שלקח הגינה עם כל ירקות שבה ממנו ואתא ושאל לר' יוחנן מפני שהיו בה הרבה מינין מעורבין שעלו בהגינה ומה יעשה בה דאסור לקיים כלאים וא"ל צא ולקוט המינין האחרים האסורין עם הירק עקור אותם:

ולפי השוק מכור. לפי השער שבשוק מכור אותם וכלומר דאגב אורחיה קא"ל נמי הדין דמותר למוכרן ואין צריך לו להפסיד כלום דאף ע"פ שהן כלאים אינן נאסרין כמו כלאי הכרם:

הותיב. ואיתביה ר' אבהו לר' יוחנן דהא תנינן מקום הגרנות וכו' וכן תלתן וכו' אין מחייבין אותו לנכש ואמאי אמרת ליה צא ולקוט ועקור אותן והשיב לו ר' יוחנן שאני מתני' דמקומו מוכיח עליה שאינו רוצה בקיומו לפי שמפסידין את התלתן והלכך לא מחייבינן ליה לנכש כדפרישית במתניתין:

ויתיביניה. סיומא דמילתא דר' יוסי הוא כלומר והשתא מדר' יוחנן מסייעא לי דהא קשיא אמאי השיבו לפי שאינו רוצה בקיומו היה לו להשיבו דמעיקרא לא קשיא ממתני' דכאן גבי הני ספיחי דירקות הגינה אסורות הן משום גזל וכאן בשדה תלתן דמתני' מותר הספיחין משום גזל והאיך את משיבני להקשות ממתני' ולדמות דבר שהוא אסור משום גזל עם דבר שהוא מותר משום גזל והואיל במתניתין מותר משום גזל והפקר הן הלכך לא חייבו אותו חכמים לנכש שכל הרוצה ליטול יבא ויטול אותן אלא לאו ש"מ דבמתני' נמי אסורין הספיחין משום גזל שאע"פ שאינו רוצה בקיומן מ"מ לבסוף הוא רוצה בהן ולפיכך הוצרך ר' יוחנן להשיבו דלענין חיוב לנכש הוא דשאני המתני' מההיא דירקות הגינה דמיהת מכיון שאינו רוצה בקיומן אין החיוב מוטל עליו לנכש הואיל ומאליהן הוא שעלו והיינו דמסייעא לי דמיהת לאחרים אסורות משום גזל אלא דלא הטריחו אותו חכמים לנכש מיד כשרואה אותן הספיחין מפני שבסוף כשיצטרך להן הוא יעקור אותן:

כההיא דא"ר אימי. כלומר דדחי לה הש"ס דלא היא דהא דלא השיבו כך אפשר כהאי דא"ר אמי לפי שעשירים היו בתשובות כלומר הרבה תשובות היה להם להראשונים להשיב לשואליהן ומה שהוטב להם בראשונה אותה השיבו א"נ כההיא דאמר ר' נסא כבן אדם שיש לו ב' טעמים וחדא מנייהו נקט ולעולם תשובה זו דשאני דבר המותר משום גזל מדבר האסור ג"כ היה יכול להשיבו ולא מסייעא ליה לר' יוסי מידי ודוגמתו תמצא בפ"ו דפסחים ובפ"ה דנזיר:

הלכה ד

מתני' **משר משר מכל מין**. ערוגות ערוגות וכל ערוגה ממין אחר:
שלשה תלמין של פתיח. כלומר שצריך להיות בין כל משר ומשר ריוח כדי שלשה תלמים של מחרישה מלשון יפתח וישדד אדמתו:
מלא עול השרוני. כמלא רוחב העול שחורשים בו בשרון וזהו בקעה שהוא רחב מן העול שחורשים בו בהר מפני שאין מכבידין במקום גבוה בעול רחב ביותר:
וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. ששיעור ג' תלמים של פתיח קרוב להיות שוה למלוא העול השרוני ומפרש בגמרא שהוא כשיעור שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אם הוא רוצה עד שלא ישאר ביניהם בסוף המשר אלא כל שהוא שהרי נראין הן שלא נזרעו בערבוביא:
גמ' **עושה שתי אמות וכו'**. לפרש הריוח שבין כל משר ומשר לפי השיעור דקתני במתני' ולב"ה שהן קרובים לדברי בית שמאי כדפרישית:
הדא דתימר בעשויה משרין משרין. הרבה ומכיון שמרחיק ממשר למשר כשיעור ששנינו מותר לזרוע בכל אחת מהן מין אחד בפ"ע:
אבל בעשויה משר אחד לא בדא. כלו' שאם אין השדה עשויה ערוגות ערוגות לכל מין ומין אלא היא כמו ערוגה אחת ואינה מובדלת לכמה ערוגות וירצה לזרוע בה שני מינין ובהרחק באמצע כפי השיעור ששנינו לא בדא התירו לעשות כן משום שכשאין השדה נראית אלא כערוגה אחת אסור לזרוע בה שני מינין כפי ריחוק שיעור דמתני' בין מין למין לפי שצריך להרחיק בית רובע כדתנן לקמן בפרקין תבואה בתבואה בית רובע וכו' וא"כ אין היתר להיות מיצר והולך כדרך שאמרו במשרין הרבה:
ואתיא כהאי דא"ר ינאי וכו'. כלומר והא דאמרינן דכשאינה עשויה ערוגות ערוגות לא התירו שני מינין בשיעורא דמתני' להיות ריוח באמצע ומיצר והולך עד כל שהוא כ"א דוקא בעשויה ערוגות הרבה מ"מ כשהיא עשויה ערוגות הרבה אשכחן התירא כשחולק את השדה באיזה הרחק ריוח באמצע ואע"פ שאין כל כך ריוח בין חלק אחד לחבירו כ"א הערוגות צריכין להיות ריוח ביניהן כשיעור ששנינו והיינו דא"ר ינאי יכול אני לזרוע שדי נ' מינים שונים זה מזה כ"ה מכאן וכ"ה מכאן וכלומר שבאמצע חולק השדה לשתים באיזה ריוח מפולש מראשה ועד סופה שתהא נראית כשתי שדות ועושה כ"ה ערוגות מכאן ובכל אחת ואחת מין אחר ובהרחק השיעור ששנינו וכן מכאן והא קמ"ל ר' ינאי דאע"ג שבאמצע אין כאן כשיעור ששנינו בין ערוגה לערוגה מ"מ הואיל ונראה כשתי שדות מופסקות מותר וזהו דקאמר כ"ה מכאן וכ"ה מכאן:

אף בשתי שורות כן. כלומר לאו דוקא שיש כאן שורות שורות של ערוגות הרבה אלא אפי' אין כאן אלא שתי שורות הדין הוא כך וכפי הרחק השיעור ששנינו בין ערוגה לערוגה באמצע ומיצר והולך עד כל שהוא:

מעתה אפי' בינו לבין חבירו מותר. כלומר כאותה ששנינו במתני' דלקמן שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו המין של חבירו יכול הוא לסמוך אצל שדה חטים שלו מפני שזה נראה כסוף שדה חבירו ודוקא מאותו המין אבל לא מין אחר והשתא קאמר הכא דמעתה שאמרנו דבריוח באמצע כשיעורא דמתני' מותר בין ערוגה לערוגה אפי' במיצר והולך עד כל שהוא אמור מעתה דאף בינו לבין חבירו מותר לסמוך אצל שדהו מכל מין שירצה דלא אמרו מאותו מין של חבירו דוקא אלא בשאין כאן שיעור הרחק ששנינו בין ערוגה לערוגה:

אף בחורבה כן. בעיא היא והאי בעיא אליבא דר' יוחנן היא דמחמיר בחורבה בהלכה דלקמן גבי ראש תור ששנינו דראש תור חטים נכנס בשל שעורים מותר מפני שנראה כסוף שדהו וקאמר ר' יוחנן דוקא היה ראש תור שכבר נזרע בכאן שדה חטים ונכנס באלכסון כראש תור בשל שעורים זהו שהתירו אבל אם הי' כאן חורבה אצל שדה שעורים שלא נזרע בה כלל ורוצה עכשיו לעשות בחורבה זו ולזרוע כעין ראש תור של חטים להיות נכנס בשל שעורים לא התירו דאין זה נראה כסוף שדהו שהרי לא זרע עכשיו אלא הראש תור וזה הוא שאמר לקמן ראש תור הבא מחורבה אסור והיינו דבעי הכא אם דוקא בין ערוגות ערוגות הוא ששנינו הך התירא בשיעורא דמתני' ואפי' מיצר והולך עד כל שהוא דאיכא הכירא שלא נזרעו בערבוביא אבל אם היה כאן שדה זרועה ממין אחד וחורבה אצלה אין יכול לסמוך בזרע מין אחר בשדה חורבה בשיעורא דמתני' ובמיצר והולך או אף בשדה חורבה הסמוכה לשדה זרועה הדין כן:

או ייבא כהאי דאמר ר"ל וכו'. לקמן דאף ראש תור הבא מחורבה מותר וכלומר דיבא ההלכה כהאי דר"ל בשם חזקיה וא"כ ה"ה דגם בדין דהמתני' אף בחורבה כן:

רבי אומר וכו'. פליג אשיעורא דמתני' בין ערוגה לערוגה אלא מתחיל הריוח בשיעור בית רובע מזו לזו ומיצר והולך עד ג' תלמים של פתיח ולא בפחות מזה:

ולית ליה לרבי תבואה בתבואה בית רובע. ואם פליג אמתני' לקמן בפרקין דבעינן שיהא כל משך ההרחק ביניהן בית רובע ולא שיהא מיצר והולך וקאמר דלא פליג אלא תמן במרובע שהמינין נזרעים במרובע לפיכך צריך שיהא כל ההרחק כשיעור בית רובע שלא יהו נראין כערבוביא אבל כאן במשר והוא ארוך בתחילתו בית רובע ומיצר והולך נמי סגי דבכך יש היכר שאינן בערבוביא:

ולית לרבנן משר. רבנן דברייתא דפליגי אדרבי אם לית להו לחלק בין משר למרובע וס"ל דלעולם בעינן שיהא כל ההרחק בית רובע וקא"ר יודן דאית להו וסוף שיעור הרחק המשר לרבי שהוא שלשה תלמים של פתיח הוא שיעור הרחק של תחלת המשר לרבנן וכדאמרינן לעיל דאם אח"כ מיצר והולך אפי' עד כל שהוא גם כן מותר ורבנן דרבי ס"ל שיעורא דמתני' במשר ובפירושא דבתחלה ובסוף הוא דפליגי:

היתה שדה קטנה מהו. אם היא קטנה שאין במשך ארכה שיעור בית רובע לרבי ולרבנן בג' תלמים מהו להתיר בה משר משר מכל מין:

נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ"ב ר"א בר"ש וכו' והתם גריס דין אורך חמשים אמה כלומר בשדה גדולה שיעור אורך ההרחק של ג' תלמים במשך חמשים אמה ומיצר והולך ובקטנה שאין בה כ"כ נידון המשך על פי רובה ואח"כ מיצר והולך והשתא מה אם אלו חכמים שנתנו שיעור משך התחלת ההרחק לגדולה ולקטנה לא נתנו שיעור חכמים דמתני' שלא נתנו כלל שיעור למשך המרחק אפילו בשדה גדולה לכ"ש שלא יתנו שיעור למשך המרחק בקטנה אלא הכל לפי מה שהיא:

הלכה ה

מתני' **היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים**. כלומר שלא היתה סמוכה בצדה אלא קרן זוית של חטים נכנס ונוגע בתוך שדה שעורים וראש תור הוא כמין משולש והוא שם תכשיט של אשה מל' תורי זהב נעשה לך ועל שם זה קורין כל זוית המחודדת ראש תור וזה מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו של חטים שנוגע בשל שעורים והן מובדלין זה מזה לפיכך א"צ הרחק שניכר הוא שלא נזרעו בערבוביא:

שלו חטים ושל חבירו מין אחר. סמוך אצל שלו ואין כאן איסור בזה דלא הקפידה התורה אלא כלאים בתוך שדה שלו שנאמר שדך לא תזרע כלאים ולפיכך מותר ג"כ לסמוך לו אצל שדהו של חטים מאותו המין של שדה חבירו לפי שזה נראה כסוף שדה של חבירו ואינו נראה ככלאים:

שלו חטים ושל חבירו חטים מותר לסמוך לו. בצד שדה שלו סמוך לשדה חבירו תלם של פשתן לפי שאין דרך לזרוע תלם אחד של פשתן והרואה יודע שלא נתכוין זה אלא לבדוק שדהו אם ראויה היא לזרע פשתן אם לאו אבל לא תלם של מין אחר שדרך לזרוע ממנו אפילו תלם אחד בלבד ואע"פ שלא זרעו אלא לבדוק שדהו הרואה אומר לצורכו הוא שזרעו ליהנות ממנו ולהכי נקט שלו ושל חבירו לאשמעינן הדיוקא בהתירא דפשתן דבכה"ג אע"ג דכשזורע אותו התלם ביניהן נראה הוא כמו באמצע השדה אפ"ה מותר ולאפוקי בתוך שדה שלו ס"ל לת"ק דאסור לזרוע אפילו תלם של פשתן שאין דרך לזרוע

באמצע השדה כדי לבדוק וכן נמי לאשמעינן דתלם של מין אחר אסור אפילו בינו לבין חבירו הואיל ושלו ושל חבירו מין אחד הוא ולהכי נקט שלו חטים ושל חבירו חטים:
ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. מותר לסמוך אצל שדה חבירו והכי מפרש לה בגמ':
ר' יוסי אומר אף באמצע שדהו. שנזרע בה איזה מין מותר לבדוק בתלם של פשתן לפי שהכל יודעין שאין מתכוין אלא לבדוק שדהו ולא לקיים הפשתן ואין הלכה אלא כת"ק בלבד:
גמ' **ריש לקיש בשם חזקיה וכו'**. פלוגתא דר"י ור"ל הבאתי בהלכה דלעיל גבי או ייבא כהאי דאמר ר"ל וכו' ושם פירשתי וכן הובא בסוף פרק דלעיל:
מי שיש לו בית רובע וכל שהוא. כלומר שיש לו שדה אחת והיא כבית רובע ואצלה שדה כל שהוא ונראית חלוקה מאותה שדה בית רובע:
אותו כל שהוא זורע לתוכו כל מין שירצה. ואפי' אינו מאותו המין שהבית רובע נזרע בו דמכיון שהכל [רואים] שהוא חלוק הוא מהבית רובע הוו להו כשתי שדות חלוקות זו מזו וזורע בזו חטים ובזו שעורים ואין כאן כלאים:
א"ר יוחנן אינו זורע לתוכו אלא מין אחד בלבד. כלומר מאותו המין בעצמו שנזרע בבית רובע דס"ל לר' יוחנן שאע"פ שחלוק הוא מהבית רובע הואיל ואינו אלא כ"ש בטל לגבי בית רובע וכשדה אחת חשיבי ואינו זורע בשתיהן אלא מין אחד:
מודה ר"י שאם היה. בהשדה בית רובע ומחצה שהוא זורע חצי רובע מכאן כלומר שזורע מין אחד בהחצי רובע מכאן ומין שני בחצי רובע מכאן ואותו חצי רובע שבאמצע:
נידון לכאן ולכאן. כלומר שנידון להפסק בין לכאן ובין לכאן ואין זורעין בו לא ממין זה ולא ממין זה דכיון דאין כאן בשדה זו אלא בית רובע ומחצה די בהפסק של חצי רובע בין שני המינין שזורע מכאן ומכאן:
מתניתא פליגא על ר' יוחנן. ברייתא בתוספתא פ"ב והועתקה כאן קצת בנוסחא מהופכת וקצת בטעות וה"ג התם היו לו שתי שדות אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורים היה חורש ומכניס חטים בתוך שדה שעורים או שעורים בתוך שדה חטים מותר (מפני שהחטים נראות כסוף שדה לשעורים) ראב"י אומר אפילו חטה אחר חטה נכנסת לתוך שדה שעורים או שעורה אחר שעורה נכנסת לתוך שדה חטים מותר מפני שחטין נראות כסוף שדה לחטין ושעורין נראות כסוף שדה לשעורין היו לו שתי שדות אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורים מותר לעשות ביניהן תלם להיות זורע אחת חטה ואחת שעורה היתה חטה אחת מובלעת בתוך שדה שעורים או שעורה אחת מובלעת

בתוך שדה חטים אסור ע"כ מהתוספתא ולפי הנוסחא דמייתי הכא היתה הגי' לפניהם מהופכת דגרסי הך סיפא היו לו שתי שדות וכו' מותר לעשות ביניהן תלם וכו' קודם דברי ר"א בן יעקב ואח"כ היתה חטה אחת מובלעת וכו' שזהו מדברי ר"א בן יעקב והשתא מקשי ליה לר' יוחנן מהאי בבא דסיפא דקתני היו לו ב' שדות אחת זרועה חטים וכו' מותר להביא תלם בינתיים כצ"ל כמו שהוא שם כלומר יעשה תלם ביניהן ויזרע אחת חטה וכו' בין חטה ובין שעורה מותר לזרוע שם מפני שכשזורע חטה נראית כסוף שדה זו של חטים ושעורה נראית כסוף השדה של שעורים ואין כאן ערבוב וקשיא לדרבי יוחנן דאוסר לזרוע בתוך חצי הרובע שבאמצע ומי גרע אותו חצי הרובע מתלם שבין שתי שדות דמותר לזרוע או ממין שדה זו או ממין שדה זו ומה עבד לה רבי יוחנן להאי ברייתא דתלם:

פתר לה. ר' יוחנן לשמעתיה דילי' דס"ל כר"א בן יעקב דקאמר אפי' חטה אחר חטה וכו'. כלומר אפי' שבולת של חטה אחר שבולת חטה זו אחר זו יוצאין מתוך שדה של חטים ונכנסות לתוך של שעורים וכן של שעורים לתוך של חטים מותר וקאמר הש"ס דדייקינן טעמא דמותר מפני שחטה אחר חטה נכנסת לתוך של שעורים ושעורה אחר שעורה וכו' כצ"ל ותיבת חטים שבכאן ט"ס הוא וכלומר דוקא בכה"ג הוא דמותר מפני שכל החטים הנכנסות לתוך של שעורים נראין כסוף שדה חטים וכן השעורים בתוך של חטים נראין כסוף שדה שעורים כדקתני בתוספתא בהדיא להאי טעמא. אבל אם היתה חטה אחת מובלעת וכו'. כלומר שהא מעורבבת בתוך של שעורים או איפכא ואינן נכנסות רצופות זו אחר זו להמין אחר אסור וכדקתני בסיפא דהתוספתא בהדיא ומשום דזה נראה כערבוביא והשתא מפרש לה ר' יוחנן להא דר"א בן יעקב דפליג אדינא דתלם וה"ק דודאי מן הדין אפי' חטה אחר חטה נכנסת לתוך של שעורים היה מותר אם הן רצופין זו אחר זו בדוקא אלא משום שאי אפשר שהחטה ושעורה שנזרעין באותו תלם שיהו החטים רצופות זו אחר זו אצל החטים ושלא יהו מעורבבין עם שבולת של שעורה ביניהן וכן השעורין שאצל השדה שעורין וכשהן מעורבבין ומובלעין אלו בתוך אלו ודאי אסור ולפיכך לראב"י אסור לזרוע בהתלם שבין ב' המינין ור' יוחנן נמי אוסר לזרוע באותו חצי הרובע שבאמצע מהאי טעמא גופיה והיינו דפתר לה כראב"י:

מה אנן קיימין. על המתני' קאי ואהא דהתירו לסמוך תלם של פשתן בין שדה שלו לשל חבירו ופליג ר' יוסי וס"ל אפילו באמצע שדהו מותר:

אם במתכוין לבדוק שדהו. א"כ מ"ט דרבנין דפליגי הא אף באמצע שדהו מותר שזה אינו זורע לקיום כ"א לבדוק שדהו:

אם בשאינו מתכוין לבדוק. שאנו יודעין שזה אינו מתכוין לבדוק ואפ"ה התירו חכמים בינו לבין שדה חבירו מפני שזה נראה כסומך לשדה חבירו ובהא לא איכפת לן דעיקר כלאים שאסרה התורה דוקא בשדה שלו הוא דאסרה כדפרישית במתני' א"כ אי משום האי טעמא קשיא:

למה לי זרע פשתן אפי' שאר כל המינין. כלומר מ"ש זרע פשתן שהתירו הא אפי' שאר כל המינין יהו מותרין ואמאי קתני ולא של מין אחר:

במתכוין. ומשני לעולם בשמתכוין לבדוק אנן קיימין ובהא פליגי דר' יוסי לא חשש למראית עין שהרואים יאמרו זה נתכוין לקיום הוא מפני שאין דרך לזרוע לבדוק באמצע השדה אלא בסוף השדה ורבי יוסי לא חשיש להא ורבנן חששו למראית העין ולפיכך אסרו באמצע שדהו אפי' הוא מתכוין לבדוק מפני הרואים וכדאמרן:

דר"ש היא. על הא דר"ש גופיה במתני' קאי וכלומר דר"ש לטעמיה הוא דאזיל כדאמר לקמן בפ"ז גבי כלאי הכרם דתנינן שם המסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קידש וחייב באחריותו ר"י ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו והך לישנא דקידש לא שייכא אלא גבי כלאי הכרם דהכלאים אסורין הן בהנאה ומקודשין כקדש כדכתיב פן תקדש המלאה הכרם אבל גבי כלאי זרעים כדאיירי הכא במתני' אין איסור בהן ואין קידוש כ"א האיסור הוא על בעל השדה שמקיים הכלאים וחובש אותן כעין דאמר לקמן והלכך ר"ש ס"ל נמי במתני' דאחד זרע פשתן ואחד כל המינין מותר לסמוך אצל שדה חבירו שאין אדם אוסר משום מקיים כלאים על חבירו כמו דס"ל גבי כלאי הכרם אין אדם מקדש דבר שאינו שלו ולהכי קאמר בלישנא דר"ש היא ולא קאמר ר"ש כדעתיה כדאמר בעלמא משום דהתם ר' יוסי נמי כר"ש ס"ל ובמתני' לא פליג אדת"ק אלא בתלם של פשתן דוקא כדלעיל והלכך קאמר דר"ש היא כלומר סברת ר"ש היא דמדמי דינא דמתני' לכדקאמר גבי כלאי הכרם אבל ר' יוסי לא מדמי לה משום דהואיל ובכלאי זרעים אין האיסור חל עליהן אלא האדם הוא שאסור לזרוע וכן לקיים אפי' לא זרע הוא בעצמו מפני מראית העין:

אין אדם חובש דבר שאינו שלו. כלומר שאינו אוסר משום חובש וסומך כלאים בדבר שאינו שלו וכדמסיק ר' יונה לסברת רב דכר"ש הוא דאתיא דכשם שהוא סובר גבי כלאי הכרם שאין מקדש דבר שאינו שלו כך סובר בדינא דמתני' אין אדם חובש כלאים דבר שאינו שלו להיות חל האיסור על חבירו משום מקיים כלאים דמדמי לה לדינא דהתם וכר"ש:

ברם כרבנן לא אתיא. כלומר אפי' להנך רבנן דס"ל גבי כלאי הכרם כר"ש כמו ר' יוסי אפ"ה לא מדמי לה דינא דמתני' מטעמא דאמרן:

הלכה ו

מתני' **אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע**. חריע הוא מוריקא בלשון הגמ' והוא כרכום יערי והך מתני' בבין השדות מיתפרשא וכהאי דתנינן לעיל שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לו לסמוך מאותו המין אבל לא מין אחר כדפרישית לעיל והיינו נמי דקתני הכא דהא דאמרינן דאין לסמוך מין אחר בין שדה שלו ושל חבירו שזרועים בהם שני מינים והאי דינא איכא נמי בשני מיני ירקות בשלו ובשל חבירו דהיינו הך ולפיכך קמ"ל הכא דבכל המינין אין חילוק בין שני מיני תבואה ובין שני מיני ירקות שזרועים בשדה שלו ובשל חבירו שאסור לזרוע ביניהן תלם של מין אחר מלבד בחרדל וחריע דבהו יש חילוק בין מיני תבואה לבין מיני ירקות דאם השדה שלו ושל חבירו נזרעין הן משני מיני תבואה אז אסור לזרוע ביניהן גם אלו ב' מינין חרדל וחריע כמו שכל המינין האחרים אסורין הן כדדייקינן ממתני' דלעיל אבל אם אלו שתי השדות שלו ושל חבירו משני מיני ירקות הן נזרעין מותר לזרוע ביניהן אחד משני מינין הללו חרדל וחריע וטעמא דמילתא לפי שהחרדל והחריע אינם מזיקין לתבואה ולפיכך מדרך העם לזרוע תלם אחד בין השדות מחרדל וחריע והלכך אסורין הן מלזרוע בין השדות שאמרנו מפני מראית העין שהרואין יאמרו ניחא להו לקיים כלאים בשדותיהן אבל בין מיני ירקות מפסידין אותן ומזיקין להן והרואין יאמרו לבדוק שדהו זרע שם ועומדין לעקור הן:

וסומך לבור. אכל מינין אחרים קאי שאם יש כאן שדה זרועה תבואה ובתוכה מקום בור שאינו חרוש וזרוע סומך שם זרע אחר וכן סומך אצל הניר והוא מקום שאינו חרוש:

ולגפה. גדר אבנים סדורות בלא טיט:

ולדרך. אפי' דרך היחיד שהוא ארבע אמות מפסיק בין שתי שדות מותר לזרוע מין אחד מכאן ומין אחר מכאן:

ולאילן שהוא מיסך על הארץ. שאין נופו גבוה מן הארץ ג"ט אם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחר:

ולסלע. הא קמ"ל דאפי' סלע בעינן שיהא גבוה עשרה ורחב ארבעה ובפחות מיכן אינו מחיצה להפסיק:

גמ' **כיני מתניתא אין מקיפין הא לסמוך סומכין**. אע"ג דבכל מקום מצינו דמקיפין לשון סומכין היא כמו לתרום מן המוקף אין מקיפין ב' קדרות והרבה כיוצא בזה הכא הכי קאמר דהא דקתני אין סומכין לאו דאסור סמיכת חרדל וחריע לתבואה באיזה אופן

שיהיה הא ליתא דהא אשכחן בברייתא דמייתי לקמן דלפעמים מותר לזרוע בתוך שדהו של תבואה שורה של חרדל וחריע וכגון שהיא שורה ניכרת בפני עצמה שיש בה אורך עשר אמות ומחצה אלא הא דקתני אין סומכין אין מקיפין הוא והיינו במקום דשייך לישנא דמקיפין על הסמיכה וזהו מבחוץ לשדה וסמוך לה וכגון בין שדה שלו לשל חבירו וכטעמא דפרישי' במתני' לפי שאין מזיקין הן לתבואה ומדרך העם לזרוע מהן בין השדות ואסור משום מראית העין שיאמרו שהן מקיימין כלאים בשדותיהן:

הא לסמוך סומכין. כלומר שמצינו לפעמים דמותר לסומכן ואפי' בתוך שדהו וכגון שיש בשורה שיעור דתני בברייתא דלקמן כדפרישית:

מתני'. דקתני אבל סומכין לשדה ירקות סתמא דר' יודה היא:

דתני. בתוספתא פ"ב:

אלא לחסיות בלבד. דברים החריפים והחמוצים לפי שהחרדל והחריע הם נפסדים ומפסידין לאלו ביותר:

ערוגיות קטנות של ירק. שהן הן נפסדין ביותר ולא חיישינן למראית העין כדפרישית במתני':

תני. בתוספתא שם והתם גריס לה שרבי אומר כן:

על רוחב מלואו. ובתוספתא לא גריס הרוחב אלא כמה הוא אורך השורה עשר אמות ומחצה וזה עיקר למאי דקאמר לקמיה עלה דלא התירו אלא בשדה קטנה ומפרש לה כשאינה בית רובע ואם השורה אורך י' אמות ומחצה על רוחב מלואו הרי יש בשורה עצמה בית רובע:

לא שנו. האי התירא דשורה אלא בשדה קטנה שניכר בה אותה השורה אבל בשדה גדולה שנזרע בה הרבה לא התירו מפני שאין השורה נראית וניכרת בתוכה והוי כערבוביא:

בין בד לבד בין בדי הגבול והקצוות כלו' בית רובע בין הכל זו היא גדולה:

לית הדא פליגא על ר' יוחנן. אמתני' קאי דקתני סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע ומשמע שאפי' מעט כעין ראש תור ואינו ניכר לשדה בפ"ע מדקתני סתמא וכי לית הדא פליגא על ר' יוחנן דאמר בריש הלכה דלעיל ראש תור הבא מחורבה במקום חורבה שלא נזרע בצד השדה אם בא לזרוע אצלה זרע מין אחר אסור דמיחזי שהוא מאותה שדה עצמה דלא התירו אלא ראש תור הבא משדה זרועה לצד שדה זרועה מין אחר שנראה כסוף שדה:

כאן לירקות. דמודה בהו ר' יוחנן אע"ג דפליג בזרעים וטעמא משום דדרך ירקות לזרוע מהן מעט מעט וכדתנן בפרק דלקמן דמיני ירקות התירו לזרוע בערוגה אבל לא מיני זרעים ונמי מה"ט גופי' לפי שזרעים דרך לזרוע מהן שדות גדולות וירקות ערוגות ערוגות:
גריד. קרקע יבשה מותר לזרוע בו כל מין שירצה משום דאין הזרעים יונקין כ"כ זה מזה ומיהת הרחקה בעי אבל לא כ"כ כמו בקרקע לחה ובינונית וכדמפרש ר' יוחנן:
ובלבד שיעשה שלשה בתוך ששה. שלשה מיני זרעים בתוך רוחב ששה טפחים והיינו שזורע מין אחד טפח ומניח טפח ומחצה וזורע מין אחר טפח ומניח טפח ומחצה וזורע טפח וזהו שיעור יניקת זרעים כדאמרינן לקמן בפ"ג בערוגה אלא שבערוגה ששה על ששה זורעין בתוכה חמשה מינין ד' בד' רוחות וא' באמצע וכאן זורעים משך האורך ברוחב טפח הלכך שלשה בתוך ששה ובערוגה לא התירו אלא מיני ירקות וכאן אף שאר מיני זרעים דמיירי בשדות כדמסיק לקמן שכל אלו הדינים בשדות אמורין:
ושלשה שהן סמוכין לגדר כגריד כלומר כל ג"ט הסמוכין לגדר בתורת גריד דייניגן להו לפי שסמוך לגדר נעשה הקרקע קשה מחמת בנין הגדר ואם יש עוד ג"ט גריד סמוכין אצליהן מצטרפין לששה טפחים גריד וזורעין בתוכן ג' מינין:
היו ג' זרעונין בתוך ששה ואחד חוץ לששה. כגון שהיו ז' טפחים וזרע מין הרביעי בטפח השביעי:
מאחר שהוצלו אלו אף זה הוצל. אע"פ שאין בין מין הד' לבין מין שאצלו שיעור הרחקה מ"מ מכיון שהוצלו והותרו אלו הג' בתוך ששה הוצל אף זה עמהם:
היו שנים בתוך ששה ואחד חוץ לששה. וכגון שאלו השנים נזרעו רצופין דאם יש שיעור הרחקה ביניהם השתא ג' בתוך ששה מותרין שנים מבעיא אלא דמיירי שזרע השנים בתוך ג"ט של הששה והניח שאר המקום של הו"ט פנוי וזרע הג' בטפח שחוץ לששה והא קמ"ל דאע"ג דיש כאן בין השלישי להמין שבצדו ג"ט וסד"א דהוא לבדו הותר והלכך קאמר דהשלישי בתר הני תרתי הוא דגריר ומאחר שלא הוצלו אלו השנים אף זה הג' לא הוצל:
היו שם. בשדה גריד שורה על פני משך ארכה מכאן ושורה גדר מכאן:
ושורה. כלומר ושורה אחת של קרקע באמצע:
חובשין את השורה גבי של גדר. כלומר מושכין וקושרין שורה זו שבאמצע לגבי האי שורה של גדר ולא לגבי שורה של גריד ונ"מ הוא דאם דייניגן ליה כשורה של גריד לא הותר אלא שלשה בתוך ששה אבל אם מושכין אותה לשורה של גדר שאצלה א"כ יכול הוא לזורעה על פני כולה ואינה נחשבת בתוך שורה של גריד אלא כמו בדין הגדר

המפסיק דזורע מין אחד מכאן ומין אחר בצד השני של הגדר מכאן ושורה של הגריד נחשבת בפ"ע ואין שורה זו מצטרפת עמה:

בשדות. כלומר כל מה שאמרנו בשדות הוא. א"נ אשלפניו קאי גבי של גדר בשדות שאותה השורה נידונית ונמשכת לשורה של גדר דמפסיק בשדות וכלומר שאינה מצטרפת עם השורה של גריד להיות נחשבת עמהם כאחד כדאמרן:

שתי שדות זו על גב זו. שקרקעיתה של אחת גבוה מעל גבי חבירתה:

העליונה סמוכה לחריץ. שהחריץ הוא בשדה העליונה בצדה ששם מתחלקת התחתונה הנמוכה ממנה והיינו העליונה סמוכה לחריץ לפי שהחריץ אינו נראה בתחתונה כ"א בעליונה:

והתחתונה סמוכה לגדר. או או קאמר כלומר או שיש שם גדר והגדר הוא למטה בינתים והתחתונה היא סמוכה להגדר שאין הגדר נראה בעליונה והא דנקט חריץ בעליונה וגדר בתחתונה משום שכן דרך לעשות החריץ במקום הגבוה כדי שיהו מי הגשמים יורדין למטה והגדר מדרך לעשותו במקום היותר נמוך לפי שעומד וקבוע שם ובעיא היא דקמיבעיא ליה דאנן תנן במתניתין שהגדר שהוא גבוה עשרה וכן החריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה מפסיקין בין השדות ומותר לזרוע מין אחד מכאן בסמוך לו ומין אחר מכאן והשתא הוא דקמיבעיא לן בכה"ג שאין החריץ נראה אלא בעליונה והגדר אינו נראה אלא בתחתונה מהו שמפסיקין ויהא מותר לזרוע סמוך לחריץ בעליונה ממין זה ובתחתונה סמוך לו ממין אחר כן בהגדר:

דבי רבי ינאי אמרי. דלא קמיבעיא להו דודאי מותר דגדר מותר לזרוע בו כל מין תורבכינה מין מכל מיני שורות שזורעין בהן ונקט חדא מנייהו וה"ה לחריץ וכלומר במקום שיש גדר או חריץ לא איכפת לן דאף שאינן נראין בשתי השדות מ"מ יש כאן הפסק ביניהן וזורעין בזו ממין השורות בסמוך לחריץ או לגדר ובזו ממין שורו' אחרות בסמוך להן:

תורבכינה. שורות מל' תורא ברא דעינא בפ"ז דבכורות וכן הרבה בל' הגמ' ולפי שדרך מינין השונים לזרוע אותן שורות שורות הלכך נקט בלישניה על שם השורות:

וגדר יש בו להקל. מילתא באפי נפשה כלומר יש בגדר פעמים להקל ופעמים להחמיר כדמפרש ואזיל היך עבידא:

פחות מבית רובע מוקרח. אם יש מקום קרחת שהוא פנוי ואינו זרוע והוא פחות מבית רובע והוא בתוך שדה תבואה אסור לזרוע בו לא תבואה אחרת ולא ירק כדתנן לקמן בפרקין שצריך להרחיק תבואה מתבואה וירק מתבואה בית רובע ובקרחת תנן במתני'

דלקמן שצריך שיהיה מקרחת לקרחת מקום בור שאינו זרוע בית רובע כחכמים דר"מ ואם הקיפו גדר לאותו מקום מוקרח מותר לזרוע בו כל מין שירצה מפני שהוא כמקום חלוק בפ"ע ודוקא מוקף גדר משום שכל סביבותיו זרוע תבואה והרי זה להקל:

בית רובע בבקעה. מקום פנוי בית רובע והוא בבקעה שאינה זרועה:

מותר לזרוע בו שני מינין. כלומר אחד מכאן בסמוך לו ומין אחר מכאן בסמוך לו שהרי יש כאן ריוח בית רובע בין מין אחד לחבירו ואם הקיפו גדר לאותו מקום הזרוע משני המינין אסור שאע"פ שיש ביניהם ריוח בית רובע באמצע מ"מ הגדר עשה אותן כמקום אחד והרי יש כאן כלאים וה"ז להחמיר:

גדר מהו שיציל את הזרעים. ומפרש לה הש"ס דמאי קמיבעיא ליה הא אנן תנן דהגדר מפסיק בין הזרעים וקאמר דהכי קמבעיא לן גדר זרוע מהו שיציל את הירק כצ"ל וגריד הכתוב כאן בספרי הדפוס ט"ס הוא כלומר היכא הוא דקמבעיא לן בגדר זרוע כגון שעלה עפר על הגדר וזרע על גביו מהו שיציל את מיני הירק הנזרעים מכאן ומכאן דאיכא למימר הואיל והגדר עצמו זרוע הוא בטל ליה מתורת גדר או דילמא מכיון דאפ"ה גדר גבוה עשרה הוא מציל וזורע מין זה מכאן ומין אחר מכאן:

שמע לה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ"ב סומך לשרשי אילן שיבשו שהן גבוהין עשרה טפחים וש"מ מדלא אמר אלא יבשו ואינן ראוין לזרוע על גביהן:

הא לח אסור. אם עדיין יש בהשרשים לחלוחית שראוין לזרוע על עפר שהעלו על גביהן אסור ושמעינן שגדר זרוע אינו מציל להפסיק במיני זרעים:

ר' יוסי שמע לה. להתירא מן הדא דתנינן במתני' סומך וכו' ולגדר שהוא גבוה י"ט וקס"ד מדקתני גדר סתמא ש"מ אפי' הוא זרוע מציל כל זמן שהוא גבוה י"ט דבגבוה י' לחוד תליא מילתא הדא אמרה וכו':

אפ"ת. ודחי לה הש"ס דלא שמעינן כלום מדקתני ולגדר שהוא גבוה י"ט דאפי' תימא אין גדר זרוע מציל ושנייא במתני' דלא מיירי אלא בסתם גדר שאינו זרוע דאילו זרוע הוא אינו מציל את הזרעים דבטל ליה מתורת גדר:

גריד ומשך. הקרקע מהו שיצטרפו כדמפרש ואזיל היך עבידא ולענין מאי קמיבעיא ליה:

היה שם מקום אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה. וזה אינו בית רובע דאילו בית רובע צריך שיהא גם הרוחב עשר אמות בקירוב:

א"צ גריד. כלומר והמקום הזה אין אנו צריכין לומר שהיה גריד דאילו גריד הא אמרינן לעיל דסגי ברוחב ששה וכדמפרש ר' יוחנן אלא כי קמיבעיא לן אם עשה גריד מכאן כלומר שנעשה הקרקע איזה מקום גריד מצד אחד מכאן ומהו שיהא מותר לסמוך מיני

זרעים משתי רוחותיו מי אמרינן דאע"פ שאין כאן רוחב של בית רובע אפילו הכי זהו מקצת הרוחב שנעשה גריד מצטרף והגריד שאינו ראיי לזריעה כ"כ מצטרף עם משך הרחב ששה ומפסיק או דילמא הואיל ואין כאן שיעור רוחב בית רובע בין הכל אינו מפסיק ולא אפשיטא:

ארוכה עשרה ורחב ארבעה. אע"פ שאין בגבהה עשרה. אפ"ה מותר לסמוך לה משתי רוחותיה והיינו מכאן ומכאן לארכה דהאורך עשרה כגבוה עשרה דמי אבל משני הצדדין של הרוחב אסור דאין כאן אלא רוחב ד' בלבד ולפיכך אם היתה עשרה על עשרה מותר לסמוך לה מיני זרעים מד' רוחותיה:

הלכה ז

מתני' **קרחת קרחת מכל מין**. שרוצה לזרוע בכל קרחת וקרחת מין א' וקרחת הוא מקום פנוי ואינו זרוע מלשון מקרחתו שנמרט השער ונשאר המקום חלק:

עושה עשרים וארבע קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע. שהרי בסאה יש כ"ד רובע של הקב שהסאה היא ששה קבין ושיעור בית רובע פירשתי בריש פ"ב דפאה שהוא עשר אמות ועשר אצבעות שהן שני טפחים ומחצה על רוחב עשר אמות לפי חשבון אמה בינונית שהיא ששה טפחים וכל טפח ד' אצבעות באגודל כיצד בית סאה היא חמשים אמה על חמשים אמה לפי חשבון חצר המשכן שהיה סאתים מאה על חמשים תעשה כ"ה קרחות לבית סאה תהיה כל אחת עשר על עשר קח אחת מהן כדי שישארו כ"ד קרחות ותחלקנה לכ"ד רצועות תהיה כל רצועה הרוחב שני טפחים ומחצה באורך עשר אמות תן כל רצועה מאלו לארכה בצד ראש כל קרחת נמצא כל קרחת אורך עשר אמות ושני טפחים ומחצה על רחב עשר אמות וזהו שיעור בית רובע:

וזורע בתוכה כל מין שירצה. דס"ל לר"מ דכיון דמרובעות הן נראות מופרשות ומובדלות זו מזו ולא בעינן הרחק כלל:

היתה קרחת אחת או שתים. בתוך שדה תבואה זורען חרדל לפי שאינן נראות כשדה חרדל בתוך שדה תבואה אבל שלשה קרחות נראות כשדה חרדל בתוך שדה תבואה שאין דרך לזרוע מן החרדל שדה גדולה ושאר המינין אפי' שלשה קרחות אינן נראות כשדה לפי שדרך לזרוע מהן הרבה ביחד:

וחכ"א וכו'. כמו שאפרש בגמ':

בית כור. ל' סאה וטעמא דראב"י לא אתפרש והלכה כחכמים:

גמ' **על ראשה**. כלומר הא דחכמים אירשא דמתני' קמהדרי דר"מ קאמר עושה כ"ד קרחות לבית סאה אפי' חבושות אפי' סמוכות. חבושות אשורות קאי וסמוכות אקרחות

קאי כלומר כשיש בהשורות קרחות זרועות אפי' אין כל הקרחות זרועות סמוכות זו לזו כ"א שהן נזרעות בדילוג אלא שהשורות השוות הן מקושרות ומשולבות זו עם זו ואפי' הקרחות הן בדילוג זה נקרא חבושות כמו שתראה בהצורה וכדלקמן ור"מ מתיר הכל אפי' השורות חבושות ואפי' כל הקרחות הן זרועות סמוכות זו לזו בלי דילוג:
ורבנן אמרי ובלבד שלא יהו חבושות השורות ולא יהו סמוכות שום קרחת אחת לחברתה הלכך קסברי תשע קרחות מותרות ועשר אסורות כדמפרש ואזיל:
היך עבידא תלת ותרתיי וחדא ותרתיי וחדא. שעושה חמשה שורות של חמשה חמשה קרחות וזורע בשורה ראשונה הקרחת הראשונה והשלישית והחמישית ובשורה שניה הקרחת השניה והרביעית ובשורה השלישית זורע קרחת השלישית לבדה ובשורה הרביעית הקרחת השניה והרביעית ובשור' החמישית קרחת השלישי' לבדה והיינו דקאמר תלת ותרתיי וחדא ותרתיי וחדא וזו צורתה הרי כאן תשע זרועות בדילוג ואין קרחת אחת זרועה סמוכה לחברתה בגדר השוה ואע"פ שבקרן זוית נוגעות הן הזרעים זו בזו הא לא איכפת לן דהוי כראש תור דמותר בבית רובע לד"ה והרי כל קרחה היא בית רובע וההרחק בין כל אחת ואחת הוא בית רובע בקירוב וא"ת א"כ יכול אתה לזרוע גם בראשונה ובחמישית של שורה הג' וכן בראשונ' וחמישית של שורה החמישית ויהיו י"ג קרחות ואין אחת זרועה סמוכה לחברתה כ"א בקרן זוית וזה מותר הא ליתא דאנן בעינן שלא יהו השורות השוות משולבות ומשולשות בקרחות זרועות ואם אתה אומר כן יהו השורות הראשונה והג' והה' מוקפות בזרע שבקרחות המקצעות והיינו דקאמר לא חבושות וכדפרישי' דאשורות קאי שאם יזרע הקרחת הראשונה שבשורה השלישית כבר הג' ראשונות המה משולבות במשולש מצד אחד (כזה) ופשיטא אם יזרע עוד בתוכה בקרחת הה' תהיינה משולבות במשולש גם מצד השני וכן אם יזרע עוד גם בשורה החמישית הא' והה' תהיינה כל השורות משולבות מכל הצדדין ולפיכך אי אתה יכול לזרוע בשום פנים כ"א תשע קרחות בצמצום ולא יותר ומה שתמצא בשורה זו בתוך הקרחות האמצעיות כמו משולש ומרובע בשילוש הא לק"מ דהעיקר שלא יהיו נראות ראשי השורות משולבות ותכופות זו לזו בהיקף המשולש והיינו דקאמר לא חבושות וכן שום קרחת לא תהיה סמוכה לחברתה דוק ותשכח כי זהו כוונת הסוגיא:

הלכה ח

מתני' **כל שהוא בתוך בית רובע**. של שיעור ההרחק שבין מין למין עולה לחשבון מדת בית רובע ואע"פ שאין המקום ראוי לזריעה:

אכלת הגפן. מה שהגפן תופסת סביבותיה דהיינו כדי עבודתה שאוכלת אותן לפי שאסור שם לזרוע וכן הקבר והסלע אפי' אינו גבוה י"ט דאילו גבוהה י' הוא עצמו מפסיק כדתנן לעיל:

תבואה בתבואה. אם שדהו זרועה תבואה ממין זה ובא לזרוע בה תבואה ממין אחר צריך להרחיק בית רובע וקאמר בגמ' ובלבד שלא תהא חבושה מד' רוחותיה כלומ' שלא יהא מין זה מקיף את האחר מד' רוחות סביב דלא מהני הרחקה אא"כ פותח מרוח אחת:

וירק בתבואה בית רובע. ודוקא בזורע הירק במרובע אבל אם עושה שורה של ירק בתוך שדה תבואה די בששה טפחים כדתנן לקמן בפ"ג היתה שדהו זרועה תבואה ובקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותנין לה עבודתה ו"ט:

ר"א אומר לעולם ירק בתבואה. בין במרובע בין בשורה ששה טפחים ואין הלכה כר"א:

מתני' **תבואה נוטה על גבי תבואה**. כגון שנזרעו כהלכה בההרחק אלא שהשבלים מתוך גדלן נכפפין זה על זה וכן כולן:

הכל מותר חוץ מדלעת יונית. אם היו העלין שלה נוטים ע"ג תבואה או ע"ג ירק לפי שהן ארוכין הרבה ומתפשטין ביותר ומסתבכין ומתקשרין עם המין אשר נוטין עליו ומיחזי ככלאים:

אף הקישות. קשואין ופול המצרי פאסול"י בלע"ז:

ורואה אני את דבריהם מדברי. שאין בהן מסתבכין כדלעת יונת וכן הלכה שהכל מותר חוץ מדלעת יונית שאם נטתה צריך שיעקור מלפניה:

גמ' **ל"ש אלא אכילת הגפן**. דוקא היא שעולה במדת בית רובע הא גפן עצמה לא כדמפרש טעמא מפני שהיא אסורה בהנייה כלומר אם לא היה שם כשיעור הרחקה בלא הגפן הרי הגפן אסור בהנייה כדין כלאי הכרם שמקדש ואוסר בהנאה הלכך אין הגפן עצמו מצטרף להיות עולה בחשבון של בית רובע:

והרי הקבר אסור בהנייה. ואפ"ה עולה במדת בית רובע ומשני קבר אין איסור וניכר כלומר מה שאוסרו בהנאה והוא המת הקבור שם אינו ניכר והקבר עצמו קרקע עולם הוא אבל הגפן ניכר הוא והכלאים האוסרין אותו:

ועבודת הגפן אין אסורה בהנייה. בתמי' והלא כל מה שתופסת הגפן בעבודתה אם הביא זרעים לשם אוסרין את הכל בהנאה:

אלא כר' ישמעאל. כלומר לא מיתוקמא המתני' אלא כר' ישמעאל דפליג על הא דתנן בפרק דלקמן ובפ"ו דבגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים וס"ל דאין עבודה

לגפן יחידית שאין לה לאסור כדי עבודה כלל ולפיכך מקום העבודה של גפן יחידית עולה במדת בית רובע:

והרי הקבר וכו'. כלמר והשתא שייך שפיר הא דמקשינן מקבר וכדמתרצינן משום דמעבודת גפן יחידית מעיקר' לא קשה מידי לר' ישמעאל:

ובלבד שלא תהא חבושה וכו'. כדפרישית במתני':

בעא קומי ר' יוסי. על הא דאמר ובלבד שלא תהא חבושה מד' רוחותיה ואם היא טמונה מד' רוחותיה לא מהני הרחקה וכי אנן אמרין והדא בקעת סימונייא. כך היתה נקראת והיתה מוקפת מהרים סביב לה מד' רוחותיה וא"כ אין זורעין לתוכה אלא מין אחד בלבד:

מתיב ר' אליעזר לרבנן. דאמרי במתני' ירק בתבואה בית רובע:

כמה דאית לכון קל בשורה וחומר במרובע. כלומר א"כ מדבריכם נלמד כמו אם הייתם סבורים דיותר קל הוא בשורת ירק בתבואה ממרובע. ובדרך שאלה היא אם כך אתם סבורים דהא בשורה קאמרי רבנן ששה טפחים כדתנן בפ' דלקמן והבאתי במתני':

כן אשכחן וכו'. כהדא דתני וכו' הש"ס הוא דמהדר לי' דבאמת כך הוא דהכי אשכחן לרבנן דמקילי בשורה יותר מבמרובע כדתני בתוספתא והכי תנינן שם אחד שורה של קשואין ואחד שורה של ירק אחר בתבואה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ואילו בית רובע שאמרו במרובע הוא יותר שהוא עשר אמות וחמש אצבעות על עשר אמות וחמש אצבעות:

אינו זורע לתוכה. בתוך השורה אע"פ שהיא רחבה ששה אינו זורע בה אלא מין ירק אחד בלבד:

מודה רבי יוחנן בשהיו שבעה טפחים. ברוחב השורה שהוא זורע מין אחד בהטפח ומין אחר בטפח מכאן ואותן החמשה טפחים שבאמצע אינו זורע בהן אלא נידונין לכאן ולכאן להיות הפסק בין שני המינין:

מן מה דר' זעירא מתיב על דר' יוחנן תמן. הש"ס הוא דקאמר לה כלומר דברי ר' זעירא דהכא הם מעין מה שהשיב על דר' יוחנן תמן והוא לעיל בהל"ז גבי מי שיש לו בית רובע וכלשהוא דקאמר ר' יוחנן התם אינו זורע לתוך הכל שהוא אלא ממין שהוא זורע בתוך הבית רובע שהכל שהוא נמשך אחר בית רובע ולאו כשדה אחרת דמיא ופליג אדחזקיה דלעיל וקאמר נמי שם ר' זעירא מודה רבי יוחנן שאם היה בית רובע ומחצה שהוא זורע חצי רובע מכאן וחצי רובע מכאן ואותו חצי רובע שבאמצע נידון להפסק לכאן ולכאן והיינו דקאמר הכא דהא דר"ז משיב על דר' יוחנן וכלומר דמפרש דבריו וקאמר מודה ר' יוחנן וכו' הם ממשמעין דמשיב ומפרש להא דר' יוחנן התם:

נטע חצי שורה. אברייתא דלעיל הוא דמהדר הא דאמרן שהתירו לו ליטע שורה של ירק בתוך שדה תבואה ואם נטע חצי שורה והפסיק ועמד לו מלגומר' וביקש להתחיל בשורה אחרת וליטע בצדה:

אסור ואומרים לו עקור את השורה. או שתעקור שורה ראשונה שהתחלת ולא גמרת או מלא את השורה שהתחלת דשורה אחת התירו ולא שורה ומחצה:

איתפלגון וכו'. בהאי רוחב השורה שאמרנו וס"ל לר' יוחנן דאינו זורע לתוכה אלא מין אחד בלבד והני אמוראי פליגי בה ואליבא דרבי יוחנן:

חד אמר אפי' שלשה מינין מותר. לתוך ששה טפחים של הרוחב ובלבד שיהא שיעור יניקה והוא טפח ומחצה בין מין זה למין זה וא"כ להאי מ"ד א"צ שיזרע דוקא אחד מכאן ואחד מכאן וא' באמצע אלא סתמא קאמר אפילו ג' לתוך ו' ואידך קאמר דהכי א"ר יוחנן אפי' א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע דס"ל שצריך שיהי' ג"ט בין כל מין ומין שיעור יניקה לזה ולזה:

ולא ידעין. ולא ידעינן מי אמר כך ומי אמר כך דלא מסיימי:

מן מה וכו'. אלא מהא דא"ר חייא בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה שלא תהא איזה פרצה ברוחב השורה כ"א שתהא כולה רחבה ששה במקום שזורע בה השלשה מינין הוי דמכאן שמעינן דרבי שמואל בר רב יצחק הוא דקאמר דהכי א"ר יוחנן אפי' אחד מכאן וא' מכאן וא' באמצע דאי ר' חייא הוא דקאמר להאי לישנא א"כ קשיא מאי איצטריך ליה למימר בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה במקום הזריעה הא פשיטא הוא דמכיון שצריך לזרוע מין אחד מכאן ומכאן בדוקא וא' באמצע ודאי שצריך שלא יהא שם פרצה בהרוחב דאל"כ לא יהיה ג"ט בין כאו"א אלא ר' שמואל הוא דקאמר לה ור' חייא הוא דאמר כאידך לישנא אפי' ג' בתוך ששה סתמא ולא א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע בדוקא הלכך אצטריך ליה לאשמעינן דאע"פ שא"צ לזרוע כדי שיהא ההרחק בין כאו"א ג"ט בדוקא אלא בהרחקת כדי חדא יניקה סגי והיינו טפח ומחצה בין מין שבאמצע למין שבצדו מכאן וטפח ומחצה בין מין שבצדו מכאן והלכך סתמא קאמר אפי' ג' לתוך ו' כדלעיל מ"מ רוחב השורה צריך שיהיה כשיעור ושלא יהא שם חורבה דאז הוא דמותר לזרוע בתוכה ג' מינין:

אם היו הצדדין. מילתא באנפי נפשה היא. כלומר והא דאמרן ובלבד שלא יהא שם חורבה אבל אם היו הצדדין של רוחב השורה מכאן ומכאן להפרצה יתרין על מקום הפרצה דהוי עומד מרובה על הפרוץ מותר דכל שעומד מרובה על הפרוץ הוי כולו כעומד:

גמ' **אין מסבכין אותה ע"ג זרעים**. כדתנן במתני' שאם העלין שלה מסובכין על זרעים אחרים אסור וצריך לעקור הסבך:

מביאה את הטומאה וחוצצת את הטומאה. כדתנן בפ"ה דאהלות יש מביאין את הטומאה שאם מאהילין על הטומאה ועל האדם וכלים מביאין את הטומאה עליהן ואע"פ שלא נגעו בטומאה וחוצצין ואם הטומאה תחתיהן ואדם וכלים על גבן חוצצין הן בפני הטומאה וכן אם הטומאה על גבן מבחוץ מצילין הן על מה שתחתיהן וקחשיב התם דלעת יונית היא אחת מאלו המביאין וחוצצין לפי שהעלין שלה רחבין הן:

ועוקצה טפח. כדתנן בפ"ק דעוקצין עוקץ דלעת טפח לענין שיהו מיטמאין ומטמאין. ואוסרת כל שהוא כדתנן בפ"ג דערלה בדברים המקדשין בכל שהן וחשיב שם דלעת יונית:

והנודר מן הדלועין וכו'. הכי תני לה בתוספתא דנדרים פ"ג:

ולמה לית אנן אמרין וכו' תרתי. מפני מה לא מחשבינן מביאה וחוצצת בתרתי ויהיו ששה דברים:

תני בר קפרא שבע. דקחשיב מביאה וחוצצת בתרתי דשתי ענינים הן וקחשיב עוד ונותנין לה עבודתה כדתנן לקמן בפ"ג ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע והיינו דלעת יונית וכלאים היא עם דלעת הרמוצה כדאמרי' לעיל בפ"ק ועם הארמית וקחשיב לה נמי בתרתי ולא קחשיב אוסרת בכל שהוא ולא נדרים והרי שבע:

סיבוך שאמרו בנוגע. אם צריך שהעלין שלה יגעו באותן זרעים שהיא מסתבכת ומתפשטת עליהן או לא ופשיט ר' אבוי דר' גמליאל ור' יונה אמר דג"כ אבוי דר' הלל פשט ליה הכי דסיבוך שאמרו בנוגע הוא:

מהו רואה אני את דבריהן מדברי. כלומר ומהו הטעם שחזר בו ר"מ והודה לדברי חכמים:

א"ר חיננא ק"ו מה אם דלעת המצרית שהיא מסבכת שעלין שלה יותר רחבים מקישות ופול המצרי ואפ"ה את אמרת מותר קישות ופול המצרי לא כל שכן ולדברי ר' חיננא אף מעיקרא לא הוה פליג ר"מ בדלעת המצרית וקאמר רבי אבא מרי דלא כן הוה ר' מנא אומר אלא דאומר רבי דכל היכא דתנינן קישות ופול המצרי אף דלעת המצרית בכלל דחדא דינא אית להו ומעיקרא הוה פליג ר"מ אף בדלעת המצרית ומהו דחזר בו ואמר רואה אני את דבריהן מדברי לאו מק"ו הוא אלא משום שאין אלו כולן מסבכין בעלין שלהן כמו דלעת יונית:

הדרן עלך כל סאה

פרק ג

הלכה א

מתני' **ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים**. וא"כ יש בה שיעור כדי להרחיק בין מין למין לפיכך התירו חכמים לזרוע בתוכה חמשה מינין ד' בד' רוחות הערוגה וא' באמצע ובגמ' אסמכיה אקרא ושיעור הרחק בין מין למין הוא טפח ומחצה שכך הוא יניקת הזרע וא"צ יותר דכך אמרו בגמ' עבודה פוגע בעבודה ואין מין פוגע בחבירו לחובשו כלומר יניקת הזרע וזהו עבודה שלה יכול הוא לפגוע בשיעור עבודה ויניקה של חבירו ובלבד שהמין בעצמו לא יהיה פוגע בחבירו להקיפו והיינו לסומכו והלכך אף אם אינו מרחיק אלא טפח ומחצה בין אחד לחבירו סגי דמה שהיניקה נוגעת ביניקת האחר לא איכפת לן בהא וזה סדר זרועת ערוגה זו לפי המסקנא כמו שתראה בצורה זו ונמצא שזאת הערוגה נזרעת היא שני שלישים בחמשה מינין אשר בתוכה ושליש אחד ממנה הוא פנוי שהרי בכל רוח ורוח נזרע ד' טפחים ממין אחד ומין האמצעי נזרע שמונה טפחים ובין כל מין ומין יש היכר או הרחק מקום פנוי טפח ומחצה והיינו מן ראש המין האמצעי לצדדי הרוחות יש הרחק טפח ומחצה ומה שהזויות של האמצעי נוגע במיני הצדדין הא לא איכפת לן דזה ניכר ההבדל והוא כראש תור וכך הוא בכל זוית וזוית של קרנות הצדדין הנוגעות זו בזו יש היכר והעיקר בכלאים שלא יהא נראה מעורבב ובשביל כך נמי לא התירו אלא חמשה מינין ואף על פי שבערוגה כזו היה יכול לזרוע אפילו ט' מינין בהרחק טפח ומחצה בין כל מין ומין אלא שלא יראה כמעורבב וכדמפרש עוד לקמן בגמ':

היה לה גבול. סביב לה גבוה טפח זורע בתוכה י"ג מינין שלשה על כל גבול וגבול והיינו בהרחק טפח ומחצה בין האמצעית של רוח הגבול לבין מין של סמוך להקרן מכאן ומכאן והקרנות יהיו פנוים בלא זרע וכן בכל רוח ורוח של הגבול ואחד באמצע:

לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול. אע"פ שמותר בו ג' מינין לכל רוח אבל ראש הלפת לא התירו בו מפני שהעלין רחבין והוא ממלאהו ומיחזי כערבוביא:

ר' יהודה אומר ששה באמצע. בגמ' מסיק דר' יהודה אהיה לו גבול גבוה טפח קאי וכדנפרש לקמן בס"ד:

גמ' **זרעיה מיעוט זרעי' שנים**. קושיא היא ובפ' ר"ע גרסי' להאי רישא דהסוגיא עד בערוגה שבערוגות היא מתניתא והגי' שם יותר מבוררת היא והאי קושיא התם קאי דקתני במתני' שם מנין לערוגה שהיא ו' על ו' שזורעין בתוכה חמשה זרעונים וכו' שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח זרעה תצמיח לא נאמר אלא זרועיה תצמיח

ועלה פריך הש"ס והיאך ילפת לה מהכא חמשה זרעונים נימא זרועיה מיעוט זרעים שנים ותו לא:

משנים את למד ארבעה. כלומר דמשני לה דאף אי דרשת להאי קרא כדקאמרת דזרועיה שנים משמע את למד ממילא דארבעה ג"כ יכול לזרוע בה והחמישי נמי ממילא שמעינן כדמפרש ואזיל:

מה שנים את נותן בתחלת ששה ומיצר והולך. כלומר דהא אפי' לדידך דנימא דשני מינים הוא שזורע בתוכה אתה צריך לומר דמתחיל לזרוע למין האחד בתחלת הו"ט והיינו בשורה הראשונ' של רוח אחת מרחיב וזורע את המין ואח"כ מיצר הוא והולך בהזרע בכדי שיוכל לזרוע להמין השני ברוח שכנגדה ושם ג"כ מרחיבו בתחלת הששה ומיצר והולך כדי שלא יהו מעורבבין המינין ויהיו נכרין ונראין כל אחד בפ"ע:

אף ארבעה וכו'. כלומר א"כ אמור מעתה דאף ארבעה המינין בכל רוח ורוח אחד יכול הוא לזרוע בכגון זה שמתחילו מתחלת הששה ומיצר והולך בו ובלבד שיהא שיעור הרחק יניקה בין מין שברוח זה לבין מין רוח שבצדו וכן כולם וכשאתה זורע כך לאלו הד' מינין שבד' הרוחות א"כ אי אפשר שלא יהא שם באמצע של סוף אלו המינין נקב אחד פנוי בלא זרע שהרי בין זה לזה יש פנוי שיעור הרחק יניקה וכן בין כל הד' שברוחות ונמצא יש באמצע מקום פנוי שיכול ליטע בו את האמצעית המין החמישי וממילא שפיר נפקא לן לכל חמשה המינין וזו היא הצורה להאי מאן דאמר וכדפרישית:

א"ר יונה עבודה וכו'. ר' יונה אתא לאשמעינן דלא תימא שצריך להרחיק בין מין ומין כדי שיעור יניקה לזה וכדי שיעור יניקה לזה וליבעי ג"ט לפיכך קאמר דלא היא אלא דאף דעבודה והיינו שיעור יניקת זרע שצריך הוא לעבודתו והוא טפח ומחצה פוגע במקום יניקת חבירו שבצדו מותר ולא בעינן הרחקה אלא שיעור יניקת זרע חדא בין מין למין והיינו טפח ומחצה ולא פחות משיעור הזה דא"כ הוי כמי שזה המין בעצמו פוגע בחבירו כדמסיים ואזיל:

ואין מין פוגע בחבירו לחובשו. כלומר אהאי בלחוד הוא דקפדינן בדיני דכלאים שלא יהא מין אחד סמוך לחבירו בתוך שיעור יניקה ולא צריך שלא יהא שיעור יניקה של זה פוגע בתוך שיעור יניקה של זה דאהא לא קפדינן מידי:

לחובשו. הוא לסומכו ולהטמינו והרבה נשתמשו בלשון הזה במסכת זו לעיל וכן לקמן:

ר' יהושע בן לוי. בא לשנויי הך קושיא דמיעוט זרעים אינו אלא שנים וקאמר דלא צריכא להא דמתרץ ר' שמואל אלא מהאי תיבת זרועיה גופה נפקא לן חמשה זרעה זרעיה זרועיה. כצ"ל והכי הוא בשבת שם כלומר דדרשינן מדכתב זרועיה ולרבות אתא דאי

כתב זרעה הא חדא ואי הוה כתב זרעיה הא תרי והרי שלשה וכתיב זרועיה מלא הרי עוד שנים:

וכר' יהודה:

ולר' יהודה דס"ל ששה הכי הוא דרש לה זרע זרעה זרעיה זרועיה. וכן הוא בשבת. זרע. אי לא הוה כתב אלא זרע הוי חדא והשתא זרעה הא תרי זרעיה עוד תרי זרועיה עוד תרי הרי ששה:

ר' חגיי אמר זרעיה חמשה. ר' חגיי אליבא דת"ק דמתני' הוא מפרש וכלומר דלא צריכא כדדרש ריב"ל אלא דזרעיה חסר כתיב בלא וא"ו ומה' אותיות דזרעיה נפקא לן חמשה והלכך נמי לא מצי למידרש להא דר' יודא:

כל הן דאנא משכח לה ויהא אנא מחיק לה. כלומר דהש"ס קאמר דהשיבו לר' חגיי א"כ כל ספר ישעי' שאני מוצא כתוב זרועיה מלא בוי"ו צריך אני למחקו וכן אשתאילת השאלה לרב הונא ספרא דסידרא של המקראות שהיה בקי במליאות וחסירות ואמר שכך הוא זרועיה מלא כתיב ודלא כר' חגיי:

כולהון בתוך ששה וכו'. ר"י ור"ל לפרושי סדר הזריעה דערוגה דמתני' קאמרי ופליגי בה והאי חוץ לששה דקאמר ר"ל לא חוץ ממש מבחוץ לערוגה דהא ודאי ליתא דהיאך מפרש ר"ל להאי בתוכה דקתני במתני' ועוד אי בחוץ לערוגה איירי וא"כ אפי' נימא שהוא סמוך להערוגה הא מיהת היא חוץ להששה טפחים שבה מכל רוח ורוח וא"כ הזרעים נזרעי' בטפח שחוץ להערוגה שהיא במקום שמונה על שמונה והרי אתה יכול לזרוע במקום כזה י"ג זרעוני' שלשה לכל רוח וא' באמצע להת"ק כמו בדין הגבול אלא ודאי דכ"ע (בין ר' יוחנן ובין ר"ל) בתוך הערוגה קאמרי והכי פירושא דהאי מילתא:

ר' יוחנן אמר בשם ר' ינאי כולהון. הזרעים ואף של הרוחות נזרעים בתוך ששה של הערוגה הן וכלומר שבאמצע הרוח הן נזרעין כל הד' מינין של כל רוח ורוח והקרנות צריך שיהו פנוים מבלי זרע וכמו שציירנו במתני' דזהו כולהון של הד' רוחות הן בתוך ששה טפחים של הערוגה:

כהנא בשם ר"ל קאמר. דכולהון של הד' רוחות חוץ לששה טפחים של הערוגה הן נזרעין והיינו שכל זרע מין בתוך הקרן הוא נזרע ולא באמצע הרוח וא"כ חוץ לששה טפחים הוא שהרי אלכסון של ששה על ששה הוא יותר משמונה טפחים אף למאי דאמרינן על דרך קירוב כל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא וניתוסף האלכסון י"ב חומשין על הששה שבאמצע הערוגה וזהו חוץ לששה דקאמר ר"ל ולעולם הכל בתוך אותה הערוגה של ששה על ששה הוא ולקמן נפרש במאי הוא דפליגי ר"י ור"ל וכדמוכחא מהסוגיא:

אם כולהון חוץ לששה. אי דמיירי שזורע אותן הארבעה בקרנות של הערוגה א"כ אמאי תני חמשה מינין נתני תשעה שהרי הוא יכול לזרוע ג"כ באמצע של כל רוח ורוח ובהרחק טפח ומחצה בין כל מין ומין ויהיו ט' מינין נזרעין בערוגה כמו שהיא לפניך בצורת ערוגה זו:

צורה זו העמדתי כדי להסתכל בה וגם בהגבול אם יש לה כאשר היא לפניך ועשיתי מצד אחד וכך תצייר בעצמך לכל רוח ולידע מתי יזרע בהגבול באופן זה ומתי הוא באופן אחר הכל לפי הזרע אשר נזרע בערוגה ולכן לא ציירתי שום זרע בהגבול וגם כדי להבין הא דלקמן ערוגה בין הערוגות אז תצייר בעצמך ששורה זו שכנגד הערוגה ממש מן ששה טפחים היא השורה מן הערוגה אשר בצדה וכך תצייר אותה כולה וכן לכל רוח ורוח ומזה תבין דעת ר"ל לפי הך שינויא דרבי תנחום דלקמיה ותבין דעת ר' יוחנן מ"ט פליג עליה ובמאי הוא דפליגי וטעמיה דכל חד וחד דמפרש להמתני' למאי דאית ליה ולדיוקא דמתני' לכל חד וחד לפי האוקימתא דמוקי לה:

א"ר תנחום בוצרייא וכן היא בערוגה שבערוגות היא מתניתא. כלומר דרבי תנחום משני להקושיא אליבא דר"ל דכך הוא הענין דמשום דר"ל מוקי להמתני' בערוגה בין הערוגות הוא דשנו והלכך לא מצי למתני תשעה מינין שאם נזרע בערוגה הפנימית ט' מינין כאשר היא לפניך שוב לא יכול לזרוע כלל בערוגות שסביבותיה שהרי אינו יכול לזרוע לא כנגד הקרן של הפנימית מכאן ומכאן ולא כנגד הטפח הפנימי וא"ת יזרע כנגד מקום הפנוי שבפנימית כמו שתסתכל בשורה שבצד הערוגה שציירתי וכנגד הערוגה ממש כמו שהקדמתי שבזה תסתכל לפעמים להגבול ולפעמים תתבונן בה במקום שורה של הערוגה החיצונה שבצדה וכן תצייר בעצמך לכל רוח ורוח וא"כ תקשי הרי יכול הוא לזרוע כנגד מקום הפנוי של הערוגה הפנימית תשובתך בצדך שאם ירצה לזרוע כך בשורה של הערוגה החיצונה אין ההיתר של שני המינין שבאמצע כל רוח ורוח במקום הפנוי שכנגד הערוגה הפנימי' אלא מכח תורת ראש תור כמו שתראה בצורה זו שהשורה החיצונה אין לזרוע בה נגד הקרנות של הפנימית ולא כנגד הזרע האמצעית אלא בטפח השני של השורה מהששה שבחיצונה שהוא כראש תור נגד הזרוע בקרן הפנימית מכאן וכן בטפח החמישי שהוא כראש תור נגד הזרוע בקרן הפנימית מכאן וכך יהי' בכל רוח ורוח של החיצונות הסמוכות לערוגה הפנימית וא"כ יהיה גם בהם ט' מינין עם האמצעית שבתוכן אבל אין היתר בסדר זריעה זו כ"א מצד תורת ראש תור ור"ל ס"ל כמ"ד אין תורת ראש תור מתיר בערוגה שלא אמרו ראש תור אלא משדה גדולה לשדה גדולה ולפיכך אי אפשר לזרוע בערוגה שבין הערוגות אלא חמשה מינין

ואז יכול הוא לזרוע בהפנימית ד' בד' הקרנות ואחת באמצע וכיון דבפנימי' לא יהא נזרע כי אם חמשה מינין והיינו הד' מינין בכל קרן וקרן והחמישי באמצע הלכך יכול הוא לזרוע ג"כ בכל הערוגות שסביבותיה חמשה מינין בכל אחת ואחת ויזרע הד' מינין בכל אמצע הרוח שבהן שלא כנגד הקרנות של הפנימית וכן נמי איפכא שאם זרע הד' מינין שבפנימית באמצע שבכל רוח ורוח אז הוא זורע בהחיצונות הד' מינין בהקרנות שבהן וזהו מובן ממילא דהיינו הך והיינו חוץ לששה דקאמר כלומר דאי את משכחת לה בערוגה שבין הערוגות שיכול הוא לזרוע בכולן כ"א שהזרע הד' מינין יהיו נזרעין בהקרנות או של ערוגה הפנימית או של ערוגות החיצונות לסביבותיה ואז יהיו חמשה מינין בכל ערוגה וערוגה ולא יותר וזהו טעמיה דר"ל והשתא שמעינן נמי ממילא דמתי' דר"י באוקימתא דמתני' דלמאי דס"ל דזורע כל הד' באמצע הרוח של כל רוח ורוח טעמי' דמוקי למתני' בערוגה שבין החורבה שנינו שאין כלום זרוע סביבותיה ולפיכך יכול הוא לזרוע בתוך הששה וכדאמרן שהוא באמצע של הרוח ולא יכול לזרוע מבחוץ נגד הקרנות דס"ל לר' יוחנן דגזרינן שמא ימלא זרע גם בקרנות של הפנימית מהארבעה מינין שברוחות ונמצא שאין כאן הרחק נגד הקרנות דהא רישא בערוגה שאין לה גבול מיירי והא דאמר בתוך ששה ולא ס"ל לר' יוחנן שיזרע בקרנות ולא באמצע וכר"ל משום דר"י דייק בתוכה דקתני במתני' דלרבותא קתני והיינו אפי' בתוך הששה יכול הוא לזרוע אותן שבהרוחות וכמו שציירנו במתני' ור"ל קאמר דהאי דנקט בתוכה לא בא אלא להשמיענו דבתוך הערוגה גופה הן כולהון נזרעין ולעול' בהקרנות וכדאמרן וכדמפרש טעמיה לפי האוקימתא דאיהו מוקי להמתני' בערוגה שבין הערוגות ובזה נתברר לן פירושא וטעמא דפלוגתייהו ובמאי דפליגי הדין היא מילתא ברירא דהאי ענינא:

הוון יתבין מקשיי. היו יושבין ומקשין בהא דתנינן היה לה גבול גבוה טפח וכו' ואחד באמצע ניתני ששה באמצע כלומר אמאי פליג ת"ק בהא אדרבי יהודה דבשלמא ברישא בערוגה שאין לה גבול שפיר הוא דפליגי בדרשא דקרא כדאמרינן לעיל דת"ק דריש זרעה זרעיה זרועיה והוו חמשה ור' יהודה דריש זרע זרעה זרעיה זרועיה הרי ששה אלא דבסיפא בהיה לה גבול ובערוגה כזו לא מצינן למיתלי טעם פלוגתייהו בהאי דרשא דהא בין לר' יהודה ובין לרבנן זורעין בה הרבה מינין ויותר ממה דמשתמע מהאי קרא וא"כ ע"כ דקרא לא איירי אלא בסתם ערוגה ובערוגה שיש לה גבול בסברא בעלמא פליגי והשתא מ"ט דרבנן הא ודאי מצי למיזרע בהגבול י"ב זרעונים ובתוכה ששה זרעונים ויש כאן שיעור הרחק בין כל מין ומין כדקאמר ר' יהודה:

תיפתר שהגבולין ממעטין ששה. הכא במאי עסקינן כגון שהעלין מזרע הגבולין שלה מכל רוחותיה נכנסין מעט בתוך הששה של הערוגה וממעטין את הערוגה משיעור ששה על ששה עד שאינו יכול לזרוע בתוכה כמה מינין בשיעור הרחק בין מין ומין כ"א מין אחד באמצע בלבד:

אם בשהגובלין וכו'. ופריך אי הכי בדא תנינן ר' יודה אומר ששה באמצע בתמיה והיכי פליג ר' יהודה אם הגבולין ממעטין אותה שאין בה כדי לזרוע [ששה] מינין עם שיעור ההרחק בין מין למין:

וקיימניה ולא ידעין וכו'. וקאמר הש"ס וקיימי להמתני' ופירשו אותה ולא ידעינן אי בשם חברייא סתמא פירשיה אי שר' אימי בעצמו שהוקשה לו לעיל הדר ופירשה כן:

על ראשה. כלומר לעולם כדאמרינן דסיפא ביש לה גבול מיירי בגוונא דהגבולין ממעטים את הערוגה מששה על ששה ודקשיא לך הא דר' יודא יכילנא לשנויי לך דעל רישא דמתני' קאי בסתם ערוגה שאין לה גבול בהא היא דפליג ר' יהודה וקאמר זורעין בתוכה ששה באמצע והיינו עם מין האמצע בין הכל ששה וקמיפלגי בדרשא דקרא כדאמרן אבל בגוונא דסיפא לכ"ע ג' על כל גבול וא' באמצע:

ואין על ראשה בדא תני ר"ח וכו'. בתמיה וכלו' דדחי לה הש"ס דהא לא מצית אמרת דאם על רישא דמתני' קאי דר' יודה א"כ היכי תני ר"ח בזה אליבא דר' יודה דס"ל י"ח מינין יכול הוא לזרוע בערוגה והא לא משכחת לה אלא בערוגה שיש לה גבול י"ב על הגבילין וששה באמצע וש"מ דאסיפא קאי וטעמי' דת"ק בערוגה שיש לה גבול לא אתפרש לן וקאי בקשיא:

מהו להקריח. לעשות מקומות קרחת קרחת בתוך שדה שהיא בית רובע ולזרוע בה חמשה מיני תבואה ופשיט לה דק"ו הוא דמה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה כדאמרינן בסוף פ"ק דלענין איסור הוא דאמרו שצריך להרחיק בתבואה בית רובע ולא פחות מזה אבל לענין מלקות בששה ואינו לוקה עד שיהא ההרחק פחות מששה על ששה וא"כ פחות מששה הוא דבר תורה ואפ"ה את אמר מותר במתני' כאן בבית רובע שאין לוקין עליו ד"ת אם ההרחק פחות מזה לכ"ש שהתירו בגוונא דקרחת קרחת שיש היכר בין כל מין ומין:

מהו להקריח בתחלת ששה להיות מיצר והולך. אליבא דריב"ל דלעיל קמיבעיא ליה דקאמר טעמא דמתני' דאסמכוה אדרשא דקרא ולא כדא"ר שמואל בר סוסרטא דממילא שמעינן חמשה מינין דהא יכול להתחיל לזרוע בתחילת ששה ולהיות מיצר והולך

כדפרישנא ומספקא ליה אליבא דריב"ל אי מודה הוא לדינא לר' שמואל או לא והא דקאמר להקריח משום שכן דרך לעשות המקום פנוי וקרחה מן העשבים כדי לזרוע בו: **מה אם בשעה שעבודה פוגעת בעבודה וכו'**. כצ"ל כלומר ומאי קמיבעיא לך הא חמשה מינין דקתני במתני' סתם לפי דרשת ריב"ל אין הרחק בין זה לזה אלא טפח ומחצה וא"כ עבודה והיא היניקה פוגעת בחברתה ואפ"ה את אמר מותר דלא קפדינן אלא שלא יהא המין פוגע בחבירו וכדלעיל כאן במיצר והולך שיכול הוא להרחיק בכדי שאפי' העבודה אינה פוגעת בעבודה של זה והיינו שיזרע מין אחד באמצע הרוח ממש וכן בכל מין שבד' רוחות וכשהוא מיצר בו והולך יכול להזהר שיהא רחוק ממין שבצדו ג"ט וכן ממין האמצעי שהרי מיצר הוא בהזרע ויש כאן כדי שיעור יניקה מכאן ומכאן ולכ"ש שמותר ואנן לא אמרינן לעיל אלא דמותר אפי' עבודה פוגעת בעבודה דלמאי דדריש ריב"ל לכל חמשה מינין מקרא א"כ אין אנו מוכרחין להא דר' שמואל אבל פשיטא הוא שמותר במיצר והולך:

לא צורכה די לא מהו וכו'. כלומר לא צריכא הא דקמיבעיא לן אלא הכי אם מותר להקריח בתחילת בית רובע ולהיות מיצר והולך ולזרוע בה כמה מינין ופשיט ליה דהא נמי ק"ו הוא מה אם ששה על ששה וכו' כדלעיל:

ר' נסא שאל לא מסתברא בגגו של גובל שני טפחים. כלומר אם לא מסתברא לומר שהגבול שהיא גבוה מן הערוגה דקתני במתני' אם יש בגובהו טפח זורעין וכו' והשתא אם יש בגובה גגו שני טפחים שמותר לזרוע בו שני מינין וכלומר שני פעמים מן חשבון המינין דקתני אחד בטפח הזה ואחד בהשני והיינו שזורע מין אחד בטפח אחד ומניח שיעור ההרחק פנוי וזורע טפח וכן במין השלישי ובטפח השני שהוא כנגד מקום הפנוי זורע בו מין אחר וכן כנגד מקום פנוי השני א"נ יש לפרש דה"ק וכי לא מסתברא לומר דהא דקתני היה לה גבול גבוה טפח דדוקא בגגו של גובל שני טפחים הוא והיינו טפח אחד הגובה וטפח אחד הרוחב דאז מותר הוא לזרוע בו שני מינין כדקתני במתני' ואם אין ברחבו טפח לא ושני מינין דנקט לאו דוקא שני אלא כלומר מינין השונים כדקחשיב במתני' שלשה על כל גובל:

ר' נסא שאל. ועוד שאל עשה פיאה באמצע זרע בגומסין משכו בכמה פיאה הוא מחיצה כעין צורת הפתח ובפרק דלקמן תמצא הפיאה מצלת וכן הרבה והוא מלשון התוספתא גומסין הן הפרחים וגידולי הזרעים מל' גומזיות של הקדש. בפ' מקום שנהגו והשאלה אם עשה כן פיאה ומחיצה מהפרחים של זרע באמצע אי מהני לענין שיהא הפסק בין

המינין וכן לענין מיעוט אם ממעט את המקום שצריך לזרע מינין המשתנים כגוונא דמתני' וכיוצא בו:

משכו בכמה. זו שאלה אחרת וכעין את"ל דאת"ל דמהני משכו בכמה:

מן מה דאמר וכו'. ופשיט לה להשאלה אי מהני מן הא דאמרו לעיל תיפתר שהגובלין ממעטין את הערוגה מששה טפחים וכי היכי תמצא שהגבול שסביב הערוגה ימעט מקום הערוגה אלא לאו שהעלין והפרחים מזרע שנזרע בגבול ממעטין שנוטין הן על הערוגה:

הדא אמרה אפי' פרח. ש"מ שאף הפרחים ממעטין הן ומדמהני לענין מיעוט מהני נמי לענין הפסק בין המינין:

מכאן עד היכן. כלומר אכתי הא לא איפשט לן משכו בכמה לענין הפסק ומכאן מהמקום שנעשה עד היכן יהיה משכו:

נשמעינה. לזה מן הדא דתניא גוממיות גומות קטנות שהן עמוקים טפח וכו' וכדתנן נמי במתני' דלקמן התלם ואמת המים שהן עמוקות טפח זורעים לתוכן ג' זרעונים וכו' הדא אמרה עד טפח הוי שיעור לענין הפסק בין ב' המינין:

ר' בא וכו'. ודחי לה הש"ס דמהתם אין ראיה דהא איתמר בשם רשב"ל בנוטין לחורבה שנו שהפך את העלים להיות נוטים לכאן ולכאן למקום החורבה כלומר לצד האחר שהוא חרב ופנוי בלא זרע ולא לצד הזרע השני:

עשו אותו מקום בפני עצמו. הואיל וגבוה טפח מהערוגה כל טפח הרי הוא כמקום בפני עצמו:

ופריך על מילתיה דר' זעירא דמעתה ויהיו נזרעים על כל גובל וגובל ששה מינין לכל רוח ורוח מלבד מקום הקרנות וא' באמצע הערוגה ויהיו כ"ה:

וכן הותיב ר' בון בר חייא וכו'. כלומר ועוד קשיא על הא דר"ז מהא דתנן לקמן התלם וכו'. ולדברי ר"ז קשיא וניתני חמשה שהרי יכול הוא לזרוע א' מכאן על שפתו ואחד מכאן ועוד א' מכאן בצד הטפח של העומק האמה ושל התלם וא' מכאן וא' באמצע למטה באמת המים וכן בתלם דהא אמרת כל טפח וטפח הוא מקום בפ"ע:

לית יכיל. מהתם אין ראיה דאם יזרע בהצדדין של העומק צד שמכאן וצד שמכאן חובש כמטמין הוא את מין האמצעי שהוא סמוך לו באותו טפח בעצמו וכן בתלם אבל הכא כל גובה טפח שבגבול כמקום בפ"ע הוא:

גובל מהו שיציל את הירק מיד מוקשה. מוקשה הוא קישואין ודלועין ג"כ בכלל מוקשה הן ודינן שוה כדתנן לקמן בה"ד הנוטע שתי שורות של קשואין שתי שורו' של דלועין

וכו' ומפני שהעלין שלהן ארוכין ונמשכין ומסתבכין זה בזה אינו יכול ליטע שורה של קישואין בצד שורה של דלועין אפי' בהפסק תלם ביניהן אלא דוקא שתי שתי שורות מזה ומזה ובהפסק תלם בין מין למין ודין קשואין או דלועין בתוך שאר ירק צריך שיהא בין שורה זו לשורה זו שתים עשרה אמה של ירק ואז מפסיק בתלם בין הירק ובין שורה של דלועין ומניח שתים עשרה אמה של ירק ועושה תלם ונוטע שורה האחרת של דלועין ואם לאו שאין בין שורה דלועין זו לשורה זו י"ב אמה אסור לו לקיים את הירק שבינתיים כדתנן בהלכה ו' היתה שדהו זרועה בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועין וכו' וחכ"א אם אין בין שורה לחבירתה שתים עשרה אמה לא יקיים את הזרע של בינתים והשתא בעי הכא בדין גבול דאיירינן ביה במתני' ואם הירק זרוע בהערוגה מצד זה להגבול והמוקשה הוא זרוע מצד האחר מהו שיציל הגבול את הירק שמכאן מיד המוקשה שמכאן לענין שאם רצה ליטע עוד שורה אחת של מוקשה בהפסק תלם אצל הירק דאע"ג דאין בין שורה מוקשה זו לשורה מוקשה זו י"ב אמה מ"מ הגובל הוא שמפסיק ומציל את הירק מיד המוקשה ורשאי לקיימו או לא:

מה אם זרעים בזרעים וכו'. ופשט ליה דאסור ואין הגובל מציל את הירק מק"ו דמה זרעים בזרעים שהן ניצולין בעשר אמות ומחצה כלומר דצד היותר חמור שבהן הוא שניצולין בי' אמות ומחצה כדתנן בפרק דלעיל ירק בתבואה בית רובע שהוא עשר אמות ומחצה בקירוב ואע"ג דהכא הכל בירק קיימינן כדין זרעים שבערוגה ותנן שם ירק בירק ו' טפחים מ"מ נקט הכא לצד היותר חמור כדאמרן דאפי' מיני זרעים של ירקות בתוך מיני זרעים של תבואה ניצולין מיהת בהרחק בית רובע ביניהן ואפ"ה אין הגובל מציל מידם דנאמר שהגובל מפסיק הוא בין מיני זרעים דהא אפי' מזרע הגובל בעצמו צריך להרחיק ואינו יכול לזרוע אצלו מינין שונים ממין שנזרע בתוכו כדתנן במתני' היה לה גבול וכו' ומין אחד באמצע של הערוגה:

מוקשה שהוא ניצול בשתים עשרה. כדפרישית שאין יכול ליטע שורות של מוקשה בתוך שדה ירק אא"כ השורות רחוקות זו מזו י"ב אמה ואז הוא דניצול הירק שבינתים לא כ"ש שאין הגובל מציל את הירק שבינתיים מיד שורות המוקשה וזהו דקאמ' מוקשה שהוא ניצול כלומ' גבי מוקשה שאינו ניצול הירק אא"כ הוא בשתים עשרה בין שורת מוקשה לשורת מוקשה:

מוקשה עצמו מהו שיציל בראש הגובל השתא קמיבעיא ליה במוקשה עצמו כגון שהוא נטוע בראש הגובל ואצל הגובל מוקשה אחרת בכאן קישואין ובכאן דילועין ואין כאן שיעור שורה לפי שהשורה היא ברוחב ד' אמות ואנן תנן שורה של קישואין ושורה של

דילועין וכו' אסור ופשיטא בפחות משורה והבעיא היא אם הגובל הוא מציל ומפסיק דזהו בראש הגובל וזהו בצד הגובל:

מה אם זרעים בזרעים וכו'. וקאמר דנמי ק"ו הוא דמה אם זרעים וכו' כדלעיל מוקשה שהוא ניצול בשמונה אמות והיינו דבעינן שתי שורות של קשואין בדוקא לכ"ש ואתקיף עלה ר' יודן והן ק"ו הוא בתמיה וכי שמונה אמות יותר מבית רובע הן אלא הכין הואדצריך לעשות הק"ו ומהאי מתני' דשורות של דלועין בתוך הירק וכדלעיל ומה אם זרעים שניצולין בעשר אמות ומחצה כצ"ל ואינן ניצולין בראש הגובל דהרי צריך להרחיק מינין אחרים ממין שבראש הגובל כדתנן במתני' ואחד באמצע מוקשה דתנן גביה שהירק הוא שניצול בשתים עשרה דוקא לכ"ש שאינו ניצול בראש הגובל:

הלכה ב

מתני' **כל מין זרעים אין זורעין בערוגה וכו'**. הא דתנינן לעיל שמותר לזרוע חמשה זרעונים בערוגה ו' על ו' דוקא זרעונים של מיני ירקות שדרכן לזרען מעט מעט אבל שאר מיני זרעים שאין דרכן לזרוע מהן מעט מעט לא התירו חכמים לזרען כסדר ששנינו לעיל משום שהן נראין כלאים:

ואפונים השופין. חלקים ממלת תרגום ושפית יתיה בשופינא והן קטנים:

הגמלונין. הגסים בארמי קורין לדבר גדול גמלונא:

גבול. של הערוגה שהיה גבוה טפח כשזרעו בו הי"ב זרעונים דתנן לעיל ואח"כ נתמעט כשר ומותר לקיים הזרעים ואעפ"י שאין עכשיו גבוה טפח לפי שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה אבל אסור לזרוע בו לכתחילה לאחר שנתמעט כסדר שנשנה כדאמר בגמ':

שלשה זרעוני' א' מכאן. על שפת התלם וא' מכאן וא' באמצע בתחתית העומק וכדאמרינן בגמ':

גמ' **חרדל ואפונין השופין וכו'**. תוספתא היא בפ"ב שאע"פ שזרען לירק אינן בכלל מיני ירקות ואין זורעין אותן ע"ג ערוגה כסדר דשנינו לעיל:

האפונין הגמלונין וכו'. כלומר שהולכין בהן אחר הענין שזרען לשם כך אם לזרע שלהן נתכוין הרי הן בכלל מיני זרעים ואם לירק שלהן נתכוין בהא הוא דתנינן במתני' שזורעין אותן ע"ג ערוגה:

ושאר ירקות שדה וירקות גינה אע"פ שזרע לזרע נותנין אותן ע"ג ערוגה. כצ"ל והכי גריס בתוספתא ויש גם שם בספרי הדפוס ט"ס:

נתמעט כשר. הא דתנינן במתני' גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר מפרש ר' אימי דוקא לזרעים שבו שנזרעו כשהיה גבוה טפח כשר ומותר לקיימן אע"פ שנתמעט הגבול אבל לזרוע בו בתחלה אחר שנתמעט אסור:

עבר וזרע. אחר שנתמעט מאחר שאלו הזרעים הראשונים מותרין אף אלו השניים מותרין:

ניחא. כלומר הא ניחא לן בפשיטות שאם נעקרו זרעים השניים הראשונים מותרין שהרי עומדין בהכשרן כי קמיבעיא לן אם נעקרו הראשונים השניים מה הן מי נימא הואיל ובשעת זרע השניים היו עדיין הראשונים קיימים והרי הן בהכשרן אע"פ שנעקרו הראשונים או דילמא מכיון שנעקרו אין כאן המתיר להשניים ואסורין הן לקיימן שנזרעו באיסור:

נשמעינה מן הדא. דתנן בפ' י"ט דכלים מטה שהיתה טמאה וניטלו שתי ארוכות שלה ולא נשתברו וראויות הן להחזרן למקומן ולא נטהרה המטה מטומאתה בנטילת הארוכות:

ועשה לה ארוכות חדשות ולא שינה את הנקבים של המטה לפי מדת החדשות לפיכך אף אם נשתברו החדשות עדיין המטה בטומאתה שהרי הישנות קיימות הן ולא נשתנו הנקבים שלה:

וישנות. ואם נשתברו הישנות טהורה שהכל הולך אחר הישנות שהן היו במטה כשנטמאת וכשנשתברו הויא המטה שבר כלי דלא חזיא בלא ארוכות אלמא אע"פ שעשה החדשות בשעה שעדיין הישנות קיימות היו מ"מ אין הכל הולך אלא אחר הישנות הדא אמרה וכו' נעקרו הראשונים השניות אסורין לפי שהכל הולך אחר הראשונים שנזרעו בעת שהיה הגבול גבוה טפח וכשנעקרו נשארו השניים באיסורן:

חד אמר. הדין הזה בשם ר' יוחנן מה שיש חילוק בין גדר לגבול דסומכין לגדר מיני זרעים מכאן ומינין אחרים מכאן לפי שהגדר מפסיק אבל אין סומכין כך לגבול דאין הגבול מפסיק בין המינין אא"כ יש שיעור הרחק ביניהן:

וחרנא אמר. ואידך אמר בשם ר' יוחנן דזה הוא החילוק דמחלקינן בין גדר לגבול דאלו גבול שנתמעט כשר אבל הגדר שנתמעט מגבהות עשרה טפחים פסול הוא ואינו מפסיק בין המינין:

ולא ידעין וכו'. ולא מסיימי מי אמר זה הדין ומי אמר זה אלא דלמדין אנו מן מה דאמר רבי יוסי בהדיא דר' זעירא הוא דאמר דבר זה בשם ר' יוחנן סומכין וכו' ש"מ ר' אימי הוא דאמר הדין של המיעוט:

אוף אנן תנינן תרתיהון. דיכולין אנו לדייק ממתני' שני חילוקי דינים האלו דמדקתני גובל שנתמעט כשר ש"מ הא גדר שנתמעט פסול דאם לא כן לישמעינן רבותא טפי דאפי' גדר שהוא להפסק בין שני המינין ואם נתמעט כשר הוא עדיין להפסק גבול שלא שנינו בו לענין הפסק בין המינין אלא לענין הזרעונים שבו שאם היא גבוה טפח זורעין עליו כמה מינין כפי שיעור ההרחק שיש בו בין מין למין לכ"ש דאין המיעוט פוסל בו שהרי המינין שנזרעו עדיין יש שיעור ההרחק ביניהן אלא ודאי גבול דוקא קתני אבל הגדר שנתמעט פסול שאין כאן לא הפסק ולא שיעור הרחק בין המינין שמכאן ומכאן:

סומכין. והא נמי תנינא דסומכין לגדר ולא לגבול דלגדר כדתנן בפ' דלעיל וסומך לבור וכו' ולגבול שאין סומכין שמעינן מהאי דתנן במתני' התלם וכו' והרי הגבול שגבוה טפח הוי כמו אלו שהן עמוקין טפח ותנינן בהו זורעין לתוכה ג' וכו' כצ"ל ואם אומר את שסומכין לגבול יזרע למטן כמה שורות וכלומר דאי איתא דהגבול שהוא גבוה טפח הוי הפסק לענין שסומכין לו מין אחד מכאן ומין אחר מכאן וא"כ יזרע למטה ממנו אפי' כמה שורות ממין זה מכאן וממין זה מכאן והשתא בתלם ואמת המים העמוקין טפח נמי דינא הכי ואמאי מדייק התנא למיתני בהו א' מכאן וא' מכאן הא אפי' כמה שורות מכאן וכמה שורות מכאן מותר כמו בגבול אלא לאו ש"מ דגבהות הטפח לא הוי הפסק וכן לא עמקות הטפח לענין שיכול לזרוע כמה שורות מכאן ומכאן:

תיפתר שהיה זורע בראש הגבול. כלומר אי משום הא לא איריא דלעולם הגבול הוי הפסק לענין שסומכין לו המינין מכאן ומכאן וכן התלם ואמת המים העמוקין טפח ושאני הכא דיש קלח אחד ממין שנזרע באמצע והרי זה כמו אם היה זורע בראש הגבול שצריך מן הזרע שבו להרחיק כשיעור וה"ה הכא ודחי לה ר' שמואל דאם כיני הוא יעקור אותו הקלח האחד שבראש הגבול ויזרע למטן כמה שורות דכי לא מוטב לעקור קלח אחד כדי לזרוע למטן כמה שורות וה"ה הכא בתלם ואמת המים אלא לאו ש"מ דלא הוי הפסק לענין סמיכה:

הלכה ג

מתני' **היה ראש תור ירק**. כעין זוית מחודדת וזה מותר משום דאיכא הכירא וכדתנן בפ' דלעיל גבי מיני תבואה וקמ"ל הכא דאף במיני ירקות התירו כן ולא חיישינן שמא יתפשטו העלין כדרך הירקות ולא יהא נראה ההיכר:

היתה שדהו זרועה ירק וכו'. אע"ג דתנן בפרק דלעיל ירק בירק ששה טפחים התם שדה ירק אצל שדה ירק קאמר ודכ"ע היא אבל הכא בשורה של ירק בתוך שדה ירק אחר הוא פליגי בה ור"ע מיקל בה וכן ר' יהודה:

עד שיהא התלם. המפסיק בין מין למין ורוחב התלם ששה טפחים וצריך [שיהי' מפולש] מראש השדה ועד ראשו האחר:

ור"ע אומר. די שיהא אורך התלם ו"ט ואע"פ שאינו ממשיך אותו על פני אורך הזרע שבשורה:

ורוחב מלואו. רחבו כמלואו והיינו עמקו אם עומק התלם טפח צריך שיהא ברחבו טפח ואם יותר יותר:

כמלא רוחב הפרסה. והיינו טפח ולישנא דקרא נקט דכתיב והשקית ברגלך כגן הירק ומשמע שצריך להיות מקום בין ירק לירק כרוחב הרגל וזהו פרסה והלכה כר"ע:

תני בר קפרא אינו זורע לתוכה אלא מין אחד בלבד. בספרי הדפוס כתוב זה אחר מתני' דלקמן וטעות הוא דלא שייך כלל לשם ואהאי מתני' הוא דשייכא וכלומר דברייתא דבר קפרא פליגא דס"ל כיון שאינם עמוקים אלא טפח לא הוו הפסק שיזרע מין א' מכאן ומין א' מכאן ואינו זורע אלא לתוכה מין א' בלבד:

גמ' **תני בר קפרא וכו'**. לא שייך כאן אלא לעיל בסוף הלכה כדפרישית וטעות הדפוס הוא:

מה. ובעי הש"ס מה רבי ישמעאל אומר ברוחב התלם דלא פירש דבריו כ"א בארכו: ופשיט לה דנלמד במכ"ש דמה אם ר"ע דחובש בשלש שורות וכלומר בשלש רוחות חובש את השורה דהא לא בעי שיהא התלם מפלש מראש השדה ועד הסוף אלא אפי' עשה אותו מראש השדה עד אורך ששה טפחים סגי ונמצא השורה היא טמונה בג' רוחות ממין הירק של השדה ומחמיר הוא ברוחב שצריך שיהיה רחבו כמלואו ר' ישמעאל דמחמיר בארכו שאינו חובש את השורה אלא משתי הרוחות דהרי התלם הוא מפולש על כל פני אורך השדה לכ"ש דמחמיר ברחבו ושיהא כמילואו:

מה א"ר ישמעאל בשורה של ירק בשדה תבואה. דלקמן בהל"ז תנן היתה שדהו זרועה תבואה וביקש ליטע בתוכה שורה של דלועין נותנין לה עבודתה ששה טפחים ושואל הש"ס מה ר' ישמעאל אומר בדין זה אם פליג בשורה של ירק בתבוא דא"צ להפסיק כל כך והדר ומתמה דמאי קמיבעיא לך דמה אם ר"ע דמיקל הכא בשורה של ירק בשדה מחמיר הוא תמן דהא לא פליג ר"ע גבי שדה תבואה דתבואה חמירא דהא שדה ירק מתבואה צריך הרחק בית רובע כדתנן בפ' דלעיל אלא דבשורה אחת הקילו חכמים ומיהו ששה טפחים בעינן על כל פני אורך השורה ור' ישמעאל דמחמיר הכא לכ"ש דמחמיר תמן:

לא צורכה דלא מה אמר וכו'. לא צריכה הא דקמיבעיא לן אלא מה אומר ר' ישמעאל תמן לענין רוחב אם ההפסק ברוחב צריך ג"כ שיהיה ששה טפחים:

כמה דאת אמר תמן. ופשיט לה דכמה דאומר תמן נותנין לה עבודתה ששה טפחים והיינו גם ברוחב דכל היכא ששנינו שיעור הרחק בעבודה ארכה כרחבה ולא שנייא היא ר"ע היא ר' ישמעאל ברוחב וכלומר דבין למר ובין למר הרוחב הוא כאורך בעבודת שורת ירק בתבואה:

לא שנו. במתני' אלא שורה אחת התירו של ירק מין אחר בתוך שדה ירק הא שתי שורות אסור:

מותר להבקיע ארבע שורות בבקעה שהיא זרועה מין אחד מותר להבקיע בתוכה ד' שורות ממין אחר:

ובלבד שיהא שתי שורות החיצונות. הסמוכו' לזרע הבקעה נידונית כערוגה שצריך הרחק מקום כשיעור ששנינו בדין זרעוני ערוגה בריש פרקין:

ובלבד שלשה בתוך ששה. ר' זעירא ס"ל דצריך הרחק ג"ט בין מין למין וזורע אחד מכאן ואחד מכאן וא' באמצע והרי שלשה מינין בתוך רוחב ששה טפחים:

טעמא דר' יודה וכו'. כדפרישית במתני':

תנינן הכא דר' יודה ותנינן תמן. בריש פרקין בפלוגתא דר"י ורבנן וקעביד הש"ס צריכותא לתרתי פלוגתי דידהו:

אלו תניתה הכא. כלומר אילו לא הוי תני פלוגתייהו דרבנן אלא הכא במתני' היינו אומרי' מה אם ר' יודה דהוא מחמיר הכא דהא קסבר דלעולם צריך שיהא רוחב התלם המפסיק טפח ואפי' אין בעמקו טפח והיינו החומרא דהא לרבנן והיינו ר' ישמעאל ור"ע דס"ל רוחבו כמלא עומקו ומשכחת לה קולא אליבייהו היכא דאין בעומקו טפח ואע"ג דאם עומקו יותר מטפח הוי קולא אליבא דר' יהודה וחומרא אליבא דרבנן מ"מ בשיעור עד הטפח שהוא דוגמא דגבול גבוה טפח בפלוגתא דריש פרקין ר' יהודה לחומרא הוא דס"ל הכא ומיקל הוא תמן בגבול שיש בו זרע דס"ל ששה באמצע בערוגה ולרבנן אחד באמצע וא"כ ה"א לרבנן דמקילין הכא לכ"ש דיקילון תמן הוי צריכא למיתני תמן פלוגתייהו:

או אילו תניתה תמן. וכן נמי איפכא אילו לא היה תני פליגתייהו אלא תמן היינו טועין בדר' יהודה דמה אם תמן דרבנן מחמירין והוא מיקל לכ"ש דמיקל הוא הכא הוי צריכ' למיתני פלוגתייהו בהדיא הכא והתם:

הלכה ד

מתני' **הנוטע שתי שורות של קישואין וכו' מותר**. דכל שתי שורות נראין כשדה בפני עצמה ואיכא הכירא ובלבד שיהא תלם מפסיק בין כל מין ומין אבל שורה אחת של מינין אלו אסור אע"ג דאיכא תלם מפסיק ביניהן לפי ששלשה מינין הללו העלין שלהם מתפשטים ומתערבין זה עם זה וכשאין שם אלא שורה אחת מכל מין ומין נראין כנזרעין בתחלה בערבוביא ואין הפסק התלם ניכר בהן:

שורה של קשואין וכו' ושורה של קישואין ר"א מתיר. דקסבר הואיל ואיכא שתי שורות של קישואין אע"פ שאינן סמוכות זו לזו חשבינן להו כאילו הן סמוכות והרי יש כאן שדה של קישואין וא"כ שורה של דלועין ושורה של פול המצרי הוו כאילו הן נטועות בתוך שדה של קשואין וסגי להו בהרחקת תלם כדתנן לעיל היתה שדה זרוע ירק וכו':

וחכמים אוסרים. לפי שאין שתי שורות של קישואין סמוכות זו לזו לא חשיבי כשדה של קישואין ומחזו ככלאים ויש כאן ערבוב והלכה כחכמים:

מתני' **נוטע אדם וכו'**. אפי' קישות ודלעת שהעלין שלהן ארוכין הרבה ומסתבכין זו עם זו ומכ"ש שאר המינין:

זו נוטה לצד זה. דאף דאין הפסק תלם מהני בהן כדתנן במתני' דלעיל נטיית העלין לכאן ולכאן מהני בהן לפי שכן כל מה שאסרו חכמים בכלאים לא אסרו אלא מפני מראית העין ובדאיכא הכירא שרי:

גמ' **חזקיה אמר במחלוקת**. הא דתנן דמותר ליטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין אלו אצל אלו בהפסק תלם בלבד ואע"ג דאין בין שורה של קישואין לשורה של דלועין הסמוכה לה לא שמנה אמות ולא שתים עשרה כדאשכחן לקמן בהל"ו גבי שתי שורות של דלועין בשדה בצלים דפליגי בה דלמר בעינן שמונה אמות בין שורה זו לבין שורה זו דלא יהו מעורבבין ויאסרו את הבצלים ולמר בעינן שתים עשרה אמות והכא דקשואין ודלועין גופייהו תרי מיני נינהו ואי אתה יכול לפרש להא דחזקיה דתלי דינא דמתני' בפלוגתא דלקמן ולא מילתיה דר' יוחנן אקשואין ודלועין דמתני' אלא הכי פירושא דהאי מילתא דסוגיא דהאי ש"ס סברה דקישואין ודלועין לא איכפת לן דלא הוו כלאים משום דמינכרו וכדתנן לקמן נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת וכו' ובנוטה זו לצד זה וזו לצד זה סגי וטעמא דמתני' דבעינן שתי שורות דוקא משום קשואין ופול המצרי הוא דהן הוו כלאים דלא מינכרו אבל לא משום קשואין ודלועין וכן לא משום דלועין ופול המצרי דנמי מינכרו ובהאי סברא רווחא לן האי שמעתתא דחזקיה מוקי למתני' בפלוגתא דלקמן דאמרן דר"ע ס"ל התם דבין שורה אחת של דלועין לבין

שורה אחרת של דלועין סגי בשמונה אמות הפסק קמת הבצלים כדאיירי שם וחכמים ס"ל דבעינן י"ב אמות בין שורה לחברתה דאי לאו הכי הוי ערבוב ונאסרו הבצלים או שאר מין ירק שביניהן וזהו דקאמר דמ"ד תמן שתים עשרה אוף הכא שתים עשרה כלומר דפליג אמתני' דלדידיה לא סגי בשתי שורות של דלועין שבאמצע בין הקישואין לפול המצרי דכל שורה ושורה של אלו המינין סתמן ארבע אמות וא"כ אין בין הקישואין לבין פול המצרי אלא שמונה אמות ולמ"ד תמן וזהו ר"ע דסגי בשמונה אמות אוף הכא בשמונה וסגי בשתי שורות של דלועין באמצע ולא מיתוקמא מתני' אלא כר"ע והיינו דקאמר במחלוקת:

ר' יוחנן אמר. דלא היא אלא מתני' ד"ה היא ואף חכמים דהתם מודו הכא משום דיפה כח המוקשה בין המוקשיות להציל בשמונה מוקשה נקרא מין ממינין אלו כמו קישואין ודלועין וכיוצא בהן שעלין שלהן ארוכין ומתפשטין ומסתבכין וכדלעיל בהל"א וכלומר דשאני התם דמיירי במוקשה בין הבצלים או שאר ירקות כיוצא בהן שאינם נכרים בין המוקשיות שהעלין מתפשטין עליהן ולפיכך צריך הרחקה יותר בין שורה מוקשה לשורה מוקשה שלא יאסרו הירקות שביניהן מפני שהמוקשה מכסה ומסתבך עליהן ולא מינכרו אבל מוקשה בין המוקשיות כגון הכא במתני' דפול המצרי ג"כ העלין שלו ארוכין ומתפשטין ומינכרו טפי משאר ירקות כדחשיב לי' במתני' בדומה לקשואין ודלועין הלכך לכ"ע סגי בין קשואין לפול המצרי בשתי שורות של דלועין שבאמצע שהן שמונה אמות:

אורכו בכמה חובש. כלומר עד כאן לא שמענו במתני' אלא הרוחב והוא ההרחק שבין הקשואין לפול המצרי שהוא שמונה אמות כרוחב שתי שורות של דלועין אלא אורך אותן השתי שורות בכמה הוא חובש בין המינין אם צריך שיהא ארכן על פני אורך המינין אלו או לא:

נלמדינה מן הכרם. דכמה דתימר דאין חילוק בין אורך עבודת הכרם לבין הפליגו והוא הרוחב וההרחק כדתנן לקמן בפרק ו' עבודת הכרם ד' אמות וזהו באורך וברוחב וכדאמרי' נמי גבי גפן יחידית דעבודתה ששה טפחים לכל רוח וארכו כרחבו והכא נמי כן לא שנייא היא ארכו היא הפליגו דסגי בשמונה אמות ביניהן ברוחב ובאורך ואע"פ שאין אורך השורות של דלועין הולך על כל פני אורך המינין:

על דעתי' דחזקיה ניחא. ומדייק הש"ס דתינח לחזקיה דמוקי למתני' כמ"ד תמן גבי מוקשה בין הבצלים דסגי בהפסק שמונה וכן נמי הכא בשמונה וא"כ שפיר אמרינן

דכהפליגו כך הוא ארכו וג"כ בשמונה אמות דהתם נמי כן הוא דלדידיה מוקשה בין הבצלים ומוקשה בין המוקשיות שוין הן בדיניהן:

על דעתיה דר' יוחנן. אלא אליבא דר' יוחנן דמוקי למתני' כד"ה דתמן ולדידיה שאני ליה בין מוקשה לבין המוקשיות ובין מוקשה בין הבצלים קשיא אורכו בכמה חובש בהאי דינא דמתני' דהאיך דתאמר מופרך הוא בק"ו כדנקיט ואזיל:

אין תימר בשמונה. שיעור האורך דשתי שורות של דלועין דמתני' קשיא דהא השתא ק"ו מהכא למוקשה בין הבצלים דג"כ לא יחבוש האורך שם אלא שתים עשרה כמדת הפליגו דמה מוקשה בין המוקשיות דמתני' דקאמרת יפה כחו להציל בשמונה אמות ההרחק בין המינין וכן נחבש הוא באורך בשמונה:

מוקשה בין הבצלים שהורעת כחו להציל בשתים עשרה. דוקא דהא ר' יוחנן קאמר אפי' למ"ד התם בשתים עשרה הכא הוא בשמונה וא"כ לכ"ש שלא יחבש אלא בשתים עשרה. כצ"ל. כלומר לכ"ש דנימא ביה דארכו כהפליגו:

אין תימר מוקשה בין הבצלים וכו'. מסקנת הקושיא היא וכלומר וכי תימא ומאי קשיא לך אימא דאין הכי נמי דמוקשה בין הבצלים ג"כ דינו ארכו כהפליגו ואין נחבש אלא בשתים עשרה האי הוא דקשיא לן על האורך דמעתה נימא ק"ו למוקשה בין המוקשיות דמתני' שלא יהא נחבש אלא בשתים עשרה וכלומר שלא יהא ניתר חובש האורך אלא בשתים עשרה דבשלמא בההרחק שפיר קאמרת שיפה כחו ומציל אפי' בהרחק שמונה משום דזה מוקשה וזה מוקשה ומינכרו טפי ממוקשה בין הבצלים אבל בהאורך אם במוקשה בין הבצלים בעינן משך האורך י"ב אמות ולא סגי באורך שמונה באמצע ואע"ג דמינכר כבר ההרחק אף אם לא היה כ"א באורך שמונה שהרי הבצלים עצמן אינן מתפשטין ואפ"ה בעינן שתים עשרה ומכ"ש במוקשה בין המוקשיות דאע"פ שבענין הרוחב סגי ביה בשמונה כדאמרן מ"מ לענין האורך הא מיהת העלין שלהן ארוכין ומתפשטין זע"ז ומסתברא דנחמיר ביה באורך ושלא יהא ניתר אלא בי"ב אורך וא"כ לר"י אין כאן ארכו כהפליגו:

עד כדון. הא דאמרינן בענין ההרחק עד כאן לא איירינן אלא ברוצף את כל השורה בזרע המין:

בעושה קלחים יחידים. מהו הדין ופשט לה כמה דתימר גבי כרם שצריך להרחיק הזרעים בכדי עבודת הכרם ולא שנייא הוא רוצף הוא עושה קלח יחידי דין אחד להם אף הכא נמי דין אחד להם לענין ההרחק:

ר' ינאי אמר במחלוקת. הא דלקמיה דאמרינן שני מינין מצטרפין להציל מן האיסור כגון הסיפא דמתני' ששתי שורות החיצונות של קישואין הן ושתי שורות האמצעיות של שני מינין הן אחת של דלועין ואחת של פול המצרי ולר"א דמתני' מצטרפין הן להציל דהוי הרחק שמונה אמות בין שורה קישואין זו לשורה האחרת שלא יאסרו המינין שביניהן וכהאי דתנן לקמן גבי שתי שורות של דלועין בשדה בצלים אבל אין שני מינין מצטרפין ליאסר כגון עד שלא נטע שורה שנייה של קשואין ואין כאן אלא שורה אחת של קשואין ושורה של דלועין ושורה של פול המצרי ואמרינן לעיל דאין קשואין אוסרין את הדלועין וכן אין דלועין אוסרין את פול המצרי אבל הקשואין ופול המצרי אוסרין זה את זה ובכה"ג לא אמרינן דקישואין מצטרפין עם הדלועין לאסור את פול המצרי דהויא כמו שהיה הפול המצרי סמוך להקישואין וכן אין הדלועין מצטרפין עם פול המצרי לאסור את הקשואין דאין שתי מינין מצטרפין ליאסר וקאמר ר' ינאי דהאי מילתא במחלוקת דר"א וחכמים במתני' תליא דר"א הוא דס"ל הכי כדאמרן אבל לחכמים מצטרפין הן ליאסר:

רב אמר דברי הכל היא. במצטרפין לאסור כ"ע לא פליגי ואף לדברי ר"א דס"ל דמצטרפין להציל ולהתיר דכשם שמצטרפין להציל כך מצטרפין ליאסר:

מתני' מסייע לרבי ינאי. דלענין ליאסר נמי פליגי דהא תנינן ר"א מתיר בסיפא וכדמסיים ואזיל דמהכא קשיא לרב דהא קתני שורה של קישואין וכו' ר"א מתיר ואי ס"ד דאפי' לר"א מצטרפין שני מינין ליאסר א"כ עד שלא נטע את שורה הרביעית והיא השנייה של קישואין לא כבר נאסרו בתמיה דהרי הקישואין עם הדלועין מצטרפין לאסור פול המצרי וכן איפכא:

תיפתר. מהא ל"ק דתיפתר שנטע ארבעתן השורות כאחת ולא היה כאן שהות שיצטרפו ליאסר ולעולם בעלמא אפילו לר"א מצטרפין הן שני מינין לאסור:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ב:

בנוטין לחורבה שנו. הא דמותר בגומא ד' מינין בד' רוחותיה ולהפוך העלין לכאן ולכאן בטטין לחורבה מיירי שאין מקום זרוע סביבות הגומא דאם יש מקום זרע מבחוץ אינו יכול להפוך העלין מהמינין שבגומא לחוץ דנראה כמעורב עם המינין שבחוץ:

רבי מני בעי. על הא דריש לקיש דאם בנוטין לחורבה מיירי א"כ משכחת לה דיכול לזרוע בתוך הגומא שמונה מינין שנים מכאן וכו' והיינו שזורע ד' מינין בתוכה מלמטה בד' הרוחות והופכן לד' רוחותיה בתוכה וחוזר וזורע בתוכה ד' מינין מלמעלה והופכן לד' רוחותיה מבחוץ והיינו שנים מכאן וכו' אלא ע"כ דבין הזרוע מבחוץ היא הגומא

ועכשיו אינו יכול לזרוע מלמעלה בהפיכת העצין לחוץ כ"א ד' מינין בתוכה והופכן לד' רוחותיה שבתוכה:

הלכה ה

מתני' **היתה שדהו זרוע בצלים**. וה"ה לשאר מינין ירק אלא שהמנהג היה אצלם לנטוע דלועים בשדה בצלים:

עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת. שיעור השורה אין פחות מד' אמות רוחב. וכשהוא עוקר שתי שורות של בצלים שהן ח' אמות ונוטע שורה אחת של דלועין באמצען והשורה ד' אמות נמצא שנשתיירו ב' אמות בורות מכאן וב' אמות בורות מכאן:

ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות. שהן ח' אמות רוחב וחוזר ועוקר הבצלים שבצדן שתי שורות ונוטע שורה אחת של דלועין באמצען ונמצא בין שורה של דלועין הא' לבין קמת הבצלים שתי אמות בורות וקמת הבצלים היא ח' אמות ועוד ב' אמות בורות שבין קמת הבצלים לבין שורה השניה של דילועין הרי י"ב אמות בין שור' אחת של דלועין לשור' האחרת של דילועין וכן לעולם דפחות מכאן מתערבין העלין של דילועין משורה זו לשורה דילועין האחרת ונראה כערבוב ואוסרין את הבצלים שביניהם:

ר"ע אומר עוקר ב' שורות. של בצלים ונוטע שתי שורות של דלועין ובהפסק תלם בין הבצלים והדלועין סגי לר"ע ומניח קמת בצלים וכו' משום דס"ל לר"ע דבין שורה של דילועין לשורה האחר' של דילועין בהפסק שמונה אמות סגי והן השתי שורות של קמת הבצלים שמניחן:

וחכמים אומרים וכו'. חכמים נמי כר' ישמעאל סבירא להו בזה שצריך הפסק בין שורה דלועין זו לבין חברתה י"ב אמה אלא דהא איכא בינייהו דלר' ישמעאל צריך הפסק ב' אמות בורות בין שורה של דילועין לבין קמת בצלים וחכמים ס"ל דא"צ כ"א הפסק תלם ביניהן בלבד אבל י"ב אמות בין שורה של דילועין זו לשורה האחרת הוא דצריך מטעמא דפרישית בדרבי ישמעאל והלכה כחכמים:

כהנא אמר דברי ר' ישמעאל פעמים שש עשרה וכו'. כלומר דרב כהנא מפרש דלדברי ר' ישמעאל דאמר עוקר שתי שורות וכו' לא דקסבר דאותן שורה שורה של דלועין שהוא נוטע לעולם באמצע המקום של קרחת השתי שורות של הבצלים שעקרן וא"כ לעולם יהיו י"ב אמות בין שורה של דלועין זו לשורה של דלועין האחרת וכדפרישית במתני' דלא אמר ר' ישמעאל שיהא זה דבר קצוב לשיעשה ההפסק ביניהן אלא שלפעמים הוא כך ולפעמים הוא כך ודברי ר' ישמעאל מתפרשין הן לפי הענין ההרחק שצריך בכל חלוקה וחלוקה כדנקיט ואזיל לקמיה:

בשעה שהוא נותן כל העבודה מבפנים שש עשרה. והכי פירושא דהאי מילתא אם בא ליטע אותן השורות של הדלועין אחת בקצה השדה מכאן ושורה האחרת מקצה מכאן וקמת הבצלים מה שמניח יהיה באמצע בין השורות של דילועין וזהו כל העבודה מבפנים שצריך ליתן כדי עבודה לשורה זו וכדי עבודה לשורה זו והכל מבפנים מפני הבצלים שביניהם בכגון זה ס"ל דצריך לכל הפחות שש עשרה אמות בין שורה דילועין לחבירתה שלא יאסרו הבצלים שביניהם ובכי האי גוונא מפרשינן לדברי ר' ישמעאל במתני' הכי עוקר שתי שורות של בצלים בקצה השדה שהן שמונה אמות ונוטע שורה אחת של דילועין באותן ד' אמות של שורה הראשונה של בצלים שעקרה שהן בקצה השדה ונמצא שיש כאן ד' אמות בורות של שורה השניה של בצלים שעקרה ואח"כ מניח קמת בצלים במקום שתי שורות והן שמונה אמות וחוזר ועוקר שתי שורות של בצלים ונוטע שורה אחת של דלועים ג"כ בקצה האחרת בשורה שניה של בצלים שעקרה ונמצא שבין שורה של דלועין זו לשורה אחרת שש עשרה אמה ולא בא רבי ישמעאל לומר דדוקא הוא בכשיעור הזה דהרי אם השדה של בצלים ארוכה הרבה יהיה בין שיעור דלועין האחת לחברתה יותר ויותר משש עשרה אמה לפי גודל השדה והדלועין הן נטועים בקצה מכאן ומכאן אלא דה"ק דלכל הפחות הוא שיראה שיהיה בין שורה דילועין לחבירתה י"ו אמה אם כל העבודה הוא מבפנים ובגוונא דאמרן והיינו דקאמר פעמים שש עשרה:

מקצתה בפנים ומקצתה בחוץ שתים עשרה. ואם אינו נוטע שתי השורות של דלועין מקצה מכאן ומקצה מכאן אלא שורה אחת בקצה השדה ושורה האחרת בתוך השדה והיינו מקצתה וכו' שמקצת השדה בצלים מניח מבפנים בין שתי השורות והעבודה שצריך ליתן להדלועין הוא מבפנים ומקצת השדה בצלים היא מבחוץ לשורה השניה של דלועין שהיא בתוך השדה אז ההרחק בין שתי השורות שתים עשרה אמות ומפרשינן בכה"ג לדברי רבי ישמעאל עוקר ב' שורות וכו' שבכגון זה הוא נוטע השורה של דלועין באמצע השמונה אמות של שתי שורות בצלים שעקרן ויהיו בין שורה דלועין זו לזו י"ב אמות כדפרישית במתני' וטעמא מפני שאין כל עבודה מבפנים די בהרחק י"ב אמות ביניהם:

כולה מבחוץ שמונה. כלומר ואם לא נטען להשתי שורות של דילועין אלא בקצה השדה האחת סמוכות זו לזו בהאי ודאי א"צ כ"א שיעור עבודה אחת בין הדלועין לבין הבצלים שמניח בשדה והיא שמונה אמות שהרי כל השדה שמניח הוא מבחוץ ועבודה של הדלועין היא לצד אחד שמבחוץ ובהא לא אירי ר' ישמעאל במתני' אלא דממילא

שמעינן דבכגון זה די בהרחק שמונה אמות מהדלועין להבצלים ויעקור הבצלים שבקצה השדה ויעשה שיהא ההרחק בכשיעור שמונה אמות בין שורות הדלועין שיטע שם לבין קמת הבצלים שמניח כך הן מתפרשין דברי רב כהנא אליבא דרבי ישמעאל:

שמואל אמר. דלא היא אלא דלעולם הוא שתים עשרה לר' ישמעאל ותני כן בתוספתא בפ"ב דדבר קוצב הוא השיעור לדברי שניהן לר' ישמעאל לעולם שתים עשרה ואפי' אם רוצה ליטע השורות של דלועין אחת מזה ואחת מזה א"צ כ"א שתים עשרה ביניהן ולר"ע לעולם שמונה וכדפרישית לתרוייהו במתני':

הא ר' ישמעאל וכו'. לדברי חכמים הוא דפריך הא ר' ישמעאל נמי ס"ל שתים עשרה ומה ביניהן וקאמר סמיכה איכא בינייהו אם מותר לסמוך הדלועין להבצלים בלי הרחק שורות כ"א בהפסק תלם לבד ביניהן דע"ד דר' ישמעאל אסור לסמוך וצריך שתי אמות בורות ביניהן ורבנן אמרי דמותר לסמוך וכדפרישית במתני':

הלכה ו

מתני' **דלעת בירק ירק**. אם בא ליטע דלעת אצל שדה ירק עבודתה כירק אחר כדתנן לעיל בפ"ב ירק בירק ששה טפחים והיינו מרובע ששה על ששה:

בתבואה נותנין לה בית רובע. תבואה מדלעת צריך להרחיק ביניהן בית רובע וכדתנן התם ירק בתבואה בית רובע:

היתה שדהו זרועה תבואה. ואח"כ ביקש ליטע בתוכה שורה של דילועין בזה הקילו ונותנין לה עבודתה ששה טפחים:

ואם הגדילה. ונטתה על פני התבואה:

יעקור מלפניה. כלומר שיעקור את התבואה מלפני הדלעת מקום שנסתבכו בו העלין שלה ובגמרא אמרו דדוקא בדלעת יונית אמרו זה וכדתנן לעיל סוף פ"ב תבואה נוטה ע"ג תבואה וכו' וירק ע"ג תבואה הכל מותר חוץ מדלעת יוונית מפני שהעלין שלה נמשכין הרבה:

אמרו לו לר' יוסי התחמיר זו מן הגפן. והא בגפנים תנן בפרק דלקמן הנוטע שורה של חמש גפנים אינו כרם לב"ה ואין נותנין לה עבודתה אלא ששה טפחים וה"נ אין להחמיר ליתן להשורה דלועין ד' אמות דהא כלאי זרעים קילי מכלאי הכרם:

אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן. דאע"ג דכלאי זרעים קילי מ"מ הא אשכחן חומרא גבי דלעת יותר מן הגפן שהרי לגפן יחידית אין נותנין לה עבודתה אלא ששה טפחים ולדלעת אפי' יחידית כשהיא זרועה כבר ובא לזרוע בצדה תבואה צריך להרחיק ממנה בית רובע אף אתה אל תתמה אם נחמיר בשורה [של דלועין] יותר מבשורה של גפנים:

ר"מ אמר משום ר' ישמעאל. שכך קיבל ממנו דמחמירין בדלעת ביותר דכל ג' לבית סאה לא יביא זרע לתוך הבית סאה שלכל אחת ואחת צריכה ליתן לה שלישית בית סאה ור' יוסי בן החוטף אפרתי אומר שכך קיבל ממנו שצריך ליתן לכל אחת ואחת שלישית בית כור ואין הלכה כדברי כולם אלא כת"ק בלבד:

אמר ר' יוחנן דברי ר' ישמעאל אפי' שורה יחידית נותנין לה עבודה. כלומר דר' יוחנן קאמר דהא נמי איכא בינייהו דלדברי ר' ישמעאל אפי' בא ליטע שורה יחידית של דלועין בתוך שדה של בצלים צריך שיתן לה עבודתה כשיעור המפורש במתני' לדבריו ואלו לדברי חכמים דקאמרי בהדיא אם אין בין שורה אחת לחברתה י"ב אמה אסור לקיים הירק שבנתיים משמע דלא אמרו שיעור הזה אלא בין שתי שורות של דלועין בדווקא אבל בשורה אחת של דילועין דינה כדתנן לעיל בהלכה ג' היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר וכו' דלר"ע דהתם דקיי"ל כוותיה א"צ להפסיק ביניהם אלא התלם שהוא אורך ו' טפחים ורחב מילואו והאי ירק אחר אף דלועין במשמע דהא אפי' בשדה תבואה תנן במתני' דלקמן דאם בקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותן לה עבודתה ששה טפחים ולא יותר:

מהו ליתן עבודה לראשון. משום דבמתני' קתני היתה שדהו זרועה בצלים ובקש ליטע בתוכה שורות של דלועין והלכך מיבעיא ליה אם שיעור עבודה זו דקתני שצריך להרחיק בין השורות של דלועין מפני הבצלים שביניהן נוהג ג"כ בגוונא דאיפכא שנטע בראשון להשורות של דלועין ורוצה לזרוע בצלים או שאר מיני ירק בההרחק שביניהם וצריך שיהא מקום ההרחק כהאי דתני במתני' או דילמא בדווקא תני דבשדה שהיא כבר זרועה בה בצלים אין ליטע בתוכה שורות של דלועין אא"כ הרחיק השורות זו מזו כפי השיעור:

כמה דתימר גבי כרם. ופשיט לה דלא שנא דכמה דתימר גבי כרם דאסור לזרוע בתוך כדי עבודתה שהוא ד' אמות כדתנן בפרקים דלקמן ואין חלוק דלעולם נותנין עבודה לראשון ובין שהכרם הוא הראשון בתוך העבודה ובין שמין הזרע הוא הראשון לא יטע הכרם כ"א בהרחק כדי עבודתו אוף הכא נותנין שיעור עבודה בין השורות כדקתני במתני' לראשון איזה שיהיה ואם שורות של דלועין הוא הראשון לא יזרע ביניהן ירק אחר אא"כ יש ביניהן שיעור העבודה:

מהו לזרוע בין הגומות. שבשורות הדלועין ואם הגומות הוו הפסק אע"פ שאין שם כשיעור העבודה ופשיט לה דכמה דתימר גבי כרם אסור לזרוע בין הגפנים ואע"פ שיש שם גומות ביניהם כמו שנוהגין לעשות וכהא דתנינן העודר בין הגפנים אוף הכא נמי אסור לזרוע בין הגומות:

גמ' **ר' יונה בעי**. משום דתנינן במתני' דשורה של דילועין נותנין לעבודתה ששה טפחים הלכך בעי דאם נטע חמשה דלועין וסמכן לגדר מהו ליתן לה הילכות עריס דתנן בריש פ"ו דאפי' לב"ה דס"ל דשורה אחת של גפנים אין לה דין כרם שיהא עבודתה ד' אמות אלא דין גפן יחידית יש לה ועבודת' ששה טפחים מודו מיהת בעריס וכדמפרש התם שנטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה או בצד חריץ וכו' שנותנין לו עבודתו ד' אמות והשתא מספקא ליה אם נותנין דין הלכות עריס גם לשורה אחת של דלועין שנטען בצד הגדר דנחשב נמי כמו שתי שורות כדאמרינן בעריס ותהא עבודתה ד' אמות לכ"ע ולא איפשיטא בעיא זו:

מהו. ושואל הש"ס להא דקתני במתני' ואם הגדילה יעקר מלפניה אם בכל הדלועין משערין כן או לא דדוקא בדלעת יוונית אמרו כן ופשיט לה דדוקא בדלעת יוונית הוא שאמרו משום דכל מקום שעשית קישות ופול המצרי כדלעת יונית כגון לזרוע שניהן כאחת דקישות ופול המצריהוו כלאים כמו דלעת יוונית בשאינו מינה בזה אתה עושה דלעת המצרית כדלעת יוונית כלומר כדין דלעת יוונית דהוה כלאים עם שאינה מינה כך דלעת המצרית בשאינו מינה אבל כאן לענין נטיה אם העלין של דלעת נוטין על שאינה מינה שנזרע בשדה בשיעור ההרחק ששנינו בזה לא עשה קישות ופול המצרי כדלעת יוונית כדתנן בסוף פ"ב תבואה נוטה ע"ג תבואה וירק ע"ג ירק וכו' הכל מותר חוץ מדלעת יוונית ואפי' ר"מ דמעיקרא הוה פליג וקאמר אף הקישות ופול המצרי הודה לבסוף ואמר רואה אני את דבריהן מדברי הלכך נמי אין אתה עושה דלעת מצרית כיוונית לענין נטיה ודוקא בדלעת יוונית הוא דאמרו כן:

ויתיביניה. הרי המקיים קלחים לחים לזרע. אתשובת ר"י לחכמים במתני' קאי דאמר להן מצינו שזו חמורה מגפן וכו' ושתקו לו חכמים ופריך ואמאי לא השיבו לו מהא דלקמיה:

המקיים קלחין לחין לזרע. שמקיים אותם בתוך שדהו שיהיו לחין עד שיגדלו ובשל דלועין מיירי ולהכי קאמר לזרע לפי שאין הזרע מתגדל בתוכן עד שיגדלו כל צרכן ואז מתפשטין העלין ביותר אבל בזורע לירק אינו מניחן עד שיגדלו הרבה לפי שמתקשין הן ואינן ראויין לאכילה כל כך:

יחידים. כלו' אם הן קלחין קלחין יחידים ואינן נזרעין רצופים בשורה דבזה צריך להפנות להם להניח מקום פנוי בית רובע או שיעשה לפניהם מחיצה גבוה עשרה טפחים אם רוצה לזרוע בצדו מין אחר דהמחיצה מפסקת בין המינין:

קל הוא בשורה. סיומא דתיובתא לרבי יוסי הוא. וכלומר דהא חזינן דלקלחים יחידים צריך ליתן לעבודתם בית רובע וא"כ קשיא לר' יוסי דהרי אפי' למאי דקסבר דלשורה של דלועין נותנין לעבודתה ד' אמות וליחידים הא אמרינן דצריך בית רובע דהיי טפי וא"כ על כרחיך דקל הקילו בשורה משום דהואיל ורצופים הן מינכרי טפי בפני עצמן ולא הוי ערבוב כמו קלחים יחידים והשתא מיניה וביה הוי סתירה לר' יוסי דמדמקלינן בשורה אפי' לדידך ניקל בה טפי ונימא דא"צ ליתן לעבודתה אלא ששה טפחים:

מן מה דלא מתיב ליה. שמע מינה מדלא מתיבין ליה הכי הוי על כרחך דשמעו חכמים לר' יוסי דכן הוא סבר מימר דהיא שורה והיא מרובע כלומר דלא מקלינן בשורה טפי מבמרובע אלא חדא דינא אית להו ומהאי דקלחים לחין יחידים לא קשיא לר' יוסי דלא ס"ל להך שמעתתא דאמר ר' יונה ורבי יוסי גלילאה וכו' וכלומר משום ר' יוסי בן חנינא הוא דאמרי דאיהו מרא דהאי שמעתתא המקיים קלח אחד וכו' ואלו ר' יוסי סתמא דאיירי במתני' לא ס"ל הכי:

המקיים קלח אחד. אפילו קלח אחד וכו' אפי' מין במינו. כלומר אע"פ שזרען מין במינו שיש עוד הרבה קלחים ממינו בצדו דהוי אמינא דבכה"ג ליכא למיחש שימתין עד שיגדלו כל צרכן ויתפשטו העלין לפי שאחד מפסיד ומקלקל את חבירו שהוא ג"כ כמוהו ומסתבכין העלין זה בזה ומהו דתימא דבכי הא אינו צריך להפנות בית רובע משום המין אחר שיזרע בצדן קמ"ל דאפ"ה הואיל ומקיימן לזרע מניחן עד שיגדלו הרבה והלכך לעולם בעינן מקום פנוי בית רובע או מחיצה דאז הוא זורע מין האחר:

התיב ר' בון בר חייא. אהא דקאמר לזרוע דווקא וכדפרישית טעמא והתנינן לקמן פ"ד דמעשרות ומסיפא הוא דפריך וכמו וכו' הוא דתנינן כסבר שזרע לזרע ירקה פטור מן המעשרות שהזרע הוא העיקר וירקה לא חשיב אלא א"כ כיון לירק ואם זרעה לירק קתני התם דמתעשרת זרע וירק אלמא אע"פ שכיון לירק אפ"ה אף הזרע חייב במעשר דהוי כמו שזרעה לזרע וה"נ נימא דאפי' זרען לירק הוי כאילו כיון גם להזרע ויניחן עד שיגדלו כל צרכן ואמאי נקט אם קיימן לזרע בדווקא:

א"ל שנייה היא כסבר שהיא וזרעה נאכלין. כלומר שאני דינא דכסבר דהתם לחיוב המעשר תלוי בראוי לאכילה והלכך אם כיון להירק וחשיבא ליה הירק גם הזרע מתחייב במעשר לפי ששניהם ראוין לאכילה אבל הכא דטעמא הויא דכשמקיימן לזרע מניחן עד שיגדלו כל צרכן וחיישינן להעלין שלהן הלכך אם לא כיון אלא לירק לא בעינן שיניח מקום פנוי כל כך משום דמסתמא עוקרן בזמן יניקתן שאז ראויין הן לאכילה ביותר ואכתי אין העלין שלהן ארוכין כל כך:

בא וראה מה בין תחילת ר' ישמעאל לסופו. כלו' כמה רחוקין השיעורין זה מזה למאי דקסבר בתחלה כשלמד ר' יוסי בן החוטף לפניו וקאמר בית כור לשלשה דלועין שהוא שלשים סאה ולבסוף כשחזר מדבריו ולמד ר"מ לפניו קאמר בית סאה אחת היא לשלשה דלועין וחזרה גדולה היא ממאי דקסבר מעיקרא:
הדרן עלך ערוגה

פרק ד

הלכה א

מתני' **קרחת הכרם ומחול הכרם**. מפרש להו לקמן במתני':
ב"ש אומרים כ"ד אמות. אם יש בהקרחת כ"ד אמות מותר להביא זרע לשם פחות מכאן לא יביא זרע לשם וב"ה אומרים שש עשרה אמה וכו' ומפרש ואזיל:
איזה הוא קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו. ונשאר שלם כל סביביו שיש שם גפנים סביב הקרחה שהיא י"ו אמה על י"ו אמה וכן אם הלכה הקרחת על כל פני רוחב הכרם שאין שם גפנים אלא מצדי הקרחה בעינן י"ו אמה רוחב הקרחה ואם לאו לא יביא זרע לשם אפי' באמה האמצעית משום דד' אמות שבצד הכרם מזה וד' אמות שבצד הכרם מזה הוו עבודת הכרם כדתנן לקמן בפרקין שהן כמלא בקר וכליו שהיו בוצרים את הכרם בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשין אותה בשוורים הלכך ככרם דמו ואם נשארו שמונה אמות בינתיים לבד מאותן ד' אמות לכל צד חשיבי ולא בטילי דכי שדית פלגא להכא ופלגא להכא איכא ד' אמות מקום חשוב לכל צד ולא בטלי לגבי כרם ומותר לזורען אבל בפחות מכאן שדי פלגא להכא ופלגא להכא ובטלי לגבי כרם ואסור לזורעם ולב"ש לא חשיב שדה בפחות משמונה אמות הלכך כ"ד אמות בעינן ד' לעבודת הכרם מכאן וכנגדן מכאן פשו להו י"ו שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי:
מתני'. ואיזהו מחול הכרם בין כרם לגדר. מחול הוא מקום פנוי מלשון מחילה ועזיבה ושאין כלום בין הכרם להגדר:
אם אין שם י"ב אמה. לב"ה לא יביא זרע לשם משום דד"א להדי כרם עבודת הכרם הן וד"א דלגבי גדר כיון דלא מזדרען שלא יקלקלו הכותל אפקורי מפקיר להו והשתא דביני ביני אי איכא ד"א חשיבן ואי לא לא חשיבו ובטלי לגבי כרם והכא לא בעינן טפי משום שאין האיסור אלא מצד אחד. ואמרינן בריש עירובין דכל אמות שנאמרו בכלאים באמה בת ששה טפחים שוחקות ולא מצומצמות:

מתני' **ר' יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם**. כלומר דר' יהודה ס"ל דמכיון דאין האיסור אלא מצד אחד לא בזה אמרו דנקרא מחול הכרם ושיצטרך להרחיק י"ב אמה שאין זה אלא גדר של הכרם ואם יש מקום פנוי בין הגדר להכרם מרחיק ד"א מן הכרם וזורע עד הגדר אלא איזהו מחול הכרם בין שני כרמים דבהא אמרו י"ב אמה שנותן כדי עבודה ד"א לזה וד' אמות לזה וד' אמות באמצע שיהא מקום חשוב ואין הלכה כר' יהודה:

ואיזהו גדר. שאמרנו כאן דלת"ק צריך שיהא ההרחק י"ב אמה דד"א דלהדי גדרא פקורי מפקר להו כל שהוא גבוה עשרה טפחים וכן בגדר שיהא הפסק בין הכרם לזרעים דכל שהוא גבוה י"ט מותר ליטע כרם בצדו מכאן ולזרוע מצד אחר ובחריץ עד שיהא עמוק עשרה ורחב ארבעה דאז הוי הפסק בין כרם לזרעים:

גמ' **אמר ר' יוחנן קרחת הכרם הוא כרם שחרב**. כלומר דמפרש טעמא דקרי ליה הכא בשם קרחת ובפרק דלקמן קאמר סתם כרם שחרב וכו' והלא אף הקרחת כרם שחרב הוא לפיכך קאמר דהכא שייכא לישנא דקרחת לפי שמקריחין אותו באמצע שהחורבה הוא באמצע הכרם כקרחת שהוא באמצע דבהכי מיירי דינא דמתני' שנשתיירו גפנים מן הצדדין אבל התם כרם שחרב אין קפידא לדינא דמיירי שם כדקתני אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה אם הוא באמצע או לא אלא מקריחין אותו מכל צדדיו כלומר בכל מקום ואף מן הצדדים אם הוא חרב ונשתיירו עשר גפני' וכו' כדאמרינן לקמן ריש הפרק והלכך נקט סתם כרם שחרב:

והוא שבא ממטע כרם גדול וכו'. כרם קטן מפרש לקמן בהל"ג כל שהוא נטוע שלש גפנים כנגד שלש והיותר מזה בכלל כרם גדול הוא וקאמר ר' יוסי דלא אמרו דין קרחת הכרם אא"כ בא ממטע כרם גדול אבל הקרחת הבא בתוך כרם קטן אין לזה דין קרחת הכרם:

ותנינן וכו'. כלומר ותנינן נמי הכי בתוספתא ריש פ"ג איזהו קרחת הכרם וכו' ונשתייר בו כדי כרם אלמא דבעינן שיהא בהשיור כדי כרם בין שהשיור הוא מד' רוחות בין משלש רוחות וצד הרביעית נחרב ובין שאין השיור אלא משתי הרוחות זו כנגד זו ואלו בכרם קטן לא משכחת לה שיהא השיור כדי כרם:

היך עבידא. לפרש הקרחת דמתני' אליבא דב"ש קאי וכלומר דאפי' בכה"ג דלקמיה מחמירי ב"ש שלא יביא זרע לשם עד שיהא בהקרחת כ"ד אמות:

חמש שורות מן שובע שובע. כלומר הרי שיש כאן נטועין חמש שורות של גפנים על שבע שבע אמות בין כל שורה ושורה שזהו השיעור היותר רחוק בין השורות שעדיין נוהג בו איסור לזרוע ביניהן דאם יש שמונה אמות בין השורות בתחלת הנטיעה מותר

להביא זרע לשם כדתנן לקמן בפרקין להכי נקט מן שבע שבע ומכ"ש אם הן נטועין על המרחק בין השורות בפחות מכאן אלא דלרבותא קאמר וכדלקמן ונמצא שבכרם כזה יש בו ארבעה מרחקים שהן הביניים של השורות:

נסב חד כרמין. כי אית ארבעה כרמין ותלתא ביניין. כלומר וכשיטול אחד מן שורות הכרם שהוא האמצעי שנחרב ומשכחת לה כי השתא אית בהכרם ארבעה שורות שנשתיירו ושלשה ביניים של השורות ובהביניים האמצעיים אסור לזרוע בו לכ"ע ואף לב"ה שהרי אין כאן כ"א י"ד אמות באמצע:

נסב חד חורן. וכשתנטל עוד שורה אחרת מה שנחרב עוד נשתיירו שם שלשה שורות הכרם ותרין ביניים של השורות ולב"ש עדיין אסור להביא זרע לשם שהרי אין כאן אלא כ"א אמות באמצע:

נסב חד חורן איתמן תרין כרמין וחד ביניין. כצ"ל והאי ותרין טעות הדפוס הוא אגב שיטפא דלעיל דכשתנטל עוד שורה השלישית נשתיירו שתי שורות החיצונות של הכרם ומרחק ביניים אחד ובמרחק ביניים הזה יש בו כ"ח אמות והיינו דקמ"ל לרבותא דלפעמים אי אתה מוצא לב"ש שיהא מותר להביא זרע באמצע הקרחת אא"כ יש שם כ"ח אמות בין השורות שנשתיירו ואע"פ דסגי בכ"ד אמות הכא מיהת א"א בענין אחר כדאמרן:

כהנא אמר כתחלת מטעתו עושין אותו ב"ש וכו'. מילתא באנפי נפשה היא דרב כהנא בא לפרש טעמייהו דב"ש דס"ל חרבנו כתחילת מטעתו דאף בתחלה אין ליטע כרם אלא על מטע שש שש אמות בין כל שורה ושורה והלכך בכרם של חמש שורות דאיירינן ביה דהוא סתם כרם גדול ומרחק ביניים ארבעה הן בין הכל כ"ד אמות ולפיכך נמי סברו בחרבנו דבעינן כ"ד אמות הקרחת שבאמצע בין השורות החיצונות שנשתיירו:

א"ר יוחנן. דלא היא אלא אף ב"ש מודו דבתחלה מותר ליטע על מטע ד"א כדתנן לקמן בפ"ה דסתם כרם הוא נטוע על ארבע אמות בין כל שורה שהן ט"ז אמות להמרחק ביניים בין הכל בסתם כרם של חמש שורות אלא דב"ש מחמירין בחרבנו יותר ממטעתו שבתחלה וטעמא משום דבעינן שיהא כדי עבודה לכאן ולכאן ושישאר מקום חשוב באמצע וכדקאמר לקמן:

וכל הדברים בדיני דמתני' ב"ש מוסיפין שליש. מלבר על דב"ה כמו דקסברי בקרחת הכרם וכן נמי במחול הכרם דעל דעתיה דב"ש צריך שיהא י"ח אמות בין כרם להגדר ועל דעתיה דב"ה הן י"ב:

והתנינן מחול הכרם בש"א ט"ז אמה וכו'. והיאך אתה אומר שב"ש מוסיפין שליש גם במחול הכרם:

אית דבעי מימר. דלא כדאמר מעיקרא דב"ש בעו י"ח אלא כך הוא השליש שמוסיפין הן משום דאמרינן צא מהן מהט"ז אמות לב"ש ד"א לעבודה לצד הכרם נמצאו שנשתיירו י"ב אמה מהעבודה להגדר לדעתיה דב"ש ושמונה לב"ה והרי ב"ש מוסיפין שליש על דב"ה גם במחול הכרם:

ועבודת הגפן וכו'. אמתני' קא מהדר ולפרושי טעמייהו דב"ש ודב"ה בקרחת הכרם ולא אזלא להאי דקאמר דבכ"מ ב"ש מוסיפין שליש וכהאי דאית בעי מימר דא"כ ל"פ בעבודת הכרם ולכ"ע ד' אמות אלא דסתמא דהש"ס קאמר לה הא דקאמרי ב"ש בקרחת כ"ד אמות משום דעל דעתייהו עבודת הגפן והיינו אם הרבה גפנים נטועין בכרם שמנה אמות וצא ח' אמות לכאן וח' אמות לכאן ונשתיירו ח' אמות באמצע שהיא מקום חשוב לב"ש ואדעתיה דב"ה שש אמות לכאן ולכאן לעבודת הכרם נשתיירו ד' אמות באמצע והוי מקום חשוב לב"ה ומותר להביא זרע לשם:

והתנינן. לקמן בפרקין הנוטע שורה של חמש גפנים וכו' לפיכך הזורע ד' אמות שבכרם וכו' אלמא דלכ"ע ד' אמות הן לעבודת הכרם:

נימר בגין ב"ה תניתה. כלומר דדחי לה הש"ס להקושיא דנהי דלב"ה מוכח מהאי מתנית' דד' אמות הן עבודת הכרם וטעמייהו במתני' דידן דבעינן שישתייר באמצע שמונה אמות וכדפרישית במתני' מיהת לב"ש מצינן למימר לעולם דס"ל דעבודת הכרם ח' אמות הן והאי דקתני לקמן הזורע ד"א שבכרם בשביל ב"ה הוא דקתני הכי דלדידהו מקדש הזרע את הכרם אם זרעה בד' אמות של העבודה ולאשמעינן דקידש ב' שורות לדידהו כדאמרינן שם ולב"ש דנקט ד"א לאו דוקא הוא אלא אם זרע בהעבודה דס"ל לדידהו קאמרי דלא קידש אלא שורה אחת דנקרא כרם לב"ש:

והתנינן. לקמן בריש פ"ו איזהו עריס וכו' נותנין לו עבודתו ד' אמות ב"ש אומרים מודדין ד"א מעיקר גפנים וכו' והכא ליכא למימר דמשום ב"ה נקט כן דהא ב"ש בהדיא קאמרי ד' אמות:

שנייא היא. התם דאכתי ליכא למיפשט מהאי דעריס דב"ש סברי ד"א לעבודת הכרם דאימר לך דקסברי ו' אמות הן עבודת הכרם וא"כ במתני' דידן טעמייהו דשש אמות לכאן ולכאן לעבודת הכרם ונשתיירו י"ב אמות באמצע כדי שיהא ג"כ שש אמות לכאן ולכאן דאי לאו הכי מיבטלי השש אמות של הצדדין מכאן ומכאן לאותן שבאמצע דשדי פלגא להכא ולהכא ולא נמצא בהן כאותן שמן הצדדין ולפיכך הוא דבעו ב"ש שיהא גם באמצע

י"ב אמות והאי מתני' דעריס לק"מ דהא אמר ר"ל התם בעריס מעוקם שנו שאין השורה מכוונת ביושר אלא עקומה שאמצעיתה בולטת ושם הוא בצד הגדר ומקצת הגפנים מצד זה ומקצת מצד זה להלן מהבליטה חוץ להגדר והלכך אמרינן דעל ידי עקימתן תרתי אמות מתבלעין הן ואין נחשבין לעבודה כ"א ד' אמות מאמצע הבליטה לפי ששם הוא הגדר ולעולם בעלמא אימא לך דלב"ש ששה אמות הן עבודת הכרם:

גמ' **לא סוף דבר גדר**. לאו דוקא גדר ממש אלא אפי' עשה פסין במקום הגדר אם אין בין פס לחבירו ג"ט נידונין כגדר דכל פחות מג' כלבוד דמי:

אפילו קמה ואפילו קשין. בעיא היא אי נימא אפי' קמה של תבואה או הקשין שנשארו בשדה והן תכופות זו אצל זו נחשבין נמי כגדר:

ואתיא וכו'. האי ואתיא כמו או הוא וכלומר או דילמא דלא היא דדוקא פסין אמרו ואתייא כהאי דא"ר חנינא אין האסור נעשה מחיצה להציל דהואיל ואסור לזרוע תבואה סמוך לכרם הלכך נמי אין הקמה של תבואה. נעשית מחיצה להציל כאן שלא יצטרך להרחיק ממנה עד ד' אמות מצדה כדין הגדר דהוי הפסק משום דאין שמה מחיצה וכן לא הקשין שלה:

סברין. בני הישיבה מימר דנלמד מהאי דר"ח דקאמר אין האיסור נעשה מחיצה להציל משמע דאלו לחומרא אמרינן דהאיסור נעשה מחיצה ליאסר וכגון שאין בין הקמה להכרם כ"א פחות מי"ב אמה ואם לא היתה כאן הקמה לא היה צריך להרחיק מן הכרם אלא ד"א וזורע והשתא דאיכא הקמה אמרינן דלחומרא נעשית היא מחיצה והויא כגדר וכיון דאין שם י"ב אמה אסור להביא זרע לשם כדין מחול הכרם:

גמ' **על דעתיה דר' יהודה**. ופריך הש"ס דלר' יהודה דאמר מחול הוא בין שני הכרמים דוקא משום דבעי שיהא האיסור מב' הצדדין אם כן עשה לזה כבתוך הכרם ויאסר עד בשש עשרה כמו הקרחת שבתוך הכרם לבית הלל:

אמר ר' יונה הדא דתימר. להא דר' יהודה דמירי בשאין הכרתים מכוונין שאין העיקרים של כרם זה מכוונין נגד המקרי' של כרם שבצדו אלא עיקרי הגפנים של זה הן נגד בין הביניים של עקרי הגפנים של זה דלא הויא כמו הקרחת שבתוך הכרם ששתי השורות שבהצדדים הן מכוונות זו נגד זו כסתם כרם של שורות שורות אבל אם העיקרי' מכוונים אוסר הוא עד בשש עשרה. הכרתים הן עיקרי הגפנים ועל שם שכורתים את הגפנים עד הגזע העיקרים כדי שיתעבו ויתגדלו וכן הוא בתוספתא:

עד שיהא מוקף גדר מארבע רוחותיו. בעיא היא אליבא דת"ק דקסבר מחול הוא בין כרם לגדר אי נימא דאין מחול עד שיהא הגדר מוקף מד' רוחות הכרם ויהא מקום פנוי סביבות הכרם לבין הגדר:

מן מה דתנינן בין שני כרמים. ופשיט לה ממה דתנינן לר' יהודה בין שני כרמים ור' יהודה אדברי ת"ק קאי דמה דהת"ק קרי מחול לדידיה הוא גדר הכרם וצריך שיהיה זה בין שני כרמים ולא בין גדר לכרם א"כ הדא אמרה דלת"ק אפי' אין הגדר אלא מרוח אחת כמו בין הכרמים לר' יהודה שהיא מרוח אחת דהא לא קאמר בכרם בתוך הכרמים:

עד שיהא מוקף גדר כל אותו הרוח. כלומר ועדיין תיבעי לך אם צריך שיהא היקף הגדר על פני אורך הרוח או דנימא דאפי' אין הגדר אלא בחצי אורך הרוח או במקצתו יש לו ג"כ דין מחול שאסור להביא זרע כנגד הגפנים של כל אותו הרוח עד רחוק י"ב אמה ואף במקום שאין הגדר מגיע לנגדן:

נשמעינה מן הדא. דר"ז דלקמן:

אין זנב לכרם גדול. כהאי דתנן לקמן הנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב הרי זה כרם וקאמר רב מתנה דזהו דוקא בכרם קטן שאין בו אלא חמשה גפנים בהא בעינן שיהא נטוע כך ובא' יוצא זנב ולא בינתיים ולא באמצע אבל בכרם גדול שיש בו הרבה שורות מהגפנים לא בעינן שיהא אחד יוצא זנב כדמפרש לקמיה שאי אתה זקוק לו לפי שיש בו שורות וגפנים הרבה ובלא כך נקרא כרם ולא מחול לכרם קטן כדמפרש ואזיל דכרם קטן הוא כשאין בו אלא שש גפנים ונטוע בשתי שורות שלש כנגד שלש הלכך אין לו דין מחול הכרם כדלקמיה:

לוסר חוצה לו יותר מתוכו. כלומר שאם אתה אומר שיש לו דין מחול א"כ אתה מחמיר לאסור חוצה לו יותר מתוכו שהרי תוכו בין השורות שמונה אמות הוא דבעינן שיהא מותר להביא זרע לשם כדתנן לקמן בסוף פרקין הנוטע את כרמו על ח' אמות מותר וא"כ אינו אוסר בין השורות אלא עד שמונה וחוצה לו יהא אסור עד י"ב בתמיה הא בתוכו יש כאן גפנים מב' הצדדין וחוצה לו אין גפנים אלא מצד אחד ומצד השני הוא הגדר דבשלמא בכרם גדול אע"ג דדינו נמי כן דאם הוא נטוע על ח' ח' אמות מותר להביא זרע בין השורות וא"כ אמאי חוצה לו בשתים עשרה הא לק"מ דבאמת כשהוא נטוע כך אין לו דין מחול כדאמרינן לקמן בפ"ז בהדיא כן וזהו ג"כ מה"ט גופיה שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו וכי אמרינן דיש לכרם גדול דין מחול בשהוא נטוע על פחות פחות משמונה אמות וא"כ בין כל השורות אסור להביא זרע לשם והשתא תוך הכרם חמור הוא דמשורה החיצונה זו עד שורה החיצונה השנית אסור להביא זרע וחוצה לו אין

איסור אלא עד י"ב אמות אבל בכרם קטן שאין בו אלא ב' שורות אלו לא משכחת לה שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו אלא ע"כ דאין לו דין מחול:

הא שלש כנגד שלש כנגד שלש. שיש כאן ג' שורות של שלש שלש גפנים יש לו דין מחול דמשכחת ביה תוכו חמור מחוצה לו כגון שהשורות נטועות בפחות משמונה אמות וכדאמרן:

א"ר זעירא הדא אמרה עשה פסין כנגד שלש גפנים יש לו מחול. כלומר אפי' בכרם גדול שיש בו כמה שורו' מהרבה גפני' ועשה פסין והוא הגדר וכדאמרינן בריש הלכה דלעיל לא סוף דבר גדר אלא אפי' עשה פסין ואין בין אחד לחבירו ג"ט נידון כגדר ודייק ר' זעירא מדלא קפדינן הכא אלא על שלש שורות של שלש גפנים ולא על הגפנים וכסתם כרם גדול שנטועין השורות של חמש חמש גפנים כדתנן לקמן הנוטע שורה של חמש גפנים וכו' ש"מ דבמנין גפנים ליכא קפידא אלא עד שלש גפנים דשלש הוא דבעינן מדלא דייק אלא הא שלש כנגד שלש כנגד שלש ולא קאמר הא שלש שורות של שתים שתים א"כ שמעינן דשלש בעינן אבל לא יותר והשתא שמעינן נמי דהגדר נגד שלש גפנים סגי לדין דמחול ונפשטה הבעיא דלעיל דלא בעינן שיהא הגדר על פני כל אותו הרוח אלא אפי' אין הגדר כ"א כנגד שלש גפנים שבשורה החיצונה יש לזה דין דמחול ואסור להביא זרע עד שיהא שם שתים עשרה על כל פני אורך השורה ואף שלא כנגד הגדר:

עשה גדר לפנים מגדר. מהו להביא הזרע בין הגדרות אם הוי כחוץ לגדר או לא:

ואמר. כלומר בתר דבעי הדר פשטה. ואמר דמסתברא אם יש ג"ט ביניהן מותר להביא זרע לשם דהוי חוץ לגדר הפנימי דמפסיק בין הכרם לבין הזרעים שמחוצה לו אבל בפחות מג' הוי לבוד וכגדר אחד דמי והוי כזורע בתוך הגדר ולא מחוצה לו:

היה שם מקום שתים עשרה אמה ניטל המחול. כלומר דר"ל מפרש דהא דבעינן במחול שתים עשרה אמה לא שיהא שתים עשרה על כל פני אורך השורה נגד הגדר אלא אם היה שם מקום א' פנוי והוא רחב שתים עשרה אמה בין הכרם להגדר ניטל המחול מכל אורך השורה ומותר להביא זרע ואפי' במקום שאין שם שתים עשרה בין הגפנים להגדר ופליגי ר' חזקיה ור' מנא בהאורך של מקום שתים עשרה דקאמר ר"ל דלר' חזקיה ובלבד שיהא שם שתים עשרה על שתים עשרה דאז הוא מותר אפי' חוץ להמקום הזה ור' מנא קאמר דאפי' אין בכל האורך שתיים עשרה רחב שתים עשרה אלא במקום אחד הוא רחב שתים עשרה ואח"כ מיצר והולך ג"כ הוא מתיר כל אורך השורה שחוץ למקום הזה וניטל המחול מחוץ להמקום ומותר להביא זרע ואפי' אין שם שתים עשרה רוחב:

הלכה ב

מתני' **שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי**. דזהו השיעור שיכול ליכנס הגדי בבת אחת וכל שהוא פחות משלשה שאין הגדי יכול ליכנס הרי זה כלבוד והויא מחיצה:

הרי הוא כפתח. ואפי' כנגדו מותר לסמוך ואם הוא יותר מעשר לא חשיב כפתח וצריך הרחקה כנגד מקום הפרוץ:

אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. ולפי המסקנא בפ"ק דעירובין דהלכתא כמ"ד עומד כפרוץ מותר הך רישא לאו דוקא היא אלא איידי דתני בסיפא ואם הפרוץ מרובה על העומד אסור כנגד הפרצה תני נמי ברישא עומד מרובה וה"ה אם העומד כפרוץ דמותר אף כנגד הפירצה:

כנגד הפרצה אסור. עד שירחיק כשיעור אבל כנגד העומד לעולם הוא מותר:

גמ' **עשה פסין כנגד הבנין**. אגדר שנפרצו בו פרצות והפרוץ מרובה על העומד קאי שאם עשה פסין מבפנים להגדר והעמידן כנגד הביניים והן הפרצות שבין העומדין ולא שהוסיף עליהן לסתום הפרצות אלא שהעמידן מרחוק מעט וכנגד הפרצות:

ויש בעומד ארבעה. אפי' יש בעומד רחב ארבעה טפחים:

והעומד רבה על הפרוץ. כלומר אע"פ שעכשיו אם נצרף הפסין להעומדין שבגדר יהיה עומד מרובה על הפרוץ אפי' הכי כנגד העומד שבגדר הוא שמותר לסמוך הזרעים וכנגד הפרצה אסור וטעמא דמילתא מפני מראית העין הוא שהרואה שסומך הזרעים אצל הגדר מבחוץ אומר שזה סמך עצמו על הגדר והרי הוא נפרץ והפרצות רבו על העומדין ולא ישגיח על הפסין שמבפנים שהן מרחוק:

עשה פסין כנגד הגפנים. אבל אם לא העמידן כנגד הבינים אלא כנגד הגפנים וכו' כלומר בזה פשיטא הוא שכנגד הפרצה אסור הוא שהרי נשאר הפרוץ של הגדר רבה על העומד אלא משום אין בעומד ארבעה הוא דנקט דברישא הרבותא דאפי' בעומד ארבעה כנגד הפרצה אסור ואע"ג שהעמידן כנגד הבינים והכא קאמר דכנגד העומד לעולם מותר הוא ואפי' אין בו רוחב ארבעה ומה דקאמר פשיטא אכנגד הפרצה אסור הוא דקאמר וכדאמרן:

מציל משום פיאה. משום צורת הפתח ועל שם שקולעין הגמי מקנה לקנה מלמעלן קרי ליה פאה מלשון פאה נכרית וכלומר דמציל והוי כמחיצה סביב הכרם ומותר לסמוך זרעים מבחוץ:

א"ר יונה. ובפ"ק דעירובין וכן בריש פ"ק דסוכה גריס נמי כאן ר' יוחנן ואיתא לכולא סוגיא דלקמן שם:

כמחיצת שבת. מה שנקרא מחיצה לענין שמותר לטלטל בתוכה בשבת כן היא לענין מחיצת כלאים שתהא מחיצה כזו הפסק בין הכלאים:

לנגנינר. שם מקום:

ובית חברתה היתה נקראת. על שם שהיו זורעין ממינין אחרי' בשדה שבצדה וסמוכה ומחוברת לזו וסמכו על הגדר שהיה מפסיק ביניהן והיה שם בהגדר פרצות יותר מעשר אמות והיה נוטל עצים ודוקרנין עצים משופין כמין דקר וסותם עד שמיעט על פחות מעשר ואמר כזה מהני נמי לענין מחיצות שבת לסתום הפרצה היותר מעשר אפילו באלו עצים דקין כל שהן:

מודה רשב"ל לענין שבת שאין הפאה מצלת יותר מעשר כצ"ל. וכן הוא בעירובין ובסוכה דאע"ג דלענין כלאי' קאמר לעיל נעץ ארבעה קנים וכו' מציל משום פאה והיינו לפי מה שהן ואפי' ביותר מעשר מודה הוא לענין שבת שאין צורת הפתח מתיר בפרצה שהיא יותר מעשר:

מתני' אמר' כן. מהך מתני' ששנינו בעירובין שם שמעינן לה דאין צוה"פ מתיר ביותר מעשר דתנינן התם גבי שייראה שחנתה בבקעה מקיפין שלשה חבלים על היתדות זה למעלה מזה ובין חבל לחבירו פחות מג"ט והוי כלבוד וכן בין החבל התחתון לקרקע פחות מג"ט ושיעור חבלים ועובייין יתר על טפח שיהא בין הכל עשרה טפחים והוי מחיצה לטלטל בתוכה ואם את אומר שהצורת הפתח מתיר אף ביותר מעשר למה לי ג' חבלים הרי די בחבל אחד שיקשור אותו בקנים שמכאן ומכאן ויהא ניתרת כל אורך המחיצה בצוה"פ אלא לאו ש"מ דאין צוה"פ מתיר ביותר מעשר:

הדא פאה מה את אמרת בה. כלומר דאיך הדין לעשות צורת הפתח אם מלמעלן על הקנים והיתדות אי אם מן הצד:

אין תימר מלמעלן. מהני הא שמענו דכ"ש דמהני מן הצד שהחבל יותר סמוך לקרקע הוא אבל אין תימר מן הצד א"כ איכא למימר הא מלמעלן לא מהני שאינו נראה כל כך כמו מחיצה:

חסר כאן והכי גרסינן בעירובין ובסוכה אין תימר מלמעלן יאות א"ר חגיי אין תימר מן הצד לא אמר ר' חגיי כלום. דבשלמא אי אמרינן דמלמעלן נמי מהני צורת פתח בעלמא שפיר קאמר ר' חגיי דממתני' מקיפין חבלים שמעינן דאינו מתיר ביותר מעשר מדלא קאמר דבחבל אחד סגי ויקשרנו למעלה על היתדות שמכאן ומכאן אבל אי אמרינן דדוקא מן הצד הוא דמהני בעלמא א"כ לא אמר כלום דלא שמעינן מידי מהאי מתני' כדמסיק לקמיה:

מה נפשך. כלומר דמתמה הש"ס דמ"ש הא מה נפשך מוכחא מהתם דאי מלמעלן נמי מהני הרי מלמעלן יכול ג"כ לעשות אי מן הצד הוא דמהני הרי מן הצד מיהת יכול הוא לעשות אלא ע"כ דאינו מתיר ביותר מעשר ואמאי קאמרת דאין תימר מן הצד לא א"ר חגיי כלום:

תפתר בעשויין כמין דוקרן. שהיתדות שמקיפין עליהן החבלים עשויין כמין הדקר הזה שהוא רחב מלמעלה והולך ומשפע עד שהוא דק ביותר והלכך הוא דקאמר דאי אמרת צורת הפתח דוקא מן הצד לא שמעינן מידי מהאי מתני' דאינו מתיר ביותר מעשר משום דהכא בכה"ג א"א לעשותו מן הצד הואיל והיתדות הן דקין מאוד מן הצד ואין החבל נקשר ועומד עליהן לפי שהולכין להיות משפעין משפעין והחבל נופל מעליהן עד למטה ולעולם אימא לך דבעלמא מתיר צורת הפתח אפי' ביותר מעשר:

לגובה. מתיר צורת הפתח אפי' עד מאה אמה:

הדא דאת אמר לענין כלאים דוקא. אבל לענין שבת לא תהא פאה גדולה מן הקורה שבמבוי שאינו מתיר אלא עד כ' אמה:

אמר ר' יוסי דלא היא. דאין חילוק והיא כלאים והיא שבת דחדא דינא אית להו לענין גובה בצורת הפתח:

על דעתיה דר' יוסי. א"כ מה בין קורה ומה בין פאה לענין שבת. וקאמר דהא איכא בינייהו דפאה אינה מצלת מרוח אחת כלומר אם כל הרוח פתוח הוא מלמעלה עד לארץ שאין צורת הפתח מתיר עד שתהא המחיצה מגופפת מארבע רוחותיה דנשתיירו שם גיפופין סמוך לקרקע אלא שאין גבהן עשרה טפחי' להיות נחשבין מחיצה בהא הוא דמהני צוה"פ שלמעלה אבל קורה מצלת אף שהוא פתוח לגמרי מרוח אחת כדין קורה במבוי והא הוא דאיכא בינייהו לענין גובה בשבת:

ואתיא וכו'. כלומר וכהאי מ"ד דס"ל הכי דאין צוה"פ מתיר בשהרוח פתוח לגמרי:

טטרפליות שבכרמים. והכי איתא נמי בעירובין אבל בפ"ק דסוכה גריס שבכרכים והן הגזוזטראות היוצאין מכותלי הבתים אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף תקרה ולא נעשו משום היתר קורה א"נ סוף של הקורה עצמה היוצא מן הצדדי' והוא ג"כ נקרא סוף תקרה:

ואין סוף תקרה מציל משום פאה בתמיה. דנהי דלא נעשו לשם קורה הא מיהת ליתהנו משום צוה"פ כשמגיעין סוף תקרה של צד זה לצד זה וכדאמר ר' פנחס דאתא עובדא וכו' ועליהן ד' פיסטליות כמו פסי קורה והתיר לטלטל תחתיהן משום צורת הפתח או משום פיאת התקרה דאמרינן פי תקרה יורד וסותם וה"נ כן:

פאה מהו שתציל בסוכה. אי מהני צורת הפתח להיות נחשב דופן לסוכה ואמר להן מצלת:

סוף סכך. היוצא מן הסוכה לחוץ מהו שיציל ויתיר גם מבחוץ משום סוכה:

זה. צורת הפתח נעשה לכך להיות תחת דופן לסוכה אבל סוף סכך לא נעשה לכך להתיר מבחוץ:

כל אילין מילייא. דאמרן לעיל בסוף תקרה לענין שבת לא אמרו אלא דרך משא ומתן בדבר אבל להורות להיתר למעשה אסור דק"ו מה אם סוכה קלה את אומר אסור סוף סכך שבת החמורה לכ"ש:

מאן תנא פיאה מצלת. בכלאים לא ר' יוחנן בן נורי הוא דאמר הכי לעיל:

א"ל אדהי תנא. ובעירובין גריס הדא תנא והיינו הך כלו' אין דהדא תנא הוא דס"ל הכי ויחידאה היא:

נמצאת אמר לענין כלאים וכו'. מתוספתא היא דפ"ד אלא שנשתנית קצת הנוסחא:

מג' ועד ארבעה. ולא ארבעה בכלל:

אם העומד רבה על הפרוץ מותר. אף כנגד הפרוץ:

אסור. כנגד הפרוץ אבל כנגד העומד מותר:

מארבעה ועד עשר. ועשר בכלל אם העומד מרובה וכו' מותר אף כנגד הפרוץ:

לענין שבת וכו'. אין חילוק בין שהפרצה מג' ועד ארבעה ובין מד' ועד עשר אם הפרוץ מרובה על העומד אסור אף כנגד העומד דהא כיון שהפרוץ מרובה על העומד נתבטלה המחיצה ולא שייך לענין שבת להתיר כנגד העומד וכן בשהפרצה יותר מעשר היא אין כאן מחיצה ואפי' העומד מרובה על הפרוץ אסור:

לית כאן מג' ועד ארבעה. כלומר חלוקה זו ברישא לענין כלאים ליתא היא ולא מצינן למיתנייה דהא קתני אם העומד רבה על הפרוץ מותר ואם כן אם הפרצה היא שלשה שלשה והעומד הוא יותר משלשה מותר ואע"פ שאין בעומד רחב ארבעה ואמאי הרי יש כאן פרצה שלשה ואין כאן מקום ד' להעומד ולא הוי מקום חשוב להתיר בכה"ג משום העומד מרובה על הפרוץ אלא ודאי דסמי מהברייתא להאי בבא מג' ועד ד':

מתיב ר' מנא. על הא דאמר ר' חנניה בשם ר' יוחנן והתנינן בעירובין שם מקיפין המחיצה בקנים וכי קנה יש לו מקום חשוב והלא פחות מארבעה הוא ואעפ"כ מותר להקיף בקנים:

א"ל לא תתיבני פחות משלשה. אל תשיבני מהאי דמקיפין בקנים דהפרצה פחות משלשה היא דהא קתני התם בהדיא ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט וכל הפחות

מג' כסתום הוא וכי קאמינא אנא על חלוקה דהאי ברייתא מג' ועד ד' דהפרצה שלשה היא ומן הדין הוא דבעינן שיהא העומד מקום חשוב וקתני להתירא בעומד מרובה בלבד: **ר' יוסי בר בון בשם רב**. ופלוג אהא דרבי חנניה אלא דמ"מ דאע"פ שאין העומד מקום חשוב כיון שהוא רבה על הפרוץ מותר:

הלכה ג

מתני' **המטע שורה של חמש גפנים**. משום דאשכחן דחמש גפנים כרם מיקרי כדתנן לקמן הנוטע שתים כנגד שתים וכו' להכי נקט חמש גפנים לאשמעינן אליבא דב"ש דסברי דהואיל ואיכא חמש אע"פ שנטען בשורה אחת הוו כרם וצריך להרחיק ממנה הזרע ד"א כדי עבודת הכרם:

ובה"א אינו כרם. וא"צ להרחיק אלא ששה טפחים כדין גפן יחידית:

עד שיהו שתי שורות. ובכל שורה ושורה ג' גפנים ולא פחות וכדאמרינן לעיל בהלכה ג':

לפיכך הזורע ד"א. כלומר בתוך ד"א של עבודת הכרם:

בש"א קידש שורה אחת. דכי אמרה התורה פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם שורה אחת הוא דמקדש ואוסר דמקריא כרם:

ובה"א קידש שתי שורות. דאין נקרא כרם פחות משתי שורות דתבואת הכרם דאמרה תורה דמקדש שתי שורות הוא:

גמ' **והוא שזרע כנגד האמצעי**. הא דאמרינן דלב"ש מקדש שורה אחת לב"ה שתים דוקא אם זרע נגד כל השורה החיצונה וכנגד האמצעי דקאמר היינו אף כנגד הגפנים האמצעים ולאפוקי אם לא זרע אלא כנגד התחלת השורה מכאן או מכאן דאינו אוסר אלא את שכנגדו כדלקמן:

זרע כנגד האמצעי. כלומר אם לא זרע אלא כנגד שלש גפנים האמצעיים בלבד ולא כנגד הגפן שבקצה השורה שמכאן ומכאן:

על דעתיה דב"ש אוסר את כל השורה. דכיון דשלש גפנים נמי שורה מיקריא והזרע הוא כנגד שלש האמצעיים אוסר ג"כ את הגפנים שבקצה השורה מכאן ומכאן:

על דעתיה דב"ה. דאוסר שתי שורות ושלש גפנים שורה מיקריא אוסר שלש שבשורה הראשונה ושלש כנגדן שבשורה שניה ובכרם שיש בו כמה שורות מיירי:

זרע כנגד הביניין שבאמצעי. כלומר לא כנגד הבינים האמצעי ממש דא"כ הוה קשיא דאם אוסר שתים שמכאן ושמכאן מכ"ש דאוסר החמישית והיא הגפן האמצעי דיותר קרובה היא לזרע שבין הביניים או לכל הפחות שוין הן ועוד דלגפן החמישית והיא האמצעית הזרע הוא משני הצדדים שלה ופשיטא דאסורה אלא דמיירי שזרע בין

הביניים שבגפנים שמכאן ושמכאן ולהכי קרי להו שבאמצעי מפני שהבינים הן באמצע של שתי שתי גפנים כזה:

על דעתיה דב"ש. דס"ל דבעלמא אוסר כל השורה והכא מכיון דלא זרע כנגד הגפנים עצמן אלא כנגד הבינים שלהן אוסר השתים מכאן ושתים מכאן דכל זרע שבין הביניים תופס הגפן שבצדה מכאן והגפן שבצדה מכאן:

חמישית איזו היא. כלומר דרך שאלה היא והחמישית שהיא גפן האמצעית שבשורה אזו היא וכלומר מה נאמר בה:

נאמר. דכך הוא אם היו הזרעי' של הבינים שאמרנו קרובים לאחת מהן והיינו לגפן האחת שהיא בצד האמצעית שמכאן ושמכאן וכגון שאין הזרע ביניים ממש באמצע המרחק אלא יותר קרוב להגפן שבצד האמצעי מלגפן החיצונה שבקצה השורה:

הרי אלו אסורות. כלומר כל הגפנים שבשורה אסורות ואף האמצעית החמישית וטעמא דהואיל והזרעים של הביניים קרובים ביותר לצד הסמוך של האמצעית מכאן ומכאן תופסים גם להאמצעית ולאוסרה כמו הגפנים שבצדדים:

ואם לאו הרי אלו מותרות. כלומר החמישי' שבהן מותרת:

על דעתיה דב"ה. דס"ל אוסר ב' שורות והכא דהזרע ביניים הוא ואוסר הגפנים שבצדה מכאן ומכאן בהשורה הראשונה וכן אוסר הגפן שבשורה שנייה שהוא כנגד הזרע הביניים מכאן ומכאן והרי אסור ארבע כנגד שתים והיינו ד' גפנים בשור' הראשונ' ושתים בשורה השנייה שהן מכוונים כנגד זרע הביניים שבראשונ':

זרע כנגד קרן הזוית. שבהכרס ועל דעתיה דב"ש איזו שורה אסורה שבצד זה או שבצד זה וקאמר זו וזו דמכיון דהזרע בקרן זוית הוא תופס את השורה שבצד זה ושבצד זה דכל קרן זוית נמשך לשתי הרוחות מכאן ומכאן:

ע"ד דב"ה אוסר שתים ככנגד שתים וא' יוצא זנב מכאן וא' יוצא זנב מכאן. שהרי לב"ה אוסר מה דנקרא כרם אלייהו והיינו שתי שורות של שלש שלש גפנים דפחות מג' גפנים אינה נקראת שורה ואשכחן דשתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ג"כ נקרא כרם כדתנן במתני' דלקמן. ואם הזרע הוא כנגד אמצע השורה הוא אוסר שלש כנגד שלש שהן שתי שורות והכא שהזרע הוא נגד קרן הזוית א"כ בדין הוא שיאסר שתים משורה הראשונה ושתים משורה השניה הסמוכין לו והן שתים כנגד שתים ועוד צריך שיאסור א' יוצא זנב מאלו השורות בעצמן דאע"ג דא' יוצא זנב משורה האחת בלבד סגי שיהא נקרא כרם והוי כשאר כרם של שתי שורות של שלש שלש הכא אי אפשר בא' יוצא זנב משורה האחת בלבד דמאי חזית לאסור היוצא זנב משורה זו יותר מהיוצא זנב שבשורה שבצדה שהרי

הזרע הוא בקרן זוית ותופס האיסור בשורה זו כמו בשורה זו לפיכך אי אפשר בענין אחר אלא ביוצא זנב משורה הראשונה ועוד ביוצא זנב משורה השניה והיינו נמי שלש גפנים הראשונים של שורה ראשונה ושלש גפנים הראשונים של שורה שנייה והא דלא קאמר אוסר שלש שבזו ושלש שבזו משום דהואיל והזרע הוא כנגד הקרן הזוית לא אתינן הכא אלא בתורת שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב שגם כן נקרא כרם אבל משום דלא נוכל לומר דבאחד יוצא זנב מהאחת בלבד סגי כדאמרן הלכך קאמר בהאי לישנא דצריך עוד אחד יוצא זנב גם מכאן וזהו השלישית שבשורה זו והשלישית שבשורה שבצדה דכל אחת ואחת נקראת יוצא זנב להשתים כנגד שתים כזה דהג' שבשורה האחד הוי יוצא זנב לשתים כנגד שתים וכן תקח עוד להג' שבשורה השניה והוי ג"כ יוצא זנב לשתים כנגד שתים דהיינו הך ובין הכל אוסר ששה גפנים הראשונים שבשתי השורות:

זרע כנגדה בינים שבקרן זוית. בין הגפן של קרן זוית ובין הגפן שבצדו וא"כ לב"ש פשוט הוא דאוסר כל אותה השורה של מקום הזרע אם הוא ברוח זה אוסר השורה שבהרוח ואם הוא בין הביניים של הרוח שבצדו אוסר השורה שבאותו הרוח:

ע"ד דב"ה. אינו אוסר כאן אלא שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב מכאן בלבד והיינו השלישית מהשורה הסמוכה להרוח שהזרע בתוכו אם הוא ברוח של השורה הראשונה אוסר עד השלישית שבשורה הראשונה והשתים שבשורה השניה שהן שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב ואם הזרע הוא בין הביניים של הקרן הזוית בהרוח שבצדו אוסר עד השלישית שבשורה שנייה מפני שהשניה מתחלת באותו הרוח שהזרע בו ואוסר השתים שבשורה הראשונה והן ג"כ שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב:

ששית איזו היא שלישית שבראשונה שלישית שבשנייה. כצ"ל ולפי מ"ש בספרים שניה שבשלישית קשה שלישית מאן דכר שמה והלא אף למאי דמחמרי ב"ה לא מחמירי אלא לאסור בשתי שורות ולא יותר אלא ודאי שלישית שבשנייה גרסי' ועל חלוקה שלפניה קאי דאלו בחלוקה זו שהזרע בין הביניים שבקרן זוית אינו אוסר אלא חמש גפנים ובחלוקה שלפניה היכא דהזרע כנגד הקרן זוית שאמרנו דאוסר שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב מכאן וא' יוצא זנב מכאן שהן ששה גפנים ועלה הוא דקאמר ששית איזו הוא כלומר ומה היא והיכן היא הששית שהוספת לאסור בכה"ג וקאמר היא השלישית שבראשונה וכן השלישית שבשניה דכאו"א הוי יוצא זנב להשתים כנגד שתים כדפרישית והא קמ"ל דבכה"ג שמשורה אחת הן שתים ומשורה שכנגדה הן שלש דזה נקרא שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כדתנינן במתני' דלקמן:

הלכה ד

מתני' **הנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב**. כמו שאמרנו בהלכה דלעיל ששלש גפנים נטועים בשורה אחת ושתים בשורה שנייה כנגד שתים מהשלש:

ואחת בינתים. שהשתים כנגד שתים והחמישית כנגד אוירן:

ואחת באמצע. כגון ד' גפנים לארבע רוחות וגפן אחת נטועה באמצע:

גמ' **לגבולותיה**. מיותר הוא דהא מפרש בתר הכי הגבולים וכתיב לבסוף זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב אלא דבא לסמוך כאן לגבולותיה לכנען למידרש לגבולות שבדו להם הכנעניים וכגון בכרם דמתני' דכך היו נוהגים ליטע כרמיהם ואתה הולך אחר הגבולים שגבלו דזהו נקרא כרם:

ולמדין מן הכנעניים. בתמיה וכי מהן למדין אנחנו לדינא מהו נקרא כרם:

שמואל אמר במורד לוכסן. כלומר דשמואל מפרש טעמא דמתני' דמשום הכי הוא לפי שלפעמים יש מקום מדרון אצל הגפנים באלכסון ואי אפשר לנטוע הכל זו אצל זו בשוה ונוטע אחת במקום המדרון והיא היוצאת זנב ולפיכך אמרו דנקרא כרם:

את רואה כאלו אחת נטועה כאן. ר' יוחנן מפרש דהיינו טעמא לפי שאני אומר דאתה רואה כאילו עוד אחת נטועה כאן בשורה שכנגדה נגד היוצא זנב והוי ככרם של שתי שורות משלש שלש:

נטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב. ועוד נטע בצדו שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב אם אנחנו אומרים גם בכי האי גוונא שאתה רואה כאלו עוד אחרת נטועה כאן אצל השורה של השתים וכן כאילו אחרת נטועה כאן אצל השורה של השתים שבצדה ונ"מ לעשותו כרם אחת כאלו הן כולן נטועות משלש שלש והוי ליה כרם גדול וכעין הבעיא השניה שלאחריה:

נטע. וכן אם נטע שתי שורות של שלש שלש גפנים דנקרא כרם קטן כדאמרינן לעיל בהל"ג ונטע עוד אחת מכוונת כנגד האמצעי שבשורה האחת אי אמרינן דאת רואה כאילו אחרת נטועה כאן בצדה של האחת מכוונת מכאן ומכאן והרי כאן כשלש שורות ולעשותו כרם גדול דכל שישבו ג' שורות כבר נקרא כרם גדול:

לא כן את אמר אין זנב לכרם גדול. והא אמרינן לעיל שם דאין שייך תורת זנב לכרם גדול והיאך אתה רוצה לומר דמחמת זה אתה עושה אותו לכרם גדול ומשני דהא לא קשיא דבשעה שהוא כבר כרם גדול בהא הוא דאמרינן דאין תורת יוצא זנב לי' למיחשביה בהדי הכרם וכי קא מיבעיא לן הכא מהו ליתן זנב לכרם קטן כדי לעשותו עכשיו כרם גדול וכדאמרן ונ"מ דאילו לכרם קטן אין לו דין מחול הכרם כדאמרינן לעיל. ולכרם גדול של שלש שורות יש לו דין מחול ולא איפשטו הנך בעיות:

הלכה ה

מתני' **הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו**. כלומר ויש שורה אחת בתוך של חבירו סמוכה לה וכנגדה:

ודרך הרבים באמצע. וכגון שדרך הרבים הזה אינו רחב ח' אמות דאלו יש שמנה אמות בין השורות לא הוי כרם ומותר להביא זרע ביניהן כדאמרינן בסוף פרקין:

הרי אלו מצטרפות. להיות כרם ומסיק בגמ' דאפי' לר"ש דס"ל דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו הכא מודה דכיון דאיכא שלו ושל חבירו מצטרפין הן לאסור הזרעים:

אם ערסן מלמעלן. שהעלה ראשי הגפנים על גבי הגדר ומתערבין הן אותם שבצד הגדר מזה עם אותם שבצד זה וערסן מלשון איזהו עריס דלקמן רפ"ו ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' **לית הדא פליגא על ר"ש**. לימא מתני' דלא כר"ש דס"ל לקמן בפ"ז אין אדם מקדש דבר שאינו שלו גבי המסכך את גפנו על תבואתו של חבירו:

תמן. שאני דהאיסור כולו שלו הוא ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו אבל הכא שורה גפנים שלו עם שורה של חבירו הן שמצטרפין לאסור את האמצעי כלומר דבר האמצעי והוא הזרע שנזרע ביניהן או סמוך להשתי שורות בתוך ד"א:

ר' מנא לא אמר כן. כלומר לא כר' אחי דהוה קשיא ליה מהאי דר"ש דלקמן בפ"ז כדאמרן משום דהאי דמתני' לא דמיא כלל להך דמסכך גפנו על גבי של חבירו אלא דהכי הוה קשיא ליה דלא כן א"ר שמואל בשם ר"ז לעיל בפ"ב בהל"ז על הא דתנינן לר"ש במתני' שם דס"ל אחד זרע פשתן ואחד כל המינין מותר לסמוך בצד שדה חבירו וקאמר עלה ר"ז דר"ש כדעתיה דכמה דס"ל לקמן דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו כן הוא אומר אין אדם חובש דבר שאינו שלו. כלומר שאינו אוסר על חבירו משום חובש ומקיים כלאים וקס"ד דר' מנא דהואיל דמדמי לה דינא דהתם לדינא דהמסכך גפנו א"כ ה"ה נמי דינא דמתני' דזה נוטע בתחלה שורה שלו אצל שורה של חבירו כמו דהתם דסומך הזרעים עכשיו אצל שדה חבירו ולר"ש דמתיר שם מותר נמי הכא והלכך מייתי לה ר' מנא להך דלעיל:

תמן. ומשני הש"ס דאפ"ה לא דמי דתמן האיסור הוא בא משלו לחוד ואין אדם וכו' אבל הכא האיסור שלו והאיסור של חבירו מצטרפין הן לאסור את זרע האמצעי:

הלכה ו

מתני' **הנוטע שתי שורות**. בין שיש בכל שורה שלש גפנים או יותר ואין בין השורות שמנה אמות לא יביא זרע לשם דשתי שורות הוו כרם אבל יש ביניהם שמנה אמות חוץ ממקום הגפנים כדאמר בגמ' הרי הן כגפן יחידית ומרחיק ששה טפחים משורה זו וכן משורה זו וזורע את הששה אמות שבאמצע:

היו שלש אם אין וכו'. קסבר האי תנא דבג' שורות הוי כרם נידון המקום שבין השורות כדין קרחת הכרם שהוא ט"ז אמה ובהא הוא דפליג עם ראב"י דלהאי תנא דוקא בנטע בתחלה כך והן ג' שורות אבל אם חרבה שורה האמצעית לא בעינן ביניהן שיעור קרחת הכרם מכיון דלא נשתייר כ"א שתי שורות ודין קרחת הכרם דריש פרקין היינו בכרם שיש בו ארבעה וחמשה שורות דכי חרבה האמצעית אכתי נשאר שלש שורות או יותר וראב"י ס"ל דאפי' חרבה שורה האמצעית מאחר שהיה לו דין כרם של שלש שורות אף עתה צריך הרחק ט"ז אמה:

שאלו מתחלה נטען. כלומר שאם לא הגיעו מעולם לכלל שלש שורות ולא היה נוטען מתחלה אלא שתי שורות היו מותר בשמנה אמות כדאמרינן ברישא עכשיו שנטען שלש הלכך אע"פ שחרבה האמצעית ולא נשתייר אלא שתי שורות הרי הוא ככרם שחרב באמצע וצריך הרחק ט"ז אמה ואין הלכה לא כת"ק ולא כראב"י בדין שלש שורות אלא כדאמרינן בסוף פרקין דלעולם אם נטע השורות רחוקות זו מזו שמנה אמות מותר להביא זרע ביניהן בהרחק ששה טפחים בלבד ובין שנטע שתי שורות ובין שלש שורות או יותר לעולם הדין כך ובענין חרבה האמצעית בזה הדין כדאמרי' ריש פרקין דבשלש שורות דהוא כרם גדול יש לו דין קרחת הכרם אבל בכרם קטן שאין בו אלא שתי שורות לא שייך דין קרחת הכרם דהא בעינן שישתיירו מיהת גפנים מכאן ומכאן כדאמרי' לעיל:

מתני' **הנוטע את כרמו שש עשרה וכו'**. כלומר על י"ו י"ו בין כל שורה ושורה מותר להביא זרע לשם ומרחיק ו' טפחים מן השורות כדין גפן יחידית וזורע את המותר באמצע:

בצלמון. שם מקום:

היה הופך וכו'. מחמיר על עצמו היה והיה נזהר שלא יהו הגפנים נוטים על הזרע והיה מצרף שער והיינו ראשי הגפנים של שתי שתי שורות לצד אחד אלו כלפי אלו וזורע את הניר שמצד האחר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום הזרע כלומר למקום שהיה זרוע באשתקד וזורע את הבור מקום הפנוי של אשתקד ושכך היה דרכם מקום שזורעין בו תבואה שנה אחת מניחין אותו לשנה אחרת בורה בלא חרישה וזריעה:

אף הנוטע את כרמו על שמנה אמות. בין כל שורה ושורה מותר דקסברי מכיון שהשורות רחוקות ח' אמות זו מזו הו"ל כגפן יחידית ומניח ו' טפחים סמוך לשורה ושורה וזורע את המותר וכן הלכה כדקאמ' בגמ':

גמ' **שמנה אמות שאמרו בין שתי השורות חוץ ממקום כרתין**. כלומר חוץ ממקום הגפנים בעצמן והן נקראין כרתין כדלעיל בהל"ג ועל שם שכורתין אותן ומניחין העקרין שיתעבו ויתגדלו ביותר וקמ"ל דאין מקום הגפנים בחשבון ח' אמות:

כמה דתימר וכו'. בעיא היא אי אמרינן דכמו דשמנה אמות שבין שתי השורות צריך שיהיו חוץ ממקום הגפנים כן נימא ודכוותה ארבע אמות שאמרו שצריך להרחיק מן הכרם יהיו חוץ ממקום גפנים ואי תימא דאה"נ א"כ לישמעינן דכל ד"א שאמרו בכרם הן חוץ ממקום הגפנים וממילא ידעינן דבשמנה שבין שתי השורות הדין כן:

א"ר אלעזר. דלא היא אלא דהחמירו בתוכו יותר מחוצה לו דמכיון שבין שתי שורות יש כאן איסור מכאן ומכאן הלכך בעינן שיהו הח' אמות חוץ ממקום הגפנים אבל בד"א שמרחיקין מן הכרם הן בחוצה לו ואין כאן איסור אלא מצד אחד של הגפנים לא החמירו בו ומקום הגפנים בחשבון של ד"א הן:

עד דאנא תמן. בעוד שהייתי בבבל קיימנתה. וכלומר דעל הא דקאמר החמירו תוכו יותר מחוצה לו קאי והייתי מקיים ומפרש דלאו כללא היא בכל מקום אלא דמצינו דלפעמים מחמירין בחוצה לו יותר מתוכו כדמסיים ואזיל:

תוכו שמנה חוצה לו שש עשרה אמה. והיינו במחול הכרם לב"ש דס"ל דבין כרם לגדר בעי הרחק ט"ז אמה כדאמרינן לעיל ובבין שתי השורות סגי בח' אמות דלא אשכחן דב"ש פליגי בזה וא"כ קיל תוכו יותר מחוצה לו להכרם שלא יביא זרע בין הכרם להגדר עד שיהא שם ט"ז אמה וה"ה לב"ה חמיר בכה"ג בחוצה לו שהוא י"ב אמה ותוכו בין השורות הוא בח' אמות אלא דהואיל לב"ש החומרא היא ביותר נקט אליבא דידהו:

א"ר אלעזר. על הא דר' זעירא קאי וכלומר דמפרש דאף לב"ש דמצינו דחוצה לו חמיר היינו לכתחלה שלא יביא זרע לשם אבל אם הביא בזה תוכו הוא חמיר דמד' אמות ועד שמנה אסור ומקדש הוא אף בדיעבד ומשמונה ועד ט"ז שהוא בין הכרם לגדר אסור הוא לכתחילה ואם הביא זרע אינו מקדש כ"א עד ד"א סמוך להגפנים:

ר' יוסי בשם ר' יוחנן וכו'. ר' יוסי ור' יהודה בן פזי דלקמן פליגי אליבא דר' יוחנן בהך פלוגתא דאשכחן לעיל ר"פ דאיכא דאמרי לב"ש עבודת הכרם ד' אמות ואיכא דאמרי לב"ש עבודת הכרם ח' אמות וה"פ דהאי מילתא:

אתיא דראב"י. דמתני' כב"ש כלומר דר' יוסי מפרש דהא דקאמר ראב"י אפי' חרבה האמצעית וכו' שאלו מתחלה נטען היה מותר בח' אמות ה"ק משום דסבירא ליה כבית שמאי דלעולם אף שורה אחת כרם מיקריא כדקאמר לעיל בהל"ה וסבירא להו נמי דעבודת הכרם שמנה אמות כהאי דאמר לעיל בריש פרקין ועבודת הגפן אדעתיה דב"ש שמנה אמות והיינו דראב"י במתני' דלעולם בעינן ט"ז אמה בין השורות דס"ל דשורה אחת הוי כרם וצריך להרחיק ח' אמות משורה זו וח' אמות משורה זו וא"כ אפי' חרבה האמצעית צריך שיהא ט"ז אמה בין שורות החיצונות:

מה נפשך וכו'. אסוקי מילתא היא וכלומר והא דקאמר שאלו מתחלה נטען היה מותר בח' אמות לאו בח' אמות בין השורות בין הכל קאמר אלא בח' אמות לזו ובח' אמות לזו והשתא בחרבה האמצעית נמי בעינן ט"ז דמה נפשך כרם גדול הוא אסור בשמונה כלומר כשהיה שלש שורות והיה כרם גדול אסור הוא בשמונה אמות לבד בין השורות עד שיהא שש עשרה בין השורות ח' אמות לזו וכן לזו דשורה אחת הוי כרם ומכל כרם צריך להרחיק ח' אמות שהן עבודת הכרם לב"ש:

ר' יודן לא אמר כן. כלומר בפירושא דסיומא מילתי' דראב"י במתני' פליג ר' יודן אר' יוסי ולא אמר כן אלא דה"ק שאלו מתחלה נטען היה מותר בשמנה אמות היינו משמנה אמות ולמעלן דשמונה אמות מצומצמות הוא דאסור כב"ש מפני שיש כאן בין השורות אבל שמנ' אמות וכל שהוא יותר מותר דלעולם לא בעינן ח' אמות לזו וח' אמות לזו בתחילת מטען אלא דעכשיו שחרבה האמצעית ס"ל לראב"י דצריך שיהא ט"ז אמה בין שורות החיצונות ולר' יודן לא ס"ל לראב"י בהך מילתא כב"ש דשורה אחת ליהוי כרם:

אית דבעי מימר. לפרש סיומא דמילתיה דראב"י דה"ק שאלו מתחלה נטען להשורות על מטע ט"ז בין כל שורה ושורה היה מותר להביא הזרע אף בח' אמות רחוק בין השורות וזורע באמצע אבל עכשיו שחרבה האמצעית לא יביא זרע לשם עד שיהא בין השורות החיצונות ט"ז אמה וטעמא דמילתא משום דמחמרינן בחרבנו יותר ממטעו בתחלה וכסברת ר' יודה בן פזי דלקמן וזה ע"כ בין לר' יודן ובין לאית דבעי מימר צריך לומר דס"ל הכי:

ר' יהודה בן פזי בשם רבי יוחנן. פליג אעיקרא דמילתא דקא"ר יוסי בשם ר' יוחנן ואהא דקאמר דראב"י ס"ל כב"ש בענין שורה אחת דהוי כרם דלא היא דבהא לא ס"ל כב"ש וכן בהא דקאמר ר' יוסי דלב"ש עבודת הכרם ח' אמות פליג נמי ר' יודה בן פזי אלא דאף לב"ש עבודת הכרם ד"א ואם אמרינן דאתיא דראב"י כב"ש בהא הוא דאמרינן דכמה דב"ש מחמירין בחרבנו יותר ממטעתו בתחלה כדא"ר יוחנן לעיל בריש פרקין גבי קרחת הכרם דבתחלת מטען ב"ש נמי מודו דמותר ליטע השורות על מטע ד"א ובחרבנו הוא דמחמירין כדפרישית טעמא לעיל מפני שצריך שישאר מקום חשוב באמצע והיינו ח' אמות לכאן וח' אמות לכאן וד' לעבודת הכרם לכאן וד' לכאן הרי כ"ד אמות כן ס"ל לראב"י דמחמרינן בחרבנו יותר ממטעתו ומיהו לאו לגמרי כב"ש ס"ל בדין קרחת הכרם אלא בהך סברא הוא דס"ל כב"ש דמחמרינן בחרבנו ואלו מתחלה נטען היה מותר בח' אמות בין השורות ועכשיו שחרבה האמצעית צריך בין השורות החיצונות ט"ז אמה ולדברי ר' יהודה בן פזי מתפרשין דברי ראב"י כפשטן וכדפרישית במתני':

גמ' **מותר הזרע**. על הא דר"מ ור"ש קאי דר' יונה קאמר בשם רב דמותר הזרע קאמרי אם זרע שם אבל לכתחלה אסור לזרוע ור' יוסי בשם רב קאמר דהלכתא דמותר לזרוע אפי' לכתחילה:

רב חייא בר אשי בשם רב. קאמר סתמא דהלכה כר"מ ור"ש קאמר ושואל הש"ס מה דלענין מה קאמר אם דמותר אף לכתחילה לזרוע או דוקא בדיעבד הוא דמותר הזרע ופשיט ליה דאף לדידיה מותר לכתחילה קאמר רב:

דא"ר בא משח. מדד לי רב חייא בר אשי כרמי להיות המטע על ח' ח' ובזה התיר לי לזרוע בין השורות ש"מ דכך קיבל מרב דאף לכתחילה מותר:

זרע כרמיה כרתין. כרישין:

ופריך ואינו אסור משום כלאים בכרם ומשני מערבבין היו הגפנים בכרם ולא היו נטועות שורות שורות כדין הכרם:

ופריך וכי אין עבודה לגפן יחידית. ולפחות היה צריך להרחיק ששה טפחים כדין גפן יחידית:

אלא כר' ישמעאל. ס"ל דאמר לעיל דאין דין עבודה לגפן יחידית:

דברי חכמים. כלומר ולדברי חכמים כך הוא כדאמר ר' יעקב בשם ריב"ל דהלכה כדברי שהוא מיקל בארץ ועבדינן כותיה בחו"ל וא"צ להרחיק מגפן יחידית וכן א"ר יעקב בר אחא והכי תניי תמן בבבל שבחו"ל הלכה כדברי המיקל בארץ:

הדרן עלך קרחת הכרם

פרק ה

הלכה א

מתני' **כרם שחרב**. כלומר שחרבו הגפנים מקצתן ממנו ולא שחרבה השורה האמצעית כדקאמר בגמרא:

אם יש בו ללקט עשר גפנים. נטועות למקום בית סאה כלומר שלא יהו מפוזרות ביותר מבית סאה ונטועות כהלכתן והיינו שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ה"ז נקרא כרם ובנוסחת המשניות ה"ז נקרא כרם דל ואסור לזרוע בכולו:

כרם דל. שגפניו מועטים והוא נטוע ערבוביא שהגפנים מעורבבים ואינו מכוון שורה כנגד שורה:

אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש ה"ז כרם. ומרחיק ממנו ד' אמות ומפרש בגמרא שמביא חוט ומודד כנגד העקרים לכוין שתים כנגד שתים וכו' ואע"פ שהנוף אינו מכוון זה כנגד זה שהכל הולך אחר העקרים:

ואם לאו אינו כרם. וא"צ להרחיק ממנו הזרע אלא ששה טפחים כדין גפן יחידית:

הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים ה"ז כרם. וצריך להרחיק ממנו ארבע אמות ואין הלכה כר"מ:

גמ' **אמר ר' יוחנן היא קרחת הכרם וכו'**. לפרש מפני מה שינה לקרות לזה קרחת ולזה שחרב סתם כדא"ר יוחנן ה"נ בריש פרק דלעיל וכדפרישית שם:

ר' זעירא מחוי לחברייא. הראה להם הדוגמא להבין המתני':

תשע שורין. מן שובע שובע כגון שיש כאן נטועים תשע שורות של שבע שבע גפנים והשורות מכוונות זו כנגד זו בשתי ובערב כזה והאורך ממזרח למערב הוא ט' שורות וזהו השתי והרוחב מדרום לצפון ז' שורות וזהו הערב:

נסב שורה פרא שורה לשתי שורה פרא שורה לערב. כלו' תצייר בעצמך וקח שורה אחת שתהא עדיין קיימת ותפחות ותחריב השורה השניה וכן כולן קח שורה ותפחות שורה לכל האורך והוא השתי נמצא שחרבו ארבעה שורות מן האורך ונשתיירו חמשה שורו':

פרא. לשון פחות הוא כמו שתמצא בפ"ו דכתובות תרין חולקין פרא צבחר וכן במקומות הרבה בש"ס הזה:

שורה פרא שורה לערב. וכן תעשה עוד בהרוחב והוא הערב קח שורה ותחריב ותפחות שורה וכן כולן בהשורות שהן מדרום לצפון ונמצא שחרבו שלשה שורות ותמצא שנשתיירו מהכל עשרים גפנים וזהו דקאמר נשתיירו שם עשרים גפנים כלומר כשהן ישארו קיימות ולא תחריב עוד ואז תמצא ארבעה פעמים שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כמו שתראה בחוש בצורה זו אשר העמדתי לפניך אלא משום דאנן תנן עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן משמע דלא נשתיירו כ"א עשר גפנים ואעפ"כ נראות נטועות כהלכתן ולכל רוח ורוח שתראה יהיה מהן שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב והיכי משכחת לה והלכך צריך שיחריב עוד ולא ישתיירו כ"א עשר גפנים ועם כל זה יהו נראות שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב. והיינו דקאמר ומסיים:

נסב תרתיי מכאן ותרתיי מכאן חדא מיכא וחדא מיכא. כלומר עכשיו תקח מהעשרים גפנים הללו שנשארו קיימות ותחריב אותן שתים מכאן ושתים מכאן והיינו מהשורות החיצוניות של ט' ט' של צד דרום ושל צד צפון תקח שתים מכאן ומכאן ותחריב ותשאר גפן יחידית בדרום וגפן יחידית בצפון ועוד תקח חדא מכאן וחדא מכאן והיינו משורות

החיצוניות של ז' ז' של צד מזרח ושל צד מערב ותשאר ג"כ גפן יחידית בצד מזרח וגפן יחידית בצד מערב וכשתעשה זה תראה שנשארו ששה גפנים בפנים קיימות והן שלש כנגד שלש בהשורות של ט' ט' ועוד נשאר ארבעה גפנים בשורות החיצוניות גפן א' בכל רוח ורוח והן הן העשר גפנים ובהן תראה בכל רוח ורוח שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב שמהששה הפנימיות נראות שתים כנגד שתים לצד מזרח וא' היוצא זנב הוא הגפן היחידית שנשארה בשורה החיצונה שבמזרח וכן לצד דרום וכן לכל רוח ורוח:

נשתיירו שם עשר גפנים. כצ"ל וכדמסיים ואזיל הדא דתנינן עשר גפנים לבית סאה:

נמצאו שתים כנגד שתים וכו'. כדפרישית שלכל רוח ורוח שתראה תמצא שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב:

את רואה כאילו אחת נטועה כאן וכו'. כלומר טעמא דמחשבינן לשתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ככרם הוא דמסיים כדאמרינן בפ' דלעיל בהל"ו לפי שאתה רואה כאלו עוד גפן אחרת נטועה כאן אצל הגפן היוצא זנב לנגד השורה השניה של השתים הפנימיות והוי כשתי שורות של ג' ג' וה"נ אמרינן הכא לכל רוח ורוח:

ליטע כאן אין את יכול. כלומר וא"ת דא"כ נימא נמי דאתה רואה כאילו עוד גפן היא נטועה מצד השני מכאן ויהיו ג' שורות של ג' ג' גפנים כמו שתראה בהשורות החיצונות של צד דרום וצפון שנשארה גפן יחידית קיימת והיא האמצעית שבשורה והיא היוצא זנב ומכוונת כנגד האמצעית שבשלש הפנימיות ואמרת דמחשבינן כאלו נטועה גפן בצדה ויש כאן שתי שורות של ג' ג' ותקשי דנימא ה"נ מצד אחר של היוצא זנב כאלו עוד נטועה גפן נגד השתים הפנימיות ונמצא שיש כאן ג' שורות של ג' ג' וליהוי לי' דין כרם גדול הא לא מצית אמרת:

שהוא זנב ואין זנב לזנב. כלומר הא היא גופה אתה מחמיר עליה ולהחשיבה לצרפה להשתים כנגד שתים דליהוו כרם משום תורת יוצא זנב והיינו כאלו נטועה עוד גפן אחת מצדה הא' וכדאמרן ועכשיו אתה רוצה להוסיף עוד ולומר דאמאי לא נימא כן גם מצדה הב' ולעשות עי"כ ככרם גדול הא לא אמרינן דהיא גופה אתינן עלה ממשום תורת יוצא זנב ואין זנב לזנב דנוסיף עוד תורת זנב אף מצדה השני כך דכולי האי לא מחמרינן והכי אמרינן בכל רוח ורוח ליטע כאן אין אתה יכול וכו':

הדא אמרה שאין זנב לכרם גדול. כלומר דלא אמרינן דמחמת תורת יוצא זנב נחשביה לכרם גדול וכדאמרן ובעיא היא לעיל בפ"ד כדמסיים ואזיל:

הדא פשיטא שאילתיה דר' יוסי בר זמינא בשם ר' יוחנן את רואה כאלו אחרת נטועה כאן. וכמו וכו' הוא דאסיפא דמילתיה דהתם קאי דא"ר יוסי בשם ר' יוחנן שם בהל"ו

דטעמא דיוצא זנב הוי כרם משום דמחשבינן כאלו אחרת נטועה כאן כדאייתינן לעיל וקאמר עלה דר' יונה בעי דלפי האי טעמא אם נטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ועוד שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב בצדה מהו דנימא כאילו עוד אחרת נטועה כאן אצל השורה של שתים וכאלו עוד אחרת נטועה כאן אצל השורה של שתים שבצדה והוי כג' שורות של ג' ג' ולעשותו כרם גדול ועוד בעי התם אם נטע שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעית אם אמרינן דאת רואה כאילו אחרת נטועה אצל האחת מכוונת מצדה מכאן ומכאן ונמי לעשותו ככרם גדול וכדפרישית שם דנ"מ לענין דין מחול הכרם דיש מחול לכרם גדול ואין מחול לכרם קטן והשתא קאמר דמהכא נפשטה הבעיא דלא מחמרינן כולי האי ואין תורת יוצא זנב לזנב כדי לעשותו כרם גדול וכדמוכח מהא דאמרן:

נמצאו ששים וארבע. השתא מהדר הש"ס לדייק על הא דר' זעירא דמפרש להמתני' בכרם של ט' שורות של שבע שבע גפנים אם עולה החשבון למאי דתנינן עשר גפנים לבית סאה עד דלבסוף פריך עליה דלא מצית תנייה ולפרש המתני' בכרם דכה"ג ולא קמה מילתיה דר"ז כדלקמן:

נמצאו ששים וארבע על ארבעים ושמנה. כלומר הרי שנמצא בכרם כזה שהוא ס"ד בארכו ומ"ח ברחבו והיינו לכל היותר שתאמר בו להרחיק השורות זו מזו כדי שיחזיק הכרם עם הגפנים שנשארו בו לבסוף במקום בית סאה וא"כ צריך שתאמר בו שהשורות הן נטועות על שמנה שמנה אמות רחוקות זו מזו אבל לא יותר שאם הן רחוקות משמנה ולמעלה בין השורות מותר להביא זרע אפי' בין השורות ולמאי הלכתא הוי כרם דהא בכה"ג אין השורות מצטרפות להחשיבו לכרם כדתנן בסוף פרק דלעיל אלא ודאי דלכל היותר אי אתה יכול לעשות ההרחק בין השורות כ"א עד ח' אמות מצומצמות והיינו עם מקום הגפנים דאילו יש כאן הרחק ח' אמות חוץ ממקום הגפנים אכתי מותר להביא זרע אף בין השורות כדתנן בפ' דלעיל בהלכה ח' אלא דבח' אמות עם מקום הגפנים שפיר משכחת לה דהוי כרם ונמצא שבין השורות שהן ט' של ז' ז' וזהו לאורך הכרם יש ח' מרחקים של ח' ח' אמות והרי הוא ס"ד אמות בארכו ובין השורות של הרוחב שהוא מדרום לצפון יש בהן ששה מרחקים של ח' ח' אמות והרי הוא מ"ח אמות ברחבו וזהו כשהיה הכרם שלם בתחלה וכל הגפנים שלו קיימות היו ונמצא שהיה הכרם מחזיק יותר ויותר מבית סאה שהרי בית סאה הוא חמשים על חמשים וכשתעשה מכרם כזה שיהיה ארכו כרחבו תמצא בו נ"ו על נ"ו הא כיצד תקח ט"ז אמות מן האורך על כל פני רחבו ויהיה ט"ז אמות באורך מ"ח ויהא נשאר הכרם מ"ח על מ"ח וקח רצועה זו

ותחלקנה לד' הרוחות של הכרם בכל רוח ורוח מ"ח האורך על רוחב ד' ותמצא שהוא נ"ו על נ"ו:

נסב תרתי מיכא ויהב לון הכא. כלומר שהרי מה שאמרנו הוא בתחילה דוקא כשהיה כל הכרם קיים אז היה חשבונו ס"ד על מ"ח אבל עכשיו שחרבו בו הרבה מהשורות ואי אתה יכול לחשוב בכרם מה שהוא חרב כ"א הגפנים הקיימות שעדיין בו והן העשר הגפנים ולפי שהן מפוזרות ביותר מבית סאה כמו שתראה בהצורה ולפי החשבון שזכרנו ותמצא שעד שתי שורות החיצונות בהשתי והוא האורך שם כלה החשבון של מ"ח על מ"ח והשתי שורות החיצונות כשתחשוב אותם ותצרף עם השבע השורות שהן המ"ח על מ"ח תמצא הרבה יותר מבית סאה כמו שאמרנו ונמשך לנו מזה שהגפן היחידית שבשורה החיצונה שבמזרח או שבמערב היא שעומדת רחוק הרבה חוץ להבית סאה וזה מובן בין שתקח ותחשוב השורות ממזרח למערב תהיה הגפן היחידית שבחיצונה שבמערב חוץ לבית סאה ואם תחשוב השורות ממערב למזרח תהיה הגפן יחידית שבחיצונה שבמזרח חוץ לבית סאה וזה הדרך הוא כשנקח השבעה שורות שבאורך או מתחלת צד מזרח או מתחלת צד מערב אך אם נקח ז' שורות בהאורך מלבד שורה החיצונה שבמזרח ומלבד שורה החיצונה שבמערב ויהיו אותן הז' שורות פנימיות בהאורך אז תמצא ששתים הגפנים היחידיות שבשורה החיצונה שבמזרח ושבמערב הן שתיהן רחוק חוץ להבית סאה שהרי בז' שורות הפנימיות בלבד הוא מ"ח על מ"ח ומהשורות הפנימיות להחיצונה שבמזרח הוא שמנה אמות על אורך מ"ח וכן למערב והרי מן החיצונה שבמזרח עד החיצונה שבמערב הוא אורך ס"ד על מ"ח וכבר הודעתיך שאם תעשה רבוע מס"ד על מ"ח יהיה הרבוע נ"ו על נ"ו וא"כ שתים הגפנים החיצוניות שבמזרח ושבמערב הן רחוקין הרבה חוץ מבית סאה שהוא נ' על נ' וכיון שכן הוא בעל כרחך צריך אתה לקרב בכל היכולת (וע"כ) לאותן הגפנים החיצוניות של מזרח ושל מערב עד שיהו עומדות נגד אותן הז' שורות הפנימיות והיינו דקאמר נסב תרתי וכו' כלומר עכשיו צריך שתקח לאותן השתים החיצוניות שאמרנו מכאן ותן אותם לכאן כלומר למטה סמוך לז' השורות הפנימיות זו של מזרח סמוך להשורה השביעית שבמזרח וזו של מערב בסמוך להשורה השביעית שבמערב או שתעמיד אותם בשורה החיצונה של דרום או של צפון כנגד הגפנים הפנימיות ויהיו ג' כנגד ג' כדלקמן ואז יהיו כל העשר גפנים באותן ז' שורות הפנימיות ועכשיו נמצאו ארבעים ושמנה על ארבעים ושמנה כדאמרן וכדי להבינך ביותר נעשה עוד צורה מהצורה הראשונה בעצמה ותבין לזה וכן להא דלקמן ובצורה זו לא העמדנו כ"א הגפנים העומדות קיימות ותבין להא

דקאמר שתקח השתים מכאן ותן אותן לכאן ולכל מה שיבא אחר זה וזו היא ובה הן הז' שורות הפנימיות תסתכל בצורה זו ותראה שהיא נלקחת מהצורה הראשונה עם העשר גפנים שנשארו בכרם אחר שחרבו שארי הגפנים והן נטועות שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב לכל רוח ורוח והגפנים החיצוניות שבצד דרום ושבצד צפון הן סמוכות אצל השורה החיצונה השביעית שמכאן ושמכאן והגפנים החיצוניות שבמזרח ושבמערב הן רחוקות ועומדות בשורה התשיעית שמכאן ושמכאן כמו שהיו בצורה הראשונה שהיו ט' שורות בהשתי והוא האורך והשתא קאמר שצריך שתקח אותן השתים החיצוניות של מזרח ושל מערב מהשורה התשיעית שמכאן ושמכאן שבצורה הראשונה ותן אותן ג"כ סמוכין להשורה החיצונה מהשבע השורות הפנימיות שבהכרם כדי שיהיו כל העשר באותן ז' שורות הפנימיות ויהיה בין הכל ארבעים ושמנה על ארבעים ושמנה כפי חשבון המרחקים שהן ח' אמות משורה לשורה באורך וברוחב כדפרישנא לעיל אך מקום העמידה והנתינה של אותן שתי הגפנים החיצוניות יכול להיות על שתי פנים או שתתן אותה שבמזרח סמוכה להשורה החיצונה שבמזרח וכן אותה שבמערב תתן שתהא סמוכה לשורה החיצונה שבמערב ויהא נחשב כרם מתורת שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב כמו שהיה מקודם כשהיו עומדות בשורה התשעית שמכאן ושמכאן או בדרך אחרת שתשים אותם בצד צפון או בצד דרום נגד שתי הגפנים הפנימיות שבאותה השורה עצמה ויהיו אלו נחשבות כרם מתורת שלש כנגד שלש דמכ"ש דהוי כרם ולכן שמתי שתי נקודות באלו מקומות המתחלפים או שתעשה כך או כך דלענין להיות כרם חדא דינא אית להו אלא שבענין המרחק בין אלו השתים החיצוניות של מזרח ושל מערב לבין הגפנים הפנימיות יש חילוק במקום שתתן אותם כמו שתראה בצורה זו ובזה תבין בהא דמסיים וקאמר:

חד ביניי עקר חד ביניי והב חד קרח י"ו על י"ו עבודתו בח' אמות. כלומר והרי עכשיו שנמצאו כל העשר גפנים בהז' שורות הפנימיות שהן מ"ח על מ"ח צריך אתה לעקור לכל הפחות מצד אחד מהשורה החיצונה חד ביניי חד ביניי מכאן להגפן היוצאת זנב העומדת בה וכן חד ביניי חד ביניי מצדה השני מכאן וזה שהרי אתה רואה בהצורה שג' גפנים עומדות בהשורה הג' שממזרח למערב ושלש גפנים עומדות בשורה החמישית והד' גפנים הנשארות עומדות שתים מהן בתוך השורה החיצונה זו בדרום וזו בצפון והשתים האחרות שעמדו בשורה התשיעית כמו שהיו בצורה הראשונה כבר אמרנו שצריך אתה לקחת אותן משם וליתנם לכאן והוא על א' משתי דרכים שזכרנו וא"כ אפי' אתה תתן אותם בצד אחד מהצדדים בדרום או בצפון כפי דרך הב' דלעיל ויהיו ג"כ ג' גפנים ברוח

אחת מהצדדים ובצד השני אין בו כ"א גפן אחת ואז תראה שבכל הג' רוחות נתפשטו הגפנים ומה שתופסין לעבודתן והוא שמונה אמות לפי המרחק שבין השורות בכרם הזה מלבד שבצד האחר שאין בו אלא גפן היחידית והיא היוצאת זנב ותופסת עבודתה שמנה מכאן ושמנה מכאן בהשורה החיצונה ונשארו שני הביניים שבראש השורה זו ושני בינים שבסוף השורה בלא שום גפן סביב להן בכל ח' אמות שלהן והן הן הביניים שבין השורות החריבות מהגפנים ולא נמצאו כ"א בין ב' שורות החיצונית שבצד דרום אם תשים אותן ב' גפנים הנזכרים של מזרח ושל מערב בצד צפון או להיפך אם תשים אותן ב' הגפנים בצד דרום אז תמצא שני ביניים בין השורות החיצונית הצפוניות וג"כ ב' ביניים בראשי השורות וב' ביניים בסופן בצד צפון וזה תבין כאשר תתבונן בהצורה זו הב' אשר העמדתי לפניך והיינו דקאמר חד ביניי עקר וכו' וכלומר שהרי אלו הביניים אינן בכלל הכרם הזה ולא תכניס אותן בחשבון מה שהגפנים אוסרין ותופסין בעבודתן שהרי אין גפן סמוך להן בכל הח' אמות מסביב וא"כ עקור חד ביניי חד ביניי מצד הזה של הגפן היחידית העומדת באמצע השורה החיצונה וחד ביניי וחד ביניי מצדה השני בהשורה ותן מהן קרח אחד שהוא ט"ז על ט"ז וכלומר תצרף אותן הד' ביניים ותשים אלו אצל אלו והרי קרח אחד של ט"ז על ט"ז כדמסיים עבודתה בשמונה אמות וכלומר שהרי עבודה וההרחק בין השורות בכרם הזה שמנה אמות הן וא"כ כל ביניי וביניי הוא ח' על ח' וכשתשים אותן ביחד הרי קרח של ט"ז על ט"ז וקורא אותן קרחה לפי שאינן נכנסין בחשבון הכרם מה שתופסין הגפנים לאיסור בכדי עבודתן בבין השורות כאשר אמרנו וכל האי דמבאר הש"ס היא כדי לבא אל הקושיא דמקשה על דר' זעירא לקמיה דאי אתה יכול לפרש המתני' בכרם הזה שאמרת ולפיכך מקדים הקדמות האלו ולומר דאף אם תאמר כך שאין אתה חושב אלא ז' שורות הפנימיית והב' הגפנים החיצונות בבמזרח יש במערב אתה מקרב אותן סמוך לתוך הז' שורות כדי לתרץ הקושיא שלא יהיו תופסין ס"ד על מ"ח והוא הרבה יותר מבית סאה כמפורש לעיל וכן הדרך שתקרב אותן ב' גפנים ג"כ תעשה אותן שיהיו תופסין האיסור ביותר בהכרם והוא הדרך הב' שנתבאר שתעמיד אותן בא' מצדדי הכרם ואפי' אם תאמר כן מכל מקום תשאר הקרחה של י"ו על י"ו בצד אחד מהכרם שלא תכנים אותה לחשבון לפי שאין לה עבודה בהכרם שאין שים גפן סמוך לה בכדי שמנה אמות כמו שבארנו וכיון שכן הוא תמצא הקושיא על הא דר' זעירא וזה כי לא משכחת לה חשבון של בית סאה באלו הז' שורות שתופסין בהן העשר גפנים וממ"נ תהיה קושיא זו דהאיך שתאמר לא תמצא החשבון מכוון אלא או חסר מבית סאה או יותר הוא. וקושיא השניה תקשי גם על הציור והאופן שצייר

ר' זעירא כדלקמן. ולפי שגי' הספר משובשת וא"א להעמידה בשום פנים להא דלקמן אציג לפניך הגי' הנכונה לפי הנראה והניכר כי נתחלפו השיטות והתיבות בהענין כמו שנמצא בהרבה מקומות בש"ס הזה:

מה את עביד לה. הש"ס מסיק הקושי' על דר"ז דלאחר שהקדמנו כל זה ותאמר לתרץ דבריו בכל ענין שתוכל כדלעיל אפ"ה קשיא ממ"נ האיך אתה עושה החשבון של הבית סאה להעשר גפנים כדתנן במתני':

הוא ועבודתו לתוך בית סאה או חוץ לעבודתו. כלומר אם שתחשוב להכרם עם העבודה שלו מה שתופסין הגפנים לאסור שיהיה זה הכל נחשב לתוך בית סאה בדוקא בלבד אבל לא מה שאינן תופסין בכדי עבודה שלא יהא זה נחשב בחשבון הבית סאה א"כ תהיה הקושיא שיחסור החשבון מחשבון בית סאה ואם שתאמר דגם חוץ לעבודתו נכלל בחשבון של בית סאה א"כ תהיה הקושיא שתמצא החשבון הוא יותר מבית סאה כאשר יבא לקמן:

וה"ג אין תעבדינה הוא ועבודתו בתיך בית סאה אשכח חסר ארבע מאוון וחמשין ותרתיי ואין תעבדינה חוץ לעבודתו אשכח יתר מתלת מאוון ותמנין וארבעה. ובספרי הדפים נתחלף מחסר ליתר ומיתר לחסר וכן נתחלפו התיבות ארבעין ותמנא וצ"ל תמנין וארבעה ובזה תמצא הכל מבואר וחשבון מכוון כפי הקושיא. והכי פירושה:

אין תעבדינה הוא ועבודתו בתוך בית סאה אשכח חסר ארבע מאוון וחמשין ותרתיי. שהרי בית סאה היא נ' על נ' וחשבונה על האמות לפי חשבון הכפול נ' בנ' עולה לכ"ה מאות אמה ומ"ח על מ"ח עולה לחשבון כ"ג מאות וארבע אמות וא"כ חסר קצ"ו אמות מבית סאה עוד חסר חשבון הקרחה של י"ו על י"ו שאמרנו שהוא בצד אחד בהשורה החיצונה של הז' שורות כדלעיל וט"ז על ט"ז עולה לחשבון ב' מאות וחמשים וששה אמות והם ג"כ אינן עולין בחשבון של הבית סאה שהרי אין אנו חושבין כ"א מה שהגפנים תופסין בכדי עבודה של בין השורות וכמו שנתבאר תצרף קנ"ו עם רנ"ו תמצא ארבע מאות וחמשים ושתים והרי אשכח חסר ארבע מאוון וחמשין ותרתיי:

ואין תעבדינה חוץ לעבודתו אשכח יתר מתלת מאוון ותמנין וארבעה. ואם תאמר איפכא להאי גיסא דגם מה שחוץ לעבודתו נכלל הוא בחששון של הבית סאה אז תמצא יותר מחשבון של הז' שורות שיהיה יותר שפ"ד אמות ואנן לא בעינן כ"א קצ"ו להשלים לחשבון של בית סאה הא כיצד שהרי כשאתה אומר שתחשוב הכל ואף מה שאין הגפנים תופסין בכדי עבודה יהיה נכלל בחשבון בית סאה א"כ הז' שורות שהן מ"ח על מ"ח והן עולין לחשבון כ"ג מאות וד' אמות ואכתי חסר קצ"ו לבית סאה על כרחך צריך

שתקח אותן הקצ"ו מחוץ לז' השורות הפנימיות של כל הכרם כפי הצורה הראשונה והוא הכרם של רבי זעירא שאמר להחבריא וכשתתבונן בצורה זו אשר העמדתי לפניך ותסתכל עוד בצורה הראשונה תמצא שחוץ מז' השורות והוא בהשורות החיצוניות שבצורה הראשונה והן התשיעית שמכאן ושמכאן יהי' עולה לחשבון שפ"ד אמות לכל הפחות שהרי כשתצרף שתי שורות החיצונות יחד עולה לחשבון תשס"ח אמות שהרי יש כאן ט"ז הרוחב על אורך מ"ח וי"ו פעמים מ"ח הן תשס"ח אלא דכל כך לא מצית לאקשויי על דר"ז יכול הוא לשנויי לך דמה שאמרתי מכרם של ט' שורות באורך לא שתקח ותצרף כל השתי שורות החיצונות להז' שורות הפנימיות כדי להשלים חשבון הבית סאה דלא היא כ"א תקח שורה אחת מהן להשלים והכי קאמרי או משורה הט' שבמזרח או משורה הט' שבמערב תקח להשלים להז' השורות שישארו עם העשר גפנים כדי שיהיו עשר בבית סאה מיהו הא קשיא לן דלכל הפחות שורה אחת מהחיצונות על כרחך צריך שתקח כולה דאל"כ למאי הלכתא אמר ר"ז באופן הט' שורות לא היה לו לומר כ"א מה שצריך לחשבון בית סאה והשתא היא גופה קשיא לן דכשתקח אף שורה אחת בלבד עולה החשבון שלה שהוא הרוחב שמנה על אורך מ"ח לשפ"ד אמות והרי אין אנחנו צריכין להשלים לחשבון בית סאה כ"א קצ"ו אמות והכא אשכחת היותר על הז' שורות שעולה מסך תלת מאוון ותמנין וארבעה. זה פי' קושיא הראשונה לפי גי' הנכונה:

וכמו פלגות ביחידיות הן. זו קושיא שנייה היא כלומר ותו דאף אם תימצי לומר ולדחות קושיא קמיית' דר"ז אינו מוסיף מהשורות החיצונות על ז' הפנימיות אלא מה שצריך להשלים לחשבון בית סאה. והיינו קצ"ו אמות והוכרח לאוקמי בכרם של ט' שורות של ז' כדי למצוא אח"כ מה שצריך ליקח מהן להשלים הבית סאה ולא שיקח את כל השורה כולה אכתי קשיא על עיקרא דפירושא דר"ז דמוקי למתני' בכרם דכה"ג כדי שנמצא בה ד"פ שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כדקאמר בהדיא דמאלו עשר גפנים שנשארו קיימות תראה לכל רוח ורוח כן והא למאי דמפרש לה דמחריב שורה אחת בין שתים בשתי וכן בערב וחוזר ולוקח תרתיי מכאן וכו' כדפרישנא לעיל נמצאת אומר דאע"פ שנראה כן לכל רוח ורוח מ"מ אין הדבר כן שהרי אחר שלקחת לרוח אחת חמשה גפנים לחשבון שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב תו לא משכחת לה עוד לג' רוחות אחרות כן אלא א"כ אתה חוזר וחושב לשתי הגפנים בעצמן מהשתים כנגד שתים הראשונות שכבר חשבת אותם לרוח האחת שפתחת לחשבן בתחלה כמו שתראה בהצורה והא קשיא דאמאי מחשבת והדר מחשבת להו לכאן ולכאן והרי אין כאן סדורות להיות נטועות כהלכתן

ב' [כנגד ב'] וא' יוצאת זנב למיחשביה כרם אלא החצי מהעשר גפנים בלבד והחצי האחר והן חמשה גפנים האחרות אינן נטועות כסדר הזה אלא מפוזרות הן אחת הנה ואחת הנה והיינו דקאמר וכמו פלגות ביחידיות הן שחצי האחר מהן אינן נטועין כסדר הכרם אלא כמו נטועין ביחידיות יחידיות הן ומנא לך למיחשב להו ג"כ ככרם ולעשות מכרם אחד ד' כרמים לכל רוח ורוח ולמנות השתים לכאן ממה שכבר מנית אותן לכאן:

אין תימר ברוצף. וכי תימא לתרץ במקצת הקושיא זו דאעפ"כ משכחת לה עוד כרם אחד מיהת מהחמשה גפנים האחרות ותוקמי בנוטע אותם רצופות זו אצל זו וכך תסדר אותם שיהיו ב' כנגד ב' וא' יוצאת זנב כמו הכרם הא' אלא שאינו נטוע כסדר בהמרחק כמו כרם הא' כ"א ברוצף ומיהת כרם הוא אם מכוונות ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב הא נמי לא מצית אמרת דלא תנינן אלא עשר גפנים לבית סאה ולדידך דבעית למימר דאחד נטוע כך במפוזר ומכוון ב' כנגד ב' וכו' וא' במרוצף א"כ משכחת לה נמי בטפי מעשר גפנים ונטועין ברצופין וסמוכות זו לזו ומכוונות ככרם ועוד דלדידך דמטרחת כולי האי לאשכוחי בגוונא שיהא נטוע כסדר הזה אלו עשר גפנים דמתני' א"כ היה צריך שיהו כולן נטועות בסדר אחד ולא משכחת לה לפי הסדר שאמרת שיהו כולן נטועות כן:

הוי לא מצי תנייה. אלא ש"מ דעל כרחך לא מצית למיתני להא דר"ז ולפרש המתני' דבכרם בכה"ג איירי אלא דאנן סתמא תנן עשר גפנים לבית סאה ויהיו נטועות בתחלה בג' שורות או ביותר כפי שיהיו ובלבד שיהו נשארות קיימות עשר גפנים בו ומפוזרות בבית סאה ולא ביותר ותמצא לכל הפחות שיהו מכוונות ב' כנגד ב' וא' יוצאת זנב ואפי' בכרם אחד שנראה כן סגי למיחשביה לכרם לאסור הזרעים בכל הבית סאה ולא תקשי דא"כ בחמש גפנים נמי משכחת לה הא לא מצית אמרת דאנן בעינן שישארו בו לא פחות מעשר לבית סאה דכה"ג לא בטיל הוא כשמפוזר במקום בית סאה אבל פחות מכאן ומפוזר במקום בית סאה מיבטל בטיל ולא מיחשב כרם כלל וכדאשכחן נמי גבי עשר נטיעות מפוזרות לבית סאה בפ"ק דשביעית ותו לא מידי:

הכורת מכוון וכו'. תוספתא היא בפ"ג ואכרם שנטוע בערבוביא קאי ומפרש לה דהכל הולך אחר הכורת והוא עיקר הגפן ולא אחר הנוף והבאתי תוספתא זו לעיל בפ"ד בהלכה ג' עיי"ש ד"ה הדא דתימר בשאין הכרתים מכוונים:

העבו. נתעבו ונתרחבו ונמצאו שעל ידי כך הן מכוונות הרי זה כרם:

איתתניי תני מבפנים. מפנים של הגפן מותח הוא בחוט אם מכוון הוא נגד פני הגפן שכנגדו ותניא אידך שהוא מותח מבחוץ והיינו מצדי הגפן לצדי הגפן שכנגדו ומפרש ר' יונה דלא תיקשי במאי פליגי הא היינו הך והלכך קאמר דבהא פליגי דמ"ד מבפנים

לאו שנוגע החוט בפני הגפן עצמו אלא בתוך טפח הסמוך לפני הגפן כגפן דמי ומותח מטפח הסמוך לזה אם מכוון להטפח הסמוך של כנגדו ונ"מ שלפעמים גפן אחד יותר עב ורחב מחבירו וכשאתה מודד מפני הגפן בעצמו אפשר שלא יהא מכוון לשכנגדו אם אתה מתחיל למדוד מן העב והרחב לחבירו שכנגדו שאינו רחב כ"כ ויוצא המדה מכוונת לצדדיו אבל אם אתה מודד בארץ מהטפח הסמוך המדיד' היא באמצע ולעולם מכוונות הן:

ומ"ד מבחוץ צריך שיהא נוגע בהן. בחוט המדידה ואם מכוונות הצדדין ממש אז הוא דנקרא כרם:

היתה שורה החיצונה שאינה מכוונת כנגד הכרתין. השתים שבה לא היו מכוונות העיקרים זו כנגד זו נותנין לה עבודתה והיינו ששה טפחים כדין גפן יחידית וזורע את המותר וקמ"ל דאף בצד הפנים בין השורות מותר לזרוע חוץ לששה:

א"ר יוסי וכו'. כלומר דר' יוסי פליג על זה וס"ל דלענין הגפנים הוא כן דאם זרע בתוך ששה ודאי הכל אסור בין הגפנים ובון הזרעים שמקדשין ואוסרין זה לזה אבל בחוץ לששה דקאמרת זורע את המותר לאו מילתא היא אלא הגפנים מותרות אם זרע חוץ לששה אבל הכרם הוא אסור לזרוע בו אף חוץ לששה:

דל בגפנים ועשיר בעבודות. במרחקים שבין שורות הגפנים והן נקראין עבודות מה שתופסין הגפנים לאסור כדלעיל וקמ"ל דאף שהן מרוחקות זו מזו אם יש לכוון ב' כנגד שלש ה"ז כרם:

הלכה ב

מתני' **כרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות**. שאין בין שורה לשורה ארבע אמות:

רש"א אינו כרם. ומרחיק ו' טפחים לכל רוח וזורע דכיון שאין בין השורות ד' אמות כדי עבודת הכרם ואין יכול להכניס הבקר וכליו ביניהן אין שם כרם עליו:

וחכ"א כרם ורואין את האמצעיות כאילו אינן. לפי שדרך בנ"א ליטע שורות רצופות הרבה ביחד ואותן שהן ראוים להתקיים ולהעשות כרם יהיו כרם והשאר יהיו לעצים הלכך רואין את האמצעיים כאלו הן עצים והחיצונים מצטרפין להיות כרם אם יש ביניהן ריוח הראוי להם והלכה כחכמים:

גמ' **אמר להן ר' שמעון וכו'**. כלומר שהשיב להם מנין לכם לומר שרואין את האמצעיות כאלו אינן נחשבין לכרם אלא לעצים בעלמא ואני אומר בהיפך אפשר שאלו הן שנטען בתחלה להיות הן עיקרן של הכרם דלא נטעי אינשי מתחלה שורה לעצים אצל שורה של כרם ומכיון דלא ידעינן וכולן רצופין הן אין שם כרם עליו:

הדא אמרה כשהיו שש כנגד שש. ר' חנניה סבירא ליה דטעמיה דר"ש כדאמרן שאין מדרך ליטע שורה של עצים אצל שורה של כרם לפיכך קאמר זאת אומרת דלא פליג ר"ש אלא בשהכרם נטוע שורות הרבה וכגון שש שורות של שש שש גפנים שהן שש כנגד שש ומשום דתנן להחכמים דרואין את האמצעיות כאילו אינן משמע שיש כאן אמצעיות הרבה ובין כל שתי שורות של הגפנים רואין את השורה שביניהן כאלו הוא לעצים ועלה הוא דפליג ר"ש דאתה אומר השורה האמצעית היא לעצים והשורות של הצדדין שלה הן לכרם ואני אומר היא לעיקר הכרם דאין דרך לעשות שורה אחת לכרם ושורה אחת שאצלה לעצים וכן לחזור ולומר על שאר השורות זו לכרם וזו שאצלה לעצים כדי שיהא ריוח הראוי בין שתי השורות ולהחשיבן כרם אלא כולם לכרם הן והואיל ורצופין הן ואין שיעור הראוי ביניהן לא הוו כרם:

אבל אם היו חמש כנגד חמש. דבכה"ג איכא למימר שכל האמצעיות הן נטועות לעצים זו אצל זו והשורות החיצונות לבדן הן לכרם וכיון דאיכא שתי שורות שיש ריוח הרבה ביניהן כ"ע מודים דלא פליג ר"ש בכי הא דאני רואה את האמצעיות כאילו אינן והוי כרם:

א"ר מנא הדא דתימר וכו'. כלומר ר' מנא פליג אהאי סברא דר' חנניה דאוקי לפלוגתייהו בשש כנגד שש בדוקא ומטעמא דיש לחלק בין היכא דאיכא כמה שורות זו אצל זו לעצים דבכי הא מודה ר"ש ובין היכא דנימא אחת לכרם ואחת שאצלה לעצים דבהא הוא דפליג א"כ לדידך דאמרת דמסתברא לחלק כן נימא איפכא דהדא דתימר דרבנן פליגי אדר"ש דוקא בשנטועות חמש כנגד חמש דאיכא למימר שהאמצעיות זו אצל זו שהן כלם לעצים והחיצונות בלבד הן לכרם והוי כרם דיש כאן ב' שורות וריוח הראוי ביניהן:

אבל אם היו שש כנגד שש. אף רבנן מודו דלא מסתבר למימר על אחת שהיא לעצים אצל שורה אחת של כרם:

אילו אתה רואה את האמצעית כאילו אינן אילו אילו. בתמיה כלומר על אלו ועל אלו והרי הוא כך הדבר לסברא דידך דלא שייך לומר על אחת בין השתים שזו לכרם וזו שאצלה בלבד היא לעצים דאלו אתה רואה להאמצעית כאילו היא לעצים אני אומר לך דשמא אלו האמצעיות הן לכרם ואלו שאצלן הן לעצים וכיון שכן הוא הדרי כולם לדין אחד להם והוו רצופים ואינן כרם כך היה לך לומר לסברא דידך אלא ודאי לא שנא דכל היכא דאיכא למימר הכי והכי פליגי ר"ש ורבנן דלר"ש מסתברא ליה דכולן שוין הן והואיל ורצופין הן לא הוה כרם ולרבנן מסתברא להו דלעולם כל היכא דאיכא אמצעית אני אומר עליה כאילו היא אינה ולעצים היא ושתים החיצונות שיש ביניהן ריוח הראוי הוו כרם:

מהו הדא דתנינן רואין את האמצעית כאלו אינן. אלישנא כאלו אינן מדייק דהו"ל למיתני כאלו עקורות:

א"ר הונא שמותר להדלותן על גבי גפנים. כלומר בהאי לישנא דינא קמ"ל שאם זרע ביניהן זרעים חוץ לששה טפחים דאע"ג דאותן שורות שהן כאלו אינן וכל זמן שהן בכרם כדין גפן יחידית הן מ"מ הואיל ונטועות שורות שורות מחזי ככרם ונהי דחוץ לששה טפתים אין מקדשין את הזרעים מיהת צריך להפוך אותן לצד אחר וכדתנן לקמן בפ"ז תבואה שהיא נוטה תחת הגפן מחזיר ואינו מקדש וקמ"ל הכא דא"צ לא להחזיר את הזרעים ולא לעקור לאלו השורות אלא מותר להדלותן על הגפנים שבצדן ובהכי מהני מפני מראית העין והלכך לא קתני כאלו עקורות אלא כאלו אינן על הזרעים אם זרע שם וכדאמרן:

הדא מסייעא להההיא דא"ר יוסי. לעיל בסוף הלכה גבי שורה החיצונה שאינה מכוונת דג"כ לא הויא לה דין כרם אלא כגפן יחידית ואם זרע בתוך ששה הוא דהכל אסור אבל חוץ לששה הגפנים הן שמותרין אבל הכרם אסור וכלומר שצריך תיקון להזרעים ולכתחילה אין לזרוע שם ואם זרע צריך שידלה הגפנים הסמוכין להזרעים על הגפנים שבצדן לצד האחר כדקאמר הכא ומסייעא היא לר' יוסי דשמעינן מיהת דלכתחילה אין לזרוע בכרם דכה"ג אף חוץ לששה ואע"ג דלא הוי כרם ממש מ"מ משום מראית העין הוא ואם זרע צריך תיקון אבל לכ"ע אינו מקדש ואוסר:

שמעון בר בא בשם ר' יוחנן כשם שהן חלוקין כאן כך חלוקין בשכונת קברות. הך מילתא גרסינן לה בפ' בתרא דנזיר בהלכה ג' ושם הגי' נכונה ועיקרית וכאן חסרה ונשתבשה מההיא דר' יונה וכו' כדלקמן דתנינן התם המוצא מת בתחלה מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו. כלומר שמותר לפנותו משם ולקוברו במקום אחר ונוטלו עם עפר תיחוח שתחתיו כדי תפיסה שהוא ג' אצבעות. מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן מצא ג' אם יש בין זה לזה מד"א עד שמנה ה"ז שכונת קברות כלומר אם יש מקבר ראשון עד השלישי לא פחות מד"א ולא יותר על שמונה ה"ז שכונת קברות ואסור לפנותן משם ואפילו אחד שניכר שלשם קבורה נתון הוא שם אסור לפנותו אלא שבאחד או בשנים אנו תולין שלא נקברו שם אלא לפי שעה והיה דעתם לפנותם אבל בג' מוכח שזה המקום מיוחד הוא לקברות וקא"ר שמעון בר בא דכשם שר"ש ורבנן חלוקין הן כאן במתני' כך הן חלוקין בדין שכונת קברות דהתם שאם היו שם קבורין הרבה ורצופין לר"ש אין זו שכונת קברות ולרבנן רואין את האמצעים כאילו אינן ושלשה עושין שכונת קברות:

א"ר יונה והכי גרסינן התם. א"ר יונה ולא דמיא תמן יש עליהן שכונת קברות ברם הכא אין עליהן שכונת קברות א"ר יוסי ולא דמיא תמן מרווחין ורצפן במחלוקת רצופין וריוחן דברי הכל ברם הכא מה פליגין בשבא ומצאן רצופין רש"א גל נפל עליהן ורצפן ורבנן אמרי מרווחין היו ורצפן. ע"כ שם וחסרו כאן דברי ר' יוסי ומחמת זה נשתבשה הגי' גם בדברי ר' יונה וה"פ דרבי יונה קאמר דלא כר' שמעון בר בא דמשוה דינא דהכא לדהתם ולומר דכשם שהן חלוקין כאן כך חלוקין שם אלא דלא דמיא דהתם אזלא כד"ה:

תמן יש עליהן שכונת קברות ברם הכא אין עליה שכונת קברות. כלומר שאני התם דכך שיערו חכמים דאם יש ביניהן מד' אמות ועד ח' ה"ז שכונת קברות ודוקא בשיעור הזה אבל אם היה שם כמו הכא בכרם והיינו שהן רצופין והכי נמי אם היו שם ג"כ רצופין שקבר הרבה במקום אחד זה אצל זה ואין בין הראשון להשלישי מד' אמות ועד ח' נתבטל המקום מתורת שכונת קברות משום דאמרינן דרך מקרה נקברו שם ודעתו לפנותן ושמא נאנס או שכח וא"כ לא שייכא דינא דהתם לדינא דכרם וכ"ע מודים בה:

א"ר יוסי ולא דמיא. כלומר דר' יוסי פליג אדר' יונה בהא דקאמר דהכל מודים בדינא דשכונת קברות דלא היא אלא דודאי פליגי ר"ש ורבנן גם בדינא דהתם אבל לא כהאי דקאמר ר"ש בר בא דכשם שהם חלוקין כאן כך חלוקין הן בשכונת קברות דלא דמיא אלא דאיפכא שמעינן להו בפלוגתייהו דהתם דר"ש אית ליה רואין ולרבנן לית להו רואין כדמפרש ואזיל:

תמן מרווחין ורצפן במחלוקת. כלומר בדינא דכרם דמתני' שדינן להיות מרווחין והוא רצפן בהא פליגי כדתנינן רצופין וריוחן דברי הכל. כלומר ואם לאחר שנעשו רצופין חזר וריוחן בזה דברי הכל מודים דהוי כרם דהא עיקר פלוגתייהו אם תלינן שיחזור וירויחן או לא דר"ש סבר הואיל והוא בעצמו נטען רצופין לא אמרינן דדעתו לחזור ולהרויחן וליטול האמצעיים לעצים אלא דדעתו דכולן יהיו לכרם וכיון שאין כאן שיעור הרחקה ביניהן לא מיחשבו כרם ורבנן ס"ל דשפיר תלינן שיחזור וירויחן ויטול האמצעיים לעצים:

ברם הכא מה פליגין. אבל הכא בשכונת קברות במה הן פליגי בשבא ומצאן רצופין הוא דפליגי ואיפכא ס"ל בהאי דינא דלר"ש אף שמצאן רצופין לא נתבטל מתורת שכונת קברות כמו שהיה בתחילה לפי שאני אומר בתחילה היה שם ביניהן כשיעור שכונת קברות ואחר כך נפל עליהן גל ורצפן ודרך מקרה הוא ועתיד הוא לתקנן לאחר זמן:

ורבנן אמרי מרווחין היו ורצפן. כלומר אע"פ שבתחילה מרווחין היו כשיעור חזר הוא ורצפן בעצמו שקבר שם עוד ואדעתא שיהו נקברין שם לגמרי ואינו עתיד לחזור וליטלן

ולעשות מרווחין כבתחילה וכיון דאין זה מקומן לא הויא שכונת קברות וזהו החילוק בין דינא דהתם לדינא דכרם דמתני':

הלכה ג

מתני' **חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה**. לרבותא קתני שאע"פ שעמוק י' ורחב ד' דבעלמא מפסיק הוא כדתנן לעיל בפ"ב מ"מ הכא שהוא עובר בתוך הכרם ס"ל לראב"י דאסור לזרוע בתוכו עד שיהא ג"כ מפולש מראש הכרם ועד סופו ובעומק עשרה ורחב ד' דאז הוי כרשות אחרת:

ואם לאו. שאינו מפולש בכל הכרם אלא שהכרם סתום מצד אחד ונמצא שהוא מוקף מהכרם מג' רוחותיו הרי הוא כגת שבאמצע הכרם דפליגי בה ר"א וחכמים וראב"י ס"ל כחכמים דאין זורעים בגת שבכרם אע"פ שעמוקה י' ורחבה ד' והלכה כראב"י וכחכמים:

שומרה שבכרם. הוא מקום גבוה שהשומר עומד עליו לשמור את הכרם ויכול לראות למרחוק:

זורעים בתוכה. בהא מודים חכמים דשאני גת שאויר הכרם מקיפה אבל מקום גבוה שאין אויר הכרם מקיפו מותר אם גבוה יו"ד ורחב ד' דהוי רשות אחרת:

ואם היה שער כותש. ששריגי הגפנים מתערבין ומסתבכין למעלה ע"ג השומרה זה עם זה כשער ומלשון עלי במכתש אסור:

גמ' **עד שיהא מבריק כדי הוא ועבודתו**. בעיא היא אי נימא דבעינן נמי שיהא החריץ נפרץ ומתפשט בתוך הכרם עד כדי עבודה מהגפנים מכאן ומכאן ואע"ג ששנינו רחב ארבעה טפחים אלמא בהכי סגי מ"מ איכא למימר דזהו בתחתיתו במקום שזורעין בו אם רחב ד' מקום חשוב בפני עצמו הוא אבל למעלה עד שיהא פתוח ונפרץ כדי עבודה שלו מכאן ומכאן מבריק לשון פתוח ויוצא לחוץ מל' ויצא כברק חצו:

מן מה דתני. ופשיט לה ממה דתני בברייתא דחכמים פליגי על ראב"י ואוסרין כיון שהוא בתוך הכרם וקתני שם מודים חכמים לראב"י בחריץ מבריק כדי הוא ועבודתו שמותר לזרוע בתוכו:

הוי. ש"מ דכן הוא סבר מימר ראב"י שאפי' אינו מבריק כדי הוא ועבודתו אלא שכולו אינו רחב אלא ארבעה וגבוה י' ומפולש בכל הכרם מותר לזרוע בתוכו:

מה פליגי. חכמים בברייתא אדראב"י בשהיו שתי שורו' מכאן ומכאן כלומר שמשני צדדי החריץ איכא שיעור כרם שהן שתי שורות אבל אם כל הכרם אין בו כ"א שתי שורות בלבד ובכל שורה ושורה ג' גפנים דבהכי הוי כרם ואותן הגפנים לא בעינן שיהו אלו כנגד אלו כדאמרינן בפ' דלעיל במתני' ו' דבחמש גפנים צריך שיהו ב' כנגד ב' וא'

יוצאת זנב אבל בששה גפנים אם הן נטועות בשתי שורות אע"פ שאינן מכוונין הוי כרם ואם החריץ הוא בין השתי שורות מכיון שהוא מגיע כנגד שלש גפנים של שורה אחת אף על פי שאינו מגיע עד כנגד הגפנים של שורה שכנגדה כבר בטל הכרם כלומר דבהכי הוי כמפולש בכל הכרם מכיון דמחריץ ולהלן ליכא גפנים מצד אחד ובהא כ"ע מודים שהרי החריץ הוא מפסיק בין השורו' ובטל הכרם לענין תוך החריץ שמותר לזרוע שם:

תני פחות מכאן אסור. בהאי ברייתא דלעיל נשנית ובדברי חכמים דפליגי אראב"י והיינו דפריך דלא כן מה אנן אמרין מאי קמ"ל פשיטא הרי אף בגבוה עשרה פליגי וס"ל אסור אף במפולש תשעה לכ"ש:

אלא מהו פחות מכאן. דקתני לאו אגובה קאי אלא לרוחב והא שפיר צריכא ליה למיתני דאל"כ מה אנן אמרין דיעשה כסתום הואיל ואין ברחבו ד' הזרע שבתוכו כסתום וסגור הוא ותהא מותר קמ"ל דאפ"ה אסור:

ויעשה כסתום ויהא מותר. ואמאי מחמרי הכא דהא לא כן תני בתוספתא פ"ד והובאה לעיל שרשי פאה נכנסין לתוך ד"א שבכרם פאה הוא צורת הפתח שבצד הכרם ומפסיק הוא שמותר לזרוע שם אע"פ שהוא בתוך ד' אמות שבכרם ואם שרשי הזרעים שבו יוצאין חוץ להפאה ונכנסין לתוך הד"א שבכרם אם הן למטה מג"ט הרי אלו מותרין מפני שהוא כסתום וה"נ נימא כן:

שנייא היא. הכא שאויר הכרם מקיף. שהחריץ פתוח הוא מלמעלה ואויר הכרם שמכאן ומכאן אוסרו:

אמר להן ר' אליעזר. גרסינן ואפלוגתא דגת דמתני' קאי שאמר להן ר"א לחכמים דמודו בשומרה שבכרם שמותר לזרוע בתוכה וכי אין אתם מודים לי שעמוק כגובה בכל מקום ואם בשומרה מותר אמאי פלגיתו עלי בגת:

אלא שאויר הכרם מקיף. תשובת חכמים לר"א היא כלומר דאלא היינו טעמא שאנו אוסרין בגת מפני שאויר הכרם מקיף סביב הגת שהיא עמוקה משא"כ בשומרה שהיא גבוה ואין אויר הכרם מקיף אותה:

מסתברא. וקאמר הש"ס דמסתברא היא שר"א שמתיר בגת יודי לראב"י בשומרה והיינו גם לחכמים לפי שעמוק הוא כגובה והא דנקט לראב"י משום סיפא הוא דנקט לה להשמיענו דראב"י לא סבר לה כר"א בגת דשאני גת שאויר הכרם מקיף אותה וכדפרישית במתני':

צריך שיהא שם חלל ארבעה. טפחים ואשומרה שבכרם קאי שצריך שיהא בתוכה חלל ארבעה כדי שתהא מופלגת מן הארץ:

הדא דתימר בעגולה. דבעגולה לא מהני רחב ארבעה למעלה מכיון שבדבר העגול נתמעט הרוחב מן הצדדין אבל במרובעת דרחבה ד' מכל צדדיה והויא מקום חשוב בפ"ע א"צ שיהא שם חלל ארבעה בתוכה:

הדא דתימא בעגולה. צריך שיהא גם ג"ט עפר מלמעלן ומטעמא דאמרן דמתמעטת מן הצדדין אבל במרובעת אין צריך גם לעפר ג"ט מלמעלן אלא ברחבה מלמעלן ד"ט בלחוד סגי:

מתני' גפן יחידית שהיא נטועה בגת או בנקע והן הבקעים שבשדות:

נותנין לה עבודתה. ששה טפחים כדין גפן יחידית וזורע את המותר שבגת ובנקע ולא אמרינן דמיחזי ככלאים ואע"פ שהזרעים עם הגפן בגומא אחת הן:

ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות. בהגת ובנקע לא יביא זרע לשם עד שיהא בה ד"א שאז ירחיק ששה טפחים מן הגפן וזורע את המותר ואין הלכה כר' יוסי:

והבית שבכרם זורעין אותו בתוכו. ולא אמרינן הואיל והגפנים מקיפין אותו סביב אין המחיצות מועילות ובגמרא מפרש לה כמה יהא שיעורו של הבית:

גמ' **משלשה ועד ארבעה היא מתניתא**. אבית שבכרם קאי דדוקא אם יש בו מג"ט על ג"ט ועד ארבעה על ארבעה אז זורעים בתוכו אבל אם הוא פחות מג' כסתום הוא וכטמון בכרם ובטל הוא לגבי כרם ואין זורעין בתוכו:

מג' ועד ד' משלים. כלומר השיעור הוא מיותר מג' עד תשלום ארבעה:

ארבעה. ואם יש בו ארבעה אז הוא זורע מיד וכדדריש ר' אבין בשם שמואל מקרא דכתיב בישעיה מ"ב והוא עם בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי כלאים החבאו קרי ביה כלאים בית שמחביאין בו את הכלאים אלמא דבבית קטן משתעי כדמשמע מפשטיה דקרא שיחביאו עצמן בבתים קטנים מאד מקום שמחביאין שם את הכלאים בכרם ואם הוא יותר מארבעה על ארבעה כבר יצא שמן משם בתי כלאים ואין זורעין בתוכו:

הלכה ד

מתני' **הנוטע ירק בכרם או מקיים**. עד שהוסיף במאתים:

הרי זה מקדש ארבעים וחמש פנים. בסתם כרם קאמר לפי שסתם כרם היא נטוע על ד' ד' אמות בין שורה לשורה והקידוש שמקדש היא בעיגול כדקאמר בגמ' דמיירי שהירק הוא זרוע כנגד האמצעית כלומר אצל הגפן האמצעית שבשורה האמצעית והוא שתהא האמצעי עגולה ירק כלומר שסביב סביב הגפן האמצעי זרוע היא הירק בעיגול והלכך מקדש ג"כ בעיגול סביב עד ט"ז אמה לכל רוח כדתנן בסיפא דמתני' שזה הכלל הוא לעולם כשהירק הוא בעיגול מקדש סביב לו ט"ז אמה עגולות והעיגול הזה הוא מחזיק

ל"ב על ל"ב אמה ובמרחק המרובע של ל"ב על ל"ב נטועים בו ט' שורות של ט' ט' גפנים וביניהן ח' מרחקים של ארבע ארבע אמות אבל כאן שהקידוש הוא בעיגול ולא במרובע ונמצא שכל ד' שורות החיצונות של המרובע הן חוץ לעיגול והיה נשאר בתוך העיגול ז' שורות על ז' שורות שהן מ"ט גפנים אלא שאם נחשיב הריבוע של הז' על ז' שורות וביניהן הן ששה מרחקים של ד"א ועולה הריבוע כ"ד על כ"ד אמות ואלכסונו הוא עודף תרי חומשי על כל אמה כפי חשבון האמצעי דכל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא א"כ יהיה האלכסון של המרובע הזה ל"ג אמות וג' חומשין ונמצא שתראה בצורה אשר תעשה כמו שאמרנו ויהו הגפנים מארבע הזויות של מרובע הזה חוץ להעיגול שאין העיגול מחזיק אלא ל"ב על ל"ב ואז תמצא שבתוך העיגול ממש מקודשים הן מ"ה גפנים ולא יותר:

אימתי בזמן שהן נטועות ארבע על ארבע. כלומר על מטע ד' ד' אמות בין השורות שאז החשבון מ"ה גפנים מכוון כמו שאמרנו או על חמש חמש ואע"ג דכשהן נטועות על חמש חמש בין השורות א"כ המרחקים שבין הז' שורו' והן ששה מחזיקות השטח של ל' על ל' אמה וכשתמדוד ט"ז אמה לכל רוח מהגפן האמצעית בעיגול תמצא שבעיגול הזה שהוא ל"ב על ל"ב לא יפלו בתוכו כי אם ל"ז גפנים והאחרות הן חוץ להעיגול אפ"ה מתקדשות הן מ"ה גפנים משום דאיכא למימר דגזרו חכמים בכה"ג מפני מראית העין דבין מטע על ד' ד' ובין מטע על ה' ה' טעו אינשי דלא ניכר ההבדל כל כך ואם אתה אומר שאין לאסור במטע על ה' ה' כ"א ל"ז גפנים אתו למיטעי ולומר דבסתם כרם שהוא על ד' ד' ג"כ אין מתקדש בו כ"א ל"ז גפנים לפיכך אמרו חכמים שגם במטע על ה' ה' שמתקדש בו מ"ה גפנים:

אבל היו נטועות על שש שש. דכבר ניכר ההבדל הרבה וכ"ש בשבע שבע דכולי האי לא אתו למיטעי העמידו חכמים על הדין ואמרו דמקדש הוא ט"ז אמה לכל רוח כמה שיכילו הגפנים בחשבון זה עגולות ולא מרובעות משום שהירק הוא בעיגול סביב גפן האמצעי לכך הוא מקדש בעיגול כמו שאמרנו ובמטע על ח' ח' לא מצי למיתני דבכה"ג אפי' בין השורות מותר להביא זרע לשם כדתנן בסוף פרק דלעיל ר"מ ור"ש אומרים אף הנוטע את כרמו על שמנה אמות מותר ואיפסקא לעיל הלכתא כוותייהו וטעמא דמקדש הכרם עד ט"ז אמה לכל רוח משום דאשכחן הכי נמי בקרחת הכרם דתופס האיסור עד ט"ז אמה לכל צד אלא דלא דמיא לגמרי לקרחת הכרם דהתם הדין היא שאוסר ואינו מקדש כ"א עד ד"א סמוך להגפנים ומשום דהמקום קרחה הוא ואין בו גפנים אבל הכא כיון דאיכא גפנים בכל מרחק הזה מקדש הוא עד ט"ז אמה לכל רוח:

גמ' **והוא שזרע כנגד האמצעית וכו' עד הדא הוא דתנינן הרי הוא מקדש מ"ה גפנים.** זה כבר מבואר הוא במתני' ממה שנתפרשה על פי זה:

אימתי בזמן שהן נטועות וכו' הדא מסייעא לר' זעירא דר' זעירא אמר שמנה וכו'. כצ"ל. ותיבת דר' אלעזר טעות הדפוס היא אגב שיטפא דלקמן כלומר דר' זעירא הוא דאמר בפרק דלעיל בהלכה ח' דשמנה אמות שאמרו בבין השורות שמותר להביא זרע לשם צריך שיהיו שמנה חוץ ממקום הגפנים כדפרישית שם והכא נמי מוכח מהאי מתני' דהחשבון המרחקים הן חוץ ממקום הגפנים דאלו אתה חושב מרחקים דמתני' עם מקום הגפנים תמצא דכשאני אומר שמקדש הירק שבגפן האמצעית את כל העיגול ט"ז אמה לכל רוח שיהיו גם הגפנים שבצדדי העיגול מבחוץ ג"כ מובלעי' בתוך העיגול וא"כ יהיו מתקדשין יותר ויותר ממ"ה גפנים וזה מובן הוא אם תראה בצורה שהיא עשויה במרובע ט' שורות על ט' שורות והעיגול בתוך המרובע יש בשטח שלו ז' שורות על ז' שורות וכשאתה חושב המרחקים של ד' ד' עם מקום הגפנים תראה שיכילו החשבון של ט"ז אמה לכל רוח מגפן האמצעית עד חוץ מהגפנים שבשורות החיצונות של המרובע ויכללו גם הגפנים שבצדדי העיגול מבחוץ בתוך החשבון אלא ודאי כל המרחקים נחשבין חוץ ממקום הגפנים ואז תמצא החשבון מכוון ממ"ה גפנים לא פחות ולא יותר כמפורש במתני' והיינו דקאמר דמסייע לר' זעירא דשיעורי מרחקים שאמרו חכמים הן חוץ ממקום הגפנים ונולד לנו קולא מזה בדינא דמתני' וא"כ מכ"ש שנאמר כן להחמיר דשמנה שאמרו בין השורות שמותר להביא זרע לשם היינו דוקא אם יש שמונה חוץ ממקום הגפנים:

היו נטועות על שש שש וכו'. דאמרינן דמקדש ט"ז אמה לכל רוח והדא מסייעא לר' אלעזר דאמר לעיל בפ"ד שם על הא דאמר ר' זעירא לעיל מניה דאנא קיימנתה דאשכחן דלפעמים החמירו חוצה מהכרם יותר מתוכו וכדפרישית שם דהיינו לב"ש דסברי גבי מחול הכרם דבין הכרם לגדר שהוא חוץ להכרם דאוסר עד ט"ז אמה ותוכו בין השורות הוא בשמנה אמות וה"ה לב"ה כן דחוצה לו י"ב אמה במחול הכרם ותוכו בח' אמות אלא דלישנא דר"ז התם אליבא דב"ש דמחמירי טפי הוא דנקט כדפרישנא התם ועלה קאמר ר' אלעזר שם דאף דמצינו לענין האיסור דלפעמים חוצה לו חמיר יותר מתוכו היינו לכתחילה לענין להביא זרע לשם אבל לענין קידוש אם הביא זרע לשם לעולם חמיר תוכו מחוצה לו דאלו תוכו בין השורות מקדש היא מד' אמות ועד שמנה אף בדיעבד ואלו חוצה לו בין הכרם לגדר אוסר הוא לכתחילה להביא זרע לשם מח' ועד ט"ז כלומר אפי' מח' ויותר ועד ט"ז אסור הוא אבל אינו מקדש הזרע כ"א עד ד"א סמוך להגפנים והיינו

דקאמר הכא דמתני' מסייעא ליה לר"א דדוקא תוכו הוא דמקדש עד ט"ז אמה לכל רוח כדמיירי דינא דהמתני' דאיכא גפנים בכל הכרם ומשום הכי קתני במתני' מקדש עד ט"ז אמה אבל בחוצה לו והוא בין הכרם לגדר אינו מקדש כ"א אוסר הוא לכתחילה להביא זרע עד ט"ז אמה והיינו נמי דקתני התם לא יביא זרע לשם ולא קתני מקדש וזהו דמסייע ליה לרבי אלעזר:

הלכה ה

מתני' **הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר**. אפילו הוסיף מאתים משום דאיסור כלאים במחשבה תלא רחמנא וזה היה דעתו לעקרו ולא נתעצל בו:

כשאחזור אלקטנו. ואם משהגיע לו עבר מעליו ואמר כשאחזור אלקטנו ה"ז נתעצל ושהה ואם שהה עד שהוסיף אחד ממאתים אסור ומפרש בגמרא כיצד הוא בודק לידע אם הוסיף במאתים לוקט אחד ומניח אחד כלומר לוקט אחד ממין הירק או ממין תבואה זה ומניח המחובר ומה שזה פוחת זה מוסיף כלומר לפי ערך הזמן שזה התלוש נתייבש יודעין אנו מה שהוסיף זה המחובר בזמן כיוצא בו כגון שזה התלוש נעשה יבש עד שלא תשאר בו ליחה במאה שעה א"כ יודעין אנו שהמחובר הוסיף בחצי שעה א' ממאתים ואם נשתהה זה בארץ חצי שעה משהגיע לו ולא לקטו ה"ז הוסיף במאתים שכשם שזה יבש מלחותו בכל חצי שעה חלק א' ממאתים כך הוא מוסיף בחצי שעה במחובר חלק א' ממאתים ואם שהה פחות מחצי שעה מותר:

גמ' **בפועל שנו**. הא דתנן דבאומר כשאגיע לו אלקטנו מותר בפועל שעוסק במלאכת הכרם מיירי דמכיון שהוא טרוד במלאכה לא מיקרי נתעצל ונתייאש מהכלאים אא"כ כשהגיע לו ולא עקר הכלאים מיד כדתנן בסיפא וכן בעל הבית שהוא בעצמו עסוק במלאכתו עשו אותו כפועל ובאומר כשאגיע לו אלקטנו מותר אבל אם אינו עסוק במלאכתו כשראה את הכלאים ולא עקרו מיד הרי הוא מקיים כלאים ואסור אם הוסיף במאתים:

בעה"ב שקיים ירקות שדה וכו'. תוספתא היא בפ"ג והתם גריס בסיפא אחר מכל מקום שקיים ירקות שדה בכרם אסור לו ומותר לכל אדם ולפי גירסא דהכא לרבותא קתני פועל דאע"ג דבשביל הבעה"ב הוא מקיים אפ"ה כאחר מיקרי ואינו אוסר אלא לו ומותר אפי' לבעל הבית:

וקשיא. על האי ברייתא אם אסור לו וכו' אם מקרי מקיים כלאים אף בשדה שאינו שלו א"כ מ"ש בין לו בין לאחר:

אלא כר"ש. מיתוקמא הברייתא דאמר לקמן בפ"ז גבי המסכך גפנו על תבואתו של חבירו דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו ואינו אוסר תבואת חבירו וקמ"ל דאע"ג דס"ל לר"ש אין אדם מקדש דבר שאינו שלו מודה הוא הכא דמיהת לו עצמו שאסור לו אפי' ליהנות בעלה קטן אחד מן הכלאים:

אבל אם ליקט הוא וכו'. אפועל קאי דהא דקתני בברייתא דפועל כאחר דמי היינו בשראה הכלאים וקיים ולא עקר אבל אם ליקט הוא בכרם בשביל הבעה"ב וקיים הכלאים כשהגיע לו וכדתנן בסיפא דמתני' אסור בין לו בין לכל אדם דהואיל ועושה עכשיו בשביל הבעה"ב כבעל הבית דמי לענין שאוסר על כל אדם:

ואם הוסיף במאתים אסור. דקתני במתני' מפרשין דבי ר' ינאי שמשערין בהדין ירבוזה מין ירק הוא אספרג"י בלע"ז כדתנן בריש פ"ט דשביעית הפיגם והירבוזין וכו' וירק הזה ממהר להתיבש ומשערין על כיוצא בו כדלקמיה דקאמר כיצד הוא בודק וכו' כדפרישית במתני' וה"ה בשאר מיני ירק או מיני תבואה משערין כך בכיוצא בהן וירבוזה דנקט לאשמעינן דהבדיקה היא לפי שיעור היובש במינו בתלוש כמו שמשערין בירבוזה:

הלכה ו

מתני' **היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים**. שלא בכוונה:

או שיצאו עם הזבלים. כשמזבל כרמו או עם המים כשפותח אמת המים להשקות הכרם ופעמי' שיש עמהם זרעים או הזורע בשדה לבן וסיערתו הרוח בכרם לאחריו את הזרעים והוא לא ראה וצמחו הזרעים בכרם מותר דכתיב פן תוקדש המלאה הזרע אשר תזרע וזה לא זרע בכוונה לפיכך אינו מקדש וכשיראה אח"כ הזרעים בכרם חייב לעקרן ואם קיימן ה"ז קידש:

סיערתו הרוח לפניו וראה שנפלו הזרעים לכרם הרי זה כזורע וכיצד יעשה:

אם עשבים. אם צמחו עשבים מהזרעים כמו השחת:

יופך. יהפך אותן במחרישה שלא יצמחו עוד ודיו:

ואם אביב. שכבר צמחו בהן החטים ונעשו אביב ינפץ אותו האביב כדי להשחיתו לפי שהכל אסור בהנאה:

ואם הביאה דגן תדלק. שאחר שהביאה דגן צריך הוא לקיים מצות שריפה כדין כלאי הכרם:

גמ' **בעומד בשדה לבן וכו'**. ומפני שר' אלעזר סתם דבריו ולא פירש אהיכא קאי אריש או אסיפא לפיכך בעי ר' זעירא מה איתאמרת במה היא הכוונ' בדברי ר"א אי בעומד דוקא קאמר וארישא קאי שעומד בשדה לבן וזורע דבהא הוא דאמרו סיערתו הרוח

לאחריו בכרם מותר ולאפוקי אם עומד הוא בכרם ובידו זרעים וסיערתו הרוח הזרעים ממנו ונפלו לאחריו בכרם דבזה אסור שהיה לו לראות ולהשגיח שהרי עומד בכרם הוא:
או אפי' עומד. כלומר או דדברי ר"א אסיפא קאי דקתני סיערתו הרוח לפניו אסור וקאמר אפי' הוא עומד בשדה לבן אסור הוא כשסיער הרוח לפניו את הזרעים לכרם שהרי רואה הוא אבל ברישא כשסיער לאחריו אפי' עומד בכרם מותר הוא וכדמסיים ואזיל דאין תימר בעומד בשדה לבן דוקא הוא וארישא קאי א"כ הא עומד בשדה כרם לא ואין תימר אפי' עומד קאמר ואסיפא קאי א"כ ברישא היא הדא היא הדא כלומר דבין עומד בשדה לבן ובין עומד בשדה כרם כשסיער הרוח לאחריו מותר ומהו:
נישמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ"ג לטעמא דברישא מותר:
מפני שהוא אונס. כשסיערו לאחריו והשתא מה אנן קיימין אם בעומד בשדה כרם נמי אמרת דמותר בלאחריו והא דקתני הזורע לאו דוקא הוא אלא הזורע הוא בשדה לבן והלך לו להכרם ועדיין זרעים אצלו וסיערתו הרוח לאחריו בכרם קשיא עובד עבודה הוא ואת אמרת מותר בתמיה דהא על כרחך הזורע דנקט הוא כדאמרן שהיה זורע בתחלה בשדה לבן והלך ועמד בכרם עם הזרעים וא"כ אמאי קרית ליה אונס לא היה לו לילך עם הזרעים לעמוד בכרם:
אלא ודאי כי אנן קיימין בעומד בשדה לבן דוקא וזורע דבהא הוא דתנן סיערתו הרוח לאחריו מותר ולא כשהלך להכרם עם הזרעים שאצלו:
אם עשבים יופך הכל מותר וכו'. ר' הושעיה מדייק לישנא דמתני' דקתני גבי אביב ינפץ וגבי דגן תדלק משמע דיש חילוק ביניהם לענין איסור ולפיכך מפרש דזהו ההפרש דבעשבי' דקתני יופך בלבד וא"כ די בזה ומותר הכל בהנאה ובאביב ינפץ שמנפץ הדגן שהתחיל להתגדל בהן לפי שהוא אסור והקשין מותרין הן ובדגן שכבר נתגדל בהן קתני תדלק לפי שאז הכל אסור בהנאה ואף הקשין:
ר' יוחנן אמר. דלא היא אלא אף בעשבים ובאביב הכל אסור בהנאה ומהו הדא דתנינן אם עשבים יופך וכו' דמשנה התנא בלישניה היינו טעמא כההיא דתנינן תמן בסוף תמורה דקחשיב התם ערלה וכלאי הכרם בהדי הנשרפין וקתני בהו את שדרכו לישרף כגון אוכלין ישרף ואת שדרכו ליקבר כגון משקין ושאר דברים לחין יקבר והלכך היא דשני בלישניה דדברו חכמים בהווה דעשבים ואביב עודם לחין הן ובעשבים סגי ליה בהפיכה לחוד ובאביב ינפץ דג"כ לא שייך ביה שריפה אלא דבדגן ממש שייך ביה שריפה קתני תדלק ולעולם לענק איסור שוין הן דהכל אסור בהנחה:

פעמים שהקשין מותרין והדגן אסור וכו'. כדמפרש ואזיל שאם זרע בהיתר שלא היה שם גפן וסיכך אח"כ את הגפן שהוא בשיעו' הרחק מן התבואה אלא שסיכך מן המתפשט ממנו על גבי התבואה הרי הקשין מותרין שגידולי היתר הן:

והדגן. שבהן ונתגדל אחר שסיכך בגפן אסור:

זרע באיסור. ואם הוא להיפך שבשעת הזריעה הי' שם סכך מהגפן ואח"כ העביר את הסיכוך קודם שנתבשל הדגן הרי הקשין אסורין והדגן מותר:

רבי [**זעירא**] **בעי**. על הסיפא דהניחא ברישא שהקשין מותרין והדגן אסור שפיר אלא הא דקאמר בלפעמים שהקשין אסורין והדגן מותר קשיא הרי הדגן גדל מתוך הקשין שהן איסור ואת אמר הדגן מותר בתמיה הא מיהת גידולין מן האיסור הוא:

ר' זעירא כדעתיה. לטעמיה הוא דאזיל לפיכך מקשי הכי דא"ר זעירא בשם ר' יונתן בצל של כלאים שנטעו באיסור ועקרו משם ושתלו במקום אחר אפי' מוסיף הוא כמה אח"כ הכל אסור:

שאין גידולי איסור מעלין את האיסור. כלומר גידולין הבאין מחמת האיסור אע"פ שהן בעצמן נתוספו בהיתר אין מעלין את העיקר האיסור:

הלכה ז

מתני' **המקיים קוצים בכרם ר"א אומר קידש**. כדקאמר טעמיה בגמרא שכן בערבייא מקיימין קוצים בשדות לגמלים וס"ל לר"א דמכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסרו בכל מקום כדאמרינן בריש מכילתין:

וחכ"א לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימין. כלומר במקום שמקיימין אותן אסורין ובמקומות שאין מקיימין אותן מותרין והלכה כחכמים:

האירוס. מין ירק שעליו רחבין ונותנין אותו בתבשיל וקורין אותו בערבי סוסנבר ובלע"ז מינט"א:

והקיסוס. אדרא בלע"ז שמדלין אותו על החניות או קוריול"ה בלע"ז ושושנת המלך בערבי שקאי"ק א"ל נעמ"ן ובלעז רוזיל"א:

וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. כך היא הנסחא בכל המשנה:

הקנבס. קנאב"ו בלע"ז ובערבי קונ"ב:

וחכ"א כלאים. והלכה כחכמים:

והקינרס. בערבי אלקנדיא"ה ובלע"ז קרדו והוא דרדר האמור בתורה וקוץ ודרדר תצמיח לך לכ"ע הוא כלאים בכרם:

גמ' טעמא דר' אליעזר וכו' כדאמר בריש מכילתין:

האירוס אירסיה. כך היו קורין אותו וכן כולן:
הקנים וכו'. תוספתא היא בסוף פ"ג:
השיפה והאיטן וכו'. מין דשאים והרי הן כלאים בכרם. כצ"ל וכן הוא בתוספתא:
והתני ר' הושעיה אלו הן מיני דשאים וכו' והאטד. והיך אמרת דאטד מן אילן הוא:
תמן. מה דא"ר הושעיה לברכה הוא. שאין מברכין על פירות הגדלין באטד אלא בורא פרי האדמה וכאן לענין כלאים אמרינן דמין אילן הוא ולא מין ירק ואינו כלאים בכרם ואין למדין איסור כלאים מברכה:
הדא אמרה. מדאין למדין כלאים מברכה דהפירות מחשבינן לה כפרי האדמה והאילן עצמו כשאר מין אילן ואינו כלאים בכרם ש"מ דהפרי לחוד והעץ הוא לחוד והלכך שמעינן נמי דאף על פי שהאתרוג את אומר עליו בורא פרי העץ אפי' כן את אומר על התמרות שלו בורא מיני דשאים כלומר כמו שמברכין על כל פירות הגדלין בדשאים בפה"א והתמרות הן כעין פרי ירוק הגדל בהעלין שסביבות הפרי כדאמרינן בסוכה גבי הדס נקטם ראשו ועלתה בו תמרה ומשום שהפרי לחוד ותמרות העלין שבהעץ לחוד:
הצלף וכו'. תוספתא שם:
את שהוא עולה מגזעו. שהנופים והעלין שלו עולין מן גזע האילן ולא משרשיו שבקרקע ה"ז מין אילן ואת שהעלין שלו עולין מן שרשיו שבקרקע וגדלין סביב סביב הגזע שהוא באמצע הרי זה מין ירק:
התיבון. וכללא הוא והרי הכרוב שלפעמים הרי הוא עולה העלין שלו מגזעו ולכ"ע מין ירק הוא:
כאן בודאי כאן בספק. כלומר הכלל שאמרו הוא בדבר שבודאי ולעולם הוא כך אבל בכרוב אף על פי שתמצא לפעמים שנראה שעלין שלו מן גזעו הן עולין מ"מ על הרוב הן מן שרשיו והרי הוא כספק לענין כלאים אם זה יעלה מן הגזע או משרשיו כדרך שארי מין כרוב וספק איסורא לחומרא ואת שהוא עולה מגזעו לעולם בזה הוא שאמרו מין אילן הוא ואינו כלאים בכרם:
הדרן עלך כרם שחרב

פרק ו

הלכה א

איזהו עריס. כלומר מהו זה שנקרא עריס ודינו שאע"פ שאינו אלא שורה אחת אפ"ה עבודתו ד' אמות כשאר כרם דקי"ל דעד שיהו בו שתי שורות וכב"ה דלעיל בפ"ד אבל

לעריס דין אחר יש לו ומודו דבשורה אחת נמי הוי כרם ונקרא עריס על שם שמסרגים הקנים שלו במקום גבוה כדרך שמסרגין את המטות ומדלין את הגפנים על מקום זה שיהו שריגי הגפנים נמשכין עליו:

בש"א מודדין ד"א מעיקר גפנים ולשדה. כגון שהגפנים הן לפנים מן הגדר והזמורות עולים על הגדר ואם בא לזרוע לאחורי הגדר לב"ש מודדין מעיקרי הגפנים ואם היה בין הגפנים להגדר אמה אחת מרחיק עוד ג' אמות מן הגדר וזורע שהן ד' אמות מעיקרי הגפנים ולב"ה מודדין ד"א מן הגדר שהן חמש אמות מעיקרי הגפנים ובזה ב"ש מקילין וב"ה מחמירין והכי מפרש לה בגמ' ואם בא לזרוע מצד הגפנים לד"ה צריך להרחיק ד"א מעיקרי הגפנים שהן חמש אמות מן הגדר:

טועין כל האומרין כך. לב"ה דמעולם לא אמרו ב"ה בשורה אחת של חמש גפנים שיהא צריך להרחיק ממנה ולשדה ד' אמות ולא הוזכר ד"א בעריס אלא לענין זה שאם יש שם ד"א בין עיקרי הגפנים ובין הגדר שהן מודלות עליה נותנין לו את עבודתו ששה טפחים כדין גפן יחידית וזורע את המותר ששה טפחים ולהלן עד הגדר ואם אין שם ד"א בין הגפנים להגדר לא יביא זרע לשם דדמיא לגפן שהיא נטועה בגת או בנקע דס"ל לר' יוסי בפ' דלעיל בהלכה ד' שאם אין שם ד"א לא יביא זרע לשם והכי אמרינן בגמרא דר"י בן נורי בשיטת ר' יוסי אמרה:

ר"ע אומר ג"ט. הויא עבודה לגפן יחידית ואין הלכה כר"ע:

גמ' **וקשיא על דעתיה דב"ש**. למה להו למימר הנוטע שורה בצד הגדר וכי בלא כך אינו אסור משום כרם הא ס"ל דהנוטע שורה אחת של חמש גפנים בכל מקום הוי כרם כדתנן לעיל בפ"ד בהלכה ה':

בעריס המעוקם שנו. שאין השורה נטועה מכוונת אלא באמצע השורה הגפנים בולטין לכאן והן בצד הגדר ומן הצדדין הן משוכין להלן מן הגדר מן הצד ולא קאמרי ב"ש דשורה אחת הוי כרם אלא בשורה מכוונת שהגפנים הן נטועין זא"ז במכוון אבל הכא מכיון שהוא עקום אם לא היה בצד הגדר לא הוי כרם:

אם בעריס המכוון שנו בלא גדר וכו'. כצ"ל כלומר דאלו במכוון למה לי גדר לב"ש. ולגי' שלפנינו יש לפרש דבניחותא קאמר ואסוקי מילתא היא כלומר אלא דאם הוא כן דבעריס המעוקם שנו שפיר הוא דבלא גדר אינו אסור משום כרם אף לב"ש:

מהו ליזרע בינתים. האי בינתים א"א לפרש בין העריס להגדר בתוך ד"א דמהיכי תיתי שיהא מותר לזרוע והלא לכ"ע צריך להרחיק ולא פליגי אלא בשיעור מדידת ד"א ואם יש

יותר מד"א בינו להגדר הוא דבעי מהו לזרוע חוץ לד"א מהגפנים או דילמא כיון שהוא בין הגפנים להגדר לא יביא זרע לשם:

במכוונת הן ואת אמר אסור לזרוע בינתים. בתמיה כלומר והא אפי' במכוונת הן הגפנים בהשורה וכי את אומר שאסור לזרוע בינתים חוץ לד"א מהגפנים דלא אמרו ב"ש דשורה אחת הוי כרם אלא לענין שצריך להרחיק ד"א אבל חוץ לד"א למה לא יזרע והרי כיון שאין כאן אלא שורה אחת לא שייך למימר ביה דין מחול הכרם שיהא אסור בין הכרם להגדר כדאמרינן בריש פ"ד דלא אמרו מחול הכרם אלא בכרם גדול ולא בכרם קטן שיש בו שתי שורות ומכ"ש כאן בשורה אחת:

מהו לזרוע בין הגפנים. בגומות שביניהן אם הוה הפסק ופשיט לה כמה דתימר גבי מוקשה לעיל בפ"ג בהלכה ו' דבין הגומות. שהן בין הקישואין והדלועין שאסור לזרוע זרע אחר שם אם אין כאן שיעור העבודה וה"נ אסור לזרוע בין הגפנים אפי' בין הגומות עד שירחיק שיעור העבודה של גפן:

ר' יוחנן אמר בעריס המכוון שנו. במתני' שהשורה נטועה מכוונת:

אם בעריס המכוון שנו. קשיא וכי בלא גדר אינו אסור משום כרם לב"ש:

ומשני דנימר בגין ב"ה תניתה להאי דינא דאינהו סברי דלא הוי כרם בפחות משתי שורות כדאמרי לעיל בפ"ד והכא בעריס מודו דבשורה אחת נמי הוי כרם:

מודה רשב"ל לר' יוחנן וכו'. כלו' דודאי אף ר"ל מודה לר' יוחנן דנוכל לאוקמי למתני' דבעריס המכוון שנו ובשביל ב"ה הוא דקמ"ל דמודו בעריס שבצד הגדר והא דדחיק נפשיה לאוקמי מתני' בעריס המעוקם בשביל ריב"ן הוא ואף ר' יוחנן מודה בזה לר"ל דלר"י בן נורי דאמר טועין האומרים כן לבית הלל משום דלדידיה שמיע ליה דבעריס המעוקם אמרו כן והלכך הוא דפליג ואמר טועין כל האומרים כן דלא מחמירי ב"ה כולי האי למיחשביה לעריס המעוקם לכרם שהרי אפי' שורה האחת שבו אין הגפנים נטועין בו מכוונין ולא מהני ליה הגדר למיחשביה כרם דאין תימר בעריס המכוון שנו מה איית בה טועין ומאי הוה קשיא ליה לר"י בן נורי דמכיון דיש כאן שורה אחת מכוונת שפר הוא דאיכא למימר דב"ה מודו הכא דהוי כרם הואיל והיא מודלת על גבי הגדר שפיר מיחזי כרם אלא ודאי בעריס המעוקם הוא דשמיע ליה לר"י בן נורי אליבא דב"ה ולפיכך קאמר דבכה"ג לא מודו ב"ה דהוי כרם:

בין כמ"ד מעיקר הגפנים מושחין וכו' מה ביניהן כלומר דודאי אם בא לזרוע מצד הגפנים לא מיסתבר לן לומר דפליגי בהא דלב"ש מודדין הד' אמות מעיקרי הגפנים ולב"ה מודדין מן הגדר ואם יש ד"א מן הגדר מותר לזרוע אע"פ שהוא בתוך ד"א מעיקרי הגפנים דהא

ודאי ליתא דאם ב"ה מודו דכה"ג כרם מיקרי הואיל והוא בצד הגדר א"כ פשיטא שצריך להרחיק מעיקרי הגפנים ד"א כדין שאר הכרם אלא על כרחך דכי פליגי בבא לזרוע מצד האחר חוץ להגדר הוא דפליגי ואם הגפנים סמוכין לגדר הן אם כן מאי בינייהו דלא שייך לומר דפליגי בדבר מועט כזה אם הד"א מתחילין מצד העיקרי הגפנים או מצד הגדר מזה וקאמר ר' יונה דתיפתר דמשכחת לה דאיכא בינייהו אף בכה"ג:

שהיו הכרתין. והן עיקרי הגפנים שקרויין כך כדלעיל בכמה מקומות נתונין מקצתן וכו' כגון בעריס מעוקם והגפנים מקצתן הן בצד בליטת הגדר למבפנים ומקצתן יוצאין להלן במעוקם מן הצד להגדר ואם באת למדוד מן הגפנים שבצד בליטת הגדר ד"א כדי לזרוע שם תמצא שאלו הגפנים הן חוץ לד"א אבל הגפני' שמן הצדדין להגדר הן בתוך ארבע אמות כזה וא"כ היינו דאיכא בינייהו אף בגונא שהן סמוכות להגדר:

מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא. כלו' שפיר הוא שמכל הגפנים צריך להרחיק הד' אמות שהרי אלו הגפנים שבהצדדין שייכין ג"כ להעריס ומהן צריך שיהא כלה המדידה של ד' אמות ועד שירחיק מכולן ד"א אסור לו לזרוע:

מ"ד מעיקר הגדר מושחין. אבל לב"ה דסברי דהמדידה היא מן הגדר וא"כ אין להקפיד על אלו הגפנים שבצדדין וחוץ לגדר אלא מודד ד"א מן הגדר עד מקום שהחוט כלה הוא שאסור לזרוע והשאר מותר ואע"פ שהוא בתוך ד' אמות שבגפני הצדדין דעיקר העריס על הגפנים שמבפנים להגדר הוא ומן הגדר הוא דמושחין ותו לא ובכה"ג משכחת לה חומרא לבית שמאי וקולא לבית הלל:

היו שם שתי אמות. כלומר ועוד איכא בינייהו בשאין הגפנים סמוכות לגדר אלא שיש ביניהם מרחק שתי אמות וא"כ למ"ד מעיקר הגפנים מושחין הד"א אינו אסור חוץ להגדר אלא שתי אמות דאותן ב' אמות שבין הגפנים לגדר בחשבון הן ומותר לזרוע אחר ההרחק ב' אמות מן הגדר אבל לב"ה דסברי מעיקר הגדר מושחין א"כ אסור עוד שתי אמות אחרות דמן הגדר צריך שיהיה ד"א והאי משכחת לה שפיר בעריס המכוון ובכה"ג ב"ש לקולא וב"ה לחומרא:

ר' ישמעאל דתנינן. בפרק שני דעדיות שלשה דברים א"ר ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה על ביצה טרופה כו' ועל גנה קטנה שהיא מוקפת עריס והן חמש גפנים נטועות ומודלות ע"ג גדר או כיוצא בו:

אם יש בה כמלא בוצר וסלו מיכן. אם יש בה שיעור שיעמוד בה הבוצר ענבים עם סלו שמכניס הענבים לתוכו וכדמפרש ר' יונה אמה בוצר ואמה סלו וכו' וכלומר כשיעור ב' אמות לכל צדדי העריס אמה להבוצר ואמה לסלו שהן בין הכל ד' אמות מרובעות:

תיזרע. הגינה בתוכה והיינו שירחיק כדי עבודת הגפן שהוא ו' טפחים מכל צד וצד ונמצא זורע בשתי אמות האמצעיות שבה:

ואם לאו. שאין בה כשיעור הזה לא תזרע ואע"פ שמרחיק כדי עבודה מפני שכשאין בה ד"א נראית הזרע עם הגפנים הכל מעורבב והוו כלאים שמעינן מיהת דלר' ישמעאל לא הוי הערים ככרם גמור לענין דבעי הרחקה ד"א כעבודת הכרם ממש אלא כדי עבודת גפן יחידית דאי לאו הכי לא משכחת לה שיזרע בתוכה אפי' יש בה ד' אמות מרובעות והיינו כר' יוחנן בן נורי דלא משוי ליה להעריס ככרם אלא לענין שצריך ד' אמות בינו ובין הגדר אמרו לדין עריס שאז מרחיק כדי עבודת גפן יחידית וזורע את השאר ואם לאו לא יביא זרע לשם ואע"פ שמרחיק כדי עבודה:

הוון בעיי מימר. היו בני הישיבה רוצים לדקדק ולומר דאף דממשמעו' דברי רבי ישמעאל מוכח דס"ל כר' יוחנן בן נורי דלא אמרו כלל דין העריס שחשוב ככרם גמור אלא לענין שצריך שיהא שם ד"א כדינא דמתני' אליבא דריב"ן דלדידי' פליגי ב"ש וב"ה מהיכן מודדין הד"א שצריך שיהו שם ולא להרחקה ד"א כדאמרן וה"ה נמי לדינא דגינה המוקפת עריס דלב"ש מודדין הד' אמות שיהו בה מעיקרי הגפנים ולב"ה מן עיקר הגדר והשתא לב"ש דאמרי מעיקר הגפנים מודדין ניחא דאם יש מעיקרי הגפני' כמלא בוצר וסלו מכל רוח ורוח יש בה ד"א ומותר ליזרע בתוכה בהרחקת כדי עבודת הגפן אלא לב"ה דאמרי מעיקר הגדר מושחין הד' אמות קשיא וכי אין אותן הכרתין והן עיקרי הגפנים ועומדין בפנים להגדר ממעטין הארבע אמות שבה שהרי מן הגדר משערין כמלא בוצר וסלו וא"כ מקום הגפנים שבפנים ממעטין ושוב אין בתוכה ד' אמות:

תיפתר שהיו חבוקין לכותל. הא ל"ק מידי דהב"ע שהגפנים הן סמוכין הרבה וממש דבוקין הן לכותל הגדר ואין ממעטין כלום אף אם מודדין הד"א מן הגדר:

לא ארבע אינן כלום. כלומר אלא אי קשיא הא קשיא דהא קתני כמלא בוצר וסלו מכאן ומכאן והיינו לכל צד וצד וא"כ משמע שאפי' אין בכל צד וצד כ"א גפן אחת צריך מלא בוצר וסלו לכל גפן וגפן שבהצדדין והלא הן בין הכל ארבע גפנים בלבד ולאו ארבע אינן כלום לדין עריס בתמיה שהרי הלכות עריס בחמש גפנים דוקא כדתנן במתני':

תיפתר שהיו שתי גפנים נתונין בקרן זויות אחת. של הגינה ולפיכך אינו צריך אלא מלא בוצר וסלו אחד לכל צד שאלו שתי גפנים שבקרן זוית אחת יכול בוצר אחד לבוצרן כאחת וליתנם לסל אחת אבל מ"מ יש כאן חמש גפנים בין הכל שהרי אם ימתחם כלומר דמשערין כאילו הן נמתחים ורחוקין זו מזו והן נראין כארבע ביניים שיש בין חמש גפנים

שבשורה כך רואין אנו כאילו יש ביניהם ארבע מרחקים שבין חמש גפנים ודינם כדין העריס לכל חד וחד כדאית ליה:

ר' יוסי. מאי היא וקאמר הא דתנינן לקמן בפרקין עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. כגון שיש כאן חמש גפנים ומקצתן נטועות בצד כותל הגדר ומודלות עליו אבל אינן מחזיקות הן כל הכותל זו אחר זו אלא שהן נטועות מקצתן בקרן זוית של הכותל וכלה הכותל ושארי הגפנים יוצאות חוץ להקרן כדאמרינן לקמן על האי מתני' דמפרש הש"ס והוא שיהא בקרן זוית ד"ט כדי מקום כלומר שיהו מחזיקות שם עד כדי ד"ט שהוא כדי מקום חשוב בכל מקום ואז דינו שנותנין לו עבודתו ששה טפחים וזורע את המותר במקום שכלה שאין שם עריס ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א בכל המקום לא יביא זרע לשם והיינו כר"י בן נורי דמתני':

מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא וכו'. כדפרישית לעיל דמקשי להאי מ"ד אליבא דר' יוסי דאמרינן השתא דס"ל כר' יוחנן בן נורי וא"כ מודדין הד"א מהגדר וכי אין אותו הכורת העומד שם בהקרן ממעט הארבע אמות ומשני נמי כדלעיל תיפתר שהיה חבוק ודבוק לכותל ואינו ממעט כלום:

והכין ר"י בן נורי דהכא. סיומא דמילתיה דר' יוחנן היא דאמר שלשתן אמרו דבר אחד דכמו דר' ישמעאל ור' יוסי סברי בהא דאמרן וכן הן נמי דברי ריב"נ כדפרישית:

מסתברא. וקאמר הש"ס דאע"ג דקאמר ר' יוחנן שלשתן אמרו דבר אחד לאו דכולהו סברי בכל הני דיני כאחד אלא דמסתברא דר' ישמעאל ור' יוסי יודון לר"י בן נורי והיינו דבר אחד דקאמר אבל ריב"נ איכא למימר דלא מודי הוא להא דר' יוסי ור' ישמעאל וטעמא דמילתא דריב"נ לא קאמר דהצריכו בעריס שיהא ד"א בינו ובין הגדר ולענין להביא זרע לשם בהרחקת ששה טפחים אלא דוקא בעריס שהוא נטוע כדרכו ושיהא כל החמשה גפנים נטועין בצד הגדר כסדרן זו אצל זו ולאפוקי להא דר' יוסי דאין כל החמש גפנים כסדרן אצל הכותל דהא כלה היא כדפרישית א"נ ליש מפרשים דכלה על הערים קאי וג"כ אין כולן כסדרן כעריס דמתני' וכן להא דר' ישמעאל דאע"ג דמוקי לעיל שיש שם חמש גפנים אפ"ה לאו נטועות כסדרן בצד אחד הן כעריס דמתני' אלא שהן בד' צדדי הגינה וא"כ ר' יוחנן בן נורי אינו מודה לר"י ולר' ישמעאל דבעינן ד"א בדינא דידהו אלא אפי' בפחות מד"א מותר להביא זרע לשם בהרחקת ששה טפחים מכל גפן וגפן אבל ר' יוסי ור' ישמעאל ודאי מודו ליה לר' יוחנן בן נורי דאם בדינא דידהו בעינן ד"א מכ"ש בעריס דמתני' דאיירי ביה ר' יוחנן בן נורי:

ר' יוסי יודי לר' ישמעאל. וכן מסתברא הוא דר' יוסי הוא דמודה לדיני' דר' ישמעאל דאם בדינא דידיה דאין כל החמש גפנים בצד הגדר ואפ"ה קאמר דבעינן ד"א מכ"ש בדיניה דר' ישמעאל דמיהת כל החמש גפנים בצד הגדר הן אבל לר' ישמעאל איכא למימר דהוא לא יודה לדיניה דר' יוסי:

הלכה כר"ע. דמתני' דעבודת גפן יחידית שלשה טפחים:

ר' יעקב בר אידי וכו'. לא קתני הכי אלא הלכה כדברי שהוא מיקל בארץ להורות כמותו בחו"ל וכן א"ר יעקב בר אחא וכו' וכדאמרינן לעיל בסוף פ"ד בענין זה:

הלכה ב

מתני' **עריס שהוא יוצא מן המדרגה**. שהיו הגפנים נטועים בתל גבוה כמין מדרגה והעריס יוצא ומתפשט על השדה מישור:

ראב"י אומר. אם כשהוא עומד בארץ יכול הוא לבצור את הענבים התלויין בעריס רואין כל המקום שתחת הערים כאילו הוא מקום עקרי הגפנים ואוסר ד"א כהשדה לכל רוח משפת הערים ולחוץ:

ואם לאו. שאינו יכול לבצור הענבים עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אוסר אלא שכנגדו שהוא תחת העריס בלבד וחוצה לו מותר לזרוע ואפי' הוא בתוך ד"א של עקרי הגפנים של העריס הואיל ועומדים על המדרגה וכן הלכה:

אף הנוטע. שורה אחת של גפנים בארץ ושורה אחת במדרגה אם גבוה המדרגה מן הארץ י"ט אין מצטרפת עם השורה התחתונה להיות נחשב כרם ולא איירי הכא בעריס אלא בכרם בעלמא דצריך שיהא בו שתי שורות לדון אותו כדין כרם:

ואם לאו. הרי זו מצטרפת עמה שיהא נחשב כרם והלכה כר' אליעזר:

גמ' ר' שמואל בר נחמן וכו' בשם ר' ליעזר בר' יעקב גרסי' והכי גריס לה לקמן בסוף פ"ק דשביעית וקחשיב להו הכא להני מילתייא דקאמר ראב"י וכולן גזירת חכמים הן מפני מראית העין ואיידי דקאמר לקמן דאף דינא דמתני' מפני מראית העין הוא והלכך מני להו הכא אהדדי:

הגומם את כרמו פחות מטפח. שקוצץ את כל הגפנים עד פחות מטפח גבוה מן הארץ ושלא יגדלו עוד יותר כ"א מצמצם הוא שלא יהו גבוהין טפח:

חייב בערלה. כל שנותיה מפני מראית העין לפי שנראית כנטיעה בת שנתה והרואה שאוכלין פירותיה יאמר פירות ערלה מותרין הן:

עד שיגום מעם הארץ. לפי שכשקוצץ אותן עד סמוך לארץ ניכר הוא שאינן נטיעות ילדות אלא שקוצצן כדי שיתגדלו ויתעבו ביותר:

העושה כרי מן הלקט שכחה פאה. עני שכינס הרבה ועשה מהן כרי בגורן בשדה:
חייב בתרומה גדולה. וה"ה במעשרות אלא דתרומה היא הראשונה וחיובה להפרישה בגורן הלכך נקטה:
מפני מראית העין. שהרואה אומר שגדל בשדהו:
המת מטמא ד"א בר"ה. כלומר אפי' הוא מונח בר"ה ואינו מאהיל עליו גזרו חכמים שמטמא כל הנכנס בארבע אמותיו:
מפני כבודו. כלומר מפני המטפלין עמו לכבודו ולפעמים מתקרבין אצלו עד שפושטין את ידן ומאהילין עליו ולאו אדעתייהו ולפיכך גזרו שיהא מטמא עד ד"א כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות להתקרב אליו:
הדא אחריתא. כלומר האחרונה בלבד הוא דקאמר לה משום ב"ש אבל הני תרתי מילי קמייתא כ"ע מודים בהו ורבי יוסי בר בון אמר דהא דאמר לבסוף משום ב"ש בהדיא אכולהון קאי ואף על תרתי מילי קמייתא:
א"ר יונה אוף הדא דתנינן. מתני' לדר"א בן יעקב נמי מפני מראית העין הוא דגזרו:
דלא כן. דאם לא כן אלא מדינא הוא דהוי כעריס גמור א"כ מה בין העומד בארץ ובוצר את הענבים ומה בין העומד במדרגה ואמאי אם צריך לעמוד במדרג' כשבוצרו אין אוסר העריס הזה אלא כנגדו אלא ודאי דמדינא לאו עריס גמור הוא שיהא אוסר ד"א בשדה הואיל והגפנים במדרגה הן עומדין והעריס יוצא חוץ להמדרגה כ"א כשעומד בארץ ובוצר את כולו חששו חכמים מפני מראית העין לפי שנראה כאלו הגפנים במקום העריס הן:
גבוהה. אהא דר"א בסיפא דמתני' קאי דקאמר אף הנוטע אחת בארץ וכו' אם גבוה עשרה טפחים וכו' ושואל הש"ס מה גבוה ועל איזה מהן קאמר גבוה י"ט:
שורה גבוה מדרגה. כלומר אם על השורה שבמדרגה קאמר או על מדרגה עצמה קאמר וכדמפרש ואזיל מה נפקא מינה בין הני לישני:
אין תימר גבוה שורה שופע המדרגה כלמטן. כלומר אם תפרש דגבוה שורה שבמדרגה קאמר שאם היא נטועה בראש המדרגה והיא גבוה י"ט מן השור' שבארץ ואז הוא שאינה מצטרפת עמה א"כ ש"מ ששופע המדרגה כלמטן הוא דחשבינן לה וכלומר שאם כל המדרגה אינה גבוה יותר מעשרה טפחים אם נטע בשיפוע שבה כלמטה היא נחשבת ומצטרפת עם השורה שבארץ שהרי אנן בעינן שהשורה עצמה שבמדרגה תהא נטועה גבוה י"ט ובכל השיפוע שבמדרגה כאילו נטועה בארץ היא אצל השורה התחתונה והוי כרם:

אין תימר גבוה המדרגה. אבל אם תפרש דעל המדרגה בלחוד קאי שאם היא גבוה י"ט:
שיפוע המדרגה מלמעלן. כצ"ל. ויש לפרש גם לפי גירסת הספר וכלומר דלפי הך פירושא א"כ כל השפוע של המדרגה נחשב כלמטלה ואפי' אם השורה נטועה בשיפועה נמי אין מצטרפת עם השורה שבארץ דכשהמדרגה היא גבוה י"ט שוב אין מצטרפת השורה שבה בכל מקום שהיא נטועה ואפי' בשיפוע המדרגה ותיבעי האיך מפרשינן להא דר"א:
והתני שתי שורות במדרגה. כלומר דפשיט לה מברייתא דתני דשתי שורות שבמדרגה ג"כ אינן מצטרפות עם השורה שבארץ ולענין להיות לו דין כרם גדול כדאמרינן לעיל ריש פ"ד דכרם גדול וזהו שיש בו ג' שורות יש לו דין קרחת הכרם ומחול הכרם אבל כרם שיש בו שתי שורות בלבד וזהו נקרא כרם קטן אין לו לא דין קרחת הכרם ולא מחול הכרם והיינו דקתני בברייתא דשתי שורות שבמדרגה אינן מצטרפין עם השלישית שבארץ:
אית לך מימר גבוה שורה לא גבוה מדרגה. בתמיה וכלומר וכי יש לך לפרש כאן דעל השורה קאי הא גבי שתי שורות על כרחך אי אפשר לפרש בענין אחר כ"א דעל המדרגה קפדינן ולא על השורות שהרי אחת היא למטה מחברתה העליונה ממנה וא"כ היה צריך שהתתונה שבמדרגה תהא נטועה גבוה י"ט והעליונה ממנה יותר גבוה והא ודאי ליתא דכל שגבוהה עשרה טפחים אמרינן שאינה מצטרפת עם אותה שבארץ ולא צריך יותר מי"ט אלא ודאי על המדרגה בלחוד הוא דאמרינן דאם היא גבוה עשרה טפחים כל שנטועה בה אינה מצטרפת עם השורה שבארץ וה"ה לשתי שורות דמתני':
א"ר מנא. כלומר דמפרש וטעמא מאי לפי שכל אותן עשרה טפחים שבמדרגה עשו אותן כמקום בפני עצמו לפיכך כל מקום שנטועה בה ואפי' בשיפוע' נטוע' כלמעלה נחשב' ואין מצטרפת עם אותה שבארץ:
תמן תנינן. בשבת בפרק הזורק:
כזורק באויר. דהוי מקום פטור:
למטה מי"ט. דהוי ר"ה כזורק בארץ וחייב:
במורד לוכסן. משום דקשיא ליה והא לא נח ואמאי חייב לפיכך מוקי לה דסיפא לאו שזרקה בכותל מיירי אלא במקום הגבוה כגון תל העומד בר"ה והוא מקום מדרון משופע באלכסון ומתלקט ומגביה עד עשרה טפחים מתוך ד"א וזרק לשם ונח במקום המדרון הזה:
ואין סופה לירד. כלומר ואכתי לא ניחא דכי אין סופה לירד מה שזרק לשם דהלא מתגלגל הוא למטה ולא הוי הנחה במקום המשופע:

תיפתר. כלומר לעולם בכותל ממש שנו ודקשיא לך הא לא נח תיפתר בדבילה שמינה והיא ניטוחה ונדבקת בכותל:

ר' חגיי הקשה לפני ר' יוסי וכי לית הדא אמרה דשיפוע המדרגה כלמטה נחשבת היא דהא פרכינן אאוקימתא דרב חסדא דאוקי שנחה בשפוע התל וכי אין סופה לירד אלמא דלא חשישינן לה כאילו נחה ע"ג התל והיא המדרגה וקשיא להא דפשטינן לעיל דשיפוע המדרגה כלמעלה נחשבת:

אמר ליה שאני תמן. בהא דלעיל גבי שורה הנטועה בשיפוע המדרגה שהזרעים נהנין מן המדרגה כלומר כל מה שנזרע או נטוע בה נהנין ויונקין ונחין שם ולפיכך נמי בשורה הנטועה בשפוע כאילו נטועה למעלה מחשבינן לה וכל המדרגה היא כמקום בפני עצמו ואינה מצטרפת עם השורה שבארץ אבל הכא שזרק ונח בשיפוע המדרגה לא הויא הנחה לפי שדרך בנ"א להיות שפין בה שע"י מהלך רגליהן נישוף אותו הדבר הנזרק והוא נופל למטה:

אילו אמר בשהיה שם חור. כלומר ודאי אילו הוי מוקי רב חסדא בשהיה שם חור וזרק ונח בחור שבמדרגה וא"כ היא נחה בחור כשם שהזרעין נחין ונהנין במדרגה יאות הוה דמיא ממש לדינא דהכא ושפיר הוא דחייב שם אבל השתא דאוקי שנחה במקום המדרון סתמא והלכך פרכינן עליה דלא דמיא להא דלעיל:

שתי גינות זו ע"ג זו. תוספתא היא בפ"ג שקרקע עליונה גבוה עשרה מקרקע התחתונה כגון במדרגה:

זורע את העליונה. שאין שם כרם עד שהוא מגיע לאויר עשרה של התחתונה ובתוספתא גריס עד שמגיע לעיקר התחתונה והיינו הך דכל למטה מאויר עשרה כעיקר התחתונה דמיא:

לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן. דמיא דהא אסור לזרוע בשפוע בתוך העשרה באויר התחתונה וקשיא להא דאמרינן לעיל דשיפוע המדרגה כלמעלן דמי:

א"ל. שאני הכא דטעמא דאסרו לזרוע בשיפוע מלמטה מעשרה משום שהזרעים שבשפוע נוטין העלין שלהן לאויר הכרם של התחתונה שאויר שלה שולטת עד עשרה אבל לענין צירוף כהאי דינא דלעיל כל שהוא בשיפוע המדרגה כמלמעלן דמיא:

העליונה. וסיפא דהתוספתא היא ואם העליונה היא שעשויה כרם ובתחתונה אין בה כרם זורע את התחתונה ואת שיפוע המדרגה דאין כאן זרעין נוטין ודאמרינן שיפוע המדרגה כלמעלן לענין צירוף הוא כדלעיל:

עד שמגיע לעיקר הגפנים. דהואיל והכרם למעלה הוא איכא הכירא וא"צ כאן הרחקה כדי עבודה:

לית כאן. סמי מכאן לעיקר הגפנים דסמוך לעיקרי הגפנים ודאי אסור לזרוע משום מראית העין אלא למטה מג"ט מהן הוא דמותר לזרוע ולא יותר בסמוך:

כהדא דתני. בתוספתא פ"ד והובא לעיל בכמה מקומות:

שרשי פאה. והוא צוה"פ סמוך לכרם שמותר לזרוע שם בלא הרחקה דהויא כמחיצה המפסקת ואם שרשי זרעים שבה יוצאין חוץ להפאה ונכנסין לתוך ד"א שבכרם אם הן למטה מג"ט בקרקע או מהכרם הרי אלו מותרין אבל כל שהוא פחות מג"ט לכרם ככרם דמיא והלכך כאן נמי צריך להרחיק הזרעים למטה מג"ט מעיקרי הגפנים:

הלכה ג

מתני' **המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות**. הקנים והעצים עצמן שעושין מהן כעין שבכה הן הנקראין אפיפירות ואותה השבכה נקראת עריס שהיא עשויה כעין עריסה ומטה שהאשכלות ושריגי הגפנים נמשכין עליה וגוף הגפן הוא מודלה על אותן קנים האפיפירות ואם הדלה את הגפן על מקצת האפיפירות מהעריס ונשאר קצת העריס שאין עליו כלום אעפ"כ לא יביא לכתחילה זרע אל תחת המותר ואם הביא זרע לשם לא קידש:

ואם הלך החדש. שאח"כ גדלו הגפנים ונמשכו השריגין וסוככין על הזרעים אסור לקיימן וצריך לעקור הזרעים:

וכן המדלה על מקצת אילן סרק. שאינו עושה פירות כת"ק דמתני' דלקמן דינו ג"כ כדין אפיפירות כדמפרש בגמ' בהלכה דלקמן לפי שאילן סרק אדם מבטלו לגבי גפנו לעשות ממנו אפיפירות אבל אילן מאכל אין אדם מבטלו לעשותו אפיפירות לגפן ולפיכך תנינן לקמן דמותר להביא זרע אל תחת המותר:

מתני' **המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל וכו'**. כדמפרש טעמא בגמרא שאין אדם מבטל אילן מאכל ע"ג גפנו כלומר לעשות את כולו אפיפירות לגפן:

ואם הלך החדש. שנמשכו העלין והשריגין אחר שזרע וסככו על הזרע יחזירנו לצד האחר שלא יהיה על פני הזרע:

עזיז. שם מקום:

א"ל מותר. שאין אדם מבטל תאנתו לגבי גפנו:

לבית מגינייא. שם מקום:

על מקצת הקורה. וסדן של שקמה היה ובו קורות הרבה שיוצאין ממנו שקמה הוא מין תאנה שגדל ביערים וחותכין מן האילן קורות לבנין:

א"ל תחת הקורה זו. שמודלה הגפן עליה אסור להביא זרע ותחת שאר הקורות מותר שהן בפ"ע ואין אדם מבטל כל השקמה מפני גפנו לפי שהוא אילן מאכל:

רמ"א הכל אילן סרק. לענין זה שאדם מבטל שאר האילנות מפני גפנו חוץ מן הזית ומן התאנה:

ר' יוסי אומר. דאף כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלימות ממנו ה"ז אילן סרק לענין שבטל לגבי גפן והלכה כת"ק דדוקא אילן שאינו עושה פירות הוא דבטיל לגבי גפן:

גמ' **משלשה ועד ארבעה היא מתניתא**. הא דקתני ואם הביא אל תחת המותר לא קידש דוקא אם הוא יותר מג"ט מן אותו המקצת שהגפן מודלה עליה וכלומר דמה הוא דצריך התנא להשמיענו היינו מג"ט עד ארבעה רחוק מאותו מקצת מכאן ולהלן הדין דלא יביא זרע לשם ואם הביא לא קידש והא דקאמר אבתרה פחות מג' כסתום ואע"ג דמארבעה ולהלן ג"כ אסור ה"ק פחות מג' ודאי אסור הוא ואף בדיעבד אם הביא קידש דכל פחות מג' כלבוד וכסתום דמי אלא מג' ועד ארבעה הוא דקמ"ל דמשלים כלומר שאסור לו להביא זרע עד תשלום ארבעה טפחים רחוק מאותו מקצת ודינו כפחות מג' אף לענין דיעבד:

ארבעה נחת הוא לה. כלומר מארבעה טפחים ולהלן נחת הוא לה התנא דמתני' להשמיענו הדין דלכתחילה לא יביא זרע לשם ואם הביא לא קידש:

עד היכן. לא יביא זרע לשם:

עד ארבע אמות. דלענין לכתחילה עשאוהו כעריס ור' אחא קאמר דשמע בשם ר"ל עד שש אמות:

אזלית לקיסרין ושמעית. לזה הדין דלקמן מר' הושעיה וכו' בענין אפיפירות דמתני' שאם היו שתי פיפירות שהקנים חלוקין אלו מאלו ונראות כשתים אם הדלה הגפן על אחד מותר להביא זרע תחת האפיפירות השני ולא דייניגן ליה כמותר האפיפירות:

ותני. בחדאברייתא דמייתי לקמיה ופליג על הא דר' יצחק בן אלעזר דלא מחלק מידי אלא דכך שנו אם היה דרכו לפסע בהליכה אחת בין פיפור לפיפור כדקתני כן בשם ר"ש בן אלעזר אם היה דרכו וכו' כפיפור אחד הוא ואע"ג דנראה כשתים ודייניגן ליה במותר האפיפירות של הא' ואסור לכתחילה להביא זרע גם תחת השני:

גמ' **מה בין אילן סרק וכו'**. כדפרישית במתני':

תמן תנינן. בפ"ו דכלים:

כל חמתות צרורות. חמתות הן נודות ואם הן ניקבו נקב המוציאן מידי טומאתן וצרר וקשר הנקב:
טהורות. וקס"ד השתא דטעמ' משום ביטול הוא [שאינו] מבטל הקשר ועתיד להתירן לפיכך הן טהורות כמו שהיו לאחר שניקבו דת"ק ס"ל שאינו [מבטל] חוץ משל ערביים שהקשר שלהן אינו נוח להתיר:
צרור השע'. שאין הקשר אלא לפי שעה וצרור עולם שעשו להיות לקיום עולם ורבי יוסי ס"ל דכל חמתות צרורות טהורות ואף של ערביים לפי שאין אדם מבטל להקשר ועתיד הוא להתירן והיינו דקאמר עלה אית תניי תני ומחליף דברי ר"מ לר' יוסי ודברי ר' יוסי לר"מ כדתני ר' יעקב בר אחא:
כמתני'. כלומר שצריך לגרוס שם לפלוגתייהו כדתנינן במתני' דידן דר"מ הוא דס"ל שתולין אנו דמבטל אדם את הכל חוץ מדבר הפרטי כמו דס"ל במתני' דאת הכל הוא מבטל חוץ מהזית והתאנה וכן ס"ל נמי התם ולא מחלק בין צרור שעה לצרור עולם ור' יוסי דהתם הוא דס"ל לחלק כן כדס"ל במתני' דידן דכל שאינו עשוי ליטע ממנו שדות שלימות אדם מבטלו אבל אם עשוי הוא ליטע ממנו שדות שלימות אין אדם מבטלו וטעמא לפי שכל שהוא נטוע שדה שלימה אינו נמלך להיות חוזר בו וליטע שם מין אחר אלא מניחו כמו שהוא נטוע ולפיכך אינו מבטלו לגבי הגפן משא"כ במין שאין עשוי ליטע ממנו שדה שלימה נמלך הוא ומבטלו לגבי גפן וכן נמי התם ר' יוסי הוא דמחלק בין צרור שעה לפי שנמלך הוא ואינו מבטלו ועתיד להתירו והלכך הן טהורות ובין צרור שעשוי לעולם אינו נמלך ומבטלו והלכך הן טמאות:
א"ר יודן סימנא דכלים כלאים. כלומר וכן א"ר יודן שצריך להחליף שם ולשנות דברי ר"מ לר' יוסי ודברי ר"י לר"מ וסימנך מתני' דכלאים וכן צריך לגרוס במתני' דכלים כדאמרן:
דלא כן. כלומר דאלת"ה א"כ קשה לר"מ דהתם מה בין צרור עולם ומה בין צרור שעה הא איפכא שמעינן ליה מסבריה דמתני' דהכא:
דבי ר' ינאי אמרי. דלא היא וא"צ להחליף דבריהם במתני' דכלים דהתם טעמא אחרינא איכא ולאו משום ביטול הקשר נגעו בה אלא דר"מ ס"ל לחלק בין צרור עולם שהוא חזק וצריך חיתוך בסכין להתירו לפיכך אמרינן שעתיד לקיימו ואין כאן נקב וטמאות אבל צרור שעה שאינו חזק ואינו צריך חתוך תלינן שיתיר בקל הוא ולפיכך הן טהורות ור' יוסי דהתם ס"ל דלכל הקשרים תולין אנו שיתירן לפי שהקשר מצוי להתיר הוא ולפיכך כולן טהורות:

הלכה ד

מתני' **פסקי עריס**. מפרש לה לקמיה:

שמנה אמות ועוד. כלומר ועוד דבר מועט נוסף על ח' אמות הוא שיעור ההרחק בין פיסק לפיסק ומפרש בגמרא דהאי ועוד הוא טפח:

עריס שחרב מאמצעו. בגמרא מפרש לה כגון שהיו שם אחד עשר גפנים נטועות בצד הגדר ונפסקה וחרבה גפן האמצעית ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן:

אם יש שמנה אמות. מצומצמות בין אלו חמש גפנים לבין האחרות שכנגדן לא יביא זרע לשם ואם יש ח' אמות ועוד נותנין לה כדי עבודתה ששה טפחי' לחמש גפנים שמכאן ושמכאן וזורע את המותר:

מתני' **עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן**. כגון שיש כאן שני כתלים זה כנגד זה וסמיכין זה לזה והגפנים נטועין בהקרן זוית ביניהן והעריס שהוא מה שמודלה על הכותל יוצא עם הכותל שמכאן ומכאן מתוך הקרן:

וכלה. והעריס הוא כלה שאין מן הקרן ולהלן עריס:

נותנין לו עבודתו. מעיקרי הגפנים כשיעור ההרחק וזורע במקום הכלה שאין שם ערים ואע"פ שהזרע הוא בין הכתלים וביניהן הוא העריס מותר לזרוע בין הכתלים הואיל והרחיק כשיעור:

ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א. בין הכתלים לא יביא זרע ולטעמיה הוא דאזיל דס"ל ה"נ בגפן שהיא נטועה בגת ונקע לעל בפ"ה בהל"ד ובגמ' עביד צריכותא אליביה ואין הלכ' כר' יוסי:

מתני' **הקנים היוצאין מן העריס**. שבולטין לחוץ ולא הניחם להיות העלין והשריגין מתפשטין עליהן אלא מפני שחס עליהן לפסקן כדי שלא ישחית האפיפירות:

כנגדן מותר. מותר לזרוע תתתיהן כנגדן לפי שאינן נחשבין מן האפיפירות:

עשאן. אבל אם הניחם כדי שיהלך עליהם החדש מן השריגין והעלין שיוסיפו ויתגדלו אסור לזרוע תחתיהן דהרי הן מן האפיפירות:

הפרח היוצא מן העריס. מלשון הפרחה הגפן כלומר מה שבולט מן פרחי הגפן לחוץ מן העריס:

רואין אותו כאלו מטוטלת תלויה בו. מטולטלת הוא קו המשקולת שהבונים מורידין אותו על פני החומה לראות אם היא ישרה ומשערין כאן ג"כ כאלו המשקולת תלויה בו עד הארץ ואסור כנגדו לזרוע שם:

וכן הדין בדלית. גפן יחידית המודלית ע"ג כלונסות ויוצא הפרח חוץ לששה טפחים אסור לזרוע כנגדו:

המותח זמורה מאילן לאילן תתתיה אסור. אבל בהצדדין מכאן ומכאן מותר לזרוע:
ספקה בחבל או בגמי. שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר חבל או גמי בראשה כדי להאריך ויספיק לקשרו באילן:
תחת הסיפוק. היוצא מן הזמורה מותר לזרוע אבל אם עשה הסיפוק כדי שיהלך עליו החדש מן השריגין והעלין הרי הוא כאפיפירות ואסור לזרוע תחתיו:
גמ' **לית הדא פליגא על ר' זעירא**. הא דקתני כל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהן ועוד וכי לא פליגא הא על דא"ר זעירא לעיל בפ"ד הלכה ח' גבי הא דתנן הנוטע את כרמו על ח' אמות מותר להביא זרע לשם וקאמר ר"ז עלה דשמנה שאמרו חוץ ממקום הכרתין והן הגפנים וא"כ צריך יותר משמנה אמות מתחלת שורה זו מהכרם לסוף שורה זו שכנגדה שאין מקום הגפנים מן החשבון וקשיא עליה ממתני' דידן דקתני דכל מדות שבכרם הן מצומצמות:
פתר לה. ר' זעירא להמתני' דפ"ד דהאי שמנה אמות דקתני התם לאו דוקא אלא שמנה אמות וכל שהוא:
ולמה לא תניתה. בהדיא שם שמנה אמות וכל שהוא ומשני וכי לא תסבור להיא דא"ר יוחנן דכל מקום שאמרו חכמים ועוד שיעורו הוא טפח וההן דמתני' דפ"ד ריבה ציבחר שאינו צריך לרבות יותר על שמנה כ"א מעט כדאמרינן כל שהוא לפום כן לא תניתה התם בהדיא במתני' דלא תנינן אלא במקום דהאי ועוד יש בו איזה שיעור כדאמרן דעוד דכאן הוא טפח:
למה לית אנן אמרין. כלומר דר' יונה מדייק לישנא דמתני' דקתני כל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהן ועוד ומפני מה אין אנן אמרין סתם כל מדות שאמרו חכמים אין בהן ועוד דהיכא אשכחן דתני ועוד ודמיא לשימורא דמתני':
והתנינן. ופריך הש"ס על דיוקיה דר' יונה והא אנן תנן בפ"ז דמנחות הנזירות היתה באה שתי ידות כמצה שבתודה שהיו ג' עשרונים ושליש לכל מין של ב' מינים שבלחמי נזירות וג' מינים שבמצה שבתודה הן ט"ו קבין ירושלמיות כדאמר התם לעיל ונמצאו לחמי נזירות הן עשרה קבין ירושלמיות שהן שש עשרונות ועודיין והעוד שלהן שהן שני שלישי עשרון לפי שלכל מין ג' עשרון ושליש כדאמרן אלמא דתנינן ועוד במתני' בעלמא והלכך איצטריך למיתני הכא בכרם:
תמן למידות. דברי ר' יונה הן וקאמר דלא דמיא להא דבמתני' דהתם במידות איירי והכא באמות אייריגן ואכתי הוה מצי למיתני סתמא כל מדות דתנינן באמות אין בהן ועוד:

והתנינן. לקמן בפ"ד דתרומות תרומה עולה בא' ומאה ר' יהושע אומר במאה ועוד ועוד זה אין לו שיעור ר' יוסי בן משולם אומר ועוד הוא קב למאה סאה שהוא שתות למדומע לסאה תרומה שנפלה שהסאה היא ששה קבין וא"כ לר' יוסי בן משולם לא מצי למיתני הכא סתמא והשיב ר' יונה דגם ההיא דתרומות לא דמיא למתני' דתמן למידות וכאן לאמות:

והתנינן. בפרק שני דעירובין ר' יודה בן בבא אומר הגינה וכו' מטלטלין בתוכה ואם כן אשכחן באמות דתני לשיריים והשיב ר' יונה דאכתי לא דמיא למתני' דידן דהא אמר שמואל התם בשני שלישי אמה שנו לשיעור השיריים והאי ועוד דמתני' אינו אלא טפח כדאמרינן לעיל והוה מצי למיתני סתמא דכל מידות שאמרו אין בהן ועוד כהאי דפסקי עריס:

ולא שנייא. מילתא באנפי נפשה היא ואמתני' קא מהדר דאין חילוק בין שבנה הגדר בתחלה ואח"כ נטע הי"א גפנים בצדו או איפכא ואח"כ נפסקה הגפן האמצעית:

יש כאן עריס. כלומר בתחלה קודם שנפסקה האמצעית היה כאן דין עריס ויש כאן דין פסקי עריס לאחר שחרבה האמצעית:

חרב הגדר. אח"כ בין בעריס בין בפסקי העריס בטל הכל ואין כאן דין עריס. כלומר אף אם כל הגפנים קיימות הן לפי שאין דין עריס בלא גדר שבצדו ולא פסקי ערים בשחרבה האמצעית א"נ על אותן חמש גפנים שמכאן ומכאן קאמר דאע"ג דדין עריס בחמש גפנים הוא מ"מ כאן כבר נפסקה אמצעית וכשאין שם גדר אין כאן לא עריס ולא פסקי עריס:

חזר ובנייה. אם חזר ובנה להגדר מהו ופשיט ליה סתמא דהש"ס דאת אמר חזר עריס למקומו ודכוותה נמי דחזרו פסקי עריס למקומן לדינם כמו שהיו קודם שחרב הגדר ויש לפרש נמי דהכל דברי ר' אבודמי הן דבעי אם חרב הגדר וחזר ובנאו כמו דאת אמר בעריס דפשיטא הוא דחזר למקומו שהרי העריס עצמו לא נשתנה מכמות שהיה אם דכוותה אמרינן גם בפסקי עריס כן משום דאיכא למימר שבתחלה כשהיה הגדר שלם היו גם כל הגפנים קיימין וכשחרבה האמצעית ואח"כ חרב גם הגדר אע"פ שחזר ובנאו אין דין פסקי עריס חוזר למקומו והיינו הך דאף לפי זה בעיא דלא איפשטא היא וספק איסורא לחומרא:

בנגניגר. שם מקום ופליגי ר' יוסי ור' חייא אליבא דר' יוחנן במה היה המעשה ששרף ריב"ן דמר קאמר דכך א"ר יוחנן דמה שרף פסקי עריס שרף בפסקי עריס היה המעשה שלא היה שם כשיעור והביאו הזרע לשם ושרף את הכל דס"ל אף בדיעבד אוסר ומקדש ומר קאמר דכך היה אומר ר' יוחנן שבעריס ממש היה המעשה:

א"ר יוסי. הקשיתי לפני ר' יעקב בר אחא על הא דר' חייא בשם ר"י דבשלמא לדידי ששמעתי דבפסקי עריס ניחא הא דקאמר מעשה בר' יוחנן בן נורי ששרף כלומר הוא החמיר בזה ושרף ודברי חכמים חלוקין עליו שאין דין פסקי עריס אלא לכתחילה שלא יביא זרע לשם אם אין כאן שיעור ההרחק דתנינן אבל אם הביא לא קידש כדתנן בפרק דלקמן דקחשיב פסקי ערים מהאוסרין ולא מקדשין אלא לדברי ר' חייא דקאמר בערים עצמו היה המעשה שזרעו בין הערים להגדר קשיא הא דקאמר ששרף ריב"נ וכי דברי חכמים חלוקין עליו בתמיה הא לכ"ע הערים מקדש בשאין שם כדי שיעור ההרחק ומכ"ש אם היה המעשה שזרעו בין העריס להגדר דחכמים מחמירין טפי בכה"ג מדר"י בן נורי כדתנן בריש פרקין:

ולא שמיע. ומתמה הש"ס על ר' יוסי דקאמר בפשיטות דאין חולק בערים עצמו לענין דיעבד וכי לא שמיע ליה להא דר' יעקב דקאמר דפליגי ר"י ור"ל בעריס עצמו מהו אם הוא אוסר ומקדש דר"י הוא דס"ל דאוסר ומקדש ור"ל פליג וס"ל דאסור לכתחילה ואינו מקדש בדיעבד ואי אשכחן פלוגתא דאמוראי בעריס עצמו איכא למימר דג"כ פלוגתא דתנאי היא ולפיכך קאמר מעשה ששרף ר' יוחנן בן נורי:

גמ' **והוא שיהא בקרן זוית**. ששם מתחיל הערים ד"ט כדי מקום חשוב והלכך אצטריך לאשמעינן דאעפ"כ זורעין במקום שכלה הערים אם הרחיק מהגפנים שבקרן זוית כשיעור:

תנינן הכא. במתני' להא דר' יוסי ותנינתה נמי תמן לעיל בפ"ה בגפן שהיא נטועה בגת ובנקע דקא"ר יוסי אם אין שם ד"א לא יביא זרע לשם וקאמר הש"ס דצריכא לאשמעינן אליבא דר' יוסי בתרתי הני דיני:

אילו תנינתה. אילו אשמעינן הכא ולא התם היינו אומרים דוקא הכא הוא דמחמיר ר' יוסי משום דמיהת יש כאן הלכות עריס שהוא ה' גפנים אבל התם דע"י שאינו הלכות עריס שאין נטוע בגת אלא גפן יחידית את חומר דמודה ר' יוסי דמותר כשמרחיק שיעור עבודת הגפן ואפי' אין בגת ד"א הוי צורכה מתני נמי תמן:

או אלו תנינתה תמן ולא הכא. ה"א דהתם מחמיר ר' יוסי מפני שהגת או הנקע הוא מגופף מד' רוחותיו והלכך אומר אסור כשאין שם ד"א שנראה מעורבב הגפן עם הזרעי' אבל הכא על ידי שאין העריס מגופף מד' רוחותיו שהרי אין כאן כ"א שני כתלים בלבד מודה ר' יוסי דמותר אפי' אין ד"א ביניהם הוי צורכא לאשמעינן דיניה דר' יוסי הכא והתם:

גמ' **תמן אמר**. בבבל אמרי על הא דקנים היוצאים מן העריס דטעמא דמותר לפי שאת רואה כאילו שפוד של מתכות תחוב בו בהעריס להחזיקו וה"נ אם בשביל שחס לפסקו כדי שלא יתקלקלו האפיפירות של העריס מותר:

עד מקום שהוא נקמן. כמו נקמז ודוגמתו בפ' בתרא דעירובין גבי נגר הנגרר נקמז מהו כלומר שיוצא מן החור ונתחב בארץ וה"ה הכא עד מקום שנתחב וכלו' עד מקום שנוכל לתלות שאינו עשוי אלא כשפוד של מתכת התחוב בו להחזיקו ולאפוקי אם הקני' ארוכין הרבה שאז יכול לפסקן ולא יתקלקלו האפיפירות:

תחת האשכולות. של הפרח היוצא אסור ומקדש אבל תחת העלין לא ורבי יוסי קאמר אפי' תחת העלין אסור ומקדש:

הדרן עלך איזהו עריס

פרק ז

הלכה א

מתני' **המבריך את הגפן בארץ**. הברכה היא שלוקחין זמורה אחת מהגפן וטומנין אותה תחת הארץ ומוציאין את ראשה מצד האחר ונעשית גפן או שמבריכין את הגפן בעצמו כדי שיתגדל ויתעבה ביותר ובהכי איירי המתני' כדמוכח בגמ':

אם אין עפר על גבה ג"ט לא יביא זרע עליה. אבל מן הצדדין מותר כדקאמר בגמ' משום דזרעים לצדדי לא משתרשי:

אפי' הבריכה בדלעת. וכגון בדלעת יבישה דליכא משום הרכבת הגפן בדלעת או בסילון של חרס צריך שיהיה עפר על גבה ג"ט משום דשרשי הזרע נוקבין ומפלשין עד הגפן כשאין עליה עפר ג"ט:

הבריכה בסלע. בקרקע קשה אע"פ שאין עפר עליה אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה דבסלע קשה אין השרשי זרעים מתפלשים בו כ"כ וכל הא דאמרן דוקא בשאין עיקר הגפן נראה וכגון שהבריך את הגפן עצמו בארץ. אבל אם עיקר הגפן נראה צריך להרחיק ו"ט לכל רוח כמו שמרחיקין מכל גפן יחידית שלא הוברכה והכי אמרינן בגמ':

הארכובה שבגפן. כגון גפן שעלה העץ שלה מעט מן הארץ ואחר כך נעקם ונכפף על הארץ וחזר ועלה ונזקף כמו ארכובה כשמודדין מן הגפן ששה טפחים או ד"א כשהוא בכרם אין מודדין אלא מעיקר השני וזהו מסוף הארכוב' ולא מסוף עיקר הראשון ואין חילוק בזה בין עיקר הראשון נראה או לא דלעולם המדידה מסוף הארכובה היא:

גמ' **לא יביא זרע עליה**. דוקא אמרו הא מן הצד מותר וכשאין עיקר הגפן נראה כדפרישית במתני' והכי מסיק לקמן:

מה אנן קיימין. להמתני' אי משום זרעים באילן דהוי כלאים והיינו בהרכבה כדתנן בפ"ק אין מביאין אילן בירק ולא ירק באילן ואי בהכי מיירי ולפיכך הצריכו ג"ט עפר על גבה קשיא למה לי גפן הא אפילו שאר כל האילן הוי כלאים בזרעים בהרכבה:

אי משום עבודה. כלומר ואי דמיירי בזרעים ממש ולא בהרכבת ירק דהשתא אין איסור בשאר כל האילן כדאמרינן שם דמותר לערבב זרעים בזרעי אילנות ולזורען ביחד דאין לך איסור כלאים בשאר אילנות אלא הרכבה בלבד אבל עם הגפן יש בו איסור כלאי הכרם בכל מיני ירקות או תבואה שאסור לזרוע בצדו עד שירחיק כדי עבודה והלכך בגפן דוקא הוא דקתני אכתי קשיא ניתני ששה דהא עבודת גפן יחידית ו"ט הוא דהויא ואמאי מהני הכא ג"ט עפר דקס"ד השתא דאי אמרינן משום עבודה אין לחלק בין אם הגפן טמונה בארץ או לא דלעולם צריך ו"ט:

אלא כר"ע. דאמר בריש פרק דלעיל דעבודת גפן יחידית ג"ט:

אין כר"ע. כלומר דפריך דא"נ כר"ע מוקמית לה נהי דג"ט ניחא אכתי הא קשיא דאפי' מן הצד ניתני שלשה ומאי שנא על גבה דקתני:

ר' ירמיה וכו'. כלומר דמשני דלעולם כרבנן מיתוקמא המתני' והא דקשיא לך ניתני ששה היינו טעמא דהכא משום זרעים ע"ג גפן הוא וכלומר דלאו משום הרחקה כדי עבודה אתינן עלה משום דהב"ע שאין עיקר הגפן נראה כלל דטמון בארץ הוא ואין כאן אלא משום זרעים ע"ג גפן בלבד והלכך ע"ג הוא דצריך ג"ט שלא יהו נוקבין הזרעים בגפן והוי כלאים בכרם וכשיש עפר על גבה ג"ט סגי דאין השרשים נוקבין טפי מהכי אבל מן הצד א"צ הרחק כלל מכיון דאין עיקר הגפן נראה וזרעים לצדדי לא משתרשי ובהכי מיתוקמא שפיר לטעמא דמתני' והכי מסיק לה לקמן בהדיא והאי בשאין הראשון נראית וכו' ואירשא דמתני' קאי כדבעינן למימר לקמן:

תמן תנינן. בפ"ב דב"ב מרחיקין את הזרעים כדמפרש טעמא לקמן מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח ומקלקלין יסודו של כותל:

רבי חמא בר עוקבא מקשי תמן את אמר וכו'. כלומר במתני' דידן דקתני על גבה אבל מן הצד מותר אלמא אין שרשי הזרעים מהלכין מן הצד והכא בנזקין את אמר מרחיקין ש"מ דהשרשים מהלכין מן הצד:

א"ר יוסי. דלא היא דלעולם אין השרשין הולכין מן הצד אלא שהן עושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של כותל חבירו ולהכי תנינן התם מרחיקין:

תדע לך שהוא כן. להאי טעמא דהא תנינן תמן מי רגלים וכי מי רגלים מהלכין מן הצד הלא נבלעין במקומן הן אלא משום שהן עושין עפר תיחוח במקומן וע"י כך הולך ומתקלקל יסודו של כותל:

התיב ר' יוסי בר בון. כלומר דר' יוסי בר בון התיב ג"כ לסיועי לשינויא דר' יוסי דהא תנינן התם מרחיקין את המחרישה וכי אית לך מחרישה מהלכת מן הצד בתמיה אלא טעמא משום דמעלות עפר תיחוח וכדאמרן:

אפי' הבריכה וכו'. הדא דתימר בסילון של חרס. דוקא אבל בסילון של אבר או של שאר מיני מתכות א"צ עד שיהא שם ג"ט עפר ע"ג לפי שאין הזרעים יכולין לנקבו:

הדא דתימא בהדין צלמא. בסלע קשה כצונמא אבל בסלע רכיכה מתפתפת היא מתפלשת שכשהיא רכה הזרעים מפלשין ונוקבין אותה וצריך עפר ג"ט על גבה:

והאי. כלומר והאי הברכה דתנינן במתני' מיירי כולה בשאין הראשון נראית שהגפן בעצמה היא טמונה בארץ ומבריכין אותה שתעלה מראשה במקום שיוצאת לגפן שני:

אבל אם היה הראשון נראה. כלומר אבל בהברכה שהיא בגוונא שהגפן הראשון נשאר ע"ג קרקע ונראה וכגון שהבריך זמורה מן הגפן ולא להגפן בעצמו בזה ודאי לא סגי בג"ט עפר ע"ג אלא צריך שיהא נותן ו"ט לכאן וששה טפחים לכאן כלומר לכל רוח ורוח צריך שירחיק ו"ט ואחר כך יזרע כדין עבודת גפן יחידית וה"ה אם הבריך הגפן עצמה ואינה טמונה כולה בארץ כ"א העיקר נראה דצריך עכ"פ להרחיק כדי עבודה:

תדע לך שהוא כן. כלומר דלא תימא מנא לך הא דילמא אפי' עיקר הראשון נראה אם הבריך מן הגפן בארץ בטל הראשון וא"צ להרחיק כדי עבודה ממנו הלכך מייתי ראיה ממתני' דתנינן אבתרה לקמן הלכה ב':

המבריך ג' גפנים. בארץ ועיקריהם נראין דתנינן אם יש ביניהן מד' אמות עד שמנה הרי אלו מצטרפות ותני עלה בברייתא בד"א דבעינן שלא יהיה ביניהן פחות מד"א ולא יותר על שמנה לענין הכרם כלומר דוקא לענין שיצטרפו עם שאר הגפנים העומדות אצליהן להיות כרם כגון שיש עוד ג' גפנים כנגדן ואם יש ביניהן ד' אמות הו"ל כרם של שתי שורות של שלש שלש אבל לענין עבודה להרחיק הזרעים מהן אף אם אין ביניהן כשיעור הזה מ"מ דינן כגפן יחידית ואע"פ שהבריכן הואיל ועיקריהן נראין צריך שיהא נותן ששה טפחים לכל רוח ורוח וה"נ במתני' כן:

הלכה ב

מתני' **המבריך ג' גפני' ועקריהן נראין**. האי מתני' נמי לא איירי בהרכבת הזמורות שלוקחין זמורה מן הגפן ומבריכין אותה בארץ אלא בהרכבת הגפנים בעצמן ועקריהן של הגפנים נראין הן כבתחילה:

אם יש ביניהן מד"א ועד שמנה הרי אלו. הגפנים שהוברכו מצטרפין לשאר הגפנים העומדות שם להיות כרם ואם ביניהן פחות מד"א או יותר על שמנה אינן מצטרפות עם שאר גפנים לפי שסתם כרם נטוע הוא לא פחות מד' ביניהן ולא יותר על שמנה ודוקא אם היו שלש לפי ששלש גפנים ראוין לשורה של כרם ואם הן פחות משלש אין מצטרפין:

גפן שיבשה. שיבשו העלין שלה ונפלו אסור לזרוע בתוך עבודתה ולא מיבעיא בימי החורף שדרך הוא שנושרין העלין שמתייבשין מחמת הקור ומ"מ יש לחות בגפנים אלא אפי' בימי הקיץ לא אמרינן שמכיון שנשרו העלין יבש הגפן לגמרי לפי שיש גפנים שאף בימי הקיץ נושרין העלין שלהן והם אינן יבישין והכי מפרש בגמ':

רמ"א אף צמר גפן. מוך שקורין קוטי"ן אסור ואינו מקדש בכרם דקסבר דלא הוי מין ירק ואין הלכה כר"מ אלא צמר גפן הוי כשאר מיני ירקות ומקדשין בכרם:

אף הזורע ע"ג הגפן שהוברכה ואין עפר ג"ט עליה אסור ואינו מקדש ואין הלכה כר"א בר' צדוק שאמר משום ר"מ:

מתני' **ואלו אסורין**. שאסור לכתחילה להביא זרע לשם ואם הביא לא מקדשין שיהא טעון שריפה:

מותר חרבן הכרם. כהאי דתנן לעיל רפ"ד קרחת הכרם צריך שיהא שם ט"ז אמה ואז מותר לזרוע באמצע הקרחת אחר שמרחיק ד"א מעיקרי הגפנים לכל רוח ואם אין שם ט"ז אמה לא יביא זרע לשם וקמ"ל הכא שאם הביא לא קידש וכן מותר מחול הכרם שצריך י"ב אמה כדתנינן שם ואם לא היה שם י"ב אמה והרחיק ד"א מעיקרי הגפנים וזרע לא קידש:

מותר פסקי עריס. דתנן בפ' דלעיל שצריך שיהא שמנה אמות ועוד ביניהן ובשמנה אמות מצומצמות לא יביא זרע לשם ואם הביא לא קידש:

מותר אפיפירות. דתנן שם המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר ואם הביא לא קידש:

אבל תחת הגפן. כגון שנמשכו השריגין והעלין חוץ לעבודה שהיא ששה טפחים ואסור להביא זרע תחתיהן ואם הבית קידש וכן אם הביא בתוך העבודה של גפן יחידית או בתוך ד"א של כרם אפי' אין השריגין והעלין נמשכים לשם הרי אלו מקדשין:

גמ' **א"ר אלעזר הלכה דר"מ היא**. כלומר דר"א מפרש דהא דקתני גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת טעמא דהואיל שיבשה אין האיסור לזרוע בצדה אלא מפני מראית העין והלכך אינה מקדשת והיינו דקאמר דהאי הלכה דרישא נמי דר"מ היא דאיהו סבר דאף גפן הצמר אוסר את הזרעים מלזרוע לכתחילה בצדו משום מראית העין דהאילן דומה לגפן ואם זרע אינו מקדש וה"ה לגפן שיבשה. א"נ דאלכתחילה קאי דר"מ דס"ל דצמר גפן אוסר לכתחילה איהו הוא דס"ל בגפן שיבשה נמי דלכתחילה אסור הוא לזרוע בצדו והכי קאמר בהדיא לעיל בפ"ב בהל"ד:

ניחא בסיתוא. דאסור לכתחילה לזרוע בצד גפן שיבשה לפי שנראה כיבשה אבל אינה יבשה שמחמת הקור היא שנושרין העלין אבל בקייטא מאי איכא למימר וקאמר דה"ט מפני דאית אתרין שנושרים הגפנים העלין שלהן אפי' בקיץ ואעפ"כ אינם יבשים הם:

ע"ג זמורה היא מתניתא. הא דקתני ע"ג גפן ואוסר ואינו מקדש כגון שזרע ע"ג זמורה שהרכיב אותה בארץ ואין עפר על גבה ג"ט כדתנן בר"פ וקסבר ר"א בר' צדוק דאם זרע אינו מקדש:

לאויר עשרה היא מתניתא. לא כדקאמרת ע"ג זמורה דבהא אף ר"א בר' צדוק מודה דמקדש אלא הכא לענין אויר עשרה קאמר וכגון שזרע בעציץ נקוב שע"ג יתידות והעמיד אותו ע"ג הגפן ועד עשרה אויר הכרם ככרם דמי וקסבר דלכתחילה היא דאסור לזריע באויר עשרה אבל אם זרע אינו מקדש וכן אם העביר עציץ נקוב זרוע ע"ג הגפן כדתנן בסוף פרקין:

היינן סברין. למימר דדוקא כרם יש לו אויר לאסור עד עשרה אבל לא גפן יחידית אבל מן מה דא"ר בין לפרש להא דר"א בר"נ דבגפן יחידית מיירי שמעינן דאף גפן יחידית יש לה אויר עד עשרה ואסור לזרוע לכתחילה על גבה:

גמ' **מותר מחול הכרם ארבע אמות וכו'**. כלומר דמפרש מהו זה שנקרא מותר בכל הני דמני במתני' וקאמר ד"א והיינו מד"א ולהלן דהא בד"א הסמוכות לכרם קתני בהדיא בסיפא דמתקדשות אלא אחר שהרחיק ד"א הוא דתנן וכן בחרבן הכרם ובפסקי עריס ואפיפירות שאינן נחשבין כרם ועבודתן ששה טפחים המותר היא ששה טפחים ולהלן שבכל זה המותר לא יביא זרע לכתחילה ואם הביא לא קידש ומשום האי פלוגתא דלקמיה באפיפירות נקט לה לכולהו דקחשיב במתני' דהמותר נקרא אחר שהרחיק כדי עבודה הצריך לכאו"א לפי מה שהוא:

בינתים מהו. אמותר אפיפירות קאי דכל הני דלעיל מאי בינתים שייך בהו הא בתוך עבודתן ודאי אוסר ומקדש וחוץ לעבודתן זהו הנקרא מותר והדין מפורש בהם דאוסרין

ולא מקדשין אלא באפיפירות שייכא שפיר פליגתייהו דר"י ור"ל וכהאי דתנינן בפרק דלעיל גבי האי דינא המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר ואם הביא לא קידש ואם הלך החדש אסור ובהלך החדש הוא דפליגי מה אסור דקתני אם לכתחילה דייקא אסור לזרוע תחת החדש שנמשכו השריגין והעלין שם או אפי' בדיעבד מקדש וקרי ליה בינתים לפי שהיא חוץ לששה טפחים מעיקרי הגפנים אלא שנתפשטו השריגין והעלין שם וזהו בינתים בין מקום העבודה ובין מקום שהוא חוץ מתחת השריגין והעלין דאותו הוא הנקרא מותר האפיפירות:

ר' יוחנן אמר אסור ומקדש. שאע"פ שהוא חוץ לעבודה מ"מ הואיל והלך החדש של העלין והשריגין שם אסור ומקדש הוא ור"ל קאמר אסור ואינו מקדש ובזרע שנזרע שם קודם שהלך עליו החדש הוא דפליגי דלר"י מקדש הוא וצריך לעקור הזרע ולר"ל אינו מקדש הואיל ובשעת הזרע לא היה החדש עליו אבל לזרוע אחר שהלך שם החדש ודאי אף לר"ל מקדש דאל"כ מה הפרש יש בין הלך החדש אי לא:

מה נפשך. השתא מהדר הש"ס לפרש להא דקתני מותר חרבן הכרם ומותר מחול הכרם ופריך דמה נפשך באיזה כרם איירי:

כרם גדול הוא. אי בכרם גדול מיירי שיש בו ג' שורות או יותר דזהו נקרא כרם גדול וכל שאין בו אלא שתי שורות זהו נקרא כרם קטן כדאמרינן לעיל בפ"ד בהל"ג וכרם גדול דרכו להיות נטוע יותר על ארבע ארבע בין השורות עד ח' אמות בין שורה לשורה וכשיש ח' אמות ביניהן תנינן התם בסוף הפרק הנוטע את כרמו על ח' אמות מותר ופליגי שם אמוראי אליבא דרב בהאי פירושא דמותר דר' יונה בשם רב קאמר מותר הזרע בדיעבד ואסור לזרוע לכתחילה והשתא פריך הכא אליבא דהאי מ"ד בשם רב:

אי כרם גדול הוא ל"ל חרבני אפי' מטעתו. כלומר מאי אריא דקתני מותר חרבן הכרם אסור לזרוע לכתחילה ובדיעבד לא קידש והא אשכחן דאף במטעתו בתתילה כן הוא דאם נטעו על ח' אמות אסור לזרוע בין השורות לכתחילה ואם זרע מותר הזרע ואפי' דקאמר משום דאנן קיי"ל דחרבן הכרם חמיר יותר ממטעו בתחילה כדאמרינן שם בריש הפרק ואף לב"ה הוא כן וא"כ לא מיתוקמא הכא בכרם גדול שסתם כרם גדול על מטע שמנה אמות הוא:

כרם קטן הוא. ואי דמיירי הכא בכרם קטן שאין לו אלא שתי שורות וסתמו נטוע על ארבע אמות קשיא הא אין לו מחול כדאמרינן שם לעיל דבכרם קטן אין לו דין מחול הכרם ובמתני' תנן נמי מותר מחול הכרם וה"ה דהוה מצי נמי למיפרך דאין לו קרחת

הכרם דלא משכחת לה כלל בכרם קטן כדלעיל שם אלא דעדיפא מינה פריך דאפי' במחול דמשכחת לה אין לו לכרם קטן:

אלא כי אנן קיימין בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן. כלומר שנטעו על ארבע ארבע אמות כדרך שנוטעין לסתם כרם קטן והלכך לא משכחת לה דינא דמתני' במטעתו בתחילה דהרי בד"א אסור ומקדש הוא ודוקא בחרבנו הוא דמשכחת להא דאמרו שלא יביא זרע לכתחילה עד שיהא שם ט"ז אמה ואם הביא אחר שהרחיק ד' אמות מעיקרי הגפנים לא קידש:

הדא אמרה כרם גדול שנטעו על מטע שמנה שמנה אין לו מחול כלומר דר' זעירא דייק מדדחיק לאוקמי מתני' בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן כדי לשנויי קושיין דמאי אריא בחרבנו הא אפי' במטעתו בתחלה הדין הוא דמותר הזרע ואסור לזרוע לכתחילה ולא משני דלעולם מתני' בכרם גדול שנטעו כמטע כרם גדול מיתוקמא והיינו על מטע שמנה שמנה ומתני' אתיא כהאי מ"ד דפליג לעיל שם על ר' יונה בשם רב והוא ר' יוסי בשם רב דקאמר דהלכתא מותר לזרוע ביניהן אפי' לכתחילה כשיש ח' אמות בין השורות והלכך הוא דקתני כמתני' בחרבנו דאילו במטעתו בתחילה לא משכחת לה שיהא אסור לזרוע לכתחילה ואם זרע לא קידש ומדלא משני הכי ש"מ דכרם שהוא נטוע על שמנה אמות אין לו דין מחול הכרם ולפיכך בלאו הכי לא מצית לאוקמי מתני' במטע על שמנה דהא קתני נמי מותר מחול הכרם ומטע על שמנה אין לו דין מחול הכרם:

אין תימר מטע שש עשרה על שש עשרה. וכלומר וכ"ת דאכתי הוה מצי לאוקמי מתני' בכרם גדול שהוא נטוע על ט"ז ט"ז וכהאי תנא דס"ל היו ג' שורות אם אין בין שורה לחברתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם כדתנן לעיל בפ"ד בהלכה ד' ואמרינן עלה שם דעד שמנה אסור ומקדש מח' ועד ט"ז אסור ואינו מקדש וא"כ תו לא מצי למיתני במתני' ולמיחשב במטעתו בתחלה דהא אוסר ומקדש עד שמנה והשתא הדרן לקושיין דאמאי דחיק נפשיה לאוקמי מתני' בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן דטפי הו"ל לאוקמי שנטעו על מטע ט"ז וכהאי תנא דאמרן הא נמי לא מצית אמרת הכי דקשיא:

תוכו אסור ומקדש חוצה לו לכ"ש. כלומר דתו לא מצי נמי למיתני מותר מחול הכרם והאי נמי כדא"ר זעירא גופיה בפ"ד שם על הא דקאמר התם ר"א החמירו בכרם בתוכו יותר מחוצה לו וקא"ר זעירא דאנא קיימנתה דאשכחן דלפעמים החמירו בחוצה לו יותר מתוכו והיינו במחול הכרם דתוכו שמנה וחוצה לו ט"ז דהרי בתוך הכרם בין השורות עד שמנה הוא דלא יביא זרע לשם ואם יש שמנה ביניהן מותר ואנו חוצה לו והיינו בין כרם לגדר אסור עד ט"ז וכדפרישית התם דהא דנקט ט"ז וזהו כב"ש לרבותא הוא

דנקט דמצינו לחד תנא והיינו ב"ש דאוסרין חוצה לו עד ט"ז ובתוכו לו אינו אסור אלא עד ח' דלא אשכחן דפליגי ב"ש בהא ומיהו אף לב"ה חמיר חוצה לו מתוכו במחול הכרם דחוצה לו י"ב ותוכו שמנה ושמעינן מיהת דבמחול הכרם חמיר חוצה לו וא"כ לא מצינן לאוקמי למתני' כהאי תנא דאמרן דאם תוכו אסור ומקדש חוצה לו לכ"ש ואמאי קתני מותר מחול הכרם אוסר ולא מקדש אלא ע"כ כאוקימתא דלעיל שנטעו על מטע כרם קטן:

א"ר יוסי אין לוקין אלא על עיקר כלאי הכרם. מילתא באנפי נפשה היא דקמ"ל דאע"ג דשנינו בכל הני דלעיל דאיכא דאוסרין ואיכא דגם מקדשין מ"מ אין לוקין מד"ת אלא אם זרע בכרם גופיה דזהו עיקר כלאי הכרם שהזהירה התורה אבל הני אע"פ דיש שמקדשין וסמכו על קרא דפן תקדש פן תוקד אש מיהו אין לוקין עליהן:

הלכה ג

מתני' **המסכך את גפנו**. שהמשיך השריגין והעלין מגפנו ע"ג תבואתו של חבירו:

ה"ז קידש. הגפן שלו והתבואה של חבירו וחייב באחריותו וצריך לשלם לחבירו בעד התבואה שאסרה לפי שעשה מעשה בידים:

אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. בכלאים משום דכרמך כתיב ולא דמי לשאר איסורין שבתורה שיכול לאסור אף שאינו שלו כגון שבישל בשר בחלב של חבירו וכיוצא בו אבל הכא לא קידש אלא את הגפן שלו והלכה כר' יוסי ור"ש וכמעשה דר"ע שזה זרע כרמו בשביעית ואינו שלו שהרי בשביעית הכל הפקר הוא ולפיכך פסק דלא קידש:

גמ' **כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו'**. ברייתא היא בספרי פ' כי תצא והתם מסיים ת"ל לא תזרע כרמך מ"מ כלומר מדלא כתיב כרמך לא תזרע כלאים כדכתיב בפ' קדושים בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ודריש בת"כ שם גבי בהמתך דאף בבהמות אחרים אסור מדכתיב את חקתי תשמרו לשון רבים והאי קרא בהרכבה והרבעה משתעי אבל שדך דלא כתיב ביה רבויא אין אוסר אלא בשלו ולא בשל חבירו דהכי משמע שדך דוקא לא תזרע כלאים וכן אי הוה כתוב כרמך לא תזרע כלאים הוה דרשינן הכי אבל השתא דכתיב לא תזרע כרמך כלאים מדהקדים הלאו וסמיך ליה כרם ש"מ דהכא כרמך לאו דוקא אלא דקפדה התורה דלא תזרע בכרם מ"מ ואפי' בשל אחרים והיינו נמי דקאמר הכא ת"ל כרם ולא כלאים כלומר מדהקדים הלאו ואח"כ כתב הכרם ש"מ דה"ק כרם ולא דכלאים בכל כרם לא תזרע ותיבת כרם לתיבת לא שלפניו דרשינן וכאילו הוה כתוב כרם סתם:

דר"מ היא. הך ברייתא אליבא דר"מ מיתוקמא וכלומר דר"א מפרש דהא דקתני לרבות כרם אחרים לא צריכא אלא אפי' כרם של עכו"ם לא תזרע כלאים והאי קרא לא משתעי אלא בא"י דהא אין איסור כלאים כרם וזרעים מן התורה אלא בא"י והיינו דקאמר דר"מ היא דאמר לעיל בפ"ה דדמאי ובכמה מקומות דאין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות ואע"ג דהתם נמי כתיב דגנך אפ"ה מכיון שלקח העכו"ם השדה מישראל חייבין הפירות במעשרות להישראל הלוקח ממנו וה"נ אע"ג דכתיב כרמך מרבינן אפי' בכרם של עכו"ם:

א"ר יוחנן. דמהכא לא דייקת מידי דתיפתר דלהכי איצטריך כגון שזרע העכו"ם כרמו כלאים ולקחו ממנו ישראל והזהירה התורה שלא יקיים הכלאים וצריך שיעקור אותן והשתא מצינן לאוקמי כדברי הכל דאפי' למ"ד יש קנין לעכו"ם להפקיע ממעשרות מודה הוא דאם חזר ולקח הישראל השדה ממנו דחייב במעשרות דדגנך קרינא ביה וה"נ כרמך קרינן ביה השתא:

ר' יונה ור' יוסי תריהון אמרין דר"מ היא. אמתני' קמהדרו דהא דקתני אדם אוסר בשל חבירו האי ת"ק דר"מ היא דס"ל הכי כדלקמן:

הנעבד. לע"ז כגון שהשתחוה לבהמה כדמפרש לקמן דבבעלי חיים איירי ופליגי בה תנאי דתני בחדא ברייתא דבין שלו ובין של אחרים אסור ואית תניי תני דבשל אחרים מותר:

הוון. בני הישיבה בעיי מימר דבפלוגתא דתנאי דמתני' תליא דהאי ברייתא ס"ל כר"מ ור' יודה דאינהו ת"ק דמתני' וס"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו ואידך ברייתא כר' יוסי ור"ש ס"ל קא סלקא דעתייהו דלהדיוט פליגי הני ברייתות והלכך בעיין לאוקמינהו כתנאי דמתני':

ר' יוסי בשם ר' אילא דברי הכל היא. כלומר דדחי לה ולא תוקמה הך ברייתא דקתני אף של אחרים אסור כר"מ דוקא אלא ד"ה היא דהכא לגבוה מיירי ואף ר' יוסי ור"ש מודים בה דלגבוה אסור דכמה דתימר תמן בפ"ב דע"ז גבי בשר הנכנס לע"ז וכו' דקאמר התם דבעלי חיים הנעבדין אע"פ שאינו נאסר להדיוט נאסר לגבוה והכא נמי לגבוה הוא דאסור ואידך ברייתא ס"ל בעלי חיים אף לגבוה אינו נאסר ומיהו לא שייכא פלוגתייהו לפלוגתא דתנאי במתני':

ר"ש בן לקיש אמר קנסיה דר"מ. כלומר הא דר"מ אוסר במתני' משום קנס חכמים הוא: **ועבד עובדא דכוותיה מן הדא וכו'**. כלומר שבא מעשה כזה לפניו והורה כר"מ דחייב באחריותו משום דהלכה כר"מ בקנסותיו:

וכי מה עשה מעשה. דקס"ד דמיד שסיכך גפנו ע"ג תבואתו של זה קנסו והלכך פריך וכי מה מעשה עשה דליקנסיה לשלם הרי הוא יכול להחזירו לצד אחר ומשני אלא בשהוסיף מיירי שנוספה התבואה אחד ממאתים אחרי שסיכך זה גפנו עליה ואסרה ולפיכך קנסו לשלם מפני שלפי דעתו הוא מוסיף כלומר עי"ז שסיכך גפנו ולא החזירו א"כ מדעתו היתה אותה הוספה ומעשיו גרמו לכך:

חד בר נש חוי סלעיה לר' אלעזר. הראה לו הסלע שלו שנתנו לו אחד וא"ל טבא היא וע"י כך קיבלה ובאמת דפסולה היתה אותה המטבע:

וקנסיה. לר"א לשלם לזה ומן הדא ברייתא המראה וכו' ומפני שהוא נושא שכר שהשולחני נוטל איזה שכר בשביל כך והוא מחליף המעות ממטבע זו לזו ומשתכר:

ור"א נושא שכר. בתמיה וכי איזה שכר קיבל בשביל זה:

ומשני ר' יעקב בר אחא דה"ק המחזיק בו בידו כנושא שכר. כלומר בשביל ההיא הנאה דסומכין עליו כנושא שכר הוא:

ר' יוסי בר בון לא אמר כן. דלאו היינו טעמא דחייביה לשלם:

אלא ר"א אמר קנסיה דרבנן. כלומר לפי שיטתו דלקמן חייביה דפליגי בה דר"א סבר דהך ברייתא המראה דינר לשולחני אתיא כרבנן דר"מ דפליגי עליה בעלמא דאיהו דאין דינא דגרמי ורבנן לא דייני דינא דגרמי והכא מודו רבנן דקנסינן ליה ור"ל סבר דהך ברייתא קנסיה דר"מ היא ולרבנן דלא דייני דינא דגרמי פטור:

כך אתא עובדא. כלומר ובין כך אתא האי עובדא דר"א לפניו ושאל לו ר"ל ההן קנסא דהאי ברייתא כמאן אתיא וא"ל ר"א דרבנן נמי מודו בה וא"ל א"כ פוק שלם דלדידך הלכה כחכמים:

הכל מודים. במתני' בענבים שהן אסורות דאע"ג דפליגי אם תבואתו של חבירו נאסרה מודים מיהת דגפנו של זה שסיכך נאסרה:

א"ל ר"א. והלא ק"ו הוא. האוסר אינו נאסר וזהו התבואה שהיא נקראת האוסר למ"ד דס"ל דנאסרה מפני שהגפן עומד בפני עצמו אלא ע"י שהתבואה שנזרעה אח"כ שם בא האיסור והשתא לאידך מ"ד דפליג וס"ל דהתבואה לא נאסרה וא"כ זה שאינו אוסר וזהו הגפן שאין האיסור בא ממנו היאך יהיה נאסר:

מה פליגין. וקאמר הש"ס דבמה פליגי רבי יוחנן ור' אלעזר במסכך גפנו וכו' כגוונא דמתני' דאיהו לא עביד מעשה אלא בגפנו והגפן אינה נקראת האוסר כדאמרן אבל במסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו דהשתא איהו עביד מעשה על דבר שהוא שלו והוא

הגורם שזרע התבואה לשם א"כ הוא הנקרא האוסר וכ"ע מודים שהאוסר נאסר וקידש את תבואתו ואפילו למ"ד דאינו אוסר תבואתו של חבירו:

המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו. מהו הדין ומשום דאיכא למימר דלא פליגי אלא בעושה בדבר שהוא שלו לאסור את שאינו שלו דלאו כלהימנו לאסור את של חבירו במידי דיליה אבל אם עושה בשל חבירו על של חבירו האחר אפשר דגם רבי יוסי ור"ש מודים דיכול הוא לאסור וחייב לשלם לזה הבעל התבואה:

נשמעינה מן הדא. דמתני' גופה דר' יוסי הביא ראיה ממעשה דר"ע והרי בשביעית אין הגפן ולא התבואה שלו דהכל הפקר היא:

ואיתתבת. כלומר ואפ"ה הושבה תשובה זו מר' יוסי לת"ק דפליג עליה וש"מ דר' יוסי פליג אף בגפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו:

הלכה ד

מתני' **האנס**. גזלן שגזל כרם וזרעו ויצא מלפניו הכרם וחזר לבעליו כשהוא זרוע:

קוצרו. להזרע אפילו במועד ואע"ג דהאנס לא אסר דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו מ"מ אם יוסיפו במאתים לאחר שחזר לבעלים מקדש הלכך הוי דבר האבד וקוצר אפי' במועד:

עד כמה הוא נותן לפועלים. אם אינו מוצא פועלין אא"כ יוסיף בשכרן עד כמה יוסיף:

עד שליש. בגמרא פליגי בה דאיכא דאמרי עד שליש יותר משכרן הראוי להם יתן כדי לעקור את הכלאים יותר על זה לא יתן אלא קוצר כדרכו מעט מעט לרפי מה שיכול ואע"פ שהכלאים משתהין בכרם ואיכא דאמרי עד שליש לדמים מה ששוין פירות הכרם והזרע יתן לפועלים כדי לעקור מיד יותר מכאן לא יתן אלא ימתין עד שיקצור מעט מעט כדרכו:

מאימתי הוא נקרא אנס. כלומר לענין שיהא הכרם חשוב כשלו ושיכול לאסרו בזריעה:

משישקע. שם הבעלים מן הכרם ויהא נקרא על שם האנס דאז הוא כשלו ומקדש כל מה שיזרע:

גמ' **כיני מתניתא מותר לקוצרו אפי' במועד**. כלומר דקמ"ל דלא תימא דהא דקתני קוצרו אפי' במועד היינו אם יש חשש שמא יוסיף במאתים במועד הלכך קאמר דאע"ג דליכא האי חששא וקצירה במועד אסירא מ"מכאן התירו לקצור מיד ואף במועד שלא יהא נראה כמקיים כלאים:

עד שליש. ופליגי בה רב הונא ורב ששת מאי עד שליש חד אמר שליש לשכר ואידך אמר לדמים כדפרישית במתני':

א"ר אחא נשתקעו הבעלים. את שמן ממנו ונקרא על שם האנס אע"פ שלא נתיאשו הבעלים ממנו איסורו דבר תורה כלומר דאפילו כן האנס אוסרו מן התורה הואיל ונקרא שמו עליו הוי כשלו אבל אם אפי' כבר נתיאשו הבעלים אלא שעדיין לא נשתקע שם הבעלים ממנו אין האנס אוסרן אלא מדבריהם:

ויש קרקע נגזל. בתמיה וכי שייך גזילה בקרקע דנימא דמהני יאוש לענין שיהא האנס אוסר מיהת מדבריהם:

אע"פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע. כלומר דר' אילא משני אין דהכא שאני דאף דבעלמא אין גזילה לקרקע אמרו חכמים דיש יאוש לקרקע זו והאנס אוסר מדבריהם:

הלכה ה

הרוח שעלעלה. שסערה רוח סערה תרגומו רוח עלעלא ושיבר ענפי הגפנים והפילן ע"ג התבואה:

יגדור מיד. מלשון גודר בתמרים. כלומר ילקט ויסלק אותן ואם אירע אונס ולא סילקן מותר ואינן מתקדשין:

תבואה שהיא נוטה תחת הגפן. שאין עיקר התבואה תחת הגפן אלא מבחוץ והשבלים שלה נוטין תחת הגפן דאילו עיקר התבואה תחת הגפן הא תנן לעיל בהלכה ג' דאוסר ומקדש. וכן בירק. הנוטה תתת הגפן:

מחזיר ואינו מקדש. כלומר לכתחילה צריך שיחזיר לצד אחר ואם לא החזיר אינו מקדש:

משתשליש. משתביא שליש דכתיב ותבואת הכרם ופחות משליש לא מיקרי תבואה ובגמרא קאמר דאית דגרסי משתשריש:

וענבים משיעשו כפול הלבן. משיתגדלו ויהיו כפול הלבן אבל קודם לכן נקרא בוסר ואם זרע תבואה או ירק בכרם ועקרן קודם שיגיעו הענבים להיות כפול הלבן ה"ז לא קידש וכן אם הענבים הגיעו להיות כפול הלבן וזרע בצדן תבואה או ירק ועקרן קודם שישרישו או קודם שתשליש התבואה לפי גי' דהכא ה"ז לא קידש:

תבואה שיבשה כל צורכה וענבים שבשלו כל צרכן אינן מתקדשות. או או קתני כיצד אם התבואה יבשה כל צרכה ובא ונטע גפן בתוכה או אם הענבים בשלו כל צרכן וזרע תבואה או ירק בצדן אע"פ שזה אסור אינן מתקדשות כדדריש בגמרא דכתיב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם למדנו שאינו מקדש עד שיהא שם מלאת זרע ותבואת כרם ותבואה שלא הביאה שליש או שלא השרישה וכן הירק לא הגיעו לכלל מלאת זרע ואם לאחר שיבשו שוב אינן קרוין מלאת זרע וכן הענבים קודם שיגיעו להיות כפול הלבן או לאחר שבשלו כל צרכן והן קרוין תבואת כרם:

וכבן עזאי יספר. אתבואה שהיא נוטה תחת הגפן קאי דקתני במתני' מחזיר ולבן עזאי צריך שיספר במספריים מה שהוא נוטה תחת הגפן כדאשכחן ברייתא דתני דפליגי בה דר"ע אומר יחזיר ובן עזאי אמר יספר וקמ"ל דמתני' כר"ע היא:

מ"ד משתשריש מסייעא לר' יוחנן מ"ד משתשליש מסייעא לר' הושעיא. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלפו התיבות בטעות. ופלוגתא דר' הושעיא ור' יוחנן לעיל בפ"ה בהלכה ז' על הא דתנינן שם הזורע וסיערתו הרוח לפניו בכרם אם עשבים יופך וכו' דקא"ר הושעיא בעשבים הכל מותר ואע"ג דכבר השריש הזרע שהרי עלו עשבים אפ"ה אינו אוסר בכלאים עד שיביא שליש וגריס הכא נמי עד שתשליש ולר' יוחנן דס"ל התם דהכל אסור אף בעשבים הואיל והשריש הזרע גריס הכא ג"כ כשיטתו עד שתשריש:

וענבים משיעשו כפול הלבן וכו' ותבואת הכרם. כדפרישית במתני':

כיני מתניתא אינן מתקדשות. כלומר בדוקא קתני דאינן מתקדשות אם התבואה יבשה כל צרכה והענבים שבשלו כל צרכן אבל אעפ"כ אסור הוא לכתחילה לזרוע בצד ענבים שבשלו כל צרכן וכן ליטע גפן אצל תבואה שיבשה כל צרכה:

הלכה ו

מתני' **עציץ נקוב**. שיש בו נקב והוא בכדי שורש קטן וזרוע ירק בתוכו:

מקדש בכרם. אם הניחו בכרם או בד"א של עבודת הכרם מקדש כאילו נזרע בארץ:

זה וזה אוסרין. לכתחילה ובדיעבד לא קידש דלא הוי כזורע בארץ ואין הלכה כר"ש:

המעביר עציץ נקוב בכרם. ובתוכו זרוע ירק והניחו תחת הגפן אם נשתהא שם בארץ עד שהוסיף אחד במאתים אסור ומקדש ושיעור כדי לידע אם הוסיף אחד ממאתים מפורש לעיל בפ"ה בהלכה ו':

גמ' תני בתוספתא סוף פ"ד והכי איתא התם המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור אבל אין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן רש"א אין בין עציץ נקוב לשאינו נקוב אלא הכשר זרעים בלבד דלענין הכשר זרעים בעינן שיהא המים תלושין וכן הזרעים שנופלין המים עליהן לא מקבלי הכשר במחובר עד שיהו תלושין ועציץ נקוב כמחובר חשבינן ליה לענין זה כדתנן בסוף פ"ב דעוקצין עציץ נקוב אינו מכשיר את הזרעים ושאינו נקוב מכשיר את הזרעים:

כר"ש. [אתיא] הך ברייתא כדקתני בהדיא בסיפא דהתוספתא ולדידיה אין חילוק ביניהן אלא להכשר זרעים בלבד ברם כרבנן אית חורנין יש עוד דברים אחרים מההפרש ביניהן כדקחשיב ואזיל:

התולש בשבת מעציץ נקוב חייב. כדתנן בס"פ המצניע:

עציץ נקוב אינו מכשיר וכו'. כלומר וכן לרבנן נמי כסתמא דמתני' דעוקצין:
ר' יוסי אמר לה סתם. להא דלקמן ולא בשם ר' שמואל בר רב יצחק ור' חנינא מטי בה בשמיה דה"ט דר"ש דלדידיה לכל מילי עציץ נקוב כתלוש מחשבינן ליה כדפליג במתני' לענין כלאים וכן לענין שבת פליג שם והא דמודי בהכשר זרעים משום דהתורה רבתה טהרה בזרעים מדכתיב על כל זרע זרוע אשר יזרע ודרשינן כדרך שאדם מוצא לזריעה והיינו בתלוש ואהנו הני זריעות יתירי דקרא למעוטי מחובר כל דהו דכשהוא נקוב חשוב כמחובר לענין זה:
מעשרותיו מהלכה. אינו מתחייב הנזרע בו במעשרות מן התורה אלא מהלכה מד"ס וכן תרומתו אינה מדמעת אם נפלה לפחות ממאה חולין ואין חייבין עליה חומש לזר שאכלה בשוגג:
מהו לומר על פתו. שבא מתבואה הנזרעת בו אם לענין ברכה נמי כארץ מחשבי ליה רבנן:
ר' יונה בעי כן. כלומר דהא דרבי יוסי לא מספקא ליה דאם כמחובר מחשבי להו לענין כלאים ושבת ה"ה לענין ברכה ושפיר מברכינן על פתו המוציא לחם מן הארץ וכי קמיבעיא ליה הכי היא:
דלעת כתלוש הוא לסכך בה. דתנן בפ"ק דסוכה הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכך על גבה פסולה דאין מסככין במחובר ואם הדלעת היא נטועה בעציץ נקוב אם כתלוש היא ומותר לסכך בה דאע"ג דסוכה סמכינן נמי אקרא שאין מסככין אלא בתלוש כדאמרינן שם מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר אפ"ה איכא למימר דשאני כלאים ושבת דחמיר איסורן אבל לענין סכך הסוכה אפשר כתלוש מחשבינן ליה ולא איפשיטא:
נטע חמש גפנים בחמשה עציצין שאינן נקובין. כלומר אפי' בשאינן נקובין דהא מיהת לענין איסור לכתחילה אף בשאינו נקוב אוסר הוא ומיבעיא ליה אם נטע אותן כסדר הכרם שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב:
את אמר כרם הוא כלומר ודאי מסתברא הוא דאת אומר בו דכרם הוא וצריך להרחיק הזרעים ממנו כהרחקת הכרם:
הפכו. מהו אלא כי קמיבעיא לי אם הפכו והעמיד אח"כ להעציצין שלא כסדר שתים כנגד שתים וכו' אם בטל הוא עכשיו הכרם ואינו אוסר הזרעים שנזרעו בצדו בלא הרחקה או לא:

ויש כרם מיטלטל. בתמיה וכלומר דהש"ס מתמה על הפשיטות מעיקרא דר' יודה בר פזי דמיפשט ליה דכרם הוא ולא מיבעיא ליה אלא בהפכו והא אין כאן כרם כלל דלא אסרה התורה אלא בכרמך דומיא דשדך אבל לא בכרם המיטלטל ממקום למקום:

שמואל אמר במעביר תחת כל גפן וגפן. אסיפא דמתני' קאי המעביר עציץ נקוב בכרם ומפרש שמואל דהא דקתני המעביר לאו בהעברה קאמר אלא צריך שיניחנו תחת הגפן והא דקתני לישנא דהעברה משום דקמ"ל דלא בעינן שיהא מוסיף במאתים תחת גפן אחת שהניחו בראשונה אלא אפי' במעביר תחת כל גפן וגפן ובכל פעם מניחן שם עד שהוסיף במאתים בין הכל אסור ולהכי קתני המעביר בכרם ורבותא קמ"ל דאפי' העבירו בכל הכרם ובלבד שיניחו בכל פעם תחת גפן ואז מצטרף הוא כל גפן וגפן לאסור בהוסיף במאתים:

ר' יוחנן. פליג עליה דשמואל בפירושא דמתני' דהא במתני' לא קתני דמתקדש העציץ נקוב אלא אסור הוא דקתני והלכך מוקי לה דלאויר עשרה היא מתני' דבהעביר ממש איירי ובאויר עשרה של הכרם דככרם הוא ואם העבירו עד שהוסיף במאתים אסור הוא אבל לענין שיהא מתקדש מודי ר' יוחנן דאין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן כדקתני בהדיא בתוספתא שהבאתי בריש ההלכה:

העביר חמשה עציצין שאינן נקובין תחת גפן אחת. לרבותא הוא דקחמר אפי' תחת גפן אחת. תליא בפלוגת' דר' אלעזר ור' יוחנן דלעיל בהל"ד גבי המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דקאמר ר' יוחנן הכל מודים בענבים של זה שהן אסורות ומתקדשות דהא הגפן שלו הוא ור"א פליג עליה התם וקאמר האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר בתמיה דהרי התבואה והיא נקראת האוסר שעל ידה בא האיסור שנזרעה שם ואפ"ה אמרת דלת"ק דהתם אינה מתקדשת וכי היאך נאמר דשאינו אוסר והוא הגפן העומד שם בתחילה שיהא נאסר וה"נ בדין דהכא דלר"י אע"ג דעציץ שאינו נקוב אינו מתקדש אפ"ה הגפן מתקדש הוא ולר' אלעזר אמרינן האוסר אינו נאסר והוא העציץ וכי היאך יהיה שאינו אוסר והוא הגפן נאסר והרי לא על ידו בא האיסור אבל אם העביר עציץ אחד תחת חמש גפנים כלומר בעציץ הנאסר קאמר והיינו עציץ נקוב ואפי' העבירו תחת חמש גפנים בזו אחר זו בהא כ"ע מודים שאוסר ג"כ את הגפנים שהרי האוסר הוא נאסר כדאמרן:

הדרן עלך המבריך את הגפן

פרק ח

הלכה א

מתני' **כלאי הכרם אסורין מלזרוע**. אפי' מין אחד של ירק או תבואה אסור לזרוע בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או התבואה ואם זרע קידש ונאסרו שניהן בהנאה אבל לענין מלקות אינו לוקה עד שיזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם החרצן במפולת יד וכן אם זרע מין אחד תבואה ומין אחד ירק עם החרצן במפולת יד משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע דה"ק קרא לא תזרע ב' מינין שהן כלאים עם כרמך ואם עשה כן לוקה שתים אחת משום כלאי זרעים דכתיב לאו בפ"ע שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים:

ומלקיים. אם ראה אותן והניחן ולא עקרן ה"ז קידש אבל ללקות אינו לוקה עד שיעשה מעשה שיזרע או שמנכש את העשבים ועי"כ יצמחו הכלאים ביותר וכן המחפה בכלאים בעפר בין בידו בין ברגלו ובין בכלי ה"ז לוקה:

ואסורין בהנאה. דכתיב פן תקדש ודרשינן תוקד אש שהן טעונין שריפה ואסורין בהנאה:

כלאי זרעים מלזרוע. ואם זרע לוקה וכן המנכש והמחפה בכלאי זרעים לוקה:

ומלקיים. ואם קיימן אינו לוקה:

ומותרין באכילה. אפי' לזה שעבר וזרע. כלאי בגדים מותרין בכל דבר. לעשותן ולמכרם ואינן אסורין אלא מללבוש או להעלות עליו דכתיב לא יעלה עליך ואין אסור מן התורה אלא העלאה שהיא דרך לבישה:

כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיימן. כלומר אף לקיימן למכרן דלא אסרו לסחורה אלא במין האסור לאכילה מן התורה ובמידי דקימי לאכילה כדתנן בפרק י' דשביעית וקמ"ל דאף מיני כלאים מותר לקיימן לסחורה ואינן אסורין אלא מלהרביע מין על שאינו מינו וללקות אינו לוקה על שיכניס בידו כמכחול בשפופרת:

כלאי בהמה אסורין זה בזה. כלומר הנולדים מכלאי בהמה אסורין זה בזה והיינו שאמותיהן שני מינין הן פרד שאמו חמור עם פרד שאמו סוס אסור להרכיבן זה על זה ואם הרכיבן לוקה:

גמ' **כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו'**. ברייתא שנויה בת"כ פ' קדושים גבי כלאי זרעים שדך לא תזרע אין לי שלא יזרע שלא יקיים מנין ת"ל לא כלאים לא אמרתי אלא משום כלאים. כלומר מדסמיך לא לכלאים ש"מ דהתורה הקפידה שלא יהא כלאים בשדך ואף שהוא לא זרע אלא אחר לא אמרתי אלא משום כלאים שלא תקיימן בשדך והכא דריש לה גם בכלאי הכרם ת"ל וכרם לא כלאים כלומר מדמקדים לא וסמיך ליה לכרמך ש"מ

דה"ק דבכרמך לא יהא כלאים ואע"פ שהוא לא זרען וכעין דדריש בפ' דלעיל בהלכה ד' לענין כרם אחר:

מה כר"ע. ושואל הש"ס מה אם כר"ע הוא דאתיא המתני' דקתני ומלקיים דאיהו הוא דס"ל המקיים כלאים עובר בל"ת וקא"ר יוסי דמתני' ד"ה היא דלא קתני אלא אסור והכל מודים באיסור שהוא אסור:

בשלא קיים ע"י מעשה. והא דאמרינן דאינו אלא באיסור בשלא עשה מעשה בקיומן אלא שראה כלאים בתוך שלו והניחן ולא עקרן אבל אם קיים אותן ע"י מעשה לוקה והיכי דמי כהדא דתני המחפה בכלאים שחיפה אותן בעפר לוקה:

מנין. לכלאי הכרם שהוא אסור בהנייה:

ונאמר להלן פן תוקדש בו. לא נמצא זה בפסוק וטעות הוא וצ"ל כל הנוגע במזבח יקדש מה להלן וכו':

א"ר חונה ביאתו אסורה בהנייה. כלומר דמפרש דלא יהיה קדש נדרש לאזהרה על השפחה ועל העבד שביאתו אסורה:

מן הדא. ממשמעות קרא דכלאי הכרם גופיה פן תקדש ודריש נוטריקון פן תוקד באש:

מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם. דקרא הכי משמע לא תזרע את שהוא כלאים בכרם:

על דעתיה דר' יונתן וכו'. כלומר דמפרש דכל חד וחד דריש לפי שיטתו לקרא דכלאי הכרם לאיזה דבר נאמר הלא הוא בכלל שדך לא תזרע כלאים:

חברייא אמרין. אליבא דר' יונתן להחמיר עליו אפי' מין אחד לקמן פריך עלה דהא מין אחד תיפוק ליה מכלאי זרעים ומשני לה:

על דעתיה דר' יאשיה וכו' לאיזה דבר נאמר וכו'. כלומר דאף על גב דלר' יאשיה איצטריך ללמד דבעינן שיהא כרמך ועוד כלאים משאר ב' מינין מ"מ קשיא דאי הכי כבר עובר הוא משום כלאי זרעים וקאמרי חברייא דלענין התראה שאם התרו בו משום כלאי זרעים לוקה ואי משום כלאי הכרם לוקה:

ליתן לו שיעור אחרת. דבכלאי זרעים לא קפדינן אלא אשיעור יניקה אבל כלאי הכרם שיעור אחר יש לו מן ששה טפחים לגפן יחידית וכן ד"א לכרם של שתי שורות:

מה אנן קיימין. על הא דר' בון פריך דמדקאמר דקרא אתא ליתן לו שיעור אחר והיכא רמיזא שיעור אחר אלא ש"מ דה"ק לא תזרע כרמך כלאים כלו' שיש כאן שני מינין ואף שהן אינן נזרעין כלאים לא תזרע כרמך ותגרום שיהא כלאים וכגון שבין השני מינין יש גדר מפסיק וכיוצא בו וא"כ בלאו הכרם לא הוו כלאים אלא שהכרם עושה כלאים מפני

שצריך בו הרחק אחר משאר שני מינין והיינו ליתן לו שיעור אחר דקאמר והלכך פריך ה"ד להא:

אם בשעשה הגדר מבפנים. בין שני המינין דליכא כלאים בלא הכרם:

בטל הכרם. א"כ בטל ג"כ הכרם דהא אנן אליבא דר' יאשיה קיימינן דבעי שני מינין מלבד הכרם וכשעשה הגדר מבפנים לבין שני המינין ליכא השתא כ"א מין אחד אצל הכרם ואין כאן כלאי הכרם כמו דליכא כלאים מאלו שני המינין:

אם בשעשה גדר מבחוץ. כלומר ואי דתפרש דה"ק לא תזרע כרמך כלאים היינו שיש כאן שני מינין והן כלאים מלבד הכרם שהגדר הוא מבחוץ לשני המינין וא"כ הן כלאים ואזהר רחמנא דלא יהו אלו שני מינין אצל הכרם דאף שהן כלאים בלא הכרם מ"מ אותן שני המינין יכול אתה לתקן בהרחק כל דהו בשיעור יניקה או לנטות זה לצד זה וזה לצד אחר דבהכי נמי לא הוו כלאים כדאמרינן לעיל בפ"ג גבי כלאי זרעים ואלו עכשיו שהן אצל הכרם הוו כלאים בשביל הכרם דבעי הרחקה טפי וזהו דקאמר ליתן לו שיעור אחר:

זהו המחול. כלומר הא נמי לא מצית אמרת דאי הכי קשיא מאי האי דקאמר ד"א הרי אם הגדר מבחוץ והשני מינין הן מלפנים מהגדר אצל הכרם א"כ זהו מחול הכרם ששנינו לעיל בפ"ד שהוא בין כרם לגדר ואסור להביא זרע עד שיהו י"ב אמה מן הכרם לגדר ואמאי נקט הכא ד"א:

אינו כי אנן קיימין. או אלא כי אנן קיימין. כלומר אלא על כרחך אי אתה יכול לפרש בענין אחר אלא בכה"ג בשדה וכגון שהיה שם שדה תבואה והקריח לתוכה ד"א שהקריח ועקר בתבואה מקום רחב ד"א בכדי שיעשה שם כרם דאין כרם פחות משתי שורות ובין השורות לא יהיה פחות מד"א וכגון שיש עוד מין אחר אצל התבואה מצד האחר ועכשיו הן שני מינין מלבד הכרם ושיעורן שצריך להרחיק מן הכרם ד"א והכי אזהר רחמנא לא תעשה אותן שני מינין אצל הכרם לפי שאתה גורם יותר לכלאים ממה שהיה דבין אלו שני מינין היה יכול לתקן בהרחק כל דהו ועכשיו הוו כלאים עד שיהא שיעור אחר והוא ד"א והיינו כדאמרן והש"ס שקיל וטרי עד דמסיק דלא מיתוקמא מילתא דר' בון בגדר אלא כן אנן קיימין ושפיר מיתוקמא מילתיה:

ואתייא כדא"ר חנינא וכו'. מילתיה דר' חנינא איתמר לעיל בפ"ד בהל"ב דבעי התם עלה דקאמר לא סוף דבר גדר דמפסיק אלא אפי' עשה פסין ואין בין אחד לחבירו ג"ט ובעי אם אפי' קמה של תבואה או קשין ליחשבו כמחיצה אם בא לזרוע אצל הקמה מצדה האחר ונ"מ דאין צריך להרחיק זרע המין אחר כ"א כשיעור הרחק מהתבואה אם אותו המין הוי כלאים עם הקמה ואע"פ שהוא בתוך ד"א מן הכרם שבצד השנייה של הקמה

משום דהקמה הוי הפסק מיהת בין הכרם לאותו מין שנזרע בצדה או דנימא ואתייא כהאי דא"ר חנינא אין האוסר נעשה מחיצה להציל דהואיל ואסור לזרוע תבואה סמוך להכרם ואם כן הקמה עצמה נאסרת שאין שם ד' אמות אינה נעשה מחיצה להציל את המין האחר. הכי איתמר התם. והשתא קאמר הכא דאתייא הא דר' בון כדא"ר חנינא שאין הקמה של תבואה שנשארה מכאן ומכאן נעשית מחיצה להציל את המין האחר שנזרע מצדה אם אין כאן ד"א ממנו להכרם דאם הקמה היתה מצלת כמחיצה א"כ ליכא כאן אלא מין אחד אצל הכרם דהמין האחר כליתיה דמי ואכן בעינן שני מינין מלבד הכרם כדלעיל:

סברין מימר וכו'. האי לא שייך הכא מידי אלא דהש"ס מייתי לה כמו שנשנה לעיל שם אחר זה ולדין מחול הכרם הוא דשייכא כמפורש שם:

על דעתיה דרבי יונתן וכו'. השתא מהדר להא דלעיל דלר' יונתן אכתי קשיא לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים דמה דאמרין חברייא לעיל להחמיר עליו אפי' מין אחד מיפרך הוא דאכתי ת"ל דהוה כלאים עם הכרם כשאר שני מינין בכלאי זרעים:

כהאי דא"ר הילא. על כרחין לר' יונתן נימא כדר' הילא דאמר הן דאתאמר לא אמרת למה אתאמר. בתמיה כלומר דדעתיה דר' הילא דאין אנו דורשין כלום מיתורא דקראי דכה"ג דללאוי יתירי נאמרו דאל"ה א"כ כל היכא שנאמר לאו אתה שואל למה נאמר הלאו הזה הלא כבר נאמר אני משיב לך דלא אתי לרבויי מידי אלא ללאו יתירא נאמר ולעבור עליו בשני לאוין וה"נ כן:

או. דנתרץ לר' יונתן כהאי דא"ר זעירא לעיל בפ"ק דפאה בהל"ד דלהכי אתא קרא לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך לא תזרע כלאים כלומר דבא ללמדנו דבעיקר הכרם דוקא שהוא עובר בלאו ולוקה ולאפוקי בתוך ד"א שאע"פ שאסור ומתקדש מ"מ אינו לוקה אלא על עיקר הכרם ובפ"ק דפאה פירשתי שאפי' עיקר הכרם כבר נטוע הוא לא תזרע כלאים ואי לאו קרא יתירא הו"א עד שיזרע במפולת היד דהכי משמעותיה דלא תזרע שבשעת זריעה לא יהיה כלאים קמ"ל דאפי' מין הכרם כבר נטוע הוא ויש לו עיקר לא תזרע מין השני שהוא כלאים עמו:

ר' יודן קפודקיא וכו'. גרסי' להא בפ"ק דפאה שם אחר מילתיה דר"ז עד זרע זרוע אשר יזרע ושם פירשתי:

המחפה בכלאים. שחיפה אותן בעפר וזה עשה מעשה בקיומן לפיכך לוקה:

א"ל ר' יוחנן. כששמע זה ממנו ולאו מתני' היא בפ' אלו הן הלוקין דתנינן שם יש חורש בתלם אחת וחייב עליו משום שמנה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין ובכלאים

בכרם ובשביעית וי"ט וכהן ונזיר בבית הטומאה וקתני כלאים בכרם וכי האיך אפשר כלאים ע"י חרישה לאו במחפה שבשעה שחורש מחפה את הכלאים אלמא מחפה בכלאים לוקה:

והוה ר' ינאי מקלס ליה. לר' יוחנן וקרא עליו מקראות הללו הזלים זהב מכיס היא התורה החמודה מזהב ומצויה היא אצלך כזהב בכיס. בני אל ילוזו מעיניך. שכל זמן שאתה הוגה בהן אתה מוצא בהן טעמים הרבה ועל שהוציא הדין ממשנה זו:

בתר וכו'. אחר כל השבחים הללו אומר אני דלא מוכחא מהתם מידי שיכול אני לפרש להאי מתני' במקיים להכלאים לחוד ור"ע הוא דאמרינן לעיל דס"ל דעובר בל"ת:

כלום. ומדחי להא דר"ל דכלום אר"ע אלא לעבור בל"ת שמא ללקות הוא דקאמר בתמיה ועוד על כרחך דההיא מתני' לאו כר"ע מיתוקמא מן הדא דתנינן התם נמי שביעית וכי אית לך למימר שביעית כר"ע והא לדידיה אין לוקין על החרישה בשביעית:

פתר לה שביעית דר' אלעזר. כלומר אליבא דר"א שפיר מוקמינן לה נמי כר"ע דאיהו ס"ל דל"פ תנאי בזה ולכ"ע לוקין על החרישה בשביעית כדפליגי בהא ר"א ור"י וסוגיא זו עד סוף הלכה גרסינן לה בשבת פרק כלל גדול ובפ"ז דסנהדרין בהלכה ה':

הזורע והזומר בכלל היו. בכלל ושבתה הארץ ולמה פרט הכתוב להן ודריש להו במדה דבר שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא ולענין להקיש אליהן דכל דבר שהוא עבודה בארץ או באילן לוקין עליהן:

מה עביד לה ר' יוחנן. ומה טעמא סבירא ליה אין לוקין:

שני דברים הן. לא תזרע ולא תזמור ושני דברים שיצאו מן הכלל חולקין בתמיה ופלוגתא היא פ' כלל גדול ובסנהדרין שם בהא דאמרינן הבערה יצאת מן הכלל לחלק ללמד על הכלל כולו לענין חילוק חטאות וחייבין על כל אחת ואחת וכן כרת באחותו דאמרינן דיצאת לחלק ואם שני דברים יצאו מן הכלל כגון הכא בשביעית וכן לא תנחשו ולא תעוננו דבכלל כל כישוף היה ויצאו מן הכלל פליגי בהא דלתני ר' ישמעאל התם חולקין הן כלומר מלמדין הן על הכלל כולו לענין חילוק חטאות ותנא דפליג עליה שם ס"ל דשני דברים שיצאו אינן חולקין דהוה להו כשני כתובים ואין מלמדין ור' יוחנן ס"ל כהאי תנא דאינן חולקין ואכתי לא אסיק טעמייהו עד לקמן:

ולית ליה לר' אלעזר חולקין. כלומר דשואל הש"ס דאם בגופה דמילתיה פליג על ר' יוחנן בכללא דחולקין דסבירא לן כתנא דפליג על ר' ישמעאל ושני דברים אין חולקין וכי לית ליה להאי כללא אלא דפוסק כר' ישמעאל ובסנהדרין גריס ועל דעתיה דר"א אינן

חולקין והיינו הך דהש"ס שואל אם ר"א אית ליה נמי האי כללא בעלמא דאינן חולקין והכא טעמא אחרינא איכא כדלקמיה או דר"א כר' ישמעאל ס"ל דשני דברים חולקין הן:
אית ליה. וקאמר הש"ס דאף ר"א אית ליה האי כללא וכת"ק דר' ישמעאל דשני דברים אינן חולקין מיהו שאני ליה בין ענין לחלק ובין ענין להקיש כדמסיק:
לחלוק אינן חולקין. דלענין ללמד על הכלל לחלק שיהא חייב על כל או"א אין אנו למדין משני דברים שיצאו מן הכלל הא ללמד על הכלל לענין להקישו להפרט כדהכא דקאמר מה הפרט מפורש מיוחדין שהן עבודה בארץ וכו' בהא ס"ל לר"א דמלמדין:
ולית ליה לר' יוחנן מלמדין. ואם ר' יוחנן פליג וס"ל דאף לענין להקיש אין מלמדין:
שנייא היא. בעלמא ס"ל דמלמדין ושאני הכא שהכלל הוא בעשה ושבתה הארץ והפרט בלא תעשה ואין עשה מלמד על ל"ת וכן אין הל"ת מלמד על העשה:
על דעתיה דר' יוחנן ניחא. כלומר ניחא לן הא דפשיטא שמותר לחפור בשדהו בשביעית בורות שיחין ומערות שהרי אפי' חרישה שהיא לצורך עבודת הקרקע קאמר דאינה אסורה מן התורה:
על דעתיה דר' אלעזר. אלא לר' אלעזר דקסבר חרישה אסורה מן התורה:
מהו לחפור בה בורות שיחין ומערות. מי אמרינן דכל עבודה בקרקע אסור או דילמא דלמדין אנו מן הפרט דדוקא דומיא דהני שהן עבודה לצורך הקרקע הוא דאסור:
כשם שאין מלמדין וכו'. כלומר דמהדר הש"ס דמאי קמיבעיא לך אדרבה לר' אלעזר טפי פשיטא לן דמותר דאילו לר' יוחנן איכא למיפרך דכשם שאין מלמדין מן הפרט לענין איסור דלא קאי בל"ת על החרישה כך לענין היתר חפירת בורות לא ילמדו דאימא ושבתה הארץ הקפידה התורה כל שהוא עושה בארץ ומיהת עובר בעשה הוא ואפ"ה אמרת דלרבי יוחנן מותר ומכ"ש לר"א דכשם שמלמדין לענין איסור כך ילמדו לענין היתר:
א"ר בא קרתיגנייא וכו'. ר' בא פליג אהא דקאמר דטעמיה דר' יוחנן דאין לוקין על החרישה משום דהכלל בעשה והפרט בל"ת דלא היא אלא היינו טעמיה דבהדיא גילתה לנו התורה במקומו דעל שאר עבודות הקרקע בעשה הוא דעובר ואינן בל"ת:
שש שנים תזרע שדך. ומשמע ולא בשביעית וכן שש שנים וכו' וא"כ הוי לאו הבא מכח עשה וכל ל"ת שהוא בא מכח עשה הוי עשה והאי קרא לגופיה לא איצטריך דהא כתיב שדך לא תזרע וא"ת לעבור עליו בעשה ול"ת הא נמי לא איצטריך דהא כבר כתיב עשה ושבתה הארץ אלא ע"כ ללמדך דעל שאר עבודות קרקע שאינו עובר עליהן אלא בעשה וכן א"ר ירמיה דעובר בעשה:

ר' יוסי אומר אפי' עשה אין בו. לחרישה ולשאר עבודות קרקע ואין איסורן אלא מדבריהן:

ליידא מילה. וא"ת לאיזה דבר כתיב ושבתה וגו' לענין הל"ת שבו המפורש בקרא בהדיא לא תזרע ולא תזמור ולעבור עליהן בעשה ול"ת אבל שאר עבודות אפי' עשה אין בהן:

יכול יהו לוקין על התוס' שבו. כך היא ברייתי' שנויה ופליגי בפירושה דר' יוחנן מפרש כשיטתיה דה"ק יכול יהו לוקין על החרישה בשביעית גופה. וקרי לה תוספת לפי שאינה מפורשת בתורה ותוספת על המפורש בכתוב היא ואסוקי להא לפטורא ורבי אלעזר מפרש להאי ברייתא דעל איסור הנשנה בשני פרקים הראשונים דמס' שביעית קאי ובתוספת ממש דשביעית איירי התם וקאמר דאין לוקין על תוספת שביעית:

אית תניי תני שש שנים וכו'. כלומר דאית תנא דמדייק האי קרא ולמדין אנו דעל שאר עבודות אינו עובר אלא בעשה כדלעיל ומסייעא לר' יוחנן ואית תנא דמדייק קרא דשדך לא תזרע וגו' ולומר דדוקא בשביעי' הוא עובר בלאו ולא בתוספת וכן נמי ס"ל למידק מהאי קרא ללמד על הכלל כולו ומסייעא לר' אלעזר:

מתניתא פליגא על ר"א. ברייתא היא בספרי פ' ראה השמר בל"ת ופן בל"ת בהא דכתיב שם השמר לך פן תעלה עולותיך וגו' וכתיב בתריה כי אם במקום אשר יבחר ה' שם תעלה ושם תעשה ודרשינן תעשה זו השחיטה והזריקה וה"ז לעבור עליהן בחוץ בעשה דשם כתיב ולא במקום אחר והוי לאו הבא מכלל עשה והקישן התורה בכתוב אחד ללמד מה העליה שהיא בעשה ובל"ת דבהעלאה כתיב השמר פן תעלה אף שחיטה וזריקה שהן בעשה ולעבור עליהן גם בל"ת:

בגין דכתיב. השתא מסיק הקושיא אלא טעמא דהקישן הכתוב במקום אחד הא אילו לא כתיב האי הקישא עשה הוא כלומר דלא הוה ידעינן אלא דקאי בעשה על השחיטה וזריקה אבל לא בל"ת ואמאי נימא דבא פרט העשה ומלמד על הל"ת דמה בעשה שחיטה וזריקה בכלל אף בהלא תעשה כן אלא לאו ש"מ דאין עשה מלמד על ל"ת ואין ל"ת מלמד על עשה וקשיא לר' אלעזר:

שלא תאמר כמה דתימר גבי שבת וכו'. כלומר דמשני דאיצטריך האי קרא שם תעלה ושם תעשה שלא תאמר כדאמרינן גבי מלאכות בשבת שאם חפר וחרץ ונעץ שאינו חייב אלא אחת דכולן מעין מלאכה אחת ותולדות דחורש הן ודכוותה הו"א שאם שחט והעלה בחוץ אינו חייב אלא אחת לפום כן צריך מימר שם תעלה ושם תעשה ללמד נמי על השחיטה בפ"ע ועל העליה בפ"ע ומכיון דאצטריך לגופיה לא הוה הפרט מלמד על

הל"ת אי לאו הקישא [דבחד] קרא כתיבי ולעולם בעלמא הפרט שהוא בעשה מלמד על הכלל שהוא בל"ת:

הזומר כנוטע. שעל ידי שכורת הענפים הגדולים מתגדלין ביותר:

ע"ד דכהנא. דקאמר דנוטע חייב משום זורע וזומר לאו בכלל נוטע הוא אלא תולדה דקוצר וחייב עליה בפ"ע וא"כ חייב שתים:

על דעתיה דר"ז דקאמר הזומר כנוטע. וקס"ד דזומר כנוטע וכן נוטע כזומר ס"ל ואינו משום זורע וא"כ אם נטע וזמר חדא היא דמחייב ודחי לה הש"ס דכלום א"ר זעירא אלא הזומר כנוטע ושמא הנוטע כזומר ולא כזורע בתמיה הא ודאי ליתא כדמסיק ואזיל:

הכל היו בכלל זריעה. נוטע וכולהו דדמו ליה בכלל זריעה ויצאת זמירה בפי' דכתיב הכא לא תזמור וללמד להחמיר ע"ע שאם זרע וזמר חייב על הזמירה בפ"ע וכי מפני שיצאת זמירה להחמיר על עצמה אתה פוטרו לנוטע שלא יתחייב משום זורע בתמיה:

הוי לא שנייא וכו'. דלכ"ע חייב שתים בנטע וזמר דנוטע משום זורע הוא:

הלכה ב

מתני' **בהמה עם בהמה**. אדין הרבעה דמתני' דלעיל קאי דבין בהמה עם בהמה שאינה מינה וכן חיה עם חיה או בהמה שמרכיב. אותה על החיה או חיה על בהמה וכן טמאה עם טמאה שאינה מינה או טהורה עם טהורה כל אלו אסורין מן התורה בהרבעה ואם הרביען לוקה:

טמאה עם טהורה. כלומר אבל טמאה עם טהורה או טהורה עם טמאה בין שזו קדמה ואח"כ קשר לשניה עמה או איפכא באלו יש עוד איסור אחר מן התורה שאסורין לחרוש יחדיו אי למשוך איזה דבר או להנהיג ומפני שיש שדרכה במשיכה כגון גמל דארחיה במשיכה וחמור ארחיה בהנהגה לפיכך קתני הני לישני וכל זה אסור מן התורה דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו וה"ה כל בהמה וחיה או עוף במשמע ובלבד שיהא מין אחד טמא ומין א' טהור כשור וחמור שדיבר בהן הכתוב אבל מדרבנן אסור בכל מין עם שאינו מינו אף בכלאים דהנהגה ואפי' שניהם טמאים או טהורים:

מתני' **המנהיג וכו'**. כלומר אפי' אחד מנהיג והשני יושב בקרון שניהן חייבין שאף זה היושב בקרון גורם להבהמה שתלך כדאמר בגמרא משקל הוא כלומר שמחמת שהוא יושב ועושה כמשקל אנה ואנה זהו גורם שתמשך העגלה ור"מ סבר אינו משקל דישיבתו אינה גורמת כלום ואין הלכה כר"מ. והרמב"ם בפי' המשנה כתב קרון הוא מין מהעגלות והם ב' עגלות האחת קשורה בשניה ועגלה שלישית קשורה באותן הרצועות שבה וזה

שאמרו והשלישי' וכו' שאם יושב בעגלה השלישית כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים אסורין ויש לפירוש הזה סמך בגמרא:

גמ' **יכול לא יהא מעמיד**. בדיר זכרים אצל הנקבות וכו' וכלומר בין שאלו קדמו שם או אלו:

אין את אסור אלא מלהרביע. זה על זו. ופריך וכי מה עשה מעשה אם לא עשה אלא שהרכיב זע"ז:

ומשני לא אמרו אלא בשהטיל בידים והכניס כמכחול בשפופרת שזה בודאי לפי דעתו הוא מטיל ועושה המעשה בהרבעה:

איסי בן עקביא אומר. תוספתא היא בפ"ה:

אין למדין מן המלכות. כלומר מבית המלכות שאפשר שאלו היו עושים כן שלא ברצון דוד או שלא היה יודע מזה:

והא כתיב והרכבתם וגו' על הפרדה אשר לי. א"כ דוד בעצמו היה עושה כן:

ומשני בריה משמת ימי בראשית היתה. ונראית כפרדה אבל לא נולדה מכלאים:

המנהיג קולו בכלאים. שהנהיגם ע"י קולו שצעק עליהם לוקה:

ותני. בברייתא כן ומייתי לה לקמן בפ"ד דמעשר שני ובפ"ק דקידושין הנהיגה השואל להבהמה או שמשכה או שקרא לה ובאת אחריו נתחייב בה לשלם באונסין כשואל גמור אלמא הנהגה בקול מילתא היא:

והתני שמואל היתה עומדת חוץ לתחום. בשבת וקרא לה ובאת אחריו ה"ז פטור אלמא קלא לאו מילתא היא:

וקאמר שאני היא תמן דלדעתה היא מהלכת. בתחילה:

ברם הכא. בשואל וכן בכלאים על כרחה היא מהלכת ע"י קולו ובכה"ג קלא מילתא היא:

והתני. גבי עבד כנעני שיוצא לחירות בראשי אברים ואם טיפח בידיו כנגד עינו וסמייה או כנגד אזנו וחרשה מחמת הקול לא יצא לחירות דכמו שנעשה בו מאליו חשבינן ליה אלמא קלא לאו מילתא היא:

שנייא היא. התם שהרי היה יכול העבד לברוח עד שלא יבעית מן הקול וכשלא ברח הוא גרס לעצמו ולא רבו:

תדע לך שהוא כן. דזהו הטעם דהא תני אם תפש בו והבעיתו בקולו וחרשו ה"ז חייב אלמא כ"מ שנעשה מעשה בע"כ של זה ע"י קולו של זה הוי כאילו עשה המעשה בידיו:

גמ' **היושב בקרון רבנין אמרין משקל הוא**. כדפרישית במתני':

בראשונה. על הא דקתני והשלישית קאי לפי שבראשונה לא היה מנהגם אלא לקשור שתים עגלות כאחת וזהו מרכבת המשנה דקרא ואח"כ עמד פרעה ועשה ג' עגלות

קשורות וזהו דכתיב וכל רכב מצרים ושלישים על כולו שהוסיף עגלה שלישית לכל מרכבה כדי להושיב הרבה בני חיל בתוכם וכשעמדה מלכות הרשעה הוספה ועשה אותן ארבעה וכך ראיתי בדברי הימים שלהם שהיו נוהגין ברומא כשנצחו לאיזה שונא וחזרו לרומא והביאו להמנוצח היו עושין מרכבה וקראו אותה מרכבת הטרוימפ"א וקשרו עגלות זו לזו ובהם היו מושיבין בראשונה להמנצח וכן בשארי העגלות להמסייעים לכבוד ובאחרונה להמנוצח וכך באו להעיר בקול צהלה ותרועה:

הלכה ג

מתני' **אין קושרין את הסוס לא בצדדי הקרון**. שמושכין אותה הבקר אין קושרין את הסוס בצדו אל הקרון או לאחוריו ואע"פ שאינו קשור ביחד עם הבקר למשוך את הקרון אפ"ה הוי כמחוברין יחד כדמפרש בגמרא:

ולא את הלובדקיס. בגמרא מפרש חמור הבא מלוב והוא מצרים:

כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביו של זה ושל זה חמור מותרין זה עם זה ומסיק בפ' אותו ואת בנו דר' יהודה ספוקי מספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא וא"כ מן הדין מותרין הן דאי חוששין הרי יש בשניהן שני צדדין והוו כמין אחד ואי אין חוששין לזרע האב מכ"ש דשרי דהא אמותיהן סוס אלא דמהו דתימא ה"א אתי צדו סוס דהאי ומשתמש בצד חמור דהאי קמ"ל אבל אם של זה סוס ואמו של זה חמור בתר מין האם אזלינן ואסורין זה עם זה והלכה כר' יהודה:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ה וגריס התם ר"מ מתיר. לקשור את הסוס בצד הקרון הואיל ואינו קשור עם הבקר ביחד למשוך את הקרון:

אם היה הסוס מסייעו. להבקר בין במעלה כשעולה להר בין בירידה שלא יפול הקרון על הבקר ומסייעו לעכב את הקרון הכל מודים שהוא אסור שהרי זה כמושכין את הקרון ביחד:

א"ר יוחנן. לפרש טעמייהו דרבנן דאוסרין מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה של זה כלומר מה שזה מתעצל בהליכה חבירו מזרזו שע"י שרואה שזה הולך בזרזות אף הוא נזדרז ללכת ונמצאו כמושכין שניהם ביחד:

רב אמר. היינו טעמא מפני שנושאין את החבל שבינתים שאע"פ שזה קשור בצדדי הקרון ואינו נראה כמושך עם הבקר מ"מ החבל שהוא קשור בו להקרון שניהם נושאין אותו והוי כלאים דהמשכה בשביל החבל:

ר' ירמיה בעי קשרן בשערן. מהו ומפני שסתם דבריו הלכך פריך הש"ס במה אנן קיימין והיכי דמי להבעיא דר' ירמיה:

אם בשקשרו בשערו. כלומר אם בשקשר הבהמה עצמה בשערה להקרון ממש וא"כ אינה מושכת כלל עם האחרת ובעי אם זה מותר:

כך אנו אומרים אסור להרכיב בהמה ע"ג חברתה. בתמיה וכי כך אנו אומרים שאסור להרכיב מין אחד על מין אחר שיהא זה נושאו הא ודאי ליכא חששא מידי ומאי קמיבעיא ליה:

אם בשקשרו החבל. שהוא קשור להקרון קשרו צדו האחר בשערו הא נמי פשיטא דאסור משום דנאמר כהאי דאמר רב דמיהת איכא איסורא מפני שהן נושאין את החבל שבינתיים דמ"ש אם החבל קשור בגופו או בשערו של זה הרי צדו השני קשור בקרון ואיכא המשכה. ר' יונה אמר איתפלגון רב ור' יוחנן וכו'. כלומר דר' יונה הוה ס"ד דדין קשרו בשערו תליא בפלוגתא דרב ור' יוחנן כדאמר מה נפק מן ביניהון קשרו בשערו דהא הוא דאיכא בינייהו דלמ"ד מפני שזה נושא עצלותו של זה אפי' בקשרו בשערו להקרון איכא חששא דמחמת שזה דוחף להקרון נזדרז זה והולך יותר במהרה וכן כשזה הולך מהר מזדרז זה ודוחף ביותר להקרון וא"כ הויא המשכה אבל למ"ד מפני שהן נושאין את החבל שבנתיים והכא דליכא חבל שהוא קשור בשערו להקרון אין כאן המשכה כלל:

בין על דעתיה דרב וכו'. כלומר דדחי הש"ס להא דר' יונה דלא היא דבין על דעתיה דרב ובין ע"ד דר"י פטור כשקושרו בשערו לקרון דהוה כמו שזה מונח בהקרון וכדאמרינן וכי אסור להרכיב בהמה ע"ג חבירתה שאינה מינה ושיהא נושאה:

שם ליבו. ממצרים עש"ה לובים וכושים במצעדיו ולובים על מצרים נאמר:

מהו אבהטס חמר סלק. חמור הבא מארץ אשור כדאמרינן בפ"ק דיומא אשור זו סילוק:

ר' יונה אמר רב הושעיא בעי גרים הבאים מארץ ליבו. מהו דחוששין להם שהוא מצרי ולהמתין להם ג' דורות לבא בקהל:

א"ר יונה מבוצרייה. דודאי לוב מצרים היא שהרי ממה שאנו רואין לזה פול המצרי כשהוא לח קורין אותו לובי וכשנתייבש קורין אותו פול המצרי א"כ היא לוב היא מצרים:

הלכה כדברי התלמיד. כר' יהודה וקורא אותו תלמיד מפני שרבים חולקים עליו ובכללם גם ר"ע רבו:

דברי חכמים. אבל לדברי חכמים כל מין פרדות אחד ומותרין זה עם זה:

ואלו הן הסימנין. גרסי' להא לעיל פ"ח דברכות בהלכה ה' דקאמר פרד אלו היימים שחציו סוס וחציו חמור ואלו הן הסימנין להכיר לאמו וכן הכא לר' יהודה:

אין בעיתון מיזבון מולוון. אם אתם רוצים לקנות הפרדות וכן הוא בלע"ז מולוי"ן ולהשים אותן במרכבה תראו שלא יהו כלאים וכל שאזניהם קטנות הן מאם סוסיא ואביהן חמור וכשהסימנין ניכרין אין חוששין לאביהן:

הלובן מן האיש וכו'. משום דקאמר אזניו קטנות ניכר שאמו סוס מייתי להא שמצד האם בא העור והבשר של הגוף והאברים ולפיכך ניכר בהאברים אם אמו סוס או לא:

מודים חכמים לר' יהודה בסוס בן סוס בן חמור. כלומר כשזה הסוס נולד מן האם הסוס והוא גם בן חמור שאביו חמור עם זה השני שהוא חמור הנולד מן האם החמור והוא גם בן סוס שאביו הוא סוס בזה מודים לו שאסורין זה עם זה דלא פליגי אלא כשאמותיהן לבדן הן שני מינין שזה מן האם הסוס וזה מן האם חמור ואביהן לא ידעינן מנו אבל הכא אנו יודעין ודאי אביהן שזה חמור וזה סוס ומיהו זה א"א לפרש כן שהרי כל הפרדות הם כן מצד אחד סוס ומצד אחד חמור וכשאמו של זה סוס א"כ בודאי אביו חמור וזה אמו חמור א"כ בודאי אביו סוס ובהא פליגי חכמים ואמרי כל מין פרדות אחד לכך נראה לפרש דה"ק בסוס בן סוס בן חמור היינו כשחמור ילדה כמין סוסיא ועל אותה הסוסיא בא חמור ונולד זה והוא סוס נמצא זה הפרדה הוא חמור גמור מב' צדדין שהרי אביו חמור ואמו אע"ג שהיא מין סוס מ"מ נולדה מן החמורה והרי היא חמורה ממש ואף שנראית כמין סוס ומפני כך הפרד הנולד ממנה נראה כסוס וכן זה השני הוא חמור בן חמור מצד האם והאם בן סוס שאמה היתה סוס וילדה כמין חמור וכשבא עליה הסוס נולד זה הפרד ודומה לאמו החמור והרי הוא סוס גמור שאמו הנראית כמין חמור היא נולדה מן הסוס והשתא שפיר קאמר דבהא מודים חכמים לר' יהודה שאסורין זה עם זה:

בני עזים בני רחלים אסורין זה עם זה. ומשום דקשיא מאי קמ"ל הני כלאים ממש הן הלכך מפרש לה:

ולא כן אנן אמרין. כלומר דעל כרחך דלא כן אנן אמרין אלא בכה"ג כדלעיל וה"נ כן עז בן אם עז והיא בן רחל שרחל אחת ילדה כמין עז והרי הוא רחל עם רחל שהיא נולדה מן רחל ואותה האם נולדה מן העז והרי היא עז וקמ"ל דאף שנראית כמין זה מ"מ אחרי אותה האם אנו הולכין שילדה כמין אחר והרי הן כלאים זה עם זה:

הלכה ד

מתני' **הפרוטיות אסורות**. פרוטיות הן ממין הבא משני מינין שיש בהן צד סוס וצד חמור:

והרמך. הוא מין ממין הסוסים ומפ' בגמ' כדכתיב בני הרמכים והם כולם מין אחד לפיכך מותר זה עם זה:

ואדני השדה חיה. מפרש בגמ' שהוא ממין החיה הדומה לאדם ונקרא בר נש דטור ומטיבורו יוצא כמין חבל ומחובר בארץ וזהו חיותו והוא אוכל מן העשבים שסביב החבל וכשנפסק מזה החבל מיד הוא מת:

רבי יוסי אומר מטמאות באהל כאדם. דכתיב וכל אשר יגע על פני השדה לרבות האדם שגדל על פני השדה ואין הלכה כרבי יוסי:

הקופד. הוא אריצ"ו בלעז והוא מלא קוצים וחדודים כמחטות כדתנינן ולא פרה בעור הקופד וטבעו של זה כשנוגעין בו כופל עצמו ומכנים ידיו ורגליו בבטנו ונעשה ככדור והוא ממין חיה:

וחולדת הסנאין. חולדה הגדילה בסנה והיא כמיני השועלים:

חולדת הסנאין ר' יוסי אומר בש"א וכו'. דמספקא להו אם ממין חיה ונבלתו מטמא בכזית ומטמא במשא לטמא אדם לטמא בגדים כנבלת בהמה וחיה או אם מין שרץ הוא ומטמא כעדשה במגע אבל לא במשא ואין הלכה כר' יוסי:

מתני' **שור בר**. הגדל במדבר מין בהמה ונ"מ לענין כלאים דאם מין בהמה הוא הרי הוא שור ואינו כלאים עם השור ואילו לר' יוסי כלאים הוא והכי אמר בגמ' וכן לענין חלבו דאם מין בהמה חלבו אסור ואם מין חיה הוא מותר וכן לענין כיסוי ואין הלכה כר' יוסי:

כלב מין חיה. ונ"מ לענין מקח וממכר ולענין מתנה וכן במקדיש שאם כתב לכל חיה שברשותו וכן לכל הני דקחשיב במתני' ואין הלכה כר"מ:

ערוד. חמור הבר. והוי כלאים עם החמור להתנא דהתוספתא בפ"ק:

ואדם מותר עם כולן. כדדריש בגמ' לא תחרוש וכו':

גמ' **רמכה דלא כלינס**. הוא קטן בשנים שעדיין לא הורגל במתג ורסן כמה דתימר בני הרמכים. כלינס מלשון מתג ורסן כך פירש בערוך. ובמדרש ילמדנו וישם ה' דבר בפי בלעם נתן לו המקום כלונס וכלמו ובאבות דר' נתן אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לסוס שיש לו כלינס ושאין בו מעש"ט דומה לסוס שאין לו כלינס כיון שרוכב עליו זוקרו בבת ראש:

ייסי ערקיי. כך היה שמו ומפרש מהו אדני שדה בר נש דטור וכו' כדפרישית במתני':

טעמיה דר' יוסי. משום דכתיב וכל אשר יגע וכו':

הירודות וכו'. תוספתא פ"ה:

ששה ספיקות הן. ושלשה לב"ש כדחשיב ואזיל הצלף לב"ש ספק אילן ספק ירק כדגרסי' לעיל סוף פ"ה הצלף בש"א כלאים בכרם וכו' הכל מודים שהוא חייב בערלה ומשום

דמספקא להו לב"ש ס"ל לענין כלאים לחומרא דכמין ירק חשבינן ליה ולענין ערלה מין אילן הוא ולב"ה אמרינן התם דכאילן הוא כל דבר:

כלי חרס בכלי נתר כב"ש. תוספתא דריש פ"ב דכלים כלי נתר בש"א מטמאין מתוכן ומאוירן ככלי חרס ומאחוריהן ככלי שטף וב"ה אומרים כלי נתר הרי הן ככלי חרס לכל דבר:

חולדות הסנאים וכו'. כדאמר ר"י במתני':

פול מצרי בזרעים. לעיל בפ"ג בהל"ב מייתי לה התוספתא האפונים הגמלונים ופול המצרי שזרען לזרע אין זורעין אותן בערוגה זרען לירק זורעין אותן בערוגה ומשום דמספקא לן אם מין ירק או מין זרע הוא והא דלא חשיב אפונים הגמלונין משום דבמתני' התם קתני סתמא אפונים הגמלונין מין ירק:

ואנדרוגיניס באדם. דמספקא לן אם זכר או נקבה וכן כוי בחיה אם מין חיה היא או מין בהמה אלו שלשה לד"ה הן בספק. ואמה טרקסין. דתנן בפ"ד דמדות אמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי קדשים ג"כ בספק הוא כדמפרש לתמיה:

מהו ואמה טרקסין. מהו הלשון של טרקסין ומפרש רבי יונה בוצרייה טריכסון. כלומר על שם הספק נקרא כך כאדם האומר מה זה מבפנים או מבחוץ אם קדושתו כלפנים שהוא בית קודש קדשים או קדושתו כהיכל שהוא מבחוץ ממנו ואותו אמה היה כותל מפסיק בין הקדש ובין קדשי קדשים:

מן מה דכתיב. במלכים ויבן לו מבית לדביר לקדש הקדשים וארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל לפני אלמא דמבית לדביר והוא הכותל המפסיק והוא בכלל זהו קדש הקדשים והדביר הוא בחשבון של לפני ולפנים שהרי הארבעים אמה שהוא ההיכל לפני לפי משמעות הכתוב הוא חוצה לו הדא אמרה שהדביר והוא אמה טרקסין נחשב מבפנים:

א"ל ר' מנא והכתיב. בד"ה ויעש את בית קדש הקדשים ארכו על פני רוחב הבית אמות עשרים ורחבו אמות עשרים ושם לא הוזכר דביר אלמא דבית קה"ק הוא עשרים אמה וגו' מלבד הדביר וא"כ הדא אמרה מבחוץ הוא הדביר ואכתי מספקא לן דחד קרא משמע הכי וחד משמע הכי:

גמ' **רבנין אמרין מיכא הוה**. מכאן בישוב היה זה השור הבר וערק לתמן למדבר והלכך קסברי מין בהמה הוא ור' יוסי קסבר דעקריה מהמדבר הוא:

הא שור עם שור הבר. כלומר דהא שמעינן לת"ק דמתני' דאינן כלאים ודלא כר' יוסי דר' יוסי אמר כלאים כדתני בתוספתא בפ"ק דשור עם שור הבר וחמור עם הבר כלאים זה בזה וקמ"ל דהאי תנאי דתוספתא ר' יוסי הוא:
ואלין דמתרגמין. בקרא דז' מיני חיות איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר והתרגום על דישון ותאו ורימא ותורבלא וזהו כר' יוסי דתור ברא מין חיה הוא:
אווז עם אווז מדבר כלאים זה בזה. אלא אווז. הישוב עם אווז הים מהו:
ולא ידעינן מאן תנא. בשם מי הוא ששנה זה דק"ו מאווז עם האווז הבר ששניהם ביבשה ואת אמר כלאים אחד מיבשה עם אחד בים לכ"ש:
ואדם מותר בכולן. מ"ט משום דכתיב לא תחרוש בשור וחמור שהאדם הוא שלא יחרוש בשני מינין אבל אתה חורש בשור עם האדם או בחמור ואדם:
הדרן עלך כלאי הכרם

פרק ט

הלכה א

מתני' **אינו אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים**. דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו פרט הכתוב צמר ופשתים דוקא אבל שאר מינין לא ובגמ' יליף להמקרא דאינו נקרא צמר אלא של רחלים ואילים בלבד:
ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. כדכתיב והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים:
אין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים. דכתיב בבגדי כהונה שש ובד וזהו פשתן שעולה בד בבד שאין שני קנים עולין מגרעין אחד אלא קנה יחידי מכל גרעין וכתיב באבנט תכלת והוא צמר צבוע בדם חלזון וארגמן הוא צמר צבוע בצבע אדום שקרוי ארגמן והוא לאכ"א בלעז ותולעת שני הוא צמר צבוע בצבע אדום שקורין כרמז"י:
שטרפן. שעירבן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר לערב עמהן פשתן לפי שצמר הרחלים המועט נתבטל ברוב של הגמלים:
וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה. אם רוב מן הקנבוס מותר לערב צמר עמהם:
מתני' **השיריים והכלך**. מיני משי הן וכדמפרש בגמרא:
מפני מראית העין. שיש בהן שדומה לצמר ויש שדומה לפשתן:
ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן. ודוקא אם הן קשים אבל אם הן רכים אע"פ שמן התורה אינו אסור אלא העלאה ושהיא דרך לבישה וכן מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאים דכתיב לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך אבל מדברי סופרים החמירו

ואמרו אפי' עשר מצעות זו על גבי זו והתחתון שבהן כלאים אסור לישב על העליון שמא תכרך נימא על בשרו:

אין עראי לכלאים. דלבישת עראי לבישה היא:

אפילו על גבי עשרה. ואף על פי שאינו נהנה מן הכלאים:

אפילו לגנוב את המכס. שלא יכירו בו שהוא יהודי או במקום שפורעין המכס מבגדים וכשהוא לובשו אינו נותן מכס:

גמ' **כתיב לא תלבש שעטנז וכו'**. ברייתא היא בספרי פ' כי תצא:

ת"ל לא יעלה עליך. ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך:

הייתי אומר לא יפשיל את הקופה. של בגדי צמר ופשתים שבתוכה לא יעלה עליו לאחוריו תלמוד לומר לא תלבש וכו':

לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך. כלומר דמאחר שלמדת דבר שהוא מהנה את הגוף א"כ איזוהי העלאה שרבתה התורה:

לא יכסה בו מצד השני. אפי' מצד השני שאין בו כלאים לא יכסה בו מכיון שיש בו כלאים בקצתו ואע"פ שזה המקצת מונח על הארץ:

הייתי אומר אפילו פשתן של ים. הקנים הגדלים במים ויש בתוכן כעין פשתן:

מה צמר שאין לו שם לוויי. שסתם צמר הוא של אילים ורחלים וכדיליף מקרא ומישע מלך מואב וגו':

מהו נוקד רועה. כלומר כרועה הזה שמעמיד כך וכך לבעלים שלו:

והשיב למלך ישראל וגו'. ודייק מדכתיב צמר לבסוף שהרי אין לומר שלא העמיד לו אלא צמר של מאה אלף וכו' דא"כ הו"ל למיכתב צמר מאה אלף ומדלא כתיב בצמר ללמדך שאין קרוי צמר סתם אלא צמר אילים ורחלים בלבד לכך מסיים בתיבת צמר שזהו הוא הקרוי צמר:

יכול יהו מטמאין בין צבועין וכו'. ברייתא היא בת"כ:

מה פשתים כברייתה. שכל זמן שאינו צבוע ניכר שהוא פשתן וכן ברית פשתן לעולם לבנה היא:

ולא אוציא את הצבוע בידי שמים. כגון צמר שחור של רחלים שחורות:

ת"ל. עוד קרא אחרינא לפשתים ולצמר להקיש מה פשתים לבנה בברייתה אף צמר לבן דוקא:

תנינן. במתני' תרין כללין ולא דמיין דין לדין דבכלאים בין צבועים בין לבנים אסור ובנגעים לבנים דוקא:

ר' יונה בוצרייה. הקשה זה לפני ר' מנא מ"ט לא דמיין דין לדין:

א"ל שנייא היא. בנגעים ששנה עליו הכתוב צמר צמר ונכתב אצלו פשתים מה פשתן וכו':

והרי צמר ג"כ עולה יחידי. שכל נימא ונימא בפ"ע היא:

פירש בקבלה. ביחזקאל שלא יעלה עליהם צמר בשרתם וכתיב וביתה משמע דבר שהוא פנימי וזהו כתונת לא יעלה עליהם משל צמר הא מבחוץ כמו האבנט ובבגדי כ"ג האפוד וחושן מותר לעלות עליהם שהיו בהן שש משזר ג"כ עם הצמר:

מנין שהן מותרין בכלאים. בשעת עבודה דהשתא דלא ילפינן מידי מדכתיב בד כדמקשינן והרי צמר א"כ מנ"ל דאיכא כלאים בבגדי כהונה:

את דרש שש משש. בתחלה דרוש שש דכתיב באבנט משש דכתיב במכנסים והתם גופה מנ"ל דפשתן הוא יליף שש דמכנסים משש דכתיב גבי פארי מגבעות ויליף פארי מפארי דיחזקאל דכתיב ופארי פשתים יהיו על ראשם והן המגבעות אלמא שש פשתן הוא וא"כ ש"מ דאבנט היה של כלאים דכתיב ביה תכלת וכן במקום דכתב הכי כמו בחשן ואפוד דכ"ג:

מה שני תולעת. מילתא אחריתא היא ודריש שני תולעת דכתיב בבגדי כהונה ופירושו שהצמר הוא צבוע בדם התולעת וקאמר דה"ה בכל דבר שבא מרוח חיים וצבעו אדום כמהתולעת:

מהצמר. וכן ילפינן פשתן דבגדי כהונה מצמר דכתיב בקרא דיחזקאל ולא יעלה עליהם צמר ודריש לעיל מיתורא דוביתה דמבפנים והוא הכתונת והמכנסים אינן של צמר הא מבחוץ והיא האבנט עולה עליהם ומה צמר שאין לו שם לוויי כדאמרינן לעיל דצמר סתם של רחלים הוא אף פשתן שנאמר בהם שאין לו שם לוויי ולאפוקי פשתן של ים כדדריש לעיל גבי כלאים:

צמר ופשתים שטרפן אסור. אע"פ שלא טוואן אסור לטוות מתערובתן ומשום הסיפא דמותר לבטלן נקט לה:

כיצד הוא עושה. להתיר תערובתן מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן וכגון שלא היה בהצמר כי אם ליטרא דהשתא צמר גמלים רבה עליו ומבטלו:

בטלן. ולקמיה מפרש לה:

מה מפליגי. במאי קמיפלגי וכי ר' ירמיה מתיר תערובתן וקאמר דלא היא ולא פליגי אלא מה דאמר רב בשעשאו בגד בפ"ע מהתערובות וקמ"ל דלא בטלו זה בזה ואע"פ שהאחד מרובה הוא ומה דאמר ר' ירמיה בההוא דבעי מערבתה עם חורן בדבר אחר

וכהאי דר' אלעזר דלעיל וקמ"ל דיש תקנה להוסיף לכתחילה צמר גמלים ולערבו כדי לבטל הצמר:

ומצא בו כלאים. דבר מועט ושרפו:

א"ל זבנית למיתב. וכי לקחת בגד היקר כל כך ליתן לאחרים וכלומר שלא רצה לקבל ממנו בגד חשוב כזה:

והוה עלוי עד דמברך. ואעפ"כ הטריחו ר' מנא לקבל והיה מפציר בו עד שקיבל ובירך עליו כמו ששנינו בפרק הרואה קנה כלים חדשים אומר שהחיינו ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב א"נ עד דהוא מכרך שהיה חביב עליו הבגד ונתנו תמיד עליו עד שנתיישן ונעשה רך ומכורך:

א"ר חגיי. כך היה נוהג ר' שמואל בר יצחק כשהביא לו הבגד מבית הכובס וראה שהושיב עליו עשרה חוטין ממין אחר וכהאי דתנינן לקמן בפרקין אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורות משום כלאים וכשראה שיש שם איזה חוטין ועשרה לאו דוקא וזה צריך להסירם ור' שמואל החמי' עוד וצוה שיפשפשו לו אם ימצאו איזה דבר ואף שלא היו נראין כ"א אותן החוטין שעשה הכובס לאות א"נ חוטין מל' תופרין כמו חייטין שהשיב כמה חייטין ע"ז הבגד שיפשפשו לו אם ימצאו איזה אותות שעשה הכובס והן כלאים ומפני שהן בקיאים לכך הושיב אותם כדי לחפש אחר זה:

א"ר חגיי. ועוד היה נוהג ר' שמואל שהיה מצוה בביתו שלא יקימו הנבל דעמרא מיקמי נבל דכיתנא נבל כמו נול מלשון מטוה הוא ולשון גמרא הוא אשכחה דיתבה ונולה כלומר שלא יקימו מטוה של צמר אצל מטוה של פשתן:

בגין פיפה. כמו לפיפה מל' חיבור ויחבר תרגומו וילפף שהיה חושש פן יתחברו זה לזה איזה חוטין מן המטוה ויבאו לידי כלאים. וכל כך היה מחמיר כדי שלא יזלזלו בכלאים:

גמ' **השיריין מטכסא**. מין משי:

אגבין קיסריי אגבין שמו הבא מקסרי ואמר רשב"ג חזרתי על כל מפרשי הים לומר לי מה הוא ואיך הוא נקרא ואמרו כלכה שמו ואין לו שם אחר:

אפי' בחדרי חדרים אסור. דלא חלקו חכמים וקאמר הש"ס דכל הני ברייתות פליגי על רב כדמייתי ואזיל:

מתניתא פליגא על רב. בתוספתא שלהי מכילתין וגריס התם פשתן שצבעו בחרת מין צבע הוא שצובעין בו הצמר ואם צבעו בו הפשתן לא יעשה ממנה אימרא לבגד צמר כשהיא מפורסמת ונראית ואף ע"פ שהאימרא אינה מחוברת להבגד דרך חיבור שאסור

בכלאים אעפ"כ מפני מראית העין אסור ואם בכרים וכסתות שאינה נראית מותר וקשיא לרב:

נתפזרו מעותיו לפני ע"ז. תוספתא בפ"ז דע"ז וכן להא דלקמן פרצופות שהן מטילין מים שעושין כמין פרצופות על המעין ועולין המים למעלה ויורדין ומקלחין דרך פי הפרצופות וקתני ואם היה מקום צנוע מותר:

מתני'. דפ"ב דחולין ג"כ פליגא על רב:

אין שוחטין בגומא. מפני שהוא חק המינין אבל עושה וכו' וקתני בשוק לא יעשה וכו' אבל בביתו הוא מותר:

הגיע לחצר החיצונה. מתני' בפ' כ"ב דשבת מי שנשרו כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש הגיע לחצר החיצונה וכו':

ביב שהוא קמור. מתני' בפ"ח דעירובין וקתני שם לחכמים לא ישפוך ע"פ הביב וכו' ותני עלה בתוספתא דעירובין פ"ו אין עושין לה צנור אבל עושין לה מזחילה שלא יאמרו צנורו של פלוני מקלח מים בשבת ובמזחילה מותר מפני שהיא על כל פני הכותל ואינה מקלחת לר"ה כ"א לחצר וכן אם עונת גשמים היא מותר:

צנורות מקלחין. מים לר"ה אסורין ותני בר קפרא אם היה מקום צנוע מותר:

אלין. כל המשניות ובריייתות אלו פליגי על רב ולית להון קיום לדברי רב:

בכרים ובכסתות מותר. אתוספתא דלעיל הוא מהדר:

הדא דתימר בריקן. אם הם ריקנים אבל אם הם מלאים במוכין אסור ובנתון ע"ג מסטווה על האיצטבא אבל על המטה אפי' הם ריקנים אסור:

חד אמר אסור. וצריך לפושטו בשוק ואידך אמר מותר הואיל ובשוק היא:

מ"ד אסור דבר תורה. כלומר דהאי מ"ד אסור מיירי בכלאים שהן ד"ת ומ"ד מותר מיירי בכלאים שהן מד"ס וכדר"ז דאמר גדול כבוד הבריות שדוחה את הל"ת דלא תסור ולא פליגי:

אין מדקדקין וכו'. משום ביטול תורה וכהאי דר' יוסי שהיה יושב ושונה והיה שם טומאת מת מי שהיה יוצא לא אמר ליה מידי וכן מי שהיה יושב ולא יצא שלא לבטל ת"ת נמי לא א"ל ולא מידי ומייתי לה לעיל בפ"ג דברכות ובפ"ז דנזיר:

שלח. הפשט בגדיך ותן לו שלא היה לך לומר לו כלום מכיון שהוא יושב ושונה אין לו להפסיק בשביל כך:

אין עראי בכלאים בבית המקדש. כלומר שלא בשעת העבודה דלא הותר לו אלא בשעת עבודה ואח"כ אפי' במקדש אין עראי בכלאים שאפילו לבישת עראי אסור:

והתני כהן שיצא לדבר עם חבירו אם הפליגו. בדברים ושהה עמו צריך טבילה מפני היסח הדעת ואם לשעה מועטת טעון קידוש ידים ורגלים אלמא חוזר לעבודתו מיד וא"כ הוא לבוש בגדי כהונה והאיך יצא והאמרת אין עראי בכלאים שלא בשעת עבודה:

כאן בבגדי זהב. של הכ"ג שיש בהן כלאים בחשן ואפוד לא יצא בהן אחר גמר עבודה והברייתא מיירי בבגדי לבן של כ"ג ואבנטו של כ"ג ביוה"כ של בוץ היה ולכ"ע לא היו בבגדי לבן שלו כלאים:

לא יעלה עליך. כתיב אבל אתה מותר להציע תחתיך ולפיכך תנינן הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים מן התורה אפילו ברכים אבל אמרו חכמים לא יעשה כן ברכים ובקשים מותר כדפרישית במתני':

הלכה ב

מתני' **מטפחות הידים**. שמנגבין בהם כשנוטלין את הידים:

ומטפחות הספרים. שנותנין אותו ע"ג ספר תורה:

ומטפחות הספג. שמנגבין בהם כל הגוף אחר המרחץ:

ר' אלעזר אוסר. לפי שכל אלו שהידים נוגעות בהן והן נכרכין על היד תמיד ומתחממין והלכה כר"א:

ומטפחות הספרים. המגלחין בנ"א ומשימין עליהן מטפחות שלא יתלכלכו בגדיהם:

גמ' **תמן תנינן**. בפכ"ד דכלים:

של ידים טמאה מדרס וכו'. כדמפרש טעמייהו:

ושל תכריך נבלי בני לוי. שהיו בני לוי כורכין את כלי שיר שלהן במטפחות וגם דרך לעשות להן תיק של עור ואף הן טהורין מכלום:

מפני שהוא נותנה. לפעמים על הכסת למטפחת הידים וישן לו עליה לפיכך טמאה מדרס:

רב אמר. טעמא דמטפחות הספרים מפרש מפני שהוא נותנה תחת אצילי ידיו להתחמם בה והוי תשמישו של אדם לפיכך מטמאה טומאת מת:

רב אמר אסור. אמתני' קאי והלכה כדברי האוסר באלו המטפחות:

ולמה לא אמר. בהדיא הלכה כר"א וקאמר משום דאית תנייי תני ומחליף דברי ר"א לדברי ת"ק:

יהב מפה על מנוי. ולא היה מקפיד אם היה בה כלאים ופריך וכי אינו אסור משום כלאים בהעלאה:

דלא ינבלון מנוי. כלומר שלא היה עושה זה אלא כדי שלא יתנבלו וילכלכו בגדיו ואין זו העלאה דרך לבישה כ"א לשמור את בגדיו:

ביעתא במפה דאית בה כלאים. וביצה חמה היתה ולא רצה לקבל על שם האי דתנינן לקמן גבי מוכרי כסות שלא יתכוונו בחמה וכו' ולפיכך היה חושש שלא יהנה בכלאים מפני החמימות של הביצה:

מפני שהוא עושה אותה כמין תיק. ליתן הס"ת עליה ואיכא חששא שמחמם בה את ידיו:

ר' בא ר' חייה בר יוסף בשם רב. לפרש טעמא דמטפחות הספג קאי וקאמר מפני שהוא מחמם בה את ידיו והקשה ר' בון בר חייה לר' בא וכי בלא כך אינו אסור משום כלאים שמנגב בהן כל גופו ואמאי תלי לטעמא מפני חימום הידים:

א"ל. ר' בא לא רב הוא דאמר כך ורב לטעמיה דאמר אסור והלכה כדברי האוסר בכל אלו השלש מטפחות אלמא חד טעמא הוא לכולהו כמו דמטפחות הידים מפני חימום ידים נגעו בה הלכך קאמר נמי האי טעמא במטפחות הספג:

א"ר יונה לר' בא ולמה לא אמרת ליה מי לא מסלקתא. היה לך לומר טעם נכון ודבר שלם. ולקמיה מפרש מה היה לו לומר:

אילו אמר לי בלא כך אינה אסורה בהנאה. כלומר שר' בא השיב אילו הוה שאיל לי בל' הזה וכי בלא כך אינה אסורה בהנאה אם מנגב בה כל גופו והרי כל גופו נהנה הייתי אומר לו טעם אחר אבל עכשיו שאמר לי סתם משום כלאים אף אני השבתי לו דחימום ידים ג"כ איכא משום כלאים כדרב:

מה הו"ל מימר ליה. השתא מפרש הש"ס ומה היה לו לומר טעם אחר במטפחת הספג וקאמר דאיכא טעמא אחרינא שלפעמים הוא רואה את רבו ובוש לעמוד ערום לפניו ומתעטף בה והרי הוא מתעטף בכלאים:

בלנרי נשים. מלשון בלן הוא וכדקאמר דלאו דוקא של נשים אלא ה"ה של אנשים ומהו בלנרי אנטיטיה כך שמן והן סדינין שמתכסין בהן בבית המרחץ אסורות משום כלאים ואע"ג דאינן דרך לבישה ממש מ"מ אסורין משום העלאה:

מטפחות הספג דאמרינן מפני שהוא מתעטף בה והדא דתימר במתכוין לשם מלבוש אבל בשאינו מתכוין לשם מלבוש לא בדא אמרו להאי חששא דדבר שאינו מתכוין הוא:

הלכה ג

מתני' **תכריכי המת**. שהוא נקבר בהם אין בהן משום כלאים כדדריש בגמרא דכתיב במתים חפשי כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות וכלומר שאין מוטל על החיים שינהגו בהם מצוה מהמצות:

ומרדעת של חמור. ג"כ אין בה משום כלאים ומותר לישב עליה ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בה ודוקא שהכלאים ניכרים בה אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור

לעשות ממנו מרדעת לחמור דחיישינן שמא ישכח ויקח ממנו לעשות טלאי לבגד או שמא ימצא אותו אחר ויסירנו מעל המרדעת וילבשנו שהרי אין הכלאים ניכר בו:

ולא יתן את המרדעת. זו שיש בה כלאים על כתיפו מפני שזה הוא העלאה ואסור מן התורה ואפי' דרך עראי להוציא עליה את הזבל אסור:

מוכרי כסות מוכרין כדרכן. ולובשין בגד כלאים להראות להקונה מדת ארכו ורחבו או שנושאין אותו על כתפיהן להראות ובלבד שלא יתכוונו בחמה שיציל להם זה הבגד כלאים שעל כתפיהן מפני החמה ובגשמים להציל אותן מפני הגשמים:

והצנועין. המחמירין על עצמן מפשילין את הכלאים לאחוריהן במקל שעל כתפיהן ואין הכלאים מונחים עליהן:

תופרי כסות תופרין כדרכן. מניחין הכלאים על הברכים והשוקיים ותופרין ובלבד שלא יתכוונו להנאתן:

גמ' **כתיב במתים חפשי וכו'**. סוגיא זו עד סוף הלכה כתובה היא בפי"ב דכתובות בהלכה ג':

ולאו מתניתא היא. בתמיה ולמה הוצרך לצוות על זה דהא תנינן שם אלמנה שאמרה וכו' ומשני ר"א בר' יוסי כהדא דתני וכו' כלומר שאע"פ שאם אמרה אי אפשי לזוז מבית בעלי שומעין לה מ"מ אינן מחוייבין לתת לה דירת בית חשוב ולא להשתמש בכלים חשובים אלא כשם שאם היה בעלה במדינת הים ולא כשם שהוא עמה ולפיכך לא היה בית הנשיאות ראוי לה והוצרך לצוות עליה:

מפני המחלוקת. שאם יספדוהו בעיירות יבואו רבים מהכפרים הסמוכים ולא תשא אותם הארץ ויבאו לידי מחלוקת:

כגון יוסי אפרתי ויוסף חפני. שהיו משמשין אותו בחייו וכן במותו דקדים ערסייהו לערסיה כדקאמר בבבלי בפ' הנזכר:

אל תרבו עלי תכריכין. שלא להרבות הרימה:

נקובה בארץ. שיהא הארון נתחב בקרקע כדרך הכוכין שעושין בכותלי המערות שלא יבאו הגשמים וישטפו אותו וכגי' הב"ר באגדה זו מפני המבול א"נ שיהא הארון עצמו נקוב לארץ שאם יכנסו המים יעמדו במקומן ולא ישטפוהו למקום אחר:

מילתא אמרין. יש אומרין שבסדין אחד בלבד נקבר רבי:

דרבי אמר וכו'. כלומר לא כמו שאדם נקבר הוא עומד בתח"ה בלבוש זה עצמו אלא במלבושים אחרים ולפיכך לא צוה שילבישוהו כהוגן:

כסות היורדת וכו'. כלומר כמו שיהי' הנס בתחייה ובבנין הגופות כך יהיה בלבושים שלו:

כמו לבוש. כמו שהיה לבוש:

מי שמביא את הדור. מי שהוא מחיה ומביא אתם הוא מלבישם וזהו תתהפך כחומר חותם שהיו כחומר ומהפכן שיהו לחותם צורה ולתחיה וגם יתיצבו כמו לבוש שהוא ילביש אותם:

מלבישוני. שילבישו אותו בורדיקא והוא צבע כמראה התכלת וממוצע בין הלובן והשחרות:

אין קמית. שאם אני עומד בין הצדיקים המעוטפים לבנים איני מתבייש שאין מלבושי שחורים ואם בין הרשעים איני מתבייש להיות כמתגאה עליהם שהרי אינם לבנים וכהא דר' ינאי בבבלי פ' כל היד שאמר לבניו אל תקברוני לא בכלים לבנים וכו':

חיוורין חפותין. לבנים מגוהצין ונאים. א"נ שיש להן אימרא כמו ובחפת חלוקו כלומר שילבישוהו כהוגן וכראוי:

מן רבך. ר' יוחנן:

והשיב ומה אנא בהית בעובדיי. וכי אני בוש במעשיי ולעורר לב התלמידים ליראת ה' אמר כן:

בגרסיי. כפי מה שאני רגיל בחיי ותנו מנעלים ברגליי ומקלי בידי והשכיבוני על צדי כדי שאהיה מוכן להתעורר ולעמוד בביאת משיח ואז יחיו המתים והכל לחזק האמונה ופנת תחיית המתים:

ציפוראי. אנשי צפורי ששם היה רבי מוטל ואמרו מי שיאמר לנו מת רבי אנו הורגים אותו ומרוב צערם אמרו כך:

אדיק. הציץ להם בר קפרא וראוהו ראשו מכוסה ומעוטף כאבל ובגדיו קרועים:

מצוקים וארואלים. מצוקי ארץ ומלאכים תפשו בלוחות הברית וגברה ידם של המלאכים וחטפו ועל רבי רמז לומר כן:

דמך רבי. אם כבר מת:

אתון אמריתון. ולא יצא הדבר מפי:

לגו פפתה. עד שם המקום פפתה שהוא מהלך ג' מילין מציפורי:

ואישרוניה ח"י כנישן. הניחוהו בח"י קבוצות ואסיפות בנ"א כי כן היה דרכם לעשות מושבות ומעמדות ומתאספים שם העם להספד:

ואחתוניה לבית שריי. והורידוהו לבית שערים ששם נקבר רבי ועמד להן השמש ונתארך היום עד שהיה וכו':

שרון מציקין. התחילו לצער עצמן שמא ח"ו חללנו שבת:
בר מן קצרא. חוץ מן הכובס אחד שהיה דרכו לבוא תמיד לפני רבי ואותו היום לא בא כיון דשמע כן עלה לראש הגג והפיל עצמו לארץ מרוב צערו ומת:
ואפילו קצרא. אף הכובס מזומן הוא לחיי עוה"ב:
ומן גוביהן. כך כתוב בכתובות מן אותן הי"ז שנים עשה י"ג שנים בצער כאב השיניים בה וקמ"ל חסידותו של רבי שאף שהיה לו יסורין אלו קבל באהבה וקרא על עצמו ויחי יעקב וגו' לומר שדומה לו כמו שהיה יעקב חי באלו השנים ובשלוה גדולה היה:
לא מתה יולדת בא"י. לפי שיסורין של רבי היו מגינים על הדור:
ולמה. מאיזה מעשה באו לו היסורין:
חד זמן. היה עובר וראה עגל אחד שמוליכין אותו לשחוט וצעק וא"ל רבי הצילני:
ובסופה. ובסוף מאיזה מעשה נתרפא ונסתלקו היסורין:
חמתון. ראה אותם הורגין קינה אחת של עכברין ואמר להם הניחום ורחמיו על כל מעשיו כתיב ובשבילשנתרחם עליהן נתרחמו ג"כ עליו מן השמים:
רבי הוה ענוון סגין. עניו גדול היה ואמר כל מה שאומר לי אדם אעשה חוץ מה שעשו זקני בתירה לזקני הלל שסילקו עצמן מן הנשיאות ומינו אותו במקומן כדאמרי' בפ"ו דפסחים:
אין סליק. ואם יעלה רב הונא ריש גלותא לכאן לו אני מושיבו למעלה ממני מפני שהוא מיהודה ואני מבנימין שהוא מן הזכרים כלו' שרבי היה ג"כ מיהודה מדבית דוד אלא שרב הונא היה מזכרים מיהודה ורבי מנקיבות ומצד אביו היה מבנימין וחשוב הוא ביחוס ממני:
נתכרכמו פניו של רבי. שחישב שר' חייא א"ל שיקיים דבורו ולנסותו הוא בא:
א"ל ארונו. הוא שבא שמת רב הונא:
פוק חמי. צא וראה מי קורא לך מבחוץ וידע ר' חייא דכעס עליו רבי וכוונתו היה שיצא מלפניו על שביישו ורצה לנסות אותו:
עבד. ר' חייא ונהג עצמו בנזיפה ולא נכנס אצלו שלשים יום דנזיפת הנשיא ל' יום כדאמר בפ"ג דמ"ק:
כל אינון. ל' יום יליף רב מיניה דר' חייא כל הכללים שבתורה:
לסוף. הי"ג שנה דלעיל ול' יום אלו אח"כ נכנס אליהו אצלו בדמות ר' חייא רבה:
חמי לה לי. הראני אותה והראהו ונתן אצבעו עליו ונתרפא ואע"ג דהמעשה דלעיל גרמה הרפואה היינו הך דקאמר הכא שלפי שריחם בא אליהו ועשה לו כן אלא מפני כבודו של ר' חייא לא נתרפא עד לאחר ל' יום כדי שינהוג בו כבוד:

אי לכם. מי יגן עכשיו עליכם:
מן ההיא שעתא. התחיל רבי לנהוג כבוד בר' חייא שידע שאליהו בא בדמותו לכבודו:
לבית ועדא. לבה"מ:
רבי הוה מתני. היה מספר שבחו של ר' חייא לפני ר' ישמעאל בר' יוסי פ"א חמי ליה גו בני בתוך המרחץ ולא נכנע לקום לפני ר' ישמעאל בר' יוסי ולהדרו ובחדר של בית המרחץ שעומדים שם לבושים היה דאיכא מקום הידור:
אהינו. זהו שאתה מספר בשבחו א"ל ומה עשה לך והגיד לו ושאל רבי לר"ח למה עשית כן:
ייתי. יבא עלי שאף אם רחצתי עצמי לא ידעתי ג"כ מהרחיצה לפי שבאותה שעה הייתי טרוד במחשבה שהייתי מסתכל לעין באגדת ספר תילים:
מן. אותה שעה מסר לו רבי שני תלמידים שיהו מהלכין עמו שלא יסתכן מחמת טרדת המחשבה:
ר' יוסי. התענה שמונים תעניות שיזכה לראות ר' חייא רבה שכבר היה בישיבה של מעלה ולבסוף ראהו ורגזון ידיה רעדו אבריו וכהו עיניו:
ואין. וא"ת שר' יוסי אדם קטן היה ולא היה כדאי לראותו לא היא דהא חד גרדיי בא לפני ר' יוחנן וא"ל ראיתי בחלום הרקיע נופל וא' מתלמידך סומך אותו שלא יפול:
וחכים את ליה. אם יכול אתה להכירו ואמר אם אראהו אכיר אותו והעביר כל תלמידיו לפנייו והכיר לר' יוסי שזהו שראה בחלום הרי שאדם גדול היה ואעפ"כ לא היה כדאי לראות את ר"ח מפני גודל מעלתו:
ובסופא. התחיל לצער עצמו ואמר מה זה וכי היה יגע בתורה יותר ממני ואמרו לו הוא ריבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא שהיה גולה כדי להרביץ תורה:
את הויתה גלי מילף. אתה היית גולה כדי ללמוד והוא היה גולה ללמד לאחרים:
אן. היכן אנו קוברין אותו ונתנו עצה ביניהם ואמרו המוטב ונכון הוא להניחו אצל ר"ח רבה שהוא משלהם מבני בבל:
מאן בעי מיהב ליה. מי הוא אשר ימלא לבו להכניסו לשם וא"ר חגיי אני אכניסנו להניחו שם:
עילתך את בעי. עילה ותואנה אתה מבקש לפי שאדם זקן אתה ורצונך למות שם ולהקבר אצל ר' חייא:
יהבון משיחתא ברגליי. יתנו לקשור משיחה אחת ברגלי:
ואין עניית. שאתעכב שם הרבה:
אתון גרשין תגררו אותי ע"י החבל והמשיחה לחוץ:

עאל ואשכח תלת דנין. שלשה שהיו מדנין אותם בקול שבח ותהלה. א"נ רנין גרסי' ג' קולות של שבח:
יהודה בני אחריך ואין עוד. זה יהודה בנו של ר' חייא וכלומר שאין עוד אחריך בחסידות ובמעלה וכן לחזקיה בנו וכן ליוסף בן ישראל הוא יוסף הצדיק:
תלה עינוי מסתכלה. הגביה ר' חגיי פניו ותלה עיניו לראות ושמע דאיתאמר ליה אמיך אפיך. כן הוא בכתובות. השפל פניך והזהר מלהסתכל ושמע קולו של ר"ח רבה שאמר לרב יהודה בריה נפיש לרב הונא יתיב ליה. הנח לרב הונא מקומך שינפש ויקבר כאן:
ולא קביל עלוי מתיב ליה. ולא קבל עליו רב הונא שיעמוד רב יהודה ויקבר במקומו וזהו מרוב ענותנותו:
אמרין. שמע רב חגיי קול שאמרו כשם שלא קיבל עליו זה שיעקור רבי יהודה ממקומו וישב הוא שם כן בשכר זה לא יפסוק זרעו לעולם:
ויצא משם. רב חגיי והיה באותו זמן בן שמונים ונכפלו לו שניו על שנתעסק עם רב הונא:
יעקב כל הן דהוא מה הוא מנכי. כל היכן הוא שהוא קבור מה הוא מפסיד ומה איכפת ליה ליעקב הצדיק [שרצה] להקבר בא"י:
דברים בגב. יש דבר פנימי ונסתר בזה:
אלא צור וחברותיה. ששם הזול ושם השובע שהן נתונין על חוף הים והכל מצוי שם בריוח אלא להכי קרא דוד לא"י ארצות החיים כדר"ל ארץ שמתיה חיים בתחלה לעתיד:
ומה טעם. מהיכן למדנו זה מדכתיב נותן נשמה לעם עליה וארישיה דקרא רוקע הארץ וצאצאיה קאי וסתם ארץ א"י היא ומשמע בא"י הוא שנותן נשמה ושם הם חיים:
הפסידו. בתמיה:
מחליד. נוקב לפניהם את הארץ ועושה להן מחילות תחת הקרקע והן מתגלגלין כנודות הללו וכו' ובשביל כך לא רצה יעקב להקבר בח"ל שלא יהיה לו צער גלגול מחילות:
אפי' כגון ירבעם בן נבט וחביריו. הא דדריש נותן נשמה לעם עליה אם לירבעם וחבריו שנקברו בא"י מועיל נמי להם זכות הארץ:
א"ל. והשיב מקרא הזה גפרית וגו':
מה זה הן שאל להן. זה שאל לזה וזה לזה ואחרי כל השאלות השיב מקרא הזה ואכתי לא שמעינן כלום דלא ידעינן מאי קאמר ומה תשובה זו:
מאי כדון. ומעתה מה אנו למדין מזה וקאמר דזאת היא הכוונה דמכיון שנשרפה א"י שנתקיים בה גפרית ומלח וגו' נעשה באלו ג"כ מדת הדין שכבר קבלו דינם שנשרפו בהיותם קבורים שם ועי"ז יזכו לתחיה כשאר המתים:

והגביר ברית לרבים. מה שהקב"ה אמר להן בשעה שכרת ברית עמהן גפרית וגו' זה הגביר שבוע אחד:

כותים שבה. שהיו דרים בה אז כשהביאם סנחריב לשם מה היו עושים:

מטליות מטליות. כלומר שהיו זורעין אותה חתיכות חתיכות ומל' מטלניות של ג' על ג' ובעוד שהיו זורעין אותה נשרפת:

יש בידו שתים. כמו שתי מיתות ולפיכך כפל הכתוב:

וחרנה. ואידך אמר קבורה שבכאן בא"י מכפרת על מיתה שמתו בחו"ל ולא עלו בחייהן ואין בידו אפי' אחת:

רגלוי דבר נש. הם ערבים שלו ומובלין יתיה להעמידו למקום שמבקשים שימות שם:

וימות בתוך ביתו. ומפני מה לא מת בביתו ולא שם אלא שהיה צריך להיות שם לפי שנגזר עליו שיפול במלחמה ולקיים הנבואה במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה:

איסקוריטירו. סופריו ויועציו:

חמא. שלמה למלאך המות מסתכל בהון וחורק בשיניו שכעס על שלא היה יכול למלאות רצונו בהן:

אמר. שלמה מלה. איזה שם ונתנ' בחלל באויר העולם וחשב להצילם מידו והלך מלאך המות ולקחם משם שכך נגזר עליהם שימותו באויר ובא ושחק לנגד שלמה ושאל לו בתחלה היית כועס ועתה שוחק והשיבו לפי שהקב"ה צוה עלי עליהן לקחת אותם מן האויר ואמרתי מי יתן לאלו אל המקום אשר שולחתי לקחת אותם ונתן בלבך לעשות כדי לקיים שליחותי:

אזל. שלמה ולקחם משם להטפל בקבורתם ובבבלי פ' החליל גריס האי עובדא בנוסחא אחרת:

ואיטפל בון מן תמן. כן הוא בכתובות:

תרין בנוי דר' ראובן. כן הוא שם:

חמא. רבי:

וחרק בשינוי. שלא היו במקומן שנגזר עליהן:

נגלינון לדרומא. לארץ הדרום שהגלות יכפר עליהם שלא ימותו ואזל מלאך המות ולקחם משם שנגזר עליהם שבארץ הדרום ימותו:

עולא נחותא. על שם שהיה רגיל לילך ולירד מא"י לבבל הוו קרו ליה נחותא:

הוה אידמך תמן. בא זמנו למות שם בבבל והתחיל לבכות:

אמרין ליה מה לך בוכה. אנחנו מעלין אותך להקבר בא"י ואמר להן ומה מהנייה לי אם אני מאבד מרגלית נשמה שלי בארץ טמאה אינו דומה הפולטה בחיק אמו היא א"י שהיא כאם להנשמה מפני קדושתה:

באסייא. שהיא חו"ל ואמר אמרין לבני ארעא דישראל הא המשיח שלכם כלומר שצוה להם שיאמרו תשגיחו על הרב שלכם שמת בחו"ל שתעלו אותו להקבר בא"י:

ואפי' כן. ועכ"ז צוה להן שם שאפי' בעוד ארונו באסייא שיתנוהו על חוף הים לפי שא"י מיוסדת על הימים וחוף הים בכל מקום יש לו איזה צד שייכות לא"י ומביא ראיה מן המקרא דכתיב על ימים יסדה ועל א"י נאמר זה כדמסיק שבעה ימים הן שסובבין את א"י:

והא איכא ימא דחמץ. שם מקום ולמה לא נחשב בתוכן משום דלאו ים מששת ימי הבריאה הוא אלא דיקליטיינוס המלך חפר מהנהרות וקיבצם ועשאו ים:

להר ישימון. וזהו הר הכרמל דגריס בפ' ב"מ בענין זה:

כמין כברה. סלע עגול ועשוי ככברה:

שערונה. שיערו אותה חכמים לבארה של מרים שהיא נתונה בים טבריא ומכוונת כנגד שער האמצעי של בהכ"נ הישנה בעיר סרוגנין מא"י וקמ"ל היודע אותו שער האמצעי יכול לכוון לנגדו לבארה של מרים בים טבריא:

רבה בר קיריא וכו'. היו מטיילין ברחוב וראו ארונות שהן באין מחוץ לארץ ליקבר שם לא"י:

מה הועילו אלו שציוו להוליך אותן אחר פטירתם לכאן והיה מכיר אותם שהיה בידם לעלות בחייהם ולא עלו ולפיכך אמר קורא אני עליהם ונחלתי וכו':

כיון שהן מגיעין לא"י והן נוטלין גוש עפר. מן הארץ ומניחין על ארונן מכפר עליהן על מיתת חו"ל כדכתיב וכפר אדמתו של א"י על עמו:

הלכה ד

מתני' **הברסין והברדסין**. פי' בערוך ערך בדס הן מיני גלופקרין שמכסין בהן את המטות אלא שאלו רפופין ר"ל דקין ואלו עבין:

והדלמטיקיון. הן מיני בתי שוקיים של צמר קאלצי"ש בלע"ז:

ומנעלות הפינון. עשויין מפסולת של צמר:

לא ילבשם עד שיבדוק. שמא יש פשתן מעורב בהן:

מחוף הים וממדינת הים. מפרש בגמ' מחוף הים שמביאין לשם ממדינת הים אינן צריכין בדיקה שאין הפשתן מצוי שם וחזקתן תפורין בקנבוס וקאמר בגמרא שמשנה זו נשנית בראשונה אבל בזמן הזה שהפשתן מצוי בכל מקום כולם צריכים בדיקה:

ומנעל של זרד. אית דמפרשי מנעלים של עור שנותנין אותן תחת כף הרגל ואית דמפרשי שמגיעין עד הירך ואית דגרסי של זרב וכך הובא בגמרא והם מנעלים שמשימין בתוכן צמר לחמם את הרגל מלשון יזורבו נצמתו ואית דמפרשי שעשוין לימות החמה ואיו בו משום כלאים כדמפרשינן בגמ' מאי טעמא:

גמ' **הברסין**. נקרא בריה וכו' כך היו נקראים בימיהם:

מה. מאי קאמר אם מחוף הים וממדינת הים כלומר שצריך שיהיו ממדינת הים ממש ומחוף הים של המקומות אשר שם:

או מחוף הים שממדינת הים. כלומר או דמחוף הים בלחוד סגי שמביאין לשם ממדינת הים ותולין אנו כל מה שבחוף הים שהן הובאו ממדינת הים וממקום שאין הפשתן מצוי שם:

מן מה דתני. עלה בברייתא כגון צור וכו' ש"מ מחוף הים של כאן ומביאין לשם ממדינת הים כגון צור שהיתה רוכלת ימים וכן חברותיה:

מנעל של זרב. ומפרש דלגי' זרב מאי האי:

וקאמר אית אתרין דזרבין עימר מן גו. שמשימין צמר לפנים כדי לחמם הרגל כדפירישת במתני' להאי גירסא:

כהדא דר' זעירא מפקד לר' אבא. שיאמר לבר ראשון כך היה שם החייט שלא יתפור לו מנעליו בפשתן אלא ברצועה של עור וכלומר מדלא חשש אלא שלא לתפרו בפשתן ומשום הצמר שלפנים הא בלאו הכי אין במנעל כזה חשש כלאים שאין חוששין שמא פשתו מעורב עם הצמר:

מודי ר' זעירא. כלומר אע"ג דמחמיר שלא לתפור המנעל בפשתן מבחוץ מפני הצמר שיש בו מלפנים מודה הוא במי שקשר עצמו בפיסקי דעמר על בגד הפשתן שלו שהוא מותר משום דהוא שנץ גרמיה דהיא נחתא ליה כלומר כמו שהוא משנס וחוגר עצמו בשל צמר כך הוא יכול להורידו להחגור למטה מבלי שיצטרך להתיר קשר החגור וא"כ אין כאן חיבור צמר לפשתן ושאני גבי מנעל דחשש שמא יגעו חוטי התפירה של הפשתן בהצמר שמבפנים:

מהו מיחוט מסאניה דכיתן. ועל מנעל כגוונא דלעיל בעו מניה אם מותר לתפרו בפשתן מבחוץ ופשט להו לאיסור משום חומרא כדר' זעירא וכלומר דמדינא ליכא חששא הואיל

והוא תופר בתוך העור מבחוץ והיינו דקאמר מודה ר' אילא במי שלובש דרדסין והן מנעלות הפינון של צמר ע"ג מנעלים של פשתן דאסור הוא מדינא:

דלא שלח עילייא לא שלח ארעייא. משום שכל זמן שאינו פושט מנעלים העליונים אינן יכול לפשוט התחתונים והוי כחיבור צמר לפשתן:

מהו מיתן פריטין גו גולתיה. בגלימא של צמר שלו ולקשור צרור המעות בחוט של פשתן וכן איפכא מהו ליתן הפרוטות בתוך סדינו של פשתן ולקשרן בחוט הצמר:

חכים רבי. אם רבי מכיר הוא לרב הונא דאדם גדול הוא ואמר אסור וכן ר' אבינא אוסר:

שמואל אמר מותר. דאין כאן חיבור שהקשר עשוי להתיר בכל שעה וכן ר' יעקב אמר מותר:

הלכה ה

מתני' **אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג**. כלומר אם נתחבר הצמר עם הפשתן ע"י טוויה שטרפן וטווה מהן החיט או שארג בגד מן הטווי הזה או שארג חוט צמר עם חוט פשתן כל אלו הוו כלאים ולאפוקי אם חיברן בלא טויה ובלא אריגה כגון שקשר עצמו בחוט של צמר ע"ג בגדו שהוא של פשתן דכה"ג לא הוי כלאים מכיון שהצמר והפשתן אינן מחוברין יחד וכדקא"ר יוסי לקמן דדוקא אם הוא מולל ותוכפן יחד הוי כלאים הא לא"ה לא:

שנאמר לא תלבש שעטנז. ודרשינן נוטריקון דבר שהוא שוע כלומר אם טרפן להצמר ופשתן וחלק אותם והיינו שוע. איש חלק תרגומו גבר שעיע ובכה"ג הוי כלאים שהרי הן מחוברין ע"י השעיעה:

טווי. או שטוה מהן חוטין הוי חיבור:

ואריג. או שלקח חוטי צמר וחוטי פשתן וארגן זה עם זה. והא דלא קתני ברישא כ"א טווי ואריג ולא נקט שוע ה"ט דאלו הוה תני הכי הו"א למטעי דעד שיהו שלשתן יחד שוע וטווי ונוז והלכך חלקן ולא נקט ברישא אלא טווי ואריג והדר קאמר דבר שהוא שוע וכו'. ללמדנו דאו או דרשינן דכמו השוע לבד אסור כך הטווי והאריג והכי מפרש לה בגמ':

נלוז. ומליז. עקום הוא ומעקם הוא את דרכי אביו שבשמים עליו וזהו מל' ונלוזים במעגלותם:

הלבדין אסורין. אם טרף צמר ופשתן ושע אותן ועשה מהן לבדים אסור מפני שהוא שוע:

פיף של צמר בשל פשתן. אם לקח עבותות של צמר וגדלן בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין באריג כלומר שהן דומין לאריג שנקשרו חוטי צמר עם של פשתן:

משיחות של אריג. של צמר ובנוסחת המשניות כתיב של ארגמן והיינו הך צמר צבוע ארגמן:

אסורות. לחגור בהן על בגד של פשתן:

מפר שמולל עד שלא קושר. כלומר לפי שדרכן לחבר במלילה אלו החוטין והמשיחות עם הבגד של פשתן קודם שיקשר בהם מתניו כדי שלא יפלו הא אם אינו מולל מותר כדקאמר בגמ':

לא יקשר סרט של צמר. חגורה מגדיל של צמר לא יקשר עם של פשתן לחגור בה את מתניו אע"פ שהרצועה של עור באמצע וגדיל של צמר מראשה האחד וגדיל של פשתן בראשה השני אסור שהרי כשחוגר בה קושר הראשים של צמר ושל פשתן זה בזה:

גמ' **ניתני שעז ולא ניתני טני**. כלומר דהש"ס מפרש לסידרא דמתני' דפתח בטווי ואריג וסיים בשוע טווי ונוז וטעמא מאי הלכך קאמר דודאי לא מצי למיתני ברישא לכל הנוטריקון שוע טווי ונוז דא"ה הו"א עד שיהו כל השלשתן יחד ולפיכך דילג בתחלה לאחת מהן להשמיענו דלא בעינן עד שיהו כל השלשתן אלא או או דרשינן להנוטריקון כדפרישי' במתני' וכדי שלא תקשה מ"ש דדילג לשוע ברישא הו"ל למיתני כסדר הנוטריקון ולדלג אחת ללמדנו זה להכי קאמר דה"ט כדמסיק ואזיל:

ניתני שעז. כלומר דאמאי לא נקט בראשו שוע ונוז לחוד ולדלוג טני כלומר טווי דזה נדרש מטני דשעטנז דהנ' נדרש לפניו ולאחריו בנוטריקון:

אילו תנינן שעז וכו'. כלומר אילו הוה תני כסדר הזה והיה דולג טווי הנדרש מטני הו"א דטווי מותר ומתני' לא אמרה כן אלא אין חסור וכו' וכלומר דבאמת לא קיי"ל כן דטווי יהא מותר דהא במתני' חשיב ברישא לטווי דאסור והשתא ממילא שמעינן כוונת התנא דפתח בטווי ואריג כדאמרן שהוא להשמיענו דאו או דרשינן והיינו דקאמר מתני' לא אמרה כן לומר שהוצרך לפתוח בתרתי ולסיים בתלתא ובתרתי דשעז נמי לא מצי למינקט הכי דא"כ הוי כסותר דבריו דברישא מדלג דרשא דאמצע נוטריקון והדר הוי תני גם לטווי ועוד דאי הוי תני שעז והיינו שוע ונוז א"כ דריש הנ' של שעטנז להז' בלבד ולא להט' שלפניו אבל השתא דריש טנז וזהו טווי ואריג והדר מפרש נמי לשוע ושלשתן לא הוי מצי למינקט ברישא כדלעיל:

ניתני שעט. השתא מסיים ג"כ לטעמא דלא נקט בענין אחר ברישא דאילו הוה תני שוע וטווי לפי דרשת הנוטריקון ה"א דאריג לחוד והיינו נוז מותר הוא ובאמת לא קיי"ל כן כדמסיים מתני' לא אמרה כן וכו' וכדפרישית להא במתני' דהיינו אריג:

ניתני טנז וכו'. השתא מסיק לכולא מילתא וכלומר דלא תימא דאי הכי ליתני גם בסיפא כן ולימא טווי ואריג דהיינו טנז וכמו דפתח ברישא וקאמר דהא נמי לא מצי למיתני כן דא"ה הו"א דשוע לחוד מותר ובאמת אינו כן דמתני' לא אמרה כן וכו' וזהו כדאמרן דהעיקר מה שבא התנא להשמיענו בדילוג דברישא לומר דאו או דרשינן:

כגון אילין טרסייה. האורגים דרכן לקשר עצמן בחגורה:

דהוא מכפת ביה. כלומר שכופת ומחבר החגורה של צמר במלילה עם החלוק הפשתן שלו שיוכל למהר ולחגור עצמו:

מ"ד מותרות. הוא בגוונא דהוא שנץ גרמיה והיא נחתא ליה כלו' שאינו מחבר במלילה אלא משנס את מתניו באותה חגורה בלבד וכך הוא יכול להורידה מעליו למטה ובכה"ג לא הוי חיבור:

הלכה ו

מתני' **אותות הגרדין ואותות הכובסין**. שעושין סימנין על הבגד כדי שלא יתערבו ויתחלפו של אחד בשל חבירו ואם האותות של צמר בבגד של פשתן או איפכא אסורות משום כלאים אע"פ שזה אינו חשוב כלום:

התוכף תכיפה אחת. חיבר בגד צמר עם של פשתן בתחיבה אחת של חוט אין זה חיבור ולא הוי כלאים:

והשומטה בשבת. אם משך החוט הזה בשבת אפי' ע"מ לחזור ולתפור פטור ואין זה כקורע ע"מ לתפור:

עשה שני ראשיה בצד אחד שתחב המחט עם החוט וחזר והעביר החוט לאותו צד ונמצא ששני ראשי החוט הם מצד אחד הוי חבור לכלאים וכן אם תכף שתי תכיפות:

עד שישלש. שיכניס החוט ויוציא ויחזור ויכניס שלשה פעמים ואין הלכה כר' יהודה:

והשק והקופה מצטרפין לכלאים. אם חתיכת בגד צמר מחוברת לאחת מהן וחתיכת בגד פשתן מחוברת לשנייה וכרכן יחד בחיבור זה עם זה הוי כלאים ואע"פ שהן מחוברות לשני כלים לא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וה"ה אם מחוברין לשאר כלים דינן כמו שק וקופה:

גמ' **עד יחות כל סיטרה**. על התכיפה קאי עד שירד המחט עם החוט כל צד הבגד מעבר לעבר דבכה"ג הוא דמיקרי תכיפה:

א"ר ינאי. אמרו לר' חנינא צא וקרא משנתך בחוץ דלא היא דהתנינן עשה שני ראשיה לצד אחד אלמא דלא קפדינן אלא שיהו שני ראשי החוט מצד אחד ומעתה לדבריך עד יחות ויסוק בתמיה. שהיה צריך לירד החוט דרך כל צד הבגד ויחזור ויעלה כמו כן וזה

לא הוזכר בדברי התנא אלא אפי' תחב המחט בתוך אמצע הבגד ולא העבירו לצד האחר אם חזר והעביר החוט לאותו צד שתחב הוו שני ראשיה בצד אחד והוי חיבור:

והתני. כלומר ועוד דמדברי ר' יהודה נמי קשיא לדברי ר' חנינא דלא קאמר אלא עד שישלש ומעתה לדבריך עד יחות בכל הבגד לעבר אחר ויסוק ויחזור ויחות ולזה ודאי לא הקפיד ר' יהודה דא"כ הול"ל בהדיא כן:

אלא הכין והכין. אלא ע"כ דליתא דלא בעינן אלא שיעשה כך וכך וכלומר שיתחוב אפי' באמצעית תוך צד הבגד ויחזור ויעביר החוט לאותו צד שיהו שני ראשיה בצד אחד:

חוט שהשחילו למחט. שהכניסו והורידו לנקב המחט ומלשון משחילין הוא בפ"ה דיו"ט:

אפי' קשור מכאן ומכאן. כלומר אם תחב המחט בבגד עם החוט ולא חזרו אלא הניחו כך אע"פ שהחוט קשור מכאן ומכאן אינו חיבור לבגד:

החוט חיבור לבגד ואינו חיבור למחט. כלומר דאנן בעינן שיהא החוט חיבור לבגד ולא שיהא חיבור למחט דזה לא מועיל כלום הלכך אע"פ שהוא קשור מכאן ומכאן לצד המחט והמחט חחוב עמו בבגד לאו כלום הוא דלא מיקרי חיבור להחוט עם הבגד:

בקשור מיכן ומיכן. התם בשבת קאי על הא דתנן באבות מלאכות התופר שתי תפירות דוקא אם קשור הוא החוט מכאן ומכאן דאי לאו הכי אינו מתקיים:

מיליהון דרבנן. דלקמן פליגין על ר' יונה ור' יוסה דהאמר ר' בא ור' ירמיה בשם רב לקמן בפ' י"ג דשבת הממתיח צדדיו בשבת שמתח צדדי החוט בהבגד שהיה נכווץ בו ומתחו על פני הבגד חייב משום תופר ואי אמרת דקשירה בעינן וה"נ עד שיקשר ראשי החוט א"כ ויימר משום תופר ומשום קושר אלא דלא בעינן קשירה בהדי תפירה:

אמר ר' סימון טעמא דר' יהודה. כצ"ל דקאמר עד שישלש משום שעל ידי שלישי שמכניס ומוציא וחוזר ומכניסו עד פעם שלישי מלאכתו מתקיימת שמתקיים החוט בבגד:

מה ר' יודה כר' אליעזר. אם ר' יודה בשיטת ר"א קאי דס"ל בריש פרק י"ג דשבת דהאורג בתחילה אינו חייב עד שיארוג שלשה חוטין ואם ר' יודה ס"ל נמי בשבת כוותיה דר"א באריגה:

אמר ר' עולא. דלא היא דלא דמי כלאים לדינא דשבת בענין הזה דתמן טעמא דר"א שע"י החוט השלישי מלאכתו מתקיימת ובפחות מיכאן אינה מתקיימת אם הוא בתחילת האריגה וס"ל לר"א בשבת מלאכה המתקיימת בעינן אבל הכא בכלאים דמשום חיבור הוא טעמא דר' יודה מפני שבפחות מיכאן מסתתר הוא שיכול לסתור בקל ולהוציא

החוט ולא הוי חיבור לדידיה עד שישלש ומיהו באורג מודה הוא לרבנן דהתם דלעולם שיעורו בשני חוטין דבהכי מיקרי אריגה ומיהת מלאכה מיקריא:

לא שנו אלא שק. דמבטל ליה להחתיכה להשק והלכך מצטרף הוא לכלאים עם החתיכה שבקופה ואע"פ שאותה חתיכה שמחוברת להקופה לא מבטל לה להקופה דאין שייכות חתיכת בגד לקופה מ"מ הואיל דחתיכה שמחוברת לשק שייך בה ביטול להשק מצטרפת עם החתיכה של הקופה לכלאים:

הא סל לא. אבל אם החתיכה של מין הא' מחוברת להסל אינה מצטרפת עם אותה שבקופה מכיון דבשתיהן לא שייך בהו ביטול:

אשכח תני. בחדא ברייתא הסל והשק וכו' דלאו דוקא שנו במתני' השק והקופה אלא ה"ה שאר כלים מצטרפין זה עם זה לכלאים:

הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים. כדמפרש ואזיל היך עבידא וכו' שאם אחד מהן לבוש בגד צמר ואחד מהן לבוש בגד פשתן ולקח פיסקי דעמר ועגלה על תריהון וכרכן עליהן ודעימר לאו דוקא אלא ה"ה פיסק דכיתן מהו שיעשה זה כלאים ואסורין לילך ביחד כשהפיסק של הכריכה עליהן. א"ר יוסי וההן נו נשוך. בתמיה וכי זהו חיבור והלא אינו נשוך זה בזה:

הוא עצמו וכו'. כדמפרש ואזיל שהיה לבוש דרדסין דעמר מנעל או אנפלאות של צמר ברגלו האחת ובשל פשתן ברגלו השנייה אם זה מצטרף לכלאים ויהא אסור:

אמר ר' יוסי וההן נו נשוך. בתמיה ולא צורכא אלא היו בראשו וכו' וזה הכל מתמיהת ר' יוסי הוא וכדמסיק על זה ג"כ א"ר יוסי וכו' וכלומר לא היה צריך לך עדיין להסתפק אלא נמי בכגון זה אלא אם היו בראשו פצעות וחבורות ונתן איספלנית ורטיה של סמרטוט צמר על האחת ושל פשתן על האחרת האם נמי תיבעי לך אם זה הוי כלאים אתמהא וה"ה באיבעיא דילך כן כללא דמלתא אין לך אסור משום כלאים אלא נשוך בלבד שיהו הצמר והפשתים נושכות ומחוברות זה עם זה באיזה חיבור או בקשירה וכל הני אינן נשוך זה עם זה ואין כאן כלאים כלל:

הדרן עלך אינו אסור וסליקא לה מסכת כלאים. בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען: